

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

O POLITICĂ EXTERNĂ DINAMICĂ, ȘTIINȚIFIC FUNDAMENTATĂ,
AFLATĂ ÎN SLUJBA INTERESELOR POPORULUI ROMÂN, A CAUZE
NOBILE A PĂCII ȘI COLABORĂRII INTERNAȚIONALE

KARL MARX DESPRE ROMÂNI. RESTITUIRI ȘI DATE NOI

CORNELIA BODEA

SOLIDARITATEA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA CU
LUPTA ANTIFASCISTĂ A FORȚELOR DEMOCRATICE ȘI PROGRESISTE
DIN ALTE ȚĂRI (1933–1939)

NICOLAE JURCA

ÎNCHEIEREA ACORDULUI ROMÂNNO-RUS DIN 18 SEPTEMBRIE/1
OCTOMBRIE 1914. ÎNSEMĂNȚATEA ȘI CONSECINȚELE SALE

ANASTASIE IORDACHE

CONSULTAȚII ÎN SPRIJINUL PARTICIPANȚILOR
LA ÎNVĂȚĂMÎNTUL POLITICO-IDEOLOGIC DE PARTID

FĂURIREA PARTIDULUI UNIC MARXIST-LENINIST AL CLASEI
MUNCITORE DİN ROMÂNIA. DESFĂȘURAREA OPEREI DE CONSTRU-
IRE A SOCIETĂȚII SOCIALISTE. VICTORIA DEPLINĂ A SOCIALIS-
MULUI ÎN ROMÂNIA. CONGRESELE AL IX-LEA ȘI AL X-LEA ALE P.C.R.

ION SPĂLĂȚELU

RECENZII

DOCUMENTAR

ÎNSEMĂNĂRI

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

1

TOMUL 29

1976

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

VASILE MACIU (redactor responsabil); ION APOSTOL (redactor responsabil-adjunct), NICHITA ADĂNILOAIE; LUDOVIC DEMÉNY; GHEORGHE I. IONIȚĂ; VASILE LIVEANU; AUREL LOGHIN; TRAIAN LUNGU; DAMASCHIN MIOC; ȘTEFAN OLTEANU; ARON PETRIC, ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU; POMPILIU TEODOR (membri).

Prețul unui abonament este de 120 lei.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se mai pot procura (direct sau prin poștă) și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI, Calea Victoriei nr. 125, sector 1.

La revue „REVISTA DE ISTORIE” paraît 12 fois par an. Toutes les commandes extérieures pour les ouvrages parus aux Editions de l'Académie de la R. S. de Roumanie seront adressées à ILEXIM — Service Export-Import Presse, Calea Griviței no. 64 — 66, P.O.B. 2001 telex 011226 Bucarest, Roumanie.

En Roumanie vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență, se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei „REVISTA DE ISTORIE”. Apare de 12 ori pe an.

Adresa redacției:

www.dacoromanica.ro

București, tel. 50.72.41.

REVISTA DE ISTORIE

TOM. 29, 1976, Nr. 1

S U M A R

O politică externă dinamică, științific fundamentată aflată în slujba intereselor
poporului român, a cauzei nobile a păcii și colaborării internaționale . . . 5

CORNELIA BODEA, Karl Marx despre români. Restituiri și date noi 21

NICOLAE JURCA, Solidaritatea mișcării muncitorești din România cu lupta anti-
fascistă a forțelor democratice și progresiste din alte țări (1933—1939) . . . 35

ANASTASIE IORDACHE, Încheierea acordului româno-rus din 18 septembrie/1 octom-
brie 1914. Însemnătatea și consecințele sale 49

ALEXANDRU LIGOR, Aspecte demografice din principalele așezări urbane moldovene
consemnate de călătorii străini în anii domniei lui Vasile Lupu 63

DOCUMENTAR

PETRU RUȘȘINDILAR, Contribuția maselor populare din județul Suceava la întărirea
unității de acțiune a clasei muncitoare și crearea partidului unic muncitoresc 93

VLADIMIR IIANGA, Argumentele juridice ale revendicărilor românești din *Supplex*
Libellus Valachorum 105

SERGIU IOSIPESCU, Pe marginea unor documente de la Gheorghe Ștefan, domnul
Moldovei (1653—1658) 114

CONSULTAȚII ÎN SPRIJINUL PARTICIPANȚILOR LA ÎNVĂȚĂMÎNTUL POLITICO-IDEOLOGIC DE PARTID

TEMA 7

ION SPĂLĂȚELU, Făurirea partidului unic marxist-leninist al clasei muncitoare
din România. Desfășurarea operei de construire a societății socialiste. Victoria
deplină a socialismului în România. Congresele al IX-lea și al X-lea ale P.C.R. 119

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Colocviul științific „Români și marea” (*Sergiu Columbeanu*); Congresul de arheologie
slavă de la Bratislava (*Ștefan Olteanu*); Aspecte privitoare la participarea română
la activitatea comisiei de problemă „Istoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie
(*Gh. I. Ioniță*); Cronica 135

RECENZII

- PETRE BĂRBULESCU, *România la Societatea Naţiunilor. Momente şi semnificaţii*, Bucureşti, Edit. politică, 1975, 442 p. (Nicolae Dascălu) 143
- JACQUES GODECHOT, *Histoire de l'Italie moderne, 1770—1870*, Paris, Hachette, 1972, 581 p. (Constantin Şerban) 146
- FRANÇOIS CHÂTELET, *La naissance de l'histoire. La formation de la pensée historique en Grèce*, vol. I, II, Paris, Editions de Minuit, 1974, 444+432 p. (Dan A. Lăzărescu) 150

ÎNSEMNĂRI

- Istoria României** — OLIMPIU MATICHESCU, *Opinia publică internaţională despre Dictatul de la Viena Cluj-Napoca*, Edit. Dacia, 1975, 255 p. + 10 pl. (Traian Udrea); * * * *România în primul război mondial. Contribuţii bibliografice*, Bucureşti, Edit. militară, 1975, 355 p. (Valeriu Stan); NECULAI ŞANDRU, *Vulturul Cantacuzin*, Bucureşti, Edit. Albatros, 1975, 149 p. + 16 pl. (Nicolae Stoicescu); **Istoria Universală** — *Travaux et Recherches 1973/1*, Centre de recherches Relations Internationales de l'Université de Metz. Maisonneuve S. A., Metz, 1973 (Eliza Campus); ADOLF FLEURI, *Geschichte der Berner Papiermühlen. Eine Chronologie*, Basel, 1975, 44 p. (Ludovic Demény); * * * *Polnoe sobranie russkih letopisej*, tom. tridsat' vtoroj, sub red. acad. B. A. Rybakov, Moskva, Edit. Nauka, 1975, 233 p. (Ján Sýkora) 155

REVISTA DE ISTORIE

TOM. 29, 1976, N° 1

SOMMAIRE

Une politique extérieure dynamique, établie sur des bases scientifiques, mise au service des intérêts du peuple roumain, de la noble cause de la paix et de la collaboration internationale. 5

CORNELIA BODEA, Karl Marx et les Roumains. Restitutions et nouvelles données 21

NICOLAE JURCA, La solidarité du mouvement ouvrier de Roumanie avec la lutte antifasciste des forces démocratiques et progressistes d'autres pays (1933—1939) 35

ANASTASIE IORDACHE, La conclusion de l'accord roumano-russe du 18 septembre/1er octobre 1914. Importance et conséquences. 49

ALEXANDRU LIGOR, Aspects démographiques des principales localités urbaines moldaves consignés par les voyageurs étrangers pendant le règne de Vasile Lupu 63

DOCUMENTAIRE

PETRU RUSSINDILAR, L'apport des masses populaires du département de Suceava au renforcement de l'unité d'action de la classe ouvrière et la création du parti unique des ouvriers 93

VLADIMIR HANGA, Les arguments juridiques des revendications roumaines de Supplex Libellus Valachorum 105

SERGIU IOSIPESCU, En marge de documents du règne de Gheorghe Ștefan, prince de Moldavie (1653—1658) 114

CONSULTATIONS A L'APPUI DES PARTICIPANTS

A L'ENSEIGNEMENT POLITIQUE ET IDEOLOGIQUE DE PARTI

THEME 7

ION SPĂLĂȚELU, La création du parti unique marxiste-léniniste de la classe ouvrière de Roumanie. Le déroulement de l'œuvre d'édification de la société socialiste. La victoire totale du socialisme en Roumanie. Les IXe et Xe Congrès du Parti Communiste Roumain 119

LA VIE SCIENTIFIQUE

Le colloque scientifique „Les Roumains et la mer” (Sergiu Columbeanu); Le Congrès d'archéologie slave de Bratislava (Ștefan Olteanu); Aspects concernant la participation roumaine à l'activité de la commission de problème „L'histoire de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre” (Gh. I. Ioniță); Chronique 135

COMPTES RENDUS

- PETRE BĂRBULESCU, *România la Societatea Naţiunilor. Momente şi semnificaţii* (La Roumanie à la Société des Nations. Moments et significations), Bucarest, Editions politiques, 1975, 442 p. (*Nicolae Dascălu*) 143
- JACQUES GODECHOT, *Histoire de l'Italie moderne*, Paris, Hachette, 581 p. (*Constantin Şerban*) 146
- FRANÇOIS CHÂTELET, *La naissance de l'histoire. La formation de la pensée historique en Grèce*, vol. I—II, Paris, Editions de Minuit, 1974, 444 + 432 p. (*Dan A. Lăzărescu*) 150

NOTES

- Histoire de la Roumanie** — OLIMPIU MATICHESCU, *Opinia publică internaţională despre Dictatul de la Viena* (Le Diktat de Vienne et l'opinion publique internationale), Cluj-Napoca, Editions Dacia, 1975, 255 p. + 10 pl. (*Traian Udrea*); * * * *România în primul război mondial. Contribuţii bibliografice* (La Roumanie dans la première guerre mondiale. Contributions bibliographiques), Bucarest, Editions militaires, 1975, 355 p. (*Valeriu Stan*); NECULAI ŞANDRU, *Vulturul cantacuzin*, (L'aigle des Cantacuzènes), Bucarest, Editions Albatros, 1975, 149 p. + 16 pl. (*Nicolae Stoicescu*); **Histoire universelle** — *Travaux et Recherches 1973/1*, Centre de recherches Relations Internationales de l'Université de Metz. Maisonneuve S.A., Metz, 1973 (*Eliza Campus*); ADOLF FLEURI, *Geschichte der Berner Papiermühlen. Eine Chronologie*, Basel, 1975, 44 p. (*Ludovic Demény*); * * * *Polnoe sobranie russkikh letopisej*, tom. tridsat' vtoroj, paru par les soins de l'académicien B. A. Rybakov, Moskva, Editions Nauka, 1975, 233 p. (*Ján Sýkora*) 155

O POLITICĂ EXTERNĂ DINAMICĂ, ȘTIINȚIFIC FUNDAMENTATĂ, AFLATĂ ÎN SLUJBA INTERESELOR POPORULUI ROMÂN, A CAUZEI NOBILE A PĂCII ȘI COLABORĂRII INTERNAȚIONALE

„În lumea de astăzi, în care se afirmă tot mai viguros dorința popoarelor de a trăi libere, în care pe arena mondială se manifestă cu putere noi state independente, problema autonomiei și neatârării fiecărei națiuni, a dreptului suveran al fiecărui popor de a fi stăpîn în propria țară constituie o legitate obiectivă a însăși dezvoltării social-istorice. De respectarea acestui deziderat și realizarea acestui obiectiv depinde însăși posibilitatea promovării unei politici noi în viața internațională”.

NICOLAE CEAUȘESCU

Recenta sesiune a Marii Adunări Naționale a constituit, fără îndoială un eveniment de o deosebită însemnătate și cu adînci semnificații în viața politică a țării. Încununînd un cincinal caracterizat prin mari realizări și succese, forul suprem al puterii de stat a dezbătut și aprobat în unanimitate politica externă și activitatea internațională a partidului și a statului nostru în răstimpul care s-a scurs de la al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român. Lucrările sale, urmărite cu viu interes și deosebită satisfacție de către întregul popor român, au stîrnit totodată un larg și justificat ecou în rîndul opiniei publice mondiale, în cele mai largi cercuri politice internaționale.

Ceea ce conferă însă o înaltă semnificație recentei sesiuni a Marii Adunări Naționale este în primul rînd remarcabila expunere a președintelui Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Documentul, de o inestimabilă însemnătate teoretică și practică, reprezintă o analiză amplă și clar-văzătoare a marilor schimbări petrecute pe arena internațională, în lumina cărora sînt trasate cu hotărîre liniile directoare și principiile fundamentale care vor călăuzi activitatea externă a partidului și a statului, definind, în același timp, poziția țării noastre față de toate problemele care frămîntă lumea contemporană. Aprobînd în unanimitate aprecierile și concluziile cuprinse în expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu — care corespund pe deplin orientărilor Congresului al XI-lea — Marea Adunare Națională, exprimînd voința și năzuințele întregului popor, a hotărît ca acestea să stea la temelie întregii activități viitoare pe care România o va desfășura pe plan internațional.

Punînd în relief legătura dialectică indisolubilă care există între politica internă și cea internațională a României socialiste, această ex-

punere animată de un înalt spirit realist și creator confirmă în mod strălucit neobosita activitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu, rolul său de prim ordin în procesul de elaborare și traducere în viață a activității externe a statului, activitate care a asigurat țării și președintelui său un loc înalt în conștiința popoarelor lumii.

Analizînd profunde transformări care au avut loc în dezvoltarea social-politică a lumii, avîntul înregistrat de forțele revoluționare, progresiste și democratice în cadrul luptei pentru promovarea unei politici noi în viața internațională, documentul relevă faptul deosebit de semnificativ că întreaga desfășurare a evenimentelor a dovedit o dată în plus justetea deplină a aprecierilor și concluziilor Congresului al XI-lea al P.C.R. În acest răstimp, raportul mondial de forțe a cunoscut modificări adînci, înregistrîndu-se transformări revoluționare, naționale și sociale deosebit de ample. Succesele pe care statele socialiste le-au raportat în efortul de dezvoltare social-economică au făcut să se accentueze influența socialismului asupra dezvoltării lumii contemporane, asigurînd tuturor statelor socialiste un rol important în cadrul acestor modificări adînci ale raportului de forțe pe plan mondial. A sporit în același timp și influența pe arena internațională a statelor care și-au cucerit recent independența, a statelor care au pășit cu hotărîre pe calea dezvoltării economice și sociale libere, afirmîndu-și dreptul de a-și hotărî destinele la adăpost de orice fel de imixtiune, de a dispune în interes propriu de bogățiile naționale împotriva vechilor practici ale imperialismului și neocolonialismului. Victoriile istorice ale popoarelor vietnameze, cambogian și laotian au demonstrat o dată mai mult invincibilitatea popoarelor care luptă cu toate forțele împotriva intervenției și dominației străine. Avîntul mișcării de eliberare națională a înscris noi state în rîndul țărilor independente, dovedind că dominația colonială aparține trecutului, că ceasul lichidării sale definitive e foarte aproape. În întreaga lume s-a intensificat lupta forțelor revoluționare, progresiste și democratice, sub semnul întăririi unității lor pentru afirmarea tot mai deplină a noii politici, de egalitate, colaborare și pace. Forțe din ce în ce mai largi, organizații din ce în ce mai numeroase vin să se alăture efortului de eliminare a politicii dominației, forței și dictatului pentru promovarea unui spirit politic nou, întemeiat pe egalitate, încredere și respect între popoare, indiferent de concepții politice, filozofice și religioase.

În același timp, lumea capitalistă a cunoscut și ea mari schimbări mai ales în ceea ce privește relațiile dintre statele dezvoltate ale acesteia. Este vizibilă o anume regrupare de forțe ca de altfel și tendința unor state dintre aceste state de a-și promova exclusiv propria lor politică internă și internațională. Se profilează constituirea unor noi grupări de țări legate de interese politice și economice comune. În strînsă dependență de aceste fenomene se adîncesc continuu contradicțiile economice, sociale, naționale și politice. Sînt confirmate astfel tezele Congresului al XI-lea în legătură cu noua fază de criză a sistemului capitalist, care, afectînd toate domeniile de activitate și ascuțind contradicțiile, grăbește cursul legic al înnoirilor sociale revoluționare precum și ale caracterului rela-

țiilor internaționale. Actuala criză economică ce a afectat într-o măsură mai mare sau mai mică toate statele demonstrează de asemenea justetea tezei potrivit căreia vechile raporturi interne și internaționale create de societatea capitalistă, de politica imperialistă, nu mai corespund stadiului actual de dezvoltare a societății, nu mai pot oferi soluții corespunzătoare problemelor complexe care preocupă popoarele, întreaga omenire contemporană.

Constituind un autentic model de analiză marxistă și răsfrângînd o lumină generoasă asupra întregii concepții de politică internă și externă românească, următorul pasaj al documentului, cu certă vocație filozofică și în același timp cu imensă implicație în practică, constituie o teză de bază a activității internaționale a țării noastre afirmînd, într-un continuu efort de edificare a unei lumi a dreptății și egalității, interdependența care există între eliberarea de exploatare înăuntrul statului, între cetățeni, și în afara lui, între popoare: „așa cum pe plan național relațiile de inegalitate și exploatare generate de societatea împărțită în clase antagoniste trebuie să fie lichidate în mod inevitabil, tot astfel și în viața internațională este inevitabilă înlăturarea vechilor raporturi de dominație și asuprire și înlocuirea lor cu raporturi întemeiate pe echitate, pe dreptul fiecărui popor de a fi deplin stăpîn pe destinele sale, de a-și făuri viața așa cum dorește, de a colabora în pace și înțelegere cu celelalte state și popoare”.

Subliniindu-se că în raportul de forțe existent pe plan mondial ca urmare a proceselor și fenomenelor social-politice ale lumii contemporane, ca urmare a luptei popoarelor s-au produs importante mutații, în cuvîntare se atrage atenția asupra faptului că actualul curs spre destinare și colaborare este totuși încă fragil, existînd forțe capabile să pună în primejdie pacea și securitatea întregii omeniri. Întrucît împărțirea lumii în state cu orînduiri sociale diferite — fapt care constituie una din trăsăturile fundamentale ale epocii noastre — va dăinui încă mult timp, se impune cu necesitate ca abordarea tuturor marilor probleme ale contemporaneității să se facă în spiritul coexistenței pașnice și cu participarea activă a tuturor statelor, asigurîndu-se în același timp dreptul fiecărui popor de a-și alege calea dezvoltării corespunzător propriilor interese și la adăpost de orice amestec dinafară. De asemenea, în rezolvarea acelor probleme care încă mai fac dificile raporturile între unele state, moștenire tragică a unui trecut de violență și exploatare, trebuie să se procedeze cu deplină responsabilitate, recurgîndu-se la calea tratativelor, a discuțiilor politice, pe baza respectării dreptului la autodeterminare al fiecărei națiuni, a respectării libertății și independenței fiecărui popor. Orice altfel de abordare a lucrurilor, întrebuintarea forței și a amenințării cu forța nu pot oferi soluții viabile, ba mai mult, pun în primejdie securitatea și pacea tuturor popoarelor. „... se impune mai mult ca oricînd — se arată în cuvîntare — intensificarea eforturilor pentru întărirea unității tuturor forțelor progresiste, democratice, antiimperialiste, mobilizarea energiei tuturor popoarelor în lupta pentru promovarea unei politici noi în viața internațională, pentru consolidarea și dezvoltarea cursului spre destinare și colaborare, pentru soluționarea pe

calea pașnică a tratativelor, a litigiilor dintre state, a tuturor marilor probleme de care depind pacea și progresul omenirii contemporane.”

În continuare, caracterizînd politica externă a țării noastre ca o politică de colaborare cu toate statele, de participare activă la soluționarea problemelor complexe ale lumii contemporane, la întreaga viață internațională, cuvîntarea secretarului general al P.C.R., președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, reliefează activitatea internațională a statului în perioada care s-a scurs de la Congresul al XI-lea. Întreținînd relații diplomatice și consulare cu 126 de state și relații economice cu peste 130 de țări, România socialistă duce o politică externă activă, în deplină concordanță cu aspirațiile poporului român, cu cauza păcii și progresului în lume. Numeroasele contacte și schimburi de vizite, la nivel de șefi de state și la nivel guvernamental, s-au concretizat prin adoptarea unor importante documente politice de o deosebită valoare atît pe planul relațiilor bilaterale cît și în ceea ce privește îmbunătățirea climatului politic general. An de an, România și-a intensificat relațiile sale de colaborare și cooperare economică contribuind astfel la întărirea cursului de destindere și concurență, la întărirea păcii și securității în lume. Este deosebit de concludent că în 1975, în comparație cu 1970, volumul total al schimburilor economice înregistrează o creștere de 226 %.

România a acordat o atenție de prim ordin în întreaga sa activitate externă dezvoltării relațiilor sale de prietenie, colaborare multilaterală și solidaritate cu țările socialiste, în spiritul egalității, avantajului reciproc și întrajutorării tovarășești. E semnificativ, în acest sens că din volumul global al comerțului său exterior 44 % se realizează cu țările socialiste. Membră a C.A.E.R., țara noastră contribuie activ la realizarea obiectivelor „Programului complex”, pronunțîndu-se totodată pentru îmbunătățirea activității organizației astfel încît aceasta să poată contribui cît mai eficient la dezvoltarea rapidă și armonioasă a fiecărei țări membre, la procesul de egalizare a nivelurilor de dezvoltare a țărilor participante. Colaborarea în cadrul C.A.E.R. pornește de la necesitatea sporirii rolului planului național unic. România dezvoltă de asemenea largi relații de cooperare cu celelalte state socialiste care nu sînt membre ale organizației, considerînd că întărirea fiecărei țări socialiste în parte înseamnă implicit o întărire a influenței cauzei socialismului în lume.

Deși România militează consecvent pentru a se pune capăt existenței blocurilor militare, care constituie un anacronism incompatibil cu noul curs spre destindere și colaborare, ținînd seama de faptul că împrejurările internaționale rămîn complicate, ea se preocupă constant de întărirea capacității de luptă a armatei sale naționale.

Colaborarea armatei sale cu armatele țărilor participante la Tratatul de la Varșovia va continua și după desființarea blocurilor militare în vederea apărării independenței și suveranității popoarelor respective, a apărării cauzei socialismului. În același timp, țara noastră dezvoltă relațiile de prietenie și colaborare cu armatele tuturor țărilor socialiste, cu armatele altor state prietene care se pronunță pentru respectarea dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur destinele.

Ca și în trecut, România acționează neobosit în direcția depășirii divergențelor existente, pentru refacerea și întărirea unității și solidarității țărilor socialiste, lucru de mare însemnătate pentru cauza socialismului în lume.

Ea însăși țară în curs de dezvoltare, România socialistă își întărește continuu relațiile sale pe multiple planuri cu țările care au pășit recent pe calea dezvoltării libere, legată fiind de acestea prin aspirații și obiective politice comune. Preocupată îndeaproape de găsirea celor mai potrivite căi și mijloace de colaborare cu statele în curs de dezvoltare, cu statele nealiniat, care, în majoritate sînt țări în curs de dezvoltare, România a participat cu deosebit interes la conferința ministerială a țărilor nealiniat de la Lima, intenționînd ca și în viitor să întărească relațiile sale cu acestea. Adîncirea și perfecționarea acestor relații se înscrie armonios în politica externă a țării noastre — țară socialistă și totodată țară în curs de dezvoltare — de întărire a solidarității cu toate forțele progresiste, cu toate statele, în scopul depășirii politicii de blocuri și pentru realizarea destinderii și securității internaționale. Acordînd o atenție susținută relațiilor cu statele africane, ca țară care a sprijinit și sprijină eforturile popoarelor de a se elibera de sub jugul colonialismului, România privește cu îngrijorare evoluția evenimentelor din Angola, pronunțîndu-se cu fermitate pentru încetarea oricărei intervenții străine în această țară, astfel ca poporul angolez să-și poată hotărî singur destinele.

Se dezvoltă continuu relațiile țării noastre cu statele și națiunile din Asia. Poporul român a salutat cu bucurie victoriile istorice ale popoarelor vietnameze, laoțian și cambogian, a căror luptă a sprijinit-o. Totodată, România sprijină propunerile constructive ale R. P. D. Coreene de reunificare pașnică și democratică a poporului coreean.

S-au extins și s-au întărit de asemenea legăturile de solidaritate și cooperare în cele mai largi domenii cu popoarele Americii Latine de care România este legată prin afinitate de origine, limbă și cultură, prin obiectivele și năzuințele comune de afirmare a dreptului fiecărui popor de a fi stăpîn pe bogățiile proprii și de instaurarea în viața internațională a unei politici noi, de dezvoltare economică liberă.

Totodată, România a dezvoltat raporturile sale economice, tehnico-stiințifice și în alte domenii cu țările capitaliste dezvoltate. Din 1970 pînă în 1975, volumul total al schimburilor sale economice cu aceste țări a crescut cu 232%, astfel încît, în prezent ponderea comerțului cu țările capitaliste dezvoltate este de peste 30% din totalul comerțului exterior. Dezvoltînd în continuare relațiile sale cu aceste țări pe baza principiilor coexistenței pașnice, România pornește de la necesitatea participării tot mai active la diviziunea internațională a muncii în scopul promovării unei politici de colaborare între toate popoarele lumii.

La baza relațiilor sale internaționale cu celelalte state România așază ferm principiile deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, ale renunțării la folosirea forței și la amenințarea cu forța, principii penru a căror deplină consacrare în viața internațională ea a militat și militează încă neobosit. Este necesar însă ca toate statele să respecte neabătut aceste principii, dreptul suveran al fiecărui

popor de a fi stăpîn în propria țară constituind o legitate obiectivă a dezvoltării social-politice. În acest sens, în cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu se subliniază: „Trebuie să se pornească în toate împrejurările de la adevărul că principiul suveranității este universal valabil și același pentru toate statele, indiferent de mărimea sau de orînduirea lor socială, că el nu poate fi conceput decît într-un singur sens și în nici un caz nu poate fi aplicat sau interpretat în mod diferit față de o țară sau alta. Noi considerăm că țărilor socialiste le revine o înaltă răspundere istorică în lupta pentru promovarea acestor principii în viața internațională, în realizarea, atît între ele, cît și pe plan mondial, a unor raporturi noi, de tip superior, de deplină egalitate în drepturi, care să concretizeze în mod strălucit principiile avansate ale dreptului internațional, să ofere tuturor popoarelor un model și o perspectivă luminoasă pentru evoluția viitoare a colaborării libere și egale dintre ele”.

Desfășurarea și încheierea cu succes a Conferinței general-europene pentru securitate și cooperare constituie, fără îndoială, un eveniment de însemnătate cu adevărat istorică, dominînd întreaga viață politică a Europei și chiar a lumii întregi. Importanța sa este deosebită atît prin profundele sale implicații asupra evoluției politice mondiale cît și prin semnificația ei specială, căci, după cum se știe, pentru prima oară în îndelungată și zbuciumată istorie a continentului nostru un număr atît de mare de state s-au întrunit spre a dezbate și a adopta într-un spirit cu totul nou, democratic, documente de asemenea însemnătate pentru destinul popoarelor Europei și ale lumii întregi. După cum se știe, țării noastre îi revine meritul de a fi contribuit din plin la imprimarea acestui spirit cu adevărat nou în toate fazele conferinței. Astfel, este bine cunoscut rolul său în elaborarea și adoptarea regulilor de procedură care au determinat în cea mai mare măsură caracterul democratic al lucrărilor Conferinței general-europene pentru securitate și colaborare. Semnarea la Helsinki a actului final demonstrează cu putere că atunci cînd există în mod real dorința de a conlucra, atunci cînd se pornește de la deplina egalitate în drepturi și respect reciproc se poate ajunge la soluții viabile care să țină seamă de interesele tuturor popoarelor. Totodată, documentele de la Helsinki au deschis o etapă nouă în evoluția istorică, aplicarea lor creînd premisa stabilirii unor relații noi între statele europene, contribuind la crearea unui climat de pace, colaborare și securitate cu influență pozitivă pentru viața politică a lumii întregi. Este esențial — se subliniază în Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu — ca prevederile « Actului final » să fie integral aplicate, acesta avînd un evident caracter unitar. De asemenea, pornindu-se de la înțelegerile adoptate de comun acord la Helsinki, folosindu-se cadrul și metodele democratice ale Conferinței se pot găsi soluții corespunzătoare tuturor problemelor încă nerezolvate care există în Europa. Un exemplu elocvent în acest sens îl oferă rezolvarea definitivă de către Iugoslavia și Italia a chestiunii granițelor dintre ele. În același timp însă nu se poate vorbi de o securitate reală pe continent atîta timp cît în Europa se află cea mai puternică concentrare de trupe și armament, inclusiv nuclear,

din cîte a cunoscut vreodată istoria, atîta timp cît cursa înarmărilor nu conţineşte iar la peste 30 de ani de la încheierea războiului continuă să existe trupe şi baze străine pe teritoriul altor state şi blocuri militare opuse. Iată de ce, potrivit concepţiei României, în prezent atenţia tuturor statelor trebuie îndreptată în primul rînd asupra dezangajării militare şi dezarmării în Europa. Ținînd seamă de faptul că negocierile de la Viena pentru reducerea trupelor şi armamentelor în Europa Centrală se află de mai multă vreme în impas, ţara noastră consideră că pentru a depăşi stadiul actual al lucrurilor şi pentru a se realiza un progres real se impune în mod necesar participarea directă şi efectivă a tuturor statelor în scopul găsirii unor soluţii concrete şi efective care să fie în concordanţă cu interesele fiecărui stat de pe continent, cu cauza securităţii şi păcii în Europa şi în lume. „Realizarea securităţii europene — se arată în Cuvîntarea tovarăşului Nicolae Ceauşescu — necesită continuarea unor contacte strînse şi dezbateri aprofundate, cu participarea tuturor statelor, într-un cadru organizat şi democratic, atît pentru adoptarea măsurilor preconizate la Helsinki, cît şi pentru abordarea şi soluţionarea a noi probleme. În această direcţie România este hotărîtă să acţioneze cu toată consecvenţa, atît pe plan bilateral cît şi multilateral”.

În cadrul preocupărilor sale generale de politică externă România a acordat şi acordă o atenţie deosebită situaţiei din Balcani. Considerînd că în această regiune există condiţii propice pentru intensificarea dezvoltării raporturilor bilaterale şi multilaterale, ţara noastră primeşte cu bucurie orice propunere constructivă îndreptată în acest sens, aşa cum este de pildă propunerea Greciei de a se organiza o reuniune economică la nivel ministerial. Intensificarea activităţii organismelor şi organizaţiilor de colaborare interbalcanică, crearea altora noi ar contribui din plin la întărirea încrederii şi cooperării între statele acestei zone constituind un pas important pe calea transformării Balcanilor într-o zonă a păcii şi colaborării, lipsită de arme nucleare, contribuind în acelaşi timp la întărirea destinderii şi securităţii în Europa şi în lume.

Tot în direcţia întăririi securităţii europene România se pronunţă şi acţionează pentru soluţionarea conflictului din Cipru, pe baza respectării independenţei şi integrităţii acestui stat, a asigurării convieţuirii paşnice între cele două comunităţi, pentru îmbunătăţirea raporturilor dintre statele acestei zone. Securitatea europeană se află în strînsă legătură cu situaţia din regiunea Mediteranei şi a Orientului Mijlociu, regiuni care se influenţează şi se condiţionează în mod reciproc. Pornind de la poziţia sa profund principială, afirmată în atîtea rînduri, România se pronunţă şi militează pentru stingerea focarelor de război, a surselor de încordare şi nelinişte care există în această parte a lumii. Întemeindu-se pe adevărul de netăgăduit că un popor nu poate fi cu adevărat liber atîta timp cît nu recunoaşte şi respectă libertatea altui popor, ţara noastră consideră că: „trebuie să se ajungă la retragerea trupelor izraeliene din teritoriile arabe ocupate în urma războiului din 1967, la soluţionarea problemei poporului palestinian în conformitate cu interesele şi aspiraţiile sale legitime — inclusiv de a-şi constitui un stat propriu independent — la asigurarea independenţei şi suveranităţii tuturor statelor din zonă”.

Este evident însă că numai calea politică poate oferi soluția corespunzătoare, intensificându-se eforturile în cadrul O.N.U., recurgându-se la orice alt fel de formule de această natură, cum ar fi, spre exemplu, Conferința de la Geneva care trebuie să se desfășoare cu participarea tuturor părților interesate, inclusiv Organizația pentru eliberarea Palestinei.

Considerând că evoluția situației din Liban oferă de asemenea motive întemeiate de îngrijorare, țara noastră se pronunță pentru rezolvarea problemelor din această țară de către singur poporul libanez, fără nici un amestec din afară, în spiritul deplinului respect al independenței și suveranității acestui stat. Pornind de la indivizibilitatea păcii, conștientă de interdependența existentă între toate regiunile lumii, România militează neobosit pentru stingerea tuturor focarelor de încordare, pentru repudierea definitivă a forței din relațiile interstatale, pentru soluționarea pașnică a problemelor încă nerezolvate, convinsă fiind că aceasta este singura cale posibilă de construire a unei păci durabile.

Una din problemele fundamentale ale epocii noastre, căreia partidul și statul nostru i-au acordat o atenție specială o constituie lichidarea subdezvoltării și făurirea unei noi ordini economice internaționale, deziderate indispensabile de care depind în mod nemijlocit destinul, pacea și colaborarea internațională. Faptul că 2/3 din omenire se află în stare de subdezvoltare sau se găsește pe drumul dezvoltării, trista realitate a împărțirii lumii în țări bogate și țări sărace sint rezultatul unei întregi evoluții istorice, caracterizate prin relații de tip imperialist și colonialist, al unui trecut bazat pe dominație și exploatare. Perpetuarea acestei grave situații contravine mersului înainte al societății, repercutându-se asupra întregii evoluții economico-sociale și punând în primejdie cauza păcii, progresul și civilizația tuturor popoarelor. Pentru salvagardarea intereselor umanității se impune deci în mod imperios înlocuirea vechiului tip de relații interstatale, călăuzite de inegalitate și inechitate, printr-o nouă ordine economică și politică internațională, corespunzător actualului stadiu de dezvoltare al lumii, corespunzător legilor evoluției social-istorice. Ca țară socialistă și în același timp ca stat în curs de dezvoltare, România a militat și militează ferm pentru traducerea în viață a acestui deziderat major al contemporaneității. Sint unanim recunoscute astăzi rolul deosebit al președintelui Nicolae Ceaușescu în fundamentarea teoretică a acestei generoase idei, efortul depus pentru aplicarea neîntârziată a ei în practică, în interesul cauzei păcii, al progresului tuturor popoarelor. Toate acestea au făcut ca România socialistă și președintele ei să se impună în conștiința umanității ca veritabili campioni ai luptei pentru o nouă ordine internațională, pentru o lume mai bună și mai dreaptă. Întreaga concepție a țării noastre în această problemă, bazată pe o cunoaștere profundă, pe o analiză științifică a evoluției omenirii contemporane a fost recent dezvoltată în documentul prezentat celei de a VII-a sesiuni extraordinare a Adunării Generale a O.N.U., intitulat „Poziția României cu privire la instaurarea noii ordini economice internaționale”. Remarcabil prin clarviziunea și spiritul său științific, docu-

mentul cuprinde un mănunchi de propuneri concrete, de măsuri practice și eficiente. Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Marea Adunare Națională constituie o nouă și strălucită afirmare a tezelor esențiale cu privire la noua ordine economică internațională.

Potrivit concepției țării noastre, instaurarea unei noi ordini înseamnă în primul rînd repudierea hotărîtă a politicii de inegalitate, dominație și asuprire a popoarelor, lichidarea definitivă a imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, în locul acestora instaurîndu-se între state relații de tip nou, bazate pe deplina egalitate în drepturi, respectarea suveranității fiecărui popor asupra bogățiilor naționale și a dreptului de a-și alege calea dezvoltării economice sociale fără nici un amestec din afară.

În vederea înlăptuirii acestui deziderat major al zilelor noastre, trebuie acționat de asemenea în direcția eliminării decalajelor dintre state, pentru apropierea relativă a nivelurilor de dezvoltare economico-socială a tuturor țărilor. Această misiune revine în primul rînd țărilor subdezvoltate înseși care vor trebui să-și dezvolte armonios toate sectoarele economice, valorificînd la nivel superior resursele de materii prime, forța de muncă, acordînd o atenție corespunzătoare calificării cadrelor și alocînd pentru dezvoltare o parte însemnată a venitului național. Se impune totodată lărgirea colaborării internaționale, în spiritul echității, al avantajului reciproc și sprijinului mutual. De asemenea, întrucît majoritatea țărilor bogate și-au întemeiat dezvoltarea pe exploatarea fostelor lor colonii, azi țări subdezvoltate, este firesc și echitabil ca ele să contribuie substanțial, în diferite forme, la efortul de lichidare al decalajului existent.

Alt imperativ al noii ordini economice internaționale îl constituie soluționarea judicioasă a problemei materiilor prime și energiei, pornindu-se de la necesitatea respectării suveranității fiecărui popor asupra bogățiilor sale naturale, și, în același timp, de la satisfacerea necesităților de materii prime ale tuturor statelor, în vederea asigurării dezvoltării social-economice a acestora. Se impune totodată stabilirea unui raport just între prețurile materiilor prime și prețurile produselor industrializate, între acestea din urmă și prețurile produselor agricole. O atenție deosebită în cadrul eforturilor pentru instaurarea noii ordini internaționale trebuie acordată urgentei soluționări a crizei alimentare mondiale prin amplificarea producției agricole în toate țările lumii, în special în acelea aflate în curs de dezvoltare. De asemenea, toate statele trebuie să poată beneficia de cuceririle științei și tehnicii moderne, asigurîndu-se sprijinirea eforturilor țărilor mai puțin avansate pentru dezvoltarea unei baze proprii de cercetare, asigurîndu-se accesul lor liber la cele mai avansate cuceriri ale cunoașterii umane. În înlăptuirea tuturor acestor obiective România consideră că un rol important trebuie să revină Organizației Națiunilor Unite, care nu cu mult timp în urmă a consacrat o sesiune specială problemelor subdezvoltării, și instaurării unei noi ordini economice internaționale. În acest sens, ca în cadrul forului mondial să se intensifice eforturile în vederea elaborării unor principii și a depistării unor căi adecvate de acțiune practică, fie prin mijlocirea unui organism deja existent, fie prin constituirea unui organism special, care după o anumită perioadă de timp să poată prezenta un program concret de acțiune. Ca

și în trecut, România va depune toate eforturile pentru ca această problemă de importanță crucială pentru viitorul omenirii să fie rezolvată, asigurându-se dezvoltarea independentă a fiecărei națiuni, pe calea progresului și a bunăstării.

Una din problemele cele mai grave ale situației internaționale actuale, care trebuie să stea permanent în atenția guvernelor, a popoarelor este fără îndoială înfăptuirea dezarmării generale și în primul rînd a dezarmării nucleare.

An de an, în ciuda îndelungatelor discuții, în ciuda numeroaselor rezoluții adoptate cu privire la această chestiune cursa înarmărilor a continuat într-un ritm din ce în ce mai alert, atingînd proporții fără precedent. Într-o măsură sau alta, fiecare popor resimte astăzi efectul dureros al acestei curse a înarmărilor, cheltuielile militare devenind o povară din ce în ce mai greu de suportat, uriașe fonduri materiale, un impresionant potențial științific și de cercetare fiind destinat unui scop eminamente distructiv. De asemenea, crește numărul statelor posesoare de armament nuclear, sporind în consecință și primejdia izbucnirii unui război nimicitor, de natură să pună sub semnul îndoielii însăși existența omului ca specie. Cursa înarmărilor, pe lângă faptul că are repercusiuni dintre cele mai negative asupra situației economice și sociale generale, alimentează totodată politica de forță și dictat, stimulînd permanent tendința de imixtiune în treburile interne ale altor popoare, creînd un climat de încordare și neîncredere. În același timp, toate acestea constituie un obstacol considerabil în calea cooperării și a eforturilor pentru lichidarea subdezvoltării. Iată de ce România a militat și militează cu hotărîre pentru sporirea eforturilor menite să scoată din impas negocierile privitoare la această gravă problemă, pronunțîndu-se pentru înfăptuirea neîntîrziată a dezarmării generale și totale, în primul rînd a dezarmării nucleare. Este binecunoscut în acest sens, documentul pe care țara noastră l-a prezentat la ultima sesiune a Adunării Generale O.N.U., document cuprinzînd un număr de propuneri deosebit de clare și concrete, a căror traducere în viață ar deschide calea realizării acestui deziderat major al omenirii contemporane. Potrivit concepției României, un prim pas în această direcție este încetarea achiziționării, producerii și perfecționării armamentelor, îndeosebi a celor nucleare. Acest scop ar fi atins prin înghețarea bugetelor militare, iar apoi prin reducerea lor, procedîndu-se întîi cu bugetele statelor puternic înarmate. Pentru început se impune o diminuare cu 10% a bugetelor militare ale tuturor statelor, luîndu-se ca bază anul 1975, jumătate din economiile realizate în acest fel putînd fi destinate unui fond special al O.N.U., afectat scopului, cu adevărat constructiv, al sprijinului eforturilor statelor rămase în urmă în ce privește dezvoltarea economică. O atenție prioritară trebuie acordată dezarmării nucleare, impunîndu-se pentru aceasta adoptarea unor măsuri neîntîrziate pentru stoparea procesului de producere al armelor de acest gen, trecîndu-se apoi la lichidarea stocurilor existente, la scoaterea în afara legii a tuturor armelor atomice.

În conjunctura actuală ar fi deosebit de utilă asumarea, de către toate statele posesoare, a angajamentului solemn de a nu utiliza asemenea arme, prevăzîndu-se totodată interzicerea amplasării de noi arme nucleare

și retragerea acelor existente pe teritoriul altor țări, încetarea experimentării, producerii și perfecționării armelor atomice și a mijloacelor de transportare la țintă, oprirea producției de materiale fisionabile cu destinație militară și utilizarea în scopuri exclusiv pașnice a potențialului nuclear existent. Aplicarea acestor angajamente ar trebui să fie efectuată sub controlul atît al statelor care posedă armament atomic cît și celorlalte state interesate.

Un loc important în cadrul măsurilor de dezangajare militară și dezarmare trebuie să-l aibă, potrivit concepției țării noastre, crearea zonelor de pace, lipsite de arme nucleare, statele posesoare de armament atomic urmînd a se angaja să respecte statutul de zonă denuclearizată. Considerînd că și măsurile parțiale de dezangajare nucleară sînt binevenite, România se pronunță pentru lichidarea bazelor militare aflate pe teritoriile altor state; retragerea tuturor trupelor în limitele frontierelor naționale; reducerea treptată a efectivelor armatelor naționale, renunțarea la efectuarea de manevre militare în apropierea granițelor sau pe teritorii străine, etc.

De asemenea, lichidarea concomitentă a N.A.T.O. și a Tratatului de la Varșovia devine din ce în ce mai actuală. Țara noastră consideră că a sosit timpul perfectării unui tratat de dezarmare generală și totală sub control internațional, statele urmînd să poată participa la negocierea și elaborarea lui, astfel încît el să oglindească voința și interesele tuturor popoarelor.

Hotărîtă fiind să participe activ la orice fel de reuniuni internaționale — inclusiv la organizarea unei conferințe mondiale — avînd drept scop dezbateră și stabilirea unor măsuri concrete de dezarmare, România este încredințată că esențială e nu forma în care acest obiectiv va fi realizat, ci măsura în care se va putea asigura o abordare eficientă, de natură să conducă la atingerea rezultatelor urmărite.

În vederea adoptării unor măsuri concrete în această direcție, Organizației Națiunilor Unite i-ar putea reveni un rol important, ea oferind cadrul organizatoric cel mai corespunzător. Expunînd cu claritate punctul de vedere al țării noastre în această problemă vitală, reafirmînd hotărîrea neștrămutată a României socialiste de a acționa cu energie și în viitor pentru făurirea unei lumi a păcii și colaborării, Cuvîntarea președintelui Nicolae Ceaușescu atrage totodată atenția asupra imensei responsabilități care apasă asupra factorilor de decizie din fiecare țară în ceea ce privește viitorul fiecărui popor în parte și al umanității în ansamblu :

„Omenirea va judeca activitatea fiecărui guvern, a fiecărui stat, a fiecărui conducător politic nu după vorbe, ci după fapte, după energia cu care militează pentru eliberarea popoarelor de povara cheltuielilor militare, de coșmarul unui nou război mondial nimicitor, pentru realizarea unei lumi a păcii și securității, a bunăstării și fericirii tuturor popoarelor.”

Rezolvarea corespunzătoare a marilor probleme care confruntă în prezent omenirea nu este posibilă decît în condițiile participării active la viața internațională a tuturor statelor, indiferent de mărimea, forța sau orînduirea lor socială. Reprezentînd cea mai mare parte a lumii, statele mici și mijlocii, țările în curs de dezvoltare, țările nealiniare sînt profund

interesate în soluționarea justă a problemelor complexe ale contemporaneității.

În vederea dezbaterii largi, în spirit democratic a acestor chestiuni de importanță majoră pentru pacea și viitorul lumii, Organizației Națiunilor Unite îi revine, potrivit părerii țării noastre, un rol de cea mai mare însemnătate, forumul mondial oferind cadrul organizatoric cel mai adecvat scopului propus.

Iată de ce, după cum se subliniază în expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Marea Adunare Națională, se impune adoptarea unor măsuri ferme, de natură să conducă la îmbunătățirea și democratizarea activității O.N.U., la creșterea rolului și influenței sale în viața internațională. Încununînd un stăruitor efort subordonat acestui scop, documentul prezentat de țara noastră în cadrul celei de-a XXX-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U., binecunoscut de opinia publică internațională, pornește de la necesitatea imperioasă de a se pune în acord structura și activitatea forumului mondial cu marile prefaceri care au avut loc în lume în cei 30 de ani care s-au scurs de la crearea lui. După cum se știe, de-a lungul existenței sale, O.N.U. a avut un rol pozitiv în afirmarea cursului destinderii și a colaborării între state, dar totodată nu trebuie uitat faptul că uneori au fost adoptate hotăriri și măsuri injuste, aflate în contradicție cu țelurile și spiritul Cartei. În același timp un motiv de îndreptățită îngrijorare îl constituie tendința vizibilă de a se aborda un număr de probleme dintre cele mai arzătoare, interesînd îndeaproape toate popoarele, în afara Organizației Națiunilor Unite. Sînt cunoscute pe de altă parte unele critici, formulate de pe poziții negativiste, exprimînd nemulțumirea față de o serie de rezoluții adoptate în ultimul timp, exprimînd neîncrederea în activitatea O.N.U., punînd la îndoială capacitatea statelor care și-au dobîndit recent independența și au devenit membrele Organizației, de a judeca problemele și a acționa cu spirit de răspundere.

O asemenea abordare, profund dăunătoare intereselor popoarelor, cauzei păcii și colaborării internaționale, vizînd lichidarea acestei înalte tribune a luptei pentru promovarea unei politici de tip nou, trebuie respinsă cu toată energia, militînd pentru perfecționarea și creșterea continuă a autorității și influenței O.N.U. în viața internațională, a contribuției sale la soluționarea problemelor complexe care confruntă omenirea.

Propunerile cuprinse în documentul prezentat la O.N.U. de către delegația țării noastre privesc în esență introducerea unor modificări, perfecționarea structurilor și a cadrului organizatoric care, răspunzînd marilor prefaceri ce au avut loc în lume, ar permite dezbaterea și soluționarea promptă, eficientă a dificultăților care confruntă omenirea. Desfășurarea și încheierea cu succes a lucrărilor Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, realizarea unui consens general al statelor în chestiuni fundamentale, oferă în acest sens un exemplu încurajator, pe deplin concludent. Avînd în vedere toate aceste considerente, se impune ca organismele forumului mondial să fie lărgite, asigurîndu-se participarea mai intensă la activitatea O.N.U. a numeroaselor state care și-au cucerit independența în ultimele trei decenii. Recunoscînd rolul important care îi revine Consiliului de Securitate în viața internațională, țara noastră se pronunță totodată pentru sporirea numărului membrilor acestuia, în concordanță cu creșterea numărului statelor membre ale Organizației,

cu ponderea pe care o au țările mici și mijlocii. După părerea noastră, subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, în actualele condiții internaționale este necesară menținerea dreptului de veto în luarea hotărârilor în Consiliul de Securitate. Considerăm, totodată, că nu trebuie să se abuzeze de acest drept, că el nu trebuie folosit în scopul promovării exclusiviste a intereselor proprii ale unor țări în direcții ce nu corespund intereselor generale ale păcii. Dreptul de veto trebuie utilizat numai în situații cu totul deosebite, în cazuri excepționale, pentru apărarea cauzei securității internaționale, a intereselor tuturor popoarelor, pentru salvagardarea păcii și destinderii mondiale. În același timp, s-ar impune ca unul-doi reprezentanți din fiecare regiune geografică, prin rotație anuală, să se bucure de aceleași drepturi ca și actualii membri permanenți ai Consiliului de Securitate atât timp cât se va menține actualul sistem de vot.

Un efort perseverent trebuie depus în direcția precizării și adoptării noilor principii ale relațiilor interstatuale. În acest scop, una din propunerile cuprinse în documentul prezentat de țara noastră la cea de-a XXX-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U. privește elaborarea și adoptarea unui *Cod de Conduită* cu caracter universal care ar concretiza experiența acumulată de state în perioada de după război, completînd în chip fericit Carta Organizației Națiunilor Unite. Această acțiune de codificare a normelor care trebuie să guverneze relațiile dintre state, statornicînd drepturile și îndatoririle fundamentale ale acestora la dimensiunile exigențelor creării unei noi ordini economice și politice internaționale, ar da expresie dezideratului major al vieții internaționale: primatul forței dreptului asupra dreptului forței.

În mod necesar, Carta O.N.U. trebuie să oglindească marile schimbări petrecute în lume, aflîndu-se la înălțimea dezideratelor fundamentale ale popoarelor, proclamînd și promovînd noile relații internaționale din care se cer a fi înlăturate pentru totdeauna dominația și asuprirea, colonialismul, neocolonialismul și rasismul, orice formă de inegalitate între țări, orice fel de privilegii și discriminări.

Carta O.N.U. trebuie să permită satisfacerea intereselor tuturor statelor, indiferent de mărimea sau forța lor, ea consfințînd în mod definitiv libertatea și independența popoarelor, drepturile fundamentale ale statelor și ale omului, asigurînd mersul nestingherit pe calea progresului, civilizației și păcii.

Acționînd în aceste direcții, se subliniază în Cuvîntarea președintelui Nicolae Ceaușescu,

„Organizația Națiunilor Unite va putea juca un rol mai important în dezbateră și soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane cum sînt: lichidarea subdezvoltării, realizarea noii ordini economice, înlăptuirea dezarmării generale și în primul rînd a dezarmării nucleare, promovarea și generalizarea relațiilor democratice, noi, bazate pe egalitate, respect al independenței și suveranității, neamestec în treburile interne și avantaj reciproc, nerecurgere la forță și la amenințare cu folosirea forței”.

Epoca actuală, puternic marcată de efectele binefăcătoare ale revoluției tehnico-științifice mondiale, de grandiosul proces revoluționar de eliberare națională și socială se diferențiază totodată prin creșterea

rolului maselor largi, populare, prin imprimarea unui curs nou, pozitiv, vieții politice internaționale. Exprimiîndu-și deschis punctul de vedere într-o serie de probleme deosebit de grave, a căror grabnică rezolvare este imperios necesară, avansînd propuneri realiste și pe deplin constructive, România nu consideră că a epuizat multitudinea aspectelor pe care aceste probleme le ridică. Așteptînd cu viu interes ca toate celelalte țări să-și facă cunoscute pozițiile, încredințată fiind că numai o foarte largă abordare poate să sîtueze cu claritate în conștiința popoarelor lumii gravitatea actualei situații internaționale și să ofere soluții mulțumitoare, țara noastră se pronunță pentru desființarea totală a diplomației secrete, pentru angajarea unui dialog deschis, în spiritul deplinei încrederi și al respectului reciproc. România socialistă este convinsă de faptul că popoarele lumii sînt întrutotul capabile să judece în mod just cursul evenimentelor internaționale, să deosebească ceea ce este în folosul lor de ceea ce contravine mersului înainte al evoluției istorice. O contribuție însemnată la cauza progresului și păcii pot și trebuie să o aducă parlamentele diferitelor țări.

Este momentul ca parlamentele de pretutindeni, oamenii politici, deplini conștiinți de impasul în care nerezolvarea marilor probleme ale actualității poate aduce omenirea în întregul său, să treacă cu fermitate de la faza abordărilor teoretice la aceea a acțiunilor concrete și metodice, bazate pe programe și măsuri corespunzătoare, care să asigure progrese reale în acest sens. Uniunea Interparlamentară, toate organismele politice și economice internaționale, conferințele și congresele mondiale, întîlnirile bilaterale și multilaterale ale șefilor de state și oamenilor politici în genere, partidele politice, organizațiile sindicale, de tineret și femei sînt chemate să-și intensifice eforturile în vederea promovării idealurilor nobile ale păcii și progresului. Exprimiînd convingerea nestrămutată a țării noastre că numai în acest fel poate fi asigurată dezvoltarea firească și armonioasă a omenirii, de la înalta tribună a Marii Adunări Naționale, președintele României Socialiste a adresat un vibrant apel către parlamentele tuturor statelor de a-și renoi eforturile, acționînd cu

„cea mai înaltă răspundere față de destinele civilizației și păcii mondiale, de a-și uni eforturile pe plan internațional pentru a determina accelerarea cursului destinderii, pentru a impune guvernelor, conducătorilor politici promovarea unor principii și raporturi interstatuale noi, care să asigure întregii umanități un viitor de securitate și pace, de colaborare și bunăstare”.

Ținînd seama de tendințele noi care au loc în societatea contemporană, de afirmarea mereu crescîndă a clasei muncitoare, a forțelor sociale avansate, Partidul Comunist Român, forță conducătoare a activității interne și internaționale a țării noastre, a militat cu perseverență, în intervalul care s-a scurs de la Congresul al XI-lea în vederea întăririi tot mai puternice a solidarității internaționaliste în lupta pentru progres social și pace. Acționînd în spiritul bogatelor tradiții internaționaliste ale mișcării noastre revoluționare, Partidul Comunist Român și-a intensificat legăturile de prietenie, colaborare și solidaritate cu partidele comuniste și muncitorești din întreaga lume, lărgindu-și totodată relațiile de colaborare cu partidele socialiste și social-democrate, cu mișcările de eliberare națională, cu partidele de guvernămînt din țările în curs de dezvoltare, cu alte partide și organizații revoluționare, progresiste, democra-

tice. Un obiectiv căruia Partidul Comunist Român îi atribuie o deosebită însemnătate este întărirea solidarității mișcării comuniste și muncitorești internaționale, evitarea oricăror manifestări care ar putea înăspri divergențele existente. Pornind de la diversitatea condițiilor istorice, sociale și politice în care aceste partide acționează, de la respectarea dreptului fiecărui partid de a-și trasa singur linia politică, strategia și tactica revoluționară, avînd în vedere că în condițiile actuale nu este posibilă existența unui centru care să-și propună coordonarea mișcării comuniste și muncitorești, Partidul Comunist Român se pronunță și acționează pentru realizarea unei unități de tip nou între aceste partide. Potrivit concepției Partidului Comunist Român, colaborarea și solidaritatea trebuie întemeiate pe deplina egalitate, pe evitarea oricărui amestec în treburile interne ale altui partid, problemele existente urmînd a fi discutate în mod tovărășesc, de la partid la partid, de la conducere la conducere, fără blamări și etichetări care nu pot decît să dăuneze unității și colaborării. Trecerea la socialism într-o țară sau alta se desfășoară în funcție de condițiile specifice, de ordin istoric, național și social. De aceea, partidul nostru acordă întreaga atenție și respectul cuvenit preocupărilor acelor partide, din țările occidentale spre exemplu, de a depista formele cele mai potrivite de realizare a unor schimbări social-economice cu caracter democratic, capabile să asigure condiții de trecere la o etapă nouă a dezvoltării societății. Asemenea preocupări reprezintă un aport important la îmbogățirea gîndirii social-politice revoluționare, fiecare revoluție socială însemnînd un plus de cunoaștere teoretică și practică de mare valoare. Principiile marxism-leninismului nu pot constitui o dogmă moartă, o schemă rigidă, un asemenea fapt contravenind practicii revoluționare și concepțiilor înseși ale creatorilor marxism-leninismului. Discuțiile și schimburile de opinii asupra interpretării noilor realități și asupra sarcinilor mișcării revoluționare și muncitorești sînt inerente, ba mai mult, pot avea un efect pozitiv, cu condiția însă ca ele să aibă loc pe baza respectului reciproc, luîndu-se permanent în considerare pozițiile și interesele fiecărui partid precum și necesitatea ca fiecare partid să își aducă propria contribuție la dezvoltarea creatoare a materialismului dialectic și istoric, a principiilor marxism-leninismului. Aceasta este singura modalitate de a spori forța și coeziunea mișcării comuniste și muncitorești în lupta revoluționară pentru progres și pace.

În această lumină vede Partidul Comunist Român problema conferinței partidelor comuniste și muncitorești din Europa, care va trebui să se desfășoare în mod democratic fără a-și propune adoptarea de hotărîri cu caracter obligatoriu pentru partide, asigurîndu-se participarea la dezbateri, în condiții de egalitate perfectă a tuturor partidelor interesate, asigurîndu-se schimbul liber de opinii în spiritul stimei și respectului reciproc. Pe această linie, în conformitate cu hotărîrile Congresului al XI-lea, partidul nostru va sprijini în continuare eforturile pentru desfășurarea cu succes a acestei conferințe. Totodată Partidul Comunist Român, va milita neobosit pentru întărirea colaborării și solidarității cu toate partidele, cu toate forțele progresiste și antiimperialiste, în vederea făuririi unei lumi mai bune și mai drepte.

Exprimînd asentimentul întregului popor român, de la tribuna parlamentului României Socialiste, preşedintele Nicolae Ceauşescu a trasat cu claritate direcţiile fundamentale ale activităţii ţării noastre pe plan internaţional :

„Doresc să declar în mod solemn că şi în viitor România, partidul şi guvernul nostru vor acţiona cu toată fermitatea pentru a-şi aduce contribuţia, pe măsura puterilor lor, la crearea unui climat de pace trainică, de securitate şi colaborare în lume, pentru promovarea unor relaţii noi între state. Ne exprimăm dorinţa şi hotărîrea de a colabora în modul cel mai activ cu toate ţările, cu forţele înaintate de pretutindeni, pentru afirmarea tot mai puternică a noului curs al destinderii şi înţelegerii internaţionale, spre binele fiecărei naţiuni, al fiecărui popor, al progresului şi păcii în lume”.

Ampla expunere a secretarului general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, la recenta sesiune a Marii Adunări Naţionale evidenţiază bilanţul fructuos al politicii externe a ţării noastre, trasînd totodată cu precizie liniile de dezvoltare viitoare ale acestei activităţi.

Ea permite în acelaşi timp degajarea unor concluzii de natură să arunce o puternică lumină asupra politicii internaţionale a statului nostru, definind-o şi conferindu-i acea conformaţie care o distinge ca trăsături proprii în marele concert al naţiunilor lumii.

Aflată într-o unitate dialectică cu politică internă, politica externă a României socialiste este în primul rînd o politică fundamentată ştiinţific, vădînd o cunoaştere aprofundată şi o apreciere justă a fenomenelor politice, economice şi sociale ale lumii contemporane.

Politica externă românească oferă în acelaşi timp imaginea unei construcţii unitare, de o remarcabilă coerenţă şi omogenitate. Ea se distinge nu numai prin dinamismul ei puţin obişnuit dar şi prin puterea de cuprindere, fiecare mare problemă a umanităţii contemporane găsin-du-şi reflectarea corespunzătoare. Într-adevăr, într-o epocă în care omenirea şi-a dobîndit, cu preţul unor jertfe uriaşe de-a lungul unei îndelungate evoluţii istorice conştiinţa unităţii sale, ţara noastră consideră că toate popoarele sînt egal interesate în rezolvarea marilor probleme ale contemporaneităţii. Este în acelaşi timp o politică democratică şi principială, afirmînd egalitatea deplină între toate statele, indiferent de forţa şi mărirea lor, precum şi respectarea neabătută a principiilor dreptului internaţional. De asemenea, activitatea externă a ţării noastre se caracterizează prin spiritul său constructiv, oferind soluţii realiste şi eficace pentru toate problemele cu care omenirea este confruntată.

Pusă în slujba păcii şi a securităţii, militînd neobosit pentru pace şi cooperare, într-o lume nouă, eliberată de spectrul forţei şi al exploataării, este mai presus de orice o politică însufleţită de un înalt spirit umanitarist, aflată exclusiv în serviciul intereselor superioare ale întregii omeniri.

Iată de ce, votul unanim al Marii Adunări Naţionale semnifică opţiunea unui întreg popor pentru un viitor al păcii şi libertăţii, al colaborării şi progresului, încrederea sa în puterea şi înţelepciunea lumii de a se ridica la înălţimea destinului său luminos.

KARL MARX DESPRE ROMÂNI. RESTITUIRI ȘI DATE NOI

DE

CORNELIA BODEA

Paginile ce urmează reprezintă o primă parte dintr-un modest studiu menit a strînge la un loc rezultatele unor cercetări, începute cu ani în urmă și destinate a cunoaște mai îndeaproape scrierile și părerile lui Karl Marx despre poporul român. În acest scop am căutat cu deosebire a pătrunde metoda de lucru a acestui titan al cunoașterii și al cercetării. Din manuscrisele sale am urmărit geneza, procesul de elaborare a unor din părerile despre români, și creșterea treptată a interesului său pentru destinele acestui popor, a cărei luptă pentru emanciparea socială și politică, pentru unitate și independență statală se desfășura cu tot dramatismul mișcărilor naționale ale epocii. M-am oprit mai mult asupra cîtorva din *caetele sale de studiu*, căutîndu-le izvoarele și detașînd din ele totodată oglindirea ideilor sale personale. Începutul l-au constituit *Însemnările* extrase din cartea lui Elias Regnault¹. A urmat apoi studierea altor conșpecte și lucrări, care au înlesnit și identificarea articolului de care mă ocup în continuarea acestor pagini.

În *Introducerea* la volumul Karl Marx, *Însemnări despre Români*, se face afirmația că „trei articole referitoare la Principatele române și trimise de Marx ziarului „New York Daily Tribune” n-au fost publicate”². În 1968, în volumul 29 din K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, publicat în traducere românească, se spune că articolele despre Principatele dunărene, scrise de K. Marx pentru „New York Daily Tribune”, redacția ziarului nu le-a publicat și că manuscrisul acestor articole nu s-a păstrat³.

Cercetări întreprinse în ultimii ani⁴ m-au condus la constatarea că articolul intitulat *The Danubian Principalities* — Principatele dunărene — apărut fără semnătura autorului în „New York Daily Tribune”, la 23 ianuarie 1856, este unul din acele articole bănuite a fi rămas nepublicate.

The Danubian Principalities nu este inclus pînă acum în nici o colecție de texte Marx-Engels. În 1956 însă a fost catalogat de către Maxi-

¹ K. Marx, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*. Publicate de A. Oțetea și S. Schwann. București, Edit. Academiei R.S.R., 1964, p. 7.

² *Ibidem*, p. 17.

³ K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 29, București, Edit. politică, 1968, p. 591, n. 1.

⁴ Semnalate în *Științele Sociale și Politice din România. Sinteză informativă* nr.9 din septembrie 1974, p. 18—19.

milien Rubel în *Bibliographie des Oeuvres de Karl Marx*, la Paris⁵; iar în 1966 a fost inclus și în lista sumară a articolelor Marx apărute în „New York Daily Tribune” alcătuită de L. Lazarus la New York⁶.

Pe baza unor calcule cantitative, de ordin lexicografic și sintactic, făcute prin computer — și din care a reieșit evidența unei ingerințe străine în textul apărut la 23 ianuarie — doi recentii editori ai articolelor lui Marx și Engels extrase din „New York Daily Tribune” îl consideră un material *probabil Marx*⁷.

Concluziile mele cu privire la paternitatea lui K. Marx asupra articolului de la 23 ianuarie 1856 au fost afirmative, înainte de a cunoaște catalogările amintite. Independente deci de acestea. Ele se bazează, pe de o parte, pe referirile din corespondența Marx-Engels la materialul despre Principate trimis ziarului din New York, coroborate cu textul din „New York Daily Tribune”. Pe de altă parte, pe confruntarea de texte și conspecte Marx. Amindouă operațiile au înlesnit și identificarea unor intervenții în textul original, sau, mai bine spus, natura acelor intervenții și pe autorul lor.

Este fapt cunoscut că în raporturile lui Marx și Engels cu redacția lui N.Y.D.T. s-au întâlnit cazuri când aceasta din urmă a procedat după bunul ei plac cu articolele lui Marx și Engels: a intervenit în textul lor, a adăugat, a tăiat, a publicat multe din ele fără numele autorului sau nu le-a mai publicat deloc⁸. Cazul de față constituie o nouă ilustrare lângă cele știute pînă acum, o dovadă în plus despre rolul negativ exercitat în redacția lui N.Y.D.T. de către un colaborator al ziarului, expert pentru problemele slave și est europene.

Îmi propun să înfățișez izvoarele și argumentele care m-au condus la identificarea articolului de la 23 ianuarie 1856 și la restituirea, în mare, a conținutului lui original. Aducem prin aceasta și un plus de informații asupra izvoarelor folosite de Marx în lucrările sale despre români, și o contribuție cred la un *studiu analitic ce s-ar cere scris* despre K. Marx și români.

Textul *The Danubian Principalities* de la 23 ianuarie 1856 — pe care îl reproduc în anexă — acoperă aproximativ spațiul unei coloane de ziar.

Subiectul articolului este inspirat de fierberea politică și de ambițiile rivale europene ce se confruntau în timpul negocierilor de la sfîrșitul războiului Crimeii, mai ales pe tema statutului politic ce urma să fie recu-

⁵ M. Rubel, *op. cit.*, Paris, M. Rivière, 1956, sub nr. 445, p. 128; idem, *Les cahiers d'étude de Karl Marx. II. 1853—1856*, în „International Review of Social History” V, Part I, 1960, p. 73.

⁶ Cf. *The American Journalism of Marx & Engels. A Selection from The New York Daily Tribune*. Edited by Henry M. Christman. Introduction by Charles Blitzer, New York, The New American Library, 1966 (Appendix, p. 260).

⁷ Cele de mai sus reflectă discuția avută cu dl. A. Thomas Jr., în august 1974, la Amsterdam. Dl. Ferguson, împreună cu Stephen T.O'Neill, este editorul colecției Karl Marx, Friedrich Engels, *The Collected Writings in "The New York Daily Tribune"*, New York, Precedent, 1975, 4 vol.

⁸ Cf. K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 9, p. VII și 589—590, n.1; vol. 27, p. 610, n. 298; vol. 28, p. 591, n. 3; vol. 29, p. 591, n. 1; și *Gesammelte Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels. 1852 bis 1862* Hrsg. von N. Riasanoff, I. Bd., Stuttgart, 1917, p. XVII—L (*Karl Marx und die New York Tribune 1851 bis 1856*); Morton Borden, *Some notes on Horace Greeley, Ch. Dana and Karl Marx*, în „Journalism Quarterly”, XXXIV, 1957, nr. 4, p. 457—465.

noscut Principatelor române la încheierea tratatului. Se citează presa engleză ca oferind o prolifică, debordantă publicitate în materie. Se precizează că ideea preponderentă în toate combinațiile politice și diplomatice care privesc Principatele era „de a crea un stat nou purtând amprenta naționalității daco-romanice”. Și se arată că această idee de a uni Principatele române sub o singură suveranitate se agita de mai bine de treizeci de ani în amândouă țările. Este menționat numele lui Eliade Rădulescu ca un promotor principal al ideii de unitate națională.

În acest context se fac și unele comentarii pe marginea originii și a unității limbii și a poporului român. Un fapt semnificativ, pe lângă altele, care dealtfel m-a și condus la discriminarea interpolărilor în textul lui Marx, este tonul apăsător cu care se subliniază caracterul „exagerat tendențios” al statisticii presupusă a reprezenta totalul populației românești la acea dată.

Se constată apoi că situația încleșcată e provocată de iminenta alegere de domni din amândouă Principatele. Se trec în revistă ultimele evenimente din cele două Principate, începând cu hotărârile Regulamentului Organic privind alegerea domnilor, revoluția de la 1848, programele ei, ocupațiile străine care au urmat și Convenția de la Balta Liman (1849). Se relevă implicațiile negative, interne și externe, pe care le atrăgea după sine termenul de *șapte ani* fixat în Convenție pentru durata domniei. Această, în vădit contrast cu efectele pozitive ale sistemului alegerii *pe viață* ce se arată căfusesse stipulat la intervenția specială a Rusiei, în tratatul de la Adrianopol (1829). Se conchide că, în toată situația creată, de compătimit era poporul — cel „atît de strîns în chingi și de împovărat”.

O primă constatare în procesul de identificare a conținutului articolului a fost prilejuită de următoarea precizare a lui Marx, în scrisoarea din 18 ianuarie 1856 către Engels :

„N-am abordat pamfletul lui Cobden în articolele mele — scrie Marx —, întrucît am umplut multe pagini plictisitoare exclusiv cu istoria Provinciilor dunărene și a Suediei”⁹.

Aveam astfel primele puncte de reper : o dată calendaristică și indicația asupra extinderii materialului ca și a exclusivității subiectului. Pe baza lor m-am oprit asupra articolului apărut la 23 ianuarie 1856, purtînd chiar titlul conturat în scrisoare : *Principatele Dunărene*.

Peste cîteva luni după ianuarie 1856, Marx a anunțat ce-i drept pe Engels că : „Tribune” i-a restituit „articolele care n-au fost tipărite”. Și le enumeră : articolele sale — la plural deci — intitulate *Danubian Principalities* și *panslavismul*, acesta fiind al lui Engels. Scrisoarea e datată 22 septembrie 1856¹⁰.

Înregistrăm deocamdată această informație ca atare, și continuăm firul identificării deschis de scrisoarea din ianuarie.

Repetate întâlniri avute în luna septembrie și octombrie 1856 cu F. L. Olmsted, un agent al revistei americane „Putnam's Monthly Magazine”¹⁰, și examinarea atentă a însemnărilor descoperite pe manuscrisul despre Principate returnat de la New York l-au dus pe K. Marx la anumite

⁹ K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 29, p. 5.

¹⁰ Cf. K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 29, p. 63.

¹⁰ *Ibidem*, scrisorile din 26 și 27 septembrie. *Op. cit.*, p. 66 și 68.

constatări și concluzii revelatoare pe care le comunică lui Engels, la 30 octombrie. Prima era următoarea :

„De la Olmsted omul lui Putnam, și de la un tovarăș al lui de călătorie american, care se afla la el, am aflat că *Gurowski* (*polonezul*)* și-a cîștigat o mare influență asupra lui Dana ; tot atunci acești domni mi-au povestit că același om respectabil primește cu regularitate subvenții bănești de la Ambasada rusă de la Washington”¹¹.

Urmează două completări deosebit de importante ale lui Marx în legătură cu numitul personaj. Una îl arată pe Gurowski un fervent susținător al ideilor panslaviste împotriva părerilor lui Marx și ale lui Engels, și că din cauza lui a respins Charles A. Dana articolul scris de Engels *împotriva panslavismului*. A doua este legată direct de textul nostru, și sună astfel :

„Cînd mi-a restituit manuscrisul despre Principatele Dunărene — scrie Marx — dl. Dana a uitat să șteargă o observație a aceluiași G(urowski) scrisă în limba franceză. Și anume, în legătură cu datele statistice prezentate de mine cu privire la populația românească, el face următoarea remarcă : *Tous ces chiffres sont exagérés pour faire mousser l'idée de nationalité Roumaine. Ils sont démentis par les faits, l'histoire et la logique*”¹².

Lîngă aceste observații, următorul pasaj din articolul publicat în N.Y.D.T. e de natură a reține de la început atenția oricui :

„Astfel de date cu toate acestea sînt exagerate pe o scară uriașă. Scopul exagerării este de a adăuga o naționalitate în plus la grupul aceloră care urmează a fi restaurate — deși pretențiile unora dintre acestea la independență și importanță între națiunile existente ale Europei sînt, fie superficial menționate în istorie, sau deloc”¹³.

Asemănarea dintre pasaje este izbitoare. Ea îndreptățește pe deplin constatarea că tot acest pasaj nu este scris de autorul propriu-zis al articolului, ci este o *interpolare* ! Și încă, am zice, destul de stîngace.

Din expresia lui Gurowski „*tous ces chiffres...*” rezultă că a fost vorba de *mai multe cifre* ! În textul de la 23 ianuarie 1856 apar totuși numai două. Una e cifra globală de 11 milioane, considerată a reprezenta toată populația de limbă românească de la mijlocul secolului trecut. Cealaltă e totalul de 3.500.000 al locuitorilor Țării Românești și Moldovei la un loc. Înseamnă oare că celelalte cifre să fi fost înlăturate de recenzent ?

Mai cu precădere mi se pare acum însă a arăta din ce surse au fost luate acele cifre ? Cine, cu alte cuvinte, le-a introdus în circuitul publicistic ?

* Sublinierea noastră, C.B.

¹¹ *Ibidem*, scrisoarea din 30 octombrie 1856, *op. cit.*, p. 73.

¹² „Herr Dana, bei der Zurückschikung meines Manuscripts über die Donaufürstenthümer, hat vergessen *to blot out* eine in französischer Sprache geschriebene Bemerkung desselber Gurowski. Er bemerkt nämlich bei meinen statistischen Angaben über die rumänische Bevölkerung”. În *Der Briefwechsel Zwischen F. Engels und K. Marx*, vol. II, Stuttgart, 1913, p. 131. Traducerea românească, după K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 29, p. 73.

¹³ Cf. *Infra*, anexa.

Globalul de 11 milioane pe națiunea românească se află citat de Eliade Rădulescu în *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine*. În cartea sa, apărută la Paris în 1851, citim: „*La Nation roumaine se compose de onze millions d'habitants*”¹⁴. Or, faptul că în articolul din N.Y.D.T. numele și activitatea propagandistică a lui Eliade par a fi cunoscute, ar putea conduce la concluzia că cifra de 11 milioane este extrasă din cartea acestuia.

Dar, în acest caz, de unde a fost luată cea de a doua cifră globală de 3.500.000 pentru Principate? de unde deci datele parțiale pe provincii?

Aici, de la început, se impune o remarcă. Totalul de 3.500.000 locuitori este *mai mic* decât ceea ce în mod obișnuit se indica la acea dată pentru Principatele dunărene. El nu se acordă cu globalul general de 11 milioane. Reiese deci a fi o cifră substituită în locul aceloră sau aceleia care au provocat iritarea lui Gurowski. Lucrul se poate constata chiar și din formularea frazelor respective în text. Despre cele 11 milioane se vorbește la modul indirect („Se apreciază că această limbă este folosită de către aproximativ 11 milioane”), în timp ce pentru cazul al doilea se spune direct: „Principatele în sine au aproximativ 3.500.000 locuitori”.

Cîteva exemple concrete statistice ne vor convinge mai ușor:

Ion Ghica, de pildă, într-un articol din „La Concordia” de la Torino (februarie 1849), dă 2.500.000 de locuitori pentru Țara Românească și 1.500.000 pentru Moldova, raportate la un total de 8.767.000 locuitori¹⁵. Alexandru G. Golescu, în *Mémoire statistique sur les Principautés de Moldavie et de Valachie*, redactat tot la 1849 și destinat informării cabinetelor din Apus¹⁶, indică aceleași cifre ca și Ion Ghica. Generalul Gh. Magheru, în memoriul adresat în martie lui Kossuth, rotunjește globalul la nouă milioane, și dă pentru Țara Românească și Moldova 4.000.000¹⁷. Tot la 1849, Nicolae Șuflu dădea pentru Moldova 1.462.105 locuitori și consemnează tot cifra de 2.500.000 pentru Muntenia¹⁸. 2.500.000 și respectiv 1.400.000 locuitori apar și în *Numărul Românilor* prețuit de George Barițiu, în 1847¹⁹, a atinge totalul de 8.250.000.

Un observator străin, de limbă germană, care „a cunoscut Principatele mai de aproape decât din diligență...”²⁰, obține cifre asemănătoare prin prelucrări analitice proprii. În fundamentala sa *Beschreibung der Moldau und Walachei*, scrisă în 1848, J. F. Neigebaur — fost consul general al Prusiei pentru Principatele Țara Românească și Moldova între

¹⁴ I. Heliade Rădulescu, *op. cit.*, p. 78 n.

¹⁵ Cf. B.A.R., Arhiva I. Ghica, mapa VI, f. 79^v, nr. 25 (Lettre au Journal „La Concordia”), și f. 300 sq.

¹⁶ *Ibidem*, f. 271^v.

¹⁷ Cornelia Bodea, *Emigrația română după 1848 și unitatea națională*, în ms.

¹⁸ Nicolas Soutzo, *Notions Statistiques sur la Moldavie*, Jassy, 1849; în traducere românească: *Notiții statistice asupra Moldaviei* de prințul Neculai Suflu. Traduse cu adăogiri de Teodor Codrescu, Iași, 1852, p. 60 (și 57).

¹⁹ G. Barițiu, *Numărul Românilor*, în „Foaie pentru Minte, Inimă și Literatură”, X, 1847, nr. 31, p. 255–256; articol reprodus și de „Curierul Românesc”, XIX, 1847, nr. 14, p. 54–55; în și „Albina Românească”, XIX, 1847, nr. 64, p. 258–260. Cf. și G. Em. Marica, *Foaie pentru Minte, Inimă și Literatură. Bibliografie analitică cu un studiu monografic*, București, 1969, p. 227, nr. 777.

²⁰ Cf. Victor Papacostea, *Un observator prusian în țările române acum un veac*, București, 1942, 97 p.; N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, vol. IV, București, 1929, p. 65–67.

1842—1845 — indică tot $2\frac{1}{2}$ milioane și $1\frac{1}{2}$ milioane pentru Țara Românească și Moldova²¹. La baza calculelor sale stă o amănunțită examinare a catagrafiei din 1845. În 1854, el își reeditează în volum o serie de articole răzlețe tipărite în 1848. Și în unul din acestea regăsim aceleași date statistice globale, prezentate într-un context mai larg geografic-istoric. În estimația sa, „întreaga rasă a Daco-Romanilor” se cifrează tot la „vreo nouă milioane de suflete”²².

Adaug că în anii războiului Crimeii, anuarul statistic și diplomatic — *Almanach de Gotha* — oglindind informația de circulație curentă în Europa, indică totalul de 2.600.000 pentru Țara Românească și 1.400.000 pentru Moldova²³.

În 1855, Elias Regnault, în *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes*, distinge două cifre globale. Una, de 7.767.000 reprezintă românii din provinciile istorice și care, defalcată, dă 2.500.000 locuitori în Țara Românească, 1.500.000 în Moldova, 1.486.000 în Transilvania propriu-zisă, 1.085.000 în Banatul timișan, 300.000 în Bucovina, 896.000 în Basarabia. Al doilea global e de 2.000.000 și corespunde, potrivit indicațiilor lui, numărului românilor din afara provinciilor amintite, diseminați pe grupuri, în Bulgaria, Serbia, Podolia, Ungaria și Macedonia. *Adunate însă*, cele două cifre globale nu dau totalul de 11 milioane, ci numai 10 milioane²⁴. Un amănunt semnificativ, care înlătură ipoteza că Marx ar fi folosit datele lui Regnault pentru N.Y.D.T., este că în *Însemnările...* sale extrase din volumul lui Regnault sînt înregistrate numai cifrele corespunzînd teritoriului cu 7.767.000 de locuitori²⁵.

Cifre apropiate de globalul populației indicat în textul din N.Y.D.T. pentru Moldova și Țara Românească se află în statisticile anterioare catagrafiei din 1845.

Așa, de pildă, Félix Colson, agent consular francez pentru Principate înainte de 1839, indică 1.419.105 locuitori pentru Moldova și 2.402.027 pentru Țara Românească, ceea ce revine la un total de 3.821.132²⁶. J. A. Vaillant, publicist francez, stabilit ca profesor la București în această vreme, dă *totaluri mai mici*. În cartea sa *La Romanie*, apărută la Paris în 1844, Țara Românească figurează cu 2.324.484 locuitori, iar Moldova cu 1.254.447 total 3.578.931. Tabelul său statistic diferă și în felul de enumerare al unităților teritoriale și în calcularea globalului. Destul de ciudat, Vaillant redă această statistică, în același an 1844, în două variante. Într-un fel și implicit cu un total apare în cartea menționată; în alt fel, în *Statistique générale synoptique des Principautés de Valachie et de Moldavie*, publicată în „Revue de l'Orient”, tot la Paris. *Diferența este sensibilă în consemnarea cifrei totale pe aria etnică*. De unde în volum îi ieșise o cifră minimalizată la 6.258.663 locuitori, în revistă totalul respectiv este crescut la 8.132.931. Explicația este de găsit nu atît în gruparea ușor modificată, a datelor pe unitățile teritoriale, cit în scăparea de condei la operația

²¹ J.F. Neugebauer, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, Leipzig, 1848, p. 114.

²² J.F. Neugebauer, *Die Donau-Fürstenthümer. Gesammelte Skizzen geschichtlich-statistisch-politischen Inhalts*, Breslau, 1854, p. 2.

²³ „Almanach de Gotha” (sub *Turquie, Notices statistiques*), pentru anul 1853, p. 659; pentru anul 1854, p. 676; pentru anul 1855, p. 700.

²⁴ Elias Regnault, *op. cit.*, p. VI.

²⁵ K. Marx, *Însemnări despre Români*, p. 92 și 170.

²⁶ Félix Colson, *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*, Paris, 1839, p. 12.

de adunare a cifrelor... Globalul Principatelor este însă același, nemodificat în ambele variante ²⁷.

Ar putea rămâne astfel în discuție două nume, două izvoare. Eliade, pentru globalul de 11 milioane pe națiune de partea lui Marx; și Vaillant pentru cifra diminuată de 3.500.000 substituită de Gurowski. Dar în felul acesta nu avem un răspuns la întrebarea, care au fost celelalte cifre, indicate de Marx, și care au provocat reacția lui Gurowski.

Prima serie de cifre deci, răspunzând globalului de 11 milioane, trebuie căutată în altă parte. Deslegarea aceasta o dă un alt autor contemporan într-o lucrare amintită, în alte împrejurări, în corespondența dintre Marx și Engels ²⁸. Titlul ei este *Confidences sur la Turquie* par M. Destrilhes. Această carte, după expresia autorului ei, „se adresa unui public special inițiat în evenimentele la ordinea zilei”, adică în „marea comoție care agita Europa”. A fost cerută cu urgență pentru o dată fixă de ordin diplomatic. A fost de aceea scoasă în condiții slabe tipografice. În noiembrie același an însă a ieșit în ediție „revizuită și adăugită”, repetată și în anul următor în a treia ediție ²⁹.

Pentru textul din N.Y.D.T. Marx a folosit ediția a doua, deoarece capitolul special tratând „Despre România — despre Principatele moldo-valahe — despre tratate — hospodarat — boieri — țigani” a fost introdus în a doua ediție. Și — e locul potrivit să o spunem — la adăugirea acestui capitol au contribuit reproșurile, sau îndemnurile prietenilor români ai autorului. Căci identitatea autorului se ascunde aici sub un pseudonim adoptat ad-hoc. Numele adevărat al lui M. Destrilhes este Félix Colson, vechiul susținător al planurilor de unitate națională încă din 1837—1839, cum se vede și din volumul amintit mai sus ³⁰. Într-o scrisoare către un tot atît de vechi prieten și revoluționar — Ioan Voinescu II ³¹ — Colson anunța, la 3 noiembrie 1855, condițiile ameliorate în care scotea ediția nouă:

„Une seconde édition des *Confidences*, corrigée et augmentée, paraît Mardi prochain. Cette fois elle est purgée, bien imprimée et publiée par E. Dentu du Palais Royal. Vous n'aurez plus de reproches à m'adresser touchant votre pays. Toute votre question est traitée dans le chapitre 8°. Ce travail m'a un peu retenu” ³².

Noul capitol scris în 1855 este animat de aceleași sentimente filoromâne. O dovadă o oferă și pasajul revelator al cifrelor statistice contestate de contele Adam Gurowski:

„Dans l'ancienne géographie, la terre Roumaine ou Tzara Româneasca se composait de la Moldo-Valachie, de la Transylvanie,

²⁷ J. A. Vaillant, *La Romanie ou Histoire, Langue, Littérature, Orographie, Statistique des Peuples de la Langue d'Or, Ardaliens, Vallaques et Moldaves, résumés sous le nom de Romains*, Paris, vol. 3, 1844, p. 29. Idem, *Statistique générale synoptique des Principautés de Valachie et de Moldavie*, în „Revue de l'Orient”, t. III, 1844, p. 178.

²⁸ K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 29, p. 34, 35, 40.

²⁹ M. Destrilhes, *Confidences sur la Turquie* [ediția I], 1855, XXXIX+193-[197] p.; ediția a II-a, „revue et augmentée”, 1855, XLI+253; ediția a III-a, 1856, XLI+253 p.

³⁰ *Supra*, nr. 26

³¹ Ioan Voinescu este citat de Colson între figurile de seamă ale partidului național român (*Confidences sur la Turquie*, p. 182).

³² Scrisoare inedită. B.A.R., inv. 61 967.

du Banat, de la Bukovine, de la Bessarabie, des cercles au-delà de la Theiss, c'est-à-dire du pays limité par ce dernier fleuve, le Danube, la mer Noire et le Dniester. L'ensemble de la population de cette zone, y compris celle de la Mœsie et de la grande Blakie, est de 11 300 000 habitants de même origine. . .”

Ceva mai departe, citatul continuă așa :

„Sans comprendre la Bessarabie qui compte 1200000 habitants, le territoire de ces deux provinces est d'une étendue de 5610 lieues carrées, 4810 lieues carrées pour la Valachie, 800 pour la Moldavie. Sa population s'élève à 3000000 pour la Valachie et 2000000 pour la Moldavie”³³.

Enigma izvoarelor este astfel complet dezlegată, adăugînd și amănuntul că referirea bibliografică a lui F. Colson pentru tabelul statistic amintit e tot un român : broșura lui D. Bolintineanu, *Les Principautés roumaines*, apărută la Paris în 1854 ³⁴.

Realitatea contemporană fusese fără îndoială îngroșată, dintr-un stimul național explicabil. Calculul celor 11 milioane, *reprezentînd populația de limbă română*, depășise realitățile. Dar nu-i mai puțin adevărat că și cifra de 3500000 substituită de Gurovski cădea sub realitatea de la acea dată. Pe aceasta o infirmă în primul rînd statisticile amintite reflectînd situația de după 1845. O respinge de asemenea și critica autorizată în materie statistică prezentată domnitorului Cuza cu privire la erorile strecurate în numărătoarea ulterioară, a populației Principatelor Unite române, din decembrie 1859 ³⁵. Datele consemnate în 1859 dăduseră 2.400.291 pentru Țara Românească și numai 1.463.927 pentru Moldova, mărită teritorial în urma tratatului de la Paris (1856). Situația din urmă, mai ales, e contestată de I. Petrescu, directorul Biroului statistic din 1865, pe un argument care este de ținut în seamă și în alte situații. Cifrele nu corespund realității, susține el, „fiindcă România este considerată, cu drept cuvînt, a fi locuită de aproape 5 milioane locuitori (cu populație flotantă)”. Căutînd cauzele erorilor comise în recensămîntul din Moldova, constatările sale dovedesc că „mai mult de 28% din numărul adevărat nu s-a inclus. . .”.

Nu este în intenția mea, și nici măcar necesar, a duce mai departe această discuție. Nu este de asemenea nici cazul de a continua exegeza întregului conținut al articolului din N.Y.D.T. În schimb ceea ce cred necesar, a mai adăuga este că la prima lectură — exceptînd cazurile de interpolare analizate — ideile majore din textul de la 23 ianuarie 1856 nu distonează cu alte texte Marx, de un cuprins asemănător și exprimate în articole precedente sau scrise în urma acestuia. Din păcate, puținătatea de izvoare sigure documentare, de care ne-am izbit și mai sus, se constată și cu privire la informația istorică despre trecutul îndepărtat al poporului român. Lîngă ele și-a făcut drum publicistica de ocazie sau informația de proveniență adeseori străină realităților³⁶. Această stare de lucruri se

³³ Destilhes [F. Colson], *Confidences sur la Turquie*, p. 158—159.

³⁴ D. Bolintineanu, *op. cit.*, p. 27.

³⁵ *Analele Statistice pentru cunoștința României*, seria II, VI, 1865, p. 1—8 (Raport oficial).

³⁶ Cf., între altele, și constatările în acest sens din *Confidences sur la Turquie*, p. 173.

răsfîrînge negativ și în informația lui Marx și Engels despre formarea poporului român și despre așa-numitul *amestec etnic* intrat în compoziția lui. Dar ea mai explică, pe de altă parte, și de ce, întîlnind lucrări dedicate istoriei Principatelor, în limbi de largă circulație, Marx, în setea lui de informație, le-a conșpectat cu de-amănuntul și a extras din ele un material masiv cu *intenția evidentă de a-l valorifica*.

Așa a făcut în septembrie 1853, cu broșura *The Russians in Moldavia and Wallachia*, a cărui informație se oglindește bogat în articolul înrudit ca titlu — *Moldavia and Wallachia* — scris la 4 iulie 1854 și publicat la 19 iulie 1854 în N.Y.D.T.³⁷ Menționăm în treacăt că în volumul de *Însemnări despre Români*, în care este inclus și conșpectul acestei broșuri³⁸, autorul ei (anonim) nu a putut fi identificat atunci. Astăzi, identitatea sa nu mai este o problemă. Este W. L. B i r k b e c k, un prieten și colaborator al Lordului Dudley Stuart³⁹.

Așa s-a întîmplat și cu notele luate din *Confidences sur la Turquie*. Și cu atît mai mult cu amănunțitele însemnări din cartea lui Elias Regnault. Referințele din amîndouă aceste lucrări au stat la baza acelor „multe pagini” destinate a constitui o *serie de articole* asupra Principatelor dunărene. După refuzul întîmpinat la redacția lui N.Y.D.T., e de la sine înțeles că Marx s-a preocupat să le găsească un alt editor, o altă revistă sau un ziar pentru a le valorifica. „*Principatele Dunărene* — serie Marx la 27 septembrie 1856 — le-ași oferi chiar acum cînd zarva * continuă, unui ziar englez sau vreunei publicații lunare”. Intenția pare a nu fi fost străină de a le oferi lui D. Urquhart pentru „Free Press”⁴⁰.

Pentru articolul apărut la 23 ianuarie 1856, informația principală se arată a fi fost extrasă din *Confidences sur la Turquie*. De asemenea, recitîndu-l la lumina constatărilor lui Marx despre spiritul pro-țarist în care obișnuia Gurowski să adnoteze articolele sosite în redacția ziarului⁴¹, un cititor avizat mai poate surprinde și cîte o subliniere, un cuvînt sau o nuanțare ce se pot atribui fără teama de a greși interesului politic al referentului.

Adam Gurowski este un personaj cunoscut în cercurile specialiștilor⁴². O recapitulare sumară a datelor principale din viața lui va contribui a înțelege mai ușor mobilul amestecului său în textul de la 23 ianuarie 1856.

Născut în Polonia la 1805, el și-a început cariera ca revoluționar în slujba cauzei polone, a țării lui de origine, la 1830—31. Dar a căzut curînd după aceasta în admirația Imperiului împotriva căruia conspirase pînă atunci⁴³. A cutreierat Europa întreagă pînă să se stabilească, în 1849, în Statele Unite. Primul popas în Lumea Nouă i-a fost New Yorkul și, pentru o vreme, Cambridge (Mass.) și campus-ul Universității Harvard. E intere-

* În original, engl. *tuck*.

³⁷ K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 10, p. 324—332.

³⁸ K. Marx, *Însemnări despre Români*, p. 93—100 și traducerea, p. 170—178.

³⁹ Despre împrejurările apariției broșurii ne ocupăm cu alt prilej.

⁴⁰ K. Marx, F. Engels, *op. cit.*, p. 68.

⁴¹ K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 29, p. 93 (scrisoare din 16 februarie 1857).

⁴² Cf. LeRoy H. Fischer, *Lincoln's Gadfly, Adam Gurowski*. University of Oklahoma Press: Norman, 1964, 301 p.; Morton Borden, *Some notes on Horace Greeley, Ch. Dana and Karl Marx*, in „Journalism Quarterly”, loc. cit.

⁴³ Comte Adam Gurowski, *La vérité sur la Russie et sur les provinces polonaises*, Paris, 1834, 96 p.; idem, *La civilisation et le Progrès en Pologne*, Paris, 1840, IV—222 p.

sant de semnalat că în conflictul ivit la Cambridge și la Boston între redactorul lui „North American Review” — pe nume Francis Bowen — și susținătorii americani ai ideilor kossuthiene privind problema națională în Imperiul habsburgic, Gurowski s-a alăturat grupului kossuthist, ostil decii egalei îndreptățiri naționale. Între 1851—1857 a stat mai mult în preajma ziarului N.Y.D.T. atît cu influența cit și cu scrisul. A plecat apoi la Washington, unde a și murit în 1866.

Adversar al oricăror idei sau perspective care ar fi impietat asupra convingerilor sale panslaviste, acest ciudat conte și nestatornic revoluționar ar fi putut fi un familiar la ambasada țaristă de la Washington, după cum i se relatase lui Marx. Dar, pare-se⁴⁴, nu ca un stipendiat special, ci mai degrabă ca un adept de vederi și convingeri politice, fiind el un fervent apologet al panslavismului realizat prin Rusia țaristă.

Apropiindu-ne de sfîrșitul acestor pagini, o ultimă nedumerire se mai cere lămurită. Anume, dacă manuscrisul despre *Principatele Dunărene*, conținînd cifrele contestate de Gurowski, a fost returnat de Ch. Dana lui Marx, nu contrazice aceasta afirmația că textul din N.Y.D.T. este un text Marx? Marx nu s-a sesizat de această alterare adusă textului său? Cum de nu a protestat împotriva procedului care l-a indignat în alte dăți?

Explicația, nu poate fi decît că lui Marx nu i-a parvenit textul tipărit care apare clar a nu fi fost decît o parte din amplul material la care se referă în scrisori. Lui i s-a restituit *manuscrisul întreg*, la citeva luni după apariția textului de la 23 ianuarie și fără specificarea a ceea ce s-a tipărit din el. Procedul redacției nu poate mira, după cite alte provocări și situații neplăcute crease. Pierderea manuscrisului este însă, în același timp, și o pierdere reală pentru istoria și istoriografia română.

A N E X A

[K. MARX], *The Danubian Principalities* in “New York Daily Tribune”, Wednesday, January 23, 1856

Owing to the European imbroglio, the Danubian Principalities have acquired a special notoriety. Diplomatic manoeuvres, and political schemes respecting them form a delicious cat-cradle of knotty swindles. Contesting ambitions are thus ground together between the Carpathian Mountains, while the generous valleys, forming the bone of the snarl, and at present under the paw of Austria, are desolated by foes or so-called friends. One lamb is growled over by all the beasts of prey. The fate of these lands remains unsettled, but a definite issue regarding them is looked for in the negotiations for peace, or by a special convention between Turkey, Austria, France and England.

Moldavia and Wallachia form, indeed, a rich prey — the soil of the latter being among the best and most fertile in Europe. Not only the regular diplomatic army, but sturdy red-tape amateurs lay out definite plans for

⁴⁴ LeRoy H. Fischer, *op. cit.*, p. 63—66.

adjudicating this question. The English political barn-yard affords any quantity of hatchments of the golden egg. Exuberant are dailies, weeklies, quarterlies and pamphlets thereon. In these political creations the prominent idea is the carving out a new State with the character of a Daco-Romanic nationality. In itself this is nothing new, as for more than thirty years the notion of uniting the Principalities into one sovereignty, either independent or under Turkish protection, was agitated among the boyards of both sides — a certain Mr. Eliad or Eliades having been and still continuing principal promotor, through writings and by other means. But now this question has acquired, in English speculations, a wider range. The Daco-Romanic idiom is taken as a basis and cement for a new realm. It is estimated that this language is used by about 11000000 of men, scattered over Turkey, Austria and Russia. Such data, however, are exaggerated on a gigantic scale. The object of the exaggeration is to add one more nationality to the lump of those to be restored—the claims of any of which, however, to independence and weight among the living European nations are mentioned in history either slightly or not at all.

Whatever may be the presumed extension of that confused idiom, the Principalities themselves have about 3 500 000 inhabitants, a motley compost of the remains of various wandering tribes, such as ancient Dacos, Roman colonists, Goths, Huns, Magyars, Slaves, Jews, and Bohemians or Zingari. Aside from this there is a curious fact, weakening the boasted superiority of the Daco-Romanic idiom. The denomination of the sovereign dignity as Hospodar is Slavic, as is that of the boyards given to the ruling nobility. At all events, the proposed new realm is to be created under the protection of the Four Powers, with a sovereign of Austrian, Gotha or Sardinian breed, or of some scion of the German princely vagabonds and beggars. So much for speculations.

In reality, however, the present slab condition of that political broth comes of the impending election of new Hospodars. By the organic law, the boyards are to be electors, but the Porte is to accept and confirm the elected candidate. This privilege was extorted from the Sultan by Russia and secured to the Principalities by the treaty of Adrianople in 1829. The original disposition was that the Hospodars were to be elected for life, and so Stourdza was chosen for Moldavia, and Bibesco for Wallachia. In 1848 a Revolution broke out, first in Moldavia, originating chiefly with the boyards, the people not participating therein. The boyards made a kind of pronunciamiento demanding a better administration, the abolition of civil abuses, the emancipation of the village, the establishment of the liberty of the press, and a reform in the school system; Stourdza resisted: his sons arrested the revolted nobles; Russian Commissioners and their troops interfered, and the old rule was maintained. No unanimity existing between the Liberals, when the movement in Moldavia was suppressed that in Wallachia took place. Bibesco was deposed, and a new and liberal Constitution proclaimed, which, however, was very short-lived, as Omer Pasha occupied the country with his army, as the Russians occupied Moldavia. A convention was then concluded between Turkey and Russia, by which, among other stipulations, the Hospodars were thenceforth to be elected for the term of seven years only. This convention — concluded at Balta-Liman, and called accordingly — conceded to Russia the right, in certain

cases, of occupying the Principalities with an army of 37,000 men, and was thus, in some sort, the origin of the present war.

In 1839, Stirbey was elected for Wallachia, and Ghika for Moldavia. Their term is running out. Candidates start up like mushrooms on all sides. Every one of these has his party and superior influences. Formerly it was Russia and Turkey only that meddled with these elections, now all the Protectors have a finger in the pie, and are prepared to use the right of exclusion, as did Spain, Austria, and France in the Papal Conclave. Some of the inhabitants wish for a Hospodar of foreign extraction; others for a native; others again for a Fanariote, that is a Greek of Moldavia living at the feet of the Porte in Pera, the Christian suburb of Constantinople. All therefore in the Principalities is in suspense, and a people so hemmed in and overlaid are to be pitied.

TRADUCEREA *

The Danubian Principalities/Principatele Dunărene/, "New York Daily Tribune", 23 ianuarie 1856.

Datorită situației încurcate europene, Principatele Dunărene au cîștigat o deosebită notorietate. Manevre diplomatice, mașinații politice în ceea ce le privește constituie un savuros joc de sfoară ** cu noduri înșelătoare. Ambiții rivale se macină între munții Carpați, în timp ce generoasele văi — formînd ciolanul pentru mîriit, și în prezent sub laba Austriei — sînt pustiite de dușmani sau de așa-numiți prieteni. Toate animalele de pradă mîrie acolo la un miel. Destinul acestor țări rămîne nehotărit, dar o soluție precisă în ce le privește se caută în negocierile de pace sau într-un acord special între Turcia, Austria, Franța și Anglia.

Moldova și Țara Românească formează, într-adevăr, o bogată pradă — solul acestora fiind printre cele mai bune și roditoare din Europa. Nu numai armata regulată diplomatică, dar chiar și puternicii amatori birocrăți pregătesc planuri precise pentru a hotări în această problemă. Șopronul politic englez oferă o cantitate oricît de mare de clocitori pentru oul de aur. Presa cotidiană, săptămînală, trimestrială și broșuri debordează pe această temă. În aceste combinații politice ideea dominantă este de a crea un nou stat purtînd amprenta unei naționalități daco-romane. În fapt, nu este nimic nou în acest lucru, deoarece de mai mult de treizeci de ani ideea de a uni Principatele într-o singură suveranitate, fie independentă, fie sub protecție turcească, a fost agitată printre boierii din ambele țări — un anume domn Eliad sau Eliades fiind, și continuînd a fi, principal promotor, prin scrierile sale și prin alte mijloace. Acum însă această problemă a cîștigat, în speculațiile engleze, o sferă mai largă. Idiomul daco-roman este luat ca bază și liant pentru un nou stat. Se apreciază că această limbă este folosită de către aproximativ unsprezece milioane de oameni,

* Traducerea din limba engleză a fost efectuată de autoarea articolului — Cornelia Bodea (Nota redacției).

** Cat's cradle = „leagănul pisicii” sau „fierăstrău” — joc de copii constînd dintr-o sfoară trecută în jurul degetelor, cu ajutorul căreia se formează diferite desene.

risipiți în Turcia, Austria și Rusia. Astfel de date, cu toate acestea, sînt exagerate pe o scară uriașă. Scopul exagerării este de a adăuga o naționalitate în plus la grupul acelor care urmează a fi restaurate — deși pretențiile unora dintre acestea la independență și importanță între națiunile existente ale Europei sînt, fie superficial menționate în istorie, sau deloc.

Oricare poate fi presupusa extindere a acestui amestecat idiom, Principatele în sine au aproximativ 3.500.000 locuitori, un amestec pestrîț de rămășițe ale diferitelor triburi rătăcitoare, precum vechii daci, coloniștii romani, goții, hunii, maghiarii, slavii, evreii și țiganii (Bohemiens or Zingari). În afară de aceasta, mai este un fapt neobișnuit care slăbește pretinsa superioritate a idiomului daco-roman: denumirea demnității suveranului este slavă, ca și aceea de boieri dată nobilimii conducătoare. În orice caz, plănuitul nou stat urmează să fie creat sub protecția celor patru puteri, cu un suveran de vîță austriacă, de Gotha sau sardă, sau cu vreun vîlstar princiar de al prinților cerșetori și vagabonzi germani. Atît despre speculațiunile acestea.

În realitate însă actuala situație încilcită a acelei ciorbe politice vine de la iminenta alegere de noi hospodari. Pe baza Regulamentului organic, boierii urmează a fi alegători, dar candidatul ales urmează a fi acceptat și confirmat de către Poartă. Acest privilegiu a fost smuls sultanului de către Rusia și asigurat Principatelor prin tratatul de la Adrianopol, în 1829. Dispoziția originală prevedea că hospodarii să fie aleși pe viață, și așa au fost aleși Sturdza pentru Moldova și Bibescu pentru Țara Românească. În 1848 a izbucnit o revoluție, întîi în Moldova, inițiată în special de către boieri, fără participarea poporului. Boierii au alcătuit un fel de pronunciamento cerînd o administrație mai bună, desființarea abuzurilor administrative, emanciparea iobăgiei, introducerea libertății presei și o reformă a învățămîntului; Sturdza a rezistat: fiii săi au arestat pe nobilii revoltați; comisarii ruși și trupele lor au intervenit și vechiul guvern a fost menținut. Neexistînd o unanimitate între liberali, atunci cînd a fost reprimată mișcarea din Moldova, a avut loc cea din Țara Românească. Bibescu a fost depus și o constituție nouă și liberală a fost proclamată, care, cu toate acestea, a avut o viață scurtă deoarece Omer Pașa a ocupat țara cu armata sa, în timp ce rușii ocupau Moldova. O convenție a fost apoi încheiată între Turcia și Rusia, prin care, întrealte stipulații, hospodarii aveau de acum înainte să fie aleși numai pe termen de șapte ani. Această convenție, încheiată la Balta Liman și numită ca atare, a recunoscut Rusiei dreptul ca, în anumite cazuri să ocupe Principatele cu o armată de 37.000 de oameni, și aceasta, într-un fel, a fost originea prezentului război.

În 1849 * Stirbey a fost ales în Țara Românească și Ghica în Moldova. Termenul lor este scadent. Candidații apar ca ciupercile, din toate părțile. Fiecare dintre aceștia își are partidul său și influențe înalte. Înainte erau numai Rusia și Turcia care se amestecau în aceste alegeri, acum toți protectorii au cîte un deget în plăcintă și sînt pregătiți să facă uz de dreptul de excludere, așa cum au făcut Spania, Austria și Franța în conclavul papal. Unii dintre locuitori doresc un hospodar de origine străină, alții sînt pentru un pămîntean, alții din nou pentru un fanariot, adică un grec din Moldova trăind la picioarele Porții în Pera, suburbia creștină a Constan-

* În text: 1839

tinopolului. Din această cauză totul este în suspensie în Principate și un popor atît de strîns în chingi și de împovărat este de compătimit.

KARL MARX ET LES ROUMAINS. RESTITUTIONS ET NOUVELLES DONNÉES

RÉSUMÉ

L'auteur s'applique à prouver, d'une part, que l'article *The Danubian Principalities*, paru sans signature, le 23 janvier 1856 dans le „New York Daily Tribune”, appartient à Karl Marx. D'autre part, elle réussit à restituer le texte original de Marx en le détachant, dans ses grandes lignes, des interpolations introduites par Adam Gurowski — interpolations qui altèrent la pensée de K. Marx. On utilise pour cette étude l'exégèse du texte paru dans le N.Y.D.T., l'interprétation des données qu'il contient et les références comprises dans la correspondance de Marx et d'Engels.

Le principal argument menant à l'identification des interpolations repose sur l'analyse des sources employées à la rédaction de l'article en discussion. Nomémment, il s'agit de deux chiffres statistiques cités, et dont l'un se rapporte au nombre global de la population de langue roumaine, et l'autre à la population de la Moldo-Valachie proprement dite.

Les pages présentées ci-dessus font partie d'une plus ample étude sur les ouvrages et les opinions de K. Marx ayant trait aux Roumains, qui se propose de suivre la genèse de ses idées ainsi que son intérêt pour la destinée de ce peuple, dont la lutte pour l'unité et l'indépendance a connu tout le dramatisme de l'époque.

SOLIDARITATEA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA CU LUPTA ANTIFASCISTĂ A FORȚELOR DEMOCRATICE ȘI PROGRESISTE DIN ALTE ȚĂRI (1933—1939)

DE

NICOLAE JURCA

Consecventă tradițiilor sale internaționaliste, clasa muncitoare din România, în frunte cu organizațiile sale politice, s-a solidarizat cu lupta antifascistă a forțelor democratice și progresiste din alte țări, cu bătăliile oamenilor muncii de pretutindeni pentru drepturi și libertăți democratice, pentru o viață mai bună. „Întreaga istorie a mișcării muncitorești din România, a Partidului Comunist Român — se subliniază în Programul partidului — cuprinde pagini nepieritoare de solidaritate internaționalistă cu forțele revoluționare din celelalte țări”¹.

Alături de comuniști, cărora le-a revenit rolul hotărîtor în frontul luptei antifasciste și a căror internaționalism militant a însuflețit toate forțele democratice și patriotice din țară, mișcarea socialistă și social-democrată din România s-a înrolat și a activat, de pe pozițiile ei politico-ideologice, în marea bătălie ce s-a dat, în cel de al patrulea deceniu al secolului nostru, împotriva primejdiei de moarte care amenința valorile umanității și existența liberă a popoarelor — fascismul *.

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Edit. politică, București, 1975, p. 205.

* Cu privire la solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu lupta antifascistă a popoarelor din alte țări, în istoriografia noastră au apărut lucrări și studii remarcabile. Semnalăm cîteva dintre ele, care au abordat parțial sau monografic, problema: Ion Babici, *Solidaritate militantă antifascistă*, Edit. politică, București, 1972; Valter Roman, *Sub cerul Spaniei*, Edit. militară, București, 1972; Voluntari români în Spania, Edit. politică, București, 1971; Petre Constantinescu-Iași, *Lupta pentru formarea Frontului popular în România*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1968; lucrările lui Gh. I. Ioniță: *Pentru front popular antifascist în România*, Edit. politică, București 1971; *P.C.R. și masele populare (1934—1938)*, Edit. științifică, București, 1971; *Solidaritatea forțelor democratice din România cu Congresul mondial pentru pace (Bruxelles, 1936)*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.”, anul XIII, nr. 21 1967, p. 69—85; Gh. I. Ioniță și A. Simion, *Clasa muncitoare forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din România*, Edit. politică, București, 1974; Ștefan Voicu, *Pagini de istorie socială*, Edit. politică, București 1971; Gh. Adorian, Ion Babici și Natalia Vilcu, *Gheorghe Dimitrov și tradițiile revoluționare româno-bulgare*, București, colecția Biblioteca de istorie, 1972; antologia de texte: *Solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu mișcarea muncitorească și democratică din Bulgaria*, Edit. politică, București, 1974, etc. Studiul de față își propune să aducă o modestă contribuție la evidențierea rolului și contribuției pe care l-au avut socialiștii români în frontul luptei de solidaritate internaționalistă.

Solidaritatea mișcării socialiste și social-democrate din România cu lupta antifascistă din alte țări, reprezintă un capitol luminos din activitatea acestei componente a frontului nostru muncitoresc.

Antifascismul militanților socialiști și social-democrați rezida în convingerea că „dacă există un dușman al națiunii, el este pretutindeni, ca și la noi, fascismul și antisemitismul”². Social-democrații vedeau în fascism nu numai „o formă de ofensivă reacționară la care lumea capitalistă recurge disperată, în spasmele groaznice ale crizei care roade temeliele ei, dar și — în primul rînd — un dușman al națiunii, o abjectă înșelăciune, o diversiune de cea mai proastă calitate”³. Împotriva acelor care teoretizau inutilitatea luptei antifasciste în România, deoarece victoria sau înfrîngerea fascismului se va hotărî pe plan internațional, Lotar Rădăceanu, lider marcant al Partidului Social-Democrat, se ridica cu hotărîre : „Să se înceteze, deci, cu teoretizarea impotentă a celor mai elementare nevoi de viață. Cine vrea să merite numele de democrat și socialist, are datoria să intre în rîndurile armatei luptătoare a democrației”⁴. Pe aceeași linie, de condamnare a poziției fataliste față de ascensiunea fascismului, se afla și „Proletarul”, organul de presă al Partidului Socialist Unitar, cînd afirma că este necesar „să se spună muncitorilor că propria lor soartă este în mîinile lor și triumful fascismului nu este inevitabil precum susține o anumită presă burgheză”⁵.

În acțiunile lor de solidaritate internațională, socialiștii români porneau de la convingerea că în acest fel slujesc mai bine patria, poporul și națiunea căreia îi aparțin. Între internaționalism și patriotism ei vedeau un deplin acord. Răspunzînd legionarilor, care încercau să convertească internaționalismul socialiștilor în lipsă de patriotism, Lotar Rădăceanu afirma fără echivoc : „Internaționalismul nu înseamnă că sîntem contra națiunii noastre. Dimpotrivă, noi, social-democrații, ne iubim neamul nostru, limba și cultura noastră, istoria poporului nostru mai mult și mai adînc decît acei cari, bătîndu-se în piept că sînt mari români nu mai încap în piele de atîta naționalism și scot din gură, de cîte ori vorbește, numai panglici tricolore, dar cari sînt frați de cruce cu toți capitaliștii internaționali și părtașii acestora între exploatarea poporului muncitor. Noi recunoaștem, însă, că tot așa cum noi românii ne iubim neamul, au dreptul să și-l iubească și celelalte națiuni conlocuitoare cu noi pe acest pămînt”⁶.

Unul din momentele care evocă internaționalismul clasei muncitoare din România, îl constituie acțiunile de solidaritate cu lupta curajoasă a lui Gheorghe Dimitrov și a tovarășilor săi implicați în odiosul proces de la Leipzig⁷. La această largă mișcare de solidaritate, în fruntea căreia s-a aflat Partidul Comunist Român, au participat și Partidul Social-

² Lotar Rădăceanu, *Studii marxiste*, Edit. SOCEC, București, 1946, p. 235.

³ *Ibidem*, p. 231

⁴ „Șantier”, nr. 12 din 1 decembrie 1935.

⁵ „Proletarul”, nr. 69 din 28 ianuarie 1934.

⁶ Lotar Rădăceanu, *Socialism și naționalism*, Edit. Cercul de literatură socialistă, București, 1937, p. 44.

⁷ Vezi pentru detalii: Ion Babici, *Solidaritate militantă antifascistă*, Edit. politică, București, 1972, p. 59—79; antologia de texte: *Solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu mișcarea muncitorească și democratică din Bulgaria*, Edit. politică, București, 1974, p. 190—207.

Democrat, Partidul Socialist Unitar, precum și organizațiile profesionale, de femei și tineret socialiste. Presa socialistă și social-democrată a informat opinia publică în legătură cu desfășurarea procesului și a demascat înscenarea odioasă hitleristă, calificînd-o ca o „nouă nebunie pentru a avea motive să acuze și să asasineze pe comuniști și social-democrați”⁸. La scurtă vreme după începerea procesului, Ștefan Voitec, secretarul Partidului Socialist Unitar, atrăgea atenția opiniei publice că se pregătește „o crimă care va fi încoronarea tragediei și sfidării proletarietului german și a mișcării muncitorești din întreaga lume”⁹.

Participînd la ancheta „Cine a dat foc Reichstagului?”, organizată de revista „Șantier” printre intelectuali, deputatul și fruntașul social-democrat Lotar Rădăceanu a răspuns că incendierea este opera hitleriștilor și în special a lui Göring pentru că numai ei, „au putut trage foloasele politice din această crimă”¹⁰.

Congresul tineretului socialist din România, ale cărui lucrări s-au ținut între 24—25 septembrie 1933 la București, a adoptat o moțiune prin care a protestat „cu toată energia contra criminalei justiții de clasă care domnește azi în Germania și care aruncă asupra unor nevinovați odioasa și stupida crimă a incendierii Reichstagului german”¹¹.

Presa socialistă a evocat cu admirație personalitatea și curajul lui Gheorghe Dimitrov la proces. „Ceea ce voim noi să subliniem în aceste scurte însemnări — se spunea într-un articol din „Proletarul” — este personalitatea impresionantă care s-a desprins în mod luminos din debaterile procesului, figura revoluționarului Dimitrov. Un om și o atitudine formidabilă. Un atlet al spiritului revoluționar”¹².

Salutînd achitarea grupului de antifasciști, în frunte cu Gheorghe Dimitrov, presa socialistă și social-democrată a ținut să sublinieze că aceasta s-a datorat puternicei presiuni exercitate de opinia publică internațională. Ștefan Voitec afirma răspicat că Dimitrov și tovarășii săi au fost achitați datorită „presiunii formidabile, irezistibile, pe care au făcut-o asupra guvernului hitlerist masele muncitorești, opinia publică civilizată din toată lumea”¹³. C. Titel Petrescu aprecia, la rîndul său, că „Achitarea comuniștilor bulgari și a lui Torgler este un triumf al opiniei publice universale, care n-a permis prin protestul ei unanim, să fie condamnați țapii ispășitori ai hitlerismului inculpați în atentatul odios al incendierii parlamentului german”¹⁴.

Campania internațională împotriva procesului de la Leipzig a constituit prima experiență reușită de realizare a unității forțelor antifasciste din întreaga lume după instaurarea dictaturii hitleriste în Germania¹⁵.

⁸ „Lumea nouă”, nr. 39 din 24 septembrie 1933.

⁹ „Proletarul”, nr. 62 din 1 octombrie 1933.

¹⁰ „Șantier”, nr. 2 din 1 octombrie 1933.

¹¹ „Lumea nouă”, nr. 40 din 1 octombrie 1933.

¹² „Proletarul” nr. 68 din 1 ianuarie 1934.

¹³ Ibidem

¹⁴ „Lumea nouă”, nr. 2 din 7 ianuarie 1934 (articolul *Sentința de la Lipsa* este semnat de C. Titel Petrescu sub pseudonimul de Dr. Stockmann).

¹⁵ Ion Babici, *op. cit.*, p. 79

Forțele antifasciste din România au luat parte la campania de solidaritate internațională pentru apărarea lui Ernst Thälmann și a altor antifasciști germani arestați și persecutați de naziști. Partidul Social-Democrat și Partidul Socialist Unitar s-au înrolat în acțiunea de sprijinire a antifasciștilor germani. Congresul al XV-lea al Partidului Social-Democrat (14—16 mai 1933) a protestat împotriva terorii barbare pe care regimul hitlerist a dezlănțuit-o împotriva organizațiilor muncitorești și a forțelor progresiste. „Regimul barbar instituit în Germania — se arată în moțiunea adoptată de Congres — scoate această țară din rîndurile statelor civilizate, amenințînd prin contagiune reîntoarcerea la reacțiune și barbarie și a altor state fără tradiție democratică și este un permanent pericol pentru pacea lumii”¹⁶.

La chemarea comuniștilor și social-democraților, muncitorimea din porturi a desfășurat o largă campanie de solidaritate cu antifasciștii germani. În iunie 1933 muncitorii din portul Galați au refuzat să descarce un vas aflat sub pavilion hitlerist. Secțiunea tineretului social-democrat din Capitală și-a exprimat adeviziunea la lupta antifascistă a docherilor, solidarizîndu-se cu acțiunea lor¹⁷.

Refugiații germani sosiți pe meleagurile românești au fost înconjurați cu dragoste și căldură de oamenii muncii de la orașe și sate. Masele populare din București, Cluj, Brașov, Oradea, Galați, Bacău, Constanța, Satu-Mare, Rădăuți ș.a. au sprijinit pe antifasciștii germani veniți în țară pentru a scăpa de teroarea nazistă¹⁸.

Pentru sprijinirea materială a refugiaților germani, Partidul Social-Democrat și Uniunea Tineretului Socialist au lansat liste de subscripții¹⁹. Acțiunii de sprijinire materială a antifasciștilor germani, îndeosebi socialiști, se alătură și Partidul Socialist Unitar, care aderă la fondul internațional „Ernst Ekstein”²⁰.

Congresul Confederației Generale a Muncii din octombrie 1931, ținut în condițiile ascensiunii fascismului internațional, a constituit, așa cum aprecia fruntașul social-democrat Ilie Moscovici, „o impunătoare manifestație de solidaritate, cu caracter internațional și internaționalist, într-o vreme de barbarie a ultranaționalismului șovin de pretutindeni”²¹.

În aprilie 1936, de la tribuna Congresului al XVI-lea al Partidului Social-Democrat din România, s-au ridicat glasuri de protest împotriva teroarei fasciste din Germania și de simpatie cu lupta curajoasă a antifasciștilor germani²². În rezoluția asupra politicii externe, denunțîndu-se pericolul pe care-l reprezintă nazismul german pentru pacea lumii, Congresul face un „apel călduros către proletariatul din lumea întreagă să ducă lupta cu forțe unite, pentru a abate fascismul și a grăbi triumful

¹⁶ „Lumea nouă”, nr. 21 din 21 mai 1933

¹⁷ Ion Babici, *op. cit.* p. 84

¹⁸ Arhiva CC al PCR, fondul nr. 4; filele 104, 121, 125, 129, 208, 214, 232, 242; „Clopotul”, nr. 58 din 28 octombrie 1934.

¹⁹ „Lumea nouă”, nr. 6 din 4 februarie 1934, nr. 16 din 16 aprilie 1934.

²⁰ Fondul internațional „Ernst Ekstein” a fost constituit de Partidul Socialist Independent german pentru sprijinirea emigranților socialiști. („Proletarul”, nr. 59 din 20 august 1933).

²¹ „Lumea nouă”, nr. 45 din 4 noiembrie 1934.

²² Ibidem, nr. 15 din 12 aprilie 1936.

socialismului, singurul în măsură să organizeze temeinic pacea între popoare”²³.

Presa socialistă și social-democratică a condamnat cu vehemență dictatura fascistă din Germania și a evocat, în același timp, cu căldură lupta curajoasă a patrioților germani, față de care și-a manifestat constant simpatia și solidaritatea. „Muncitorii din România, toți tovarășii noștri — aprecia ziarul „Proletarul” — au datorita să înfierceze banditismele fascistilor germani, să adune semnături de protest, să-și manifesteze solidaritatea cu eroicii tovarăși germani cari, în ciuda represiunii, țin sus steagul marxismului”²⁴. În perioada ce a urmat, în diferite localități din țară, s-au desfășurat noi acțiuni de solidaritate cu antifasciștii germani.

Mișcarea socialistă și social-democrată din România s-a ridicat în apărarea insurecțiilor antifasciste ale proletariatului austriac (februarie 1934) și spaniol (octombrie 1934). Puternicele legături ce au existat, de-a lungul timpului, între social-democrația română și cea austriacă, au amplificat sentimentele de simpatie și solidaritate ale socialiștilor români față de tovarășii lor austrieci. În ședința din 17 februarie 1934, Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat a hotărât ca toate secțiunile partidului să organizeze întruniri sau adunări de protest împotriva represiunii fasciste din Austria și pentru comemorarea miilor de „tovarăși austrieci căzuți jertfă pentru socialism și libertate”²⁵. Dând curs acestei chemări, secțiunile Partidului Social-Democrat au organizat numeroase întruniri și adunări de protest. La adunarea ce a avut loc în Capitală, muncitorimea organizată a adoptat o moțiune prin care își „exprimă prin reprezentanții ei toată revolta și disprețul ei pentru cîrmuirea actuală, asasină și uzurpatoare a Austriei”²⁶. În moțiune se cerea guvernului român și tuturor statelor civilizate ca printr-o intervenție diplomatică concertată să intervină pentru restabilirea regimului democratic în Austria²⁷. O întrunire asemănătoare a avut loc, la 18 februarie 1934, la Casa Poporului din Ploiești, cu care prilej numeroasa asistență a protestat împotriva reprimării singeroase a muncitorimii austriece²⁸.

În timpul cînd se desfășurau luptele la Viena, partidele social-democrate din țările Micii Întelegeri au hotărât să facă fiecare intervenții pe lângă guvernele lor pentru a întreprinde demersuri diplomatice în vederea menținerii regimului democratic în Austria. În consecință, o delegație a Partidului Social-Democrat din România, formată din Lotar Rădăceanu, Ioan Flueraș, Iosif Jumanca și Eftimie Gherman, a înmînat un memoriu primului ministru Gheorghe Tătărăscu. Pornind de la considerentul că menținerea Austriei independente și democrate este o chestiune de interes internațional, memoriul cerea ca „România să intervină ea însăși și să

²³ Ibidem, nr. 16 din 19 aprilie 1936.

²⁴ „Proletarul”, nr. 76 din 2 septembrie 1934.

²⁵ Arhiva CC al PCR, fondul nr. 1, dosar nr. 439, fila 65; „Lumea nouă”, nr. 9 din 25 februarie 1934.

²⁶ „Lumea nouă” nr. 9 din 25 februarie 1934.

²⁷ Ibidem

²⁸ Arhiva CC al PCR, fondul nr. 1, dosar nr. 439, fila 65; „Lumea nouă”, nr. 9 din 25 februarie 1934.

determine un demers colectiv al Micii Antante pentru menținerea regimului democrat în Austria”²⁹.

Tribuna parlamentară a fost folosită de social-democrați pentru exprimarea sprijinului și solidarității cu lupta popoarelor victime ale agresiunii fasciste. La 15 februarie, senatorul Iosif Jumanca a depus pe biroul Senatului o interpelare scrisă cu privire la situația din Austria și a cerut, în același timp, guvernului român să intervină pe lângă cel austriac „pentru încetarea sălbaticului măcel care revoltă toată lumea civilizată, cât și pentru reintroducerea regimului democratic, singura garanție pentru toate statele interesate că statul austriac va duce o politică cinstită de pace”³⁰.

O formă de exprimare a solidarității cu victimele teroarei din Austria, a constituit-o ajutorarea materială. Partidul Social-Democrat și sindicatele au lansat liste de subscripție, care au găsit un larg ecou în rîndul muncitorilor, intelectualilor și a altor categorii sociale³¹.

Uniunea Tineretului Muncitor Socialist a lansat un apel către organizațiile sale și tineretul din întreaga țară prin care le cerea să sprijine material pe antifasciștii austrieci. În ședința din 4 martie 1934, secțiunea tineretului socialist din București a hotărît ca membrii săi să subserie salariul pe o zi pentru ajutorarea văduvelor, orfanilor și tinerilor austrieci³². Secțiunea femeilor muncitoare din Capitală a organizat, în același scop, ceaiuri literare pentru strîngerea de fonduri³³.

Presa socialistă și social-democrată („Proletarul”, „Lumea nouă”), revistele „Șantier”, „Societatea de mîine” ș.a., la care publiciștii socialiști colaborau, au publicat ample articole și reportaje despre insurecția din Austria, din care se degajă simpatia și solidaritatea lor cu lupta dreaptă a proletariatului austriac³⁴. Evocînd epopeea luptelor din Viena din februarie 1934, organul de presă social-democrat „Lumea nouă”, la cîteva zile după înfrîngerea insurecției, consemna: „Deși soarta luptelor din Viena era dinainte pecetluită, muncitorimea social-democrată, decisă să moară în cinste decît să se predea în lașitate, s-a bătut cu un eroism nemai-pomenit care a stîrnit uimire pretutindeni și admirație în toată lumea civilizată”³⁵. Scriitorul și publicistul Ion Pas, într-un articol publicat în revista „Șantier”, considera că deși insurecția vieneză a fost înfrîntă, ideea de libertate pentru care proletariatul austriac s-a jertfit nu a fost ucisă: „Dacă blockhausurile au rezistat eroic ceasuri întregi și zile întregi asalturilor, explicația nu stă în tăria materialului întrebuintat, ci în ideea

²⁹ Arhiva CC al P.C.R., fondul nr. 1, dosar nr. 439, fila 5; „Lumea nouă”, nr. 9 din 25 februarie 1934; „Dimineața”, nr. 9751 din 18 februarie 1934.

³⁰ „Lumea nouă”, nr. 9 din 25 februarie 1934; „Proletarul”, nr. 70 din 18 februarie 1934 și „Dimineața”, nr. 9751 din 18 februarie 1934.

³¹ Arhiva CC al PCR, fondul nr. 46, mapa nr. 9; „Lumea nouă”, nr. 2 din 13 ianuarie, nr. 10 din 10 martie, nr. 11 din 11 martie, nr. 12 din 18 martie, nr. 13 din 25 martie 1934, etc.

³² „Lumea nouă”, nr. 11 din 11 martie 1934.

³³ Ibidem, nr. 11 din 11 martie 1934, nr. 12 din 18 martie 1934, nr. 15 din 8 aprilie 1934.

³⁴ Vezi: „Reviste progresiste românești interbelice”, Edit. Minerva, București, 1972, p. 289–336; Ion Spălățelu, *Printre foarfecele cenzurii*, Edit. politică, București, 1974; Iordáky Lajos, *Din istoria presei democratice în orașul Cluj (1930–1940)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, series Historie, f. 1, 1972.

³⁵ „Lumea nouă”, nr. 9 din 25 februarie 1934.

de libertate, de viață mai bună și mai demnă pusă la temelia lor. Ea, mai mult decât betonul armat, s-a împotrivit pînă la ultimul moment, obuzelor de calibru mare și tancurilor și automobilelor blindate și mitralierelor și Heimwehrului. Și cu toate acestea ea nu a fost ucisă”³⁶.

Socialiștii români, alături de comuniști și celelalte forțe democratice și progresiste, au organizat numeroase acțiuni de solidaritate cu insurecția antifascistă din Spania din toamna anului 1934. Presa socialistă și social-democrată a evocat cu emoție și îngrijorare evenimentul „extraordinar care a fost declanșarea unei răzmerițe muncitorești care a avut caracterul unei adevărate revoluții”³⁷. Analizînd evenimentele sîngeroase din octombrie 1934 din Spania, organul de presă al Partidului Socialist Unitar constata că: „Minunata armă de luptă a maselor proletare, care este unitatea de acțiune și-a dovedit eficacitatea în rezistența, în defensivă muncitorimii și țărănimii spaniole”³⁸.

Congresul secțiunilor social-democrate din Vechea Românie (octombrie 1934), ale cărui lucrări s-au desfășurat într-o puternică atmosferă antifascistă, a votat o rezoluție de solidarizare cu poporul spaniol, care în acele momente lupta pentru apărarea drepturilor și libertăților sale democratice³⁹.

Contactele și tratativele care au avut loc în octombrie 1934 între delegațiile C. C. al Partidului Comunist Român și C. E. al Partidului Social-Democrat, finalizate prin încheierea unui protocol, au stabilit, printre altele, și organizarea unor acțiuni comune în sprijinul antifasciștilor spanioli⁴⁰.

În aceeași lună, conducerea Partidului Socialist Unitar a acceptat propunerea Ligii Muncii și Comitetului Național Antifascist de a încheia o înțelegere pe baza unui program de revendicări cu un pronunțat caracter de luptă împotriva primejdiei fasciste⁴¹. Comitetul Central de coordonare a frontului unic, încheiat între organizațiile menționate, a hotărît organizarea unor acțiuni de ajutorare materială și morală a muncitorimii din Spania, victimă a fascismului. S-a preconizat lansarea unui manifest, campanii prin presă și convocarea de întruniri⁴².

Sentimente de simpatie și solidaritate internaționalistă cu luptele muncitorești din Spania, s-au exprimat și la Congresul Confederației Generale a Muncii (octombrie 1934)⁴³.

³⁶ „Șantier”, nr. 4 din februarie 1934.

³⁷ „Lumea nouă”, nr. 42 din 14 octombrie 1934.

³⁸ „Proletarul”, nr. 81 din 14 octombrie 1934.

³⁹ „Lumea nouă”, nr. 42 din 12 octombrie 1934.

⁴⁰ Delegația P.C.R. a propus organizarea imediată a unor acțiuni comune pentru apărarea luptelor duse de muncitorimea spaniolă, proteste prin presă, ajutoare materiale, întruniri. Delegația social-democratică și-a dat acordul și s-a fixat, în principiu, data unui miting comun pentru prima jumătate a lunii noiembrie. Comitetul executiv al P.S.D. a dezavuat însă activitatea delegației sale și a rupt acordul principal, renunțînd a participa și la acele acțiuni care se refereau la solidaritatea cu insurecția antifascistă din Spania. (Arhiva Institutului de Studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota A XVIII-45 — în continuare se va da A.I.S.I.S.P.; „Cuvînt nou”, nr. 10 din 17 noiembrie 1934).

⁴¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 29, mapa nr. 61; A.I.S.I.S.P., cota L XVIII-2; „Proletarul”, nr. 84 din 4 noiembrie 1934.

⁴² A.I.S.I.S.P., cota XVIII-45; „Cuvînt nou”, nr. 8 din 3 noiembrie 1934 și nr. 9 din 10 noiembrie 1934.

⁴³ „Lumea nouă”, nr. 45 din 4 noiembrie 1934.

Partidul Social-Democrat, alăturându-se partidelor socialiste din alte țări, a înaintat un protest autorităților spaniole, cerind „în numele civilizației și democrației” încetarea represiei și suspendarea tuturor execuțiilor ⁴⁴.

Făcînd bilanțul luptelor antifasciste ale anului 1934, Lotar Rădăceanu remarca cu îndreptățire că : „democrația spaniolă n-a căzut fără luptă. Cu armele în mînă, cu toate mijloacele revoluționare, începînd cu greva generală și terminînd cu insurecția, muncitorimea socialistă din Spania a căutat să apere republica cucerită de ea” ⁴⁵.

Înfăptuirea frontului unic muncitoresc și a frontului popular în Franța a determinat puternice manifestații de simpatie ale poporului român cu lupta antifascistă a poporului francez. Acțiunile de solidaritate cu forțele democratice din Franța au întrunit adeziunea a numeroase partide și organizații politice de masă : Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist (Popovici), Frontul Plugarilor, Madosz-ul ș. a. ⁴⁶. Rezultatele obținute de comuniștii și socialiștii francezi pe linia concentrării forțelor în lupta împotriva fascismului au fost evocate adesea în presa muncitorească din România, inclusiv în cea socialistă, drept exemple binefăcătoare și pentru mișcarea muncitorească din România ⁴⁷. Referindu-se la încheierea frontului unic în Franța, militantul socialist Ștefan Voitec afirma : „Și, cu atît mai vie este satisfacția noastră cu cît, neconținut, de ani de zile, noi pledăm și milităm pentru frontul unic cîstit, ne străduim a-i dovedi formidabila putere ca și puțință de înfăptuire” ⁴⁸. Iar fruntașul social-democrat C. Titel Petrescu, exprimîndu-și satisfacția pentru victoria în alegeri a partidelor de stînga, — constituite în front popular —, considera că „Socialismul victorios în Franța trebuie să preia puterea pentru a da națiunii franceze un regim economic și politic nou de tranziție, care să pregătească terenul pentru regimul socialist” ⁴⁹.

Acțiunile de solidaritate cu forțele antifasciste din Franța (care au îmbrăcat forme dintre cele mai diferite : campanii de presă, întruniri, manifestații cu prilejul zilelor de 1 Mai etc.) au contribuit la mobilizarea și concentrarea forțelor democratice din România împotriva pericolului fascist.

Pagini memorabile de internaționalism a consemnat poporul român, în frunte cu comuniștii, și prin sprijinirea luptei drepte a poporului etiopian, victimă a agresiunii fascismului italian. Presa socialistă a demascat. încă din faza de pregătire a agresiunii, scopul urmărit de Mussolini în Etiopia : „Scopul imediat al acestui atac este robirea economică a Abisiniei și ocuparea unui teritoriu în prelungirea coloniilor italiene din Africa Orientală” ⁵⁰. Anunțînd declanșarea agresiunii fasciste împotriva poporului

⁴⁴ „Lumea nouă”, nr. 7 din 17 februarie 1935.

⁴⁵ „Calendarul muncii”, pe anul 1935, p. 25.

⁴⁶ Vezi pentru detalii : Ion Babici, *op. cit.* p. 124—144 ; Gh. I. Ioniță : *P.C.R. și masele populare*, p. 280—282.

⁴⁷ „Proletarul”, nr. 74 din 5 august 1934 ; „Lumea nouă”, nr. 32 din 5 august 1934.

⁴⁸ „Proletarul”, nr. 73 din 15 iulie 1935.

⁴⁹ „Lumea nouă”, nr. 20 din 19 mai 1935.

⁵⁰ Ibidem.

etiopian, ziarul „Lumea nouă” consemna: „Marea crimă s-a săvârșit, tunurile au început să bubuiască în Africa. Singerosul Mussolini a început”⁵¹.

Comitetul executiv al Partidului Social Democrat, în ședința din 4 septembrie 1935, a condamnat agresiunea Italiei fasciste și a „hotărît să intervină energic pe lângă guvernul român și să-i ceară ca, în acțiunea sa diplomatică, să facă o politică hotărîtă de apărare a păcii și de sancționare a acelor care provoacă în mod criminal războiul”⁵².

La rindul său, în cadrul aceleiași luni, Partidul Socialist-Unitar a condamnat provocările lui Mussolini la adresa Etiopiei⁵³.

La data de 3 septembrie 1935, răspunzînd apelului Internaționalei Socialiste, muncitorimea social-democrată din Cluj a încetat pentru cinci minute lucrul în semn de protest față de agresiunea Italiei fasciste⁵⁴.

Organizațiile politice și profesionale socialiste și social-democrate, cu excepția liderilor de dreapta, au acceptat să colaboreze cu comuniștii într-o serie de acțiuni de solidaritate cu poporul etiopian desfășurate între anii 1935—1936⁵⁵.

Congresele organizațiilor politice și profesionale muncitorești și-au manifestat solidaritatea cu lupta dreaptă a poporului etiopian. Astfel, Congresul Uniunii muncitorilor din porturi și transporturi, ținut la Turnu Severin între 14—16 septembrie 1935, a votat o moțiune prin care înfiează atitudinea Italiei fasciste și cere guvernului român „ca prin reprezentanții săi în forul internațional de la Geneva să lupte pentru pacea omenirii, care înseamnă și pacea României”⁵⁶.

În numele muncitorimii ceferiste din întreaga țară, Congresul Uniunii generale a Sindicatelor ceferiste, care a avut loc în vara anului 1936, a adoptat o moțiune de protest împotriva războiului fascist⁵⁷.

Congresul al XVI-lea al Partidului Social-Democrat (5—7 aprilie 1936) a cerut, prin rezoluția în problema politicii externe, sancțiuni economice totale împotriva Italiei „pentru a o obliga să înceteze cu un ceas mai devreme războiul din Abisinia”⁵⁸. Cînd Liga Națiunilor a adoptat hotărîrea de a aplica sancțiuni economice agresorului, Partidul Social-Democrat și militanții săi, alături de întreaga opinie publică românească, au salutat această măsură de „legalitate internațională”⁵⁹.

Cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Mai 1936, muncitorimea din București, Brașov, Timișoara și din alte localități și-a manifestat solidaritatea și simpatia cu lupta poporului etiopian⁶⁰.

În vara anului 1936 cînd fascismul spaniol, în cîrdășie cu cel internațional, a dezlănțuit rebeliunea împotriva Spaniei republicane, mișcarea muncitorească din România, în frunte cu comuniștii, s-a ridicat în apărarea poporului spaniol. În frontul acestei largi mișcări de solidaritate

⁵¹ Ibidem, nr. 40 din 6 octombrie 1935.

⁵² Ibidem, nr. 36 din 8 septembrie 1935.

⁵³ Ion Babici, *op. cit.*, p. 147.

⁵⁴ „Lumea nouă”, nr. 36 din 8 septembrie 1935.

⁵⁵ Ion Babici, *op. cit.*, p. 147.

⁵⁶ „Lumea nouă”, nr. 38 din 22 septembrie 1935.

⁵⁷ „Scnteia”, din 15 septembrie 1936, „Vremuri noi”, nr. 3 din 1936.

⁵⁸ „Lumea nouă”, nr. 16 din 19 aprilie 1936.

⁵⁹ „Lumea nouă”, nr. 16 din 19 aprilie 1936, nr. 42 din 20 oct. 1935.

⁶⁰ Arhiva CC al PCR, fondul nr. 5, dosar nr. 1153, filele 168, 202, 237.

militantă, s-au înrolat și Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist Unitar, Partidul Socialist (Popovici) precum și sindicatele afiliate Confederației Generale a Muncii. În luna august 1936 s-au întrunit în ședință comună, sub președinția lui C. Titel Petrescu, Comitetele executive ale Partidului Social-Democrat și Confederației Generale a Muncii, pentru a lua în discuție evenimentele din Spania. Cu acest prilej, L. Rădăceanu și I. Mirescu au prezentat un raport asupra războiului civil din Spania și consecințele acestuia. În moțiunea care s-a adoptat, conducerile P.S.D. și C.G.M. și-au exprimat „întreaga solidaritate cu poporul spaniol care-și apără cu atîta eroism libertatea și cu clasa muncitoare spaniolă care s-a pus cu atîta însuflețire la dispoziția patriei și democrației amenințate”⁶¹.

Participanții la Congresul Uniunii Sindicatelor ceferiste (26–27 iulie 1936) de la Brașov au transmis „Salutări calde și entuziaste” eroilor luptători din Spania „care, în front popular, înfruntă de săptămîni de zile încercările disperate ale reacționarilor de a sfărîma republica liberă, democratică și pacifică.”⁶²

În o serie de localități, secțiunile social-democrate au organizat adunări de protest în care s-au votat moțiuni de solidaritate cu eroicul popor spaniol.⁶³ Într-o astfel de moțiune, membrii secțiunii social-democrate din Galați și-au exprimat „întreaga lor solidaritate și dragoste pentru lupta eroică a poporului spaniol care apără cu atît de admirabil avînt libertățile și drepturile sale împotriva năvalei fascismului și reacțiunii”⁶⁴.

Comitetele pentru ajutorarea Spaniei, la care au aderat și socialiștii, au colectat importante sume de bani pentru ajutorarea Spaniei⁶⁵.

Presa social-democrată, precum și cea apropiată de mișcarea socialistă („Șantier”, „Societatea de miine”), au informat cu consecvență și căldură opinia publică românească despre evenimentele din Spania. La scurtă vreme după declanșarea rebeliunii, „Lumea nouă”, solidară cu Spania luptătoare, își exprima „speranța că în cele din urmă cauza bună a libertății va învinge forțele criminale ale întunericului”⁶⁶. Același ziar s-a ridicat, în repetate rînduri, împotriva presei românești de dreapta („Universul”, „Curentul”, „Porunca vremii”) care sprijinea rebeliunea fascistă și prezenta într-o lumină falsă evenimentele din Spania⁶⁷.

Acțiunile de solidaritate cu lupta dreaptă a patrioților spanioli constituie impresionante momente ale internaționalismului clasei muncitoare din România.

Anexarea, la 13 martie 1938, a Austriei de către Germania hitleristă a provocat în opinia publică românească o puternică indignare și, în același timp, o legitimă îngrijorare. Alături de comuniști, de întreaga clasă muncitoare, de celelalte forțe democratice și progresiste, socialiștii români și-au ridicat glasul în apărarea Austriei cotoșite. Încă în perioada premergătoare Anschluss-ului, presa social-democrată aprecia că este în „înte-

⁶¹ „Lumea nouă”, nr. 32 din 9 august 1936.

⁶² Ștefan Voicu, *Pagini de istorie socială*, Edit. politică, București, 1971, p. 110.

⁶³ Arhiva CC al PCR, fondul nr. 46, mapa nr. 75.

⁶⁴ Ibidem, fondul nr. 5, dosar nr. 1153, filele 323, 324, 332–333, 350, 353–355.

⁶⁵ Ion Babici, *op. cit.* p. 174

⁶⁶ „Lumea nouă”, nr. 30 din 26 iulie 1936.

⁶⁷ Ibidem, nr. 31 din 2 august 1936 și nr. 32 din 9 august 1936. etc.

resul păcii europene să se mențină independența Austriei — garantată de Liga Națiunilor — cit și interesul tuturor statelor mici și mijlocii din centrul și sudul Europei”⁶⁸.

După ocuparea Austriei de către Hitler, ziarul „Lumea nouă”, în o serie de articole, ca : „Anschluss-ul din punct de vedere economic”, „Fericirea Austriei sub hitlerism”, „Expansiunea germană în bazinul dunărean”, ș.a.⁶⁹, a evocat pe larg tragedia poporului austriac și a atras atenția asupra consecințelor ce decurg pentru popoarele din zonă. „După încorporarea Austriei — avertiza ziarul — Germania coboară pe albia Dunării pentru a-și întinde zona de influență economică și politică — în tot centrul și sudul Europei, realizînd astfel vechiul vis al pan-germanismului : <Drang nach Osten>”⁷⁰.

În legătură cu satisfacția zgomotoasă a presei de dreapta, provocată de ocuparea Austriei, ziarul „Lumea nouă” atrăgea atenția asupra faptului că în acest fel nu sînt servite interesele României, ci, dimpotrivă, prejudiciate. „Orice om știe perfect de bine — remarcă ziarul — că expansiunea germană în Europa Centrală și Orientală poate duce la complicații grave care numai binefăcătoare nu pot fi pentru țara noastră”⁷¹.

Cu toate opreliștile autorităților dictaturii regale, clasa muncitoare din România și-a manifestat simpatia și solidaritatea cu poporul austriac în cadrul unui șir de adunări antifasciste. Cu prilejul unei întruniri publice organizată de syndicatele aliate la C.G.M., în mai 1938 la Cluj, peste 600 de participanți au protestat împotriva acțiunilor agresive ale Germaniei fasciste. Asemenea întruniri de solidaritate internaționalistă au avut loc și în alte centre muncitorești din țară⁷².

Încurajată de politica de capitulare a marilor puteri occidentale, în septembrie 1938 — prin acordul de la München — Germania fascistă a dezmembrat Cehoslovacia, stat aliat și prieten al României. În acest fel, pericolul pentru pacea lumii, și îndeosebi pentru popoarele din sud-estul european, a crescut considerabil. Aceasta explică îngrijorarea cu care poporul român a urmărit evenimentele, precum și larga mișcare de solidaritate internaționalistă desfășurată sub semnul unității muncitorești cu lupta de rezistență a poporului cehoslovac. Evaluînd, în acele momente grele, pericolul ce-l reprezenta pentru pacea lumii mutilarea Cehoslovaciei, C. Titel-Petrescu aprecia că războiul nu va putea fi evitat „decît prin solidaritatea activă a tuturor statelor democrate și pacifiste. Numai făcîndu-se zid de apărare a independenței și integrității statelor astfel cum sînt constituite prin tratatele de pace, se va mai putea salva pacea lumii”⁷³. La scurtă vreme după acordul de la München, cînd norii gri ai războiului planau deasupra Europei, într-un articol publicat în „Lumea nouă”, fruntașul socialist — formula astfel dezideratul de pace al mișcării noastre socialiste : „Noi, cei ce sîntem strîns uniți în mișcarea muncitorească din țara noastră, fiindcă ne iubim poporul, din rîndurile căruia am ieșit,

⁶⁸ „Lumea nouă”, nr. 10 din 6 martie 1938.

⁶⁹ Ibidem, nr. 13 din 27 martie 1938, nr. 18 din 1 mai 1938 și nr. 10 din 7 august 1938.

⁷⁰ Ibidem, nr. 18 din 1 mai 1938.

⁷¹ „Lumea nouă”, nr. 12 din 20 martie 1938.

⁷² Ion Babici, *op. cit.*, p. 208.

⁷³ „Lumea nouă”, nr. 17 din 25 septembrie 1938.

voim ca el să se realăture, cu toată conștiința și cu toată energia acțiunii care tinde la colaborarea economică și politică pe plan european, pentru a contribui la consolidarea păcii între toate popoarele”⁷⁴.

La 15 martie 1939, Germania fascistă a cotopt în întreaga Cehoslovacie. „Dezmembrarea republicii cehoslovace, hotărâtă la München în septembrie anul trecut — constata cu îndreptățire gazeta „Lumea nouă” — nu a fost decît un preludiu al dispariției ei și înghițirii de Germania — în cea mai mare parte — și de Ungaria — în o bună parte”⁷⁵. În articolele : „Cehoslovacia și urmările Anschluss-ului”, „O altă primejdie pentru pacea Europei : pregătirile războinice ale Germaniei”, „Cehoslovacia răspunde provocărilor”, „Cehoslovacia mutilată”, „Sfîrșitul Cehoslovaciei”, „Cehoslovacia și conștiința lumii” etc., publiciștii socialiști au condamnat cotoptirea Cehoslovaciei și au manifestat o caldă simpatie cu cauza poporului vecin și prieten⁷⁶.

Împotriva militarismului german s-a dezlănțuit o uriașă mișcare de protest a întregului popor român. Răspunzînd chemării comuniștilor, zeci de mii de cetățeni ai Capitalei au ieșit în stradă. Mase de muncitori au părăsit fabricile, studenții democrați au părăsit cursurile, au ocupat străzile din jurul legației Cehoslovaciei, au pătruns în curtea legației, manifestîndu-și solidaritatea și simpatia cu poporul cehoslovac. Mulțimea, sub conducerea comuniștilor, a pornit spre legația Germaniei pentru a-și exprima protestul și indignarea. Ore în șir, străzile din jur au fost teatrul unor îndîrjite ciocniri cu poliția și jandarmeria, care înconjuraseră legația pentru a o feri de furia mulțimii⁷⁷.

Multiplele acțiuni de solidaritate cu cauza dreaptă a poporului cehoslovac, pe care clasa muncitoare din România le-a inițiat și organizat, se înscriu ca o contribuție de seamă a poporului român la lupta pe plan european împotriva fascismului și războiului, în anii ce au premers izbucnirii celui de-al doilea război mondial.

Reprezentanții mișcării socialiste din România și-au adus, de asemenea, contribuția la pregătirea și desfășurarea unor importante acțiuni internaționale de luptă pentru salvagardarea păcii și demascarea fascismului agresiv și războinic. În primăvara anului 1936, cînd se lansează convocarea Congresului mondial pentru pace de la Bruxelles („Reuniunea Universală pentru pace” — R.U.P.), forțele democratice din România au aderat cu căldură la această inițiativă de pace⁷⁸. Alături de o serie de distinse personalități ale vieții politice și culturale mondiale (lordul Cecil, Edouard Herriot, Marcel Cachin, Eduard Beneș, Manuel Azana, Louis de Brouchère, Paul Langevin, Joliot-Curie, Romain Rolland, Thomas Mann, Mihail Șvernici și alții), din România a semnat apelul, printre inițiatorii congresului, Constantin Titel-Petrescu, vicepreședintele Partidului Social-Democrat⁷⁹. În timpul desfășurării Congresului de la Bruxelles

⁷⁴ „Lumea nouă”, nr. 20 din 16 octombrie 1938.

⁷⁵ Ibidem, nr. 12 din 19 martie 1939.

⁷⁶ Ibidem, nr. 14 din 3 aprilie 1938, nr. 12 din 21 august 1938, nr. 16 din 18 septembrie 1938, nr. 20 din 16 octombrie 1938, nr. 12 din 19 martie 1939 și nr. 13 din 16 martie 1939.

⁷⁷ Ștefan Voicu, *op. cit.*, p. 403.

⁷⁸ „Lumea nouă”, nr. 96 din 15 noiembrie 1936.

⁷⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 67, mapa nr. 5.

(3—7 septembrie 1936), a avut loc, în ziua de 5 septembrie, la Casa poporului din București, o adunare a secțiunilor social-democrate de sectoare închinată problemelor păcii. În încheierea întrunirii, s-a adoptat o moțiune prin care participanții au cerut ca „politica externă a României să-și urmeze cursul neclintit pe linia politicii de securitate colectivă în cadrul S(ocietății) N(ațiunilor), alături de Franța, Anglia, Rusia Sovietică și Mica Înțelegere, pentru aplicarea integrală a politicii de securitate colectivă, prin măsuri energice colective împotriva tulburărilor păcii”⁸⁰. Întruniri asemănătoare au avut loc și în localitățile Cluj, Galați, Brăila ș.a.⁸¹ În luna octombrie 1936 se pun bazele Comitetului român al R.U.P., din conducerea căruia făceau parte, printre alții, Nicolae Titulescu — președinte de onoare, dr. Nicolae Lupu — președinte activ, dr. Petru Groza, Gr. Filipescu, C. Rădulescu-Motru — vicepreședinți, Victor Eftimiu, Isabela Sadoveanu — secretari generali. În rândul membrilor Comitetului activau și social-democrații: C. Titel-Petrescu, Ioan Flueraș, Lotar Rădăceanu și Ion Clopoțel⁸².

Concomitent cu lucrările Congresului de la Bruxelles, s-a ținut la Geneva Congresul internațional al tineretului pentru pace. La Congres a participat și o numeroasă delegație a tineretului din România din rândul cărora a făcut parte și tânărul social-democrat din Cluj, Ludovic Iordăky⁸³.

La cel de-al VII Congres al Federației Sindicale internaționale (iulie 1936 la Londra), delegatul muncitorimii organizate din România, Lotar Rădăceanu, a atras atenția asupra primejdiei fasciste care amenința România și celelalte țări. „Noi știm — a spus L. Rădăceanu — că este datoria noastră să combatem noi înșine cu propriile noastre puteri această primejdie care amenință nu numai libertățile cetățenești, dar și existența de stat unită a poporului român. Dar sînt sigur că în lupta noastră, grea, vom fi încurajați de solidaritatea întregii lumi muncitoare”⁸⁴.

Prin delegații săi la diferite congrese și întâlniri internaționale antifasciste și pentru pace, mișcarea socialistă și social-democrată din România și-a adus contribuția sa, alături de întregul popor român, la lupta pe plan european împotriva fascismului și războiului.

Cel de-al patrulea deceniu al secolului nostru se înscrie în istoria poporului român ca una din cele mai bogate perioade în acțiuni de luptă, pe plan național și internațional, împotriva fascismului. Socialiștii români, alături de întreaga mișcare muncitorească și democratică din România, s-au înrolat în frontul luptei antifasciste, pentru solidaritate cu forțele progresiste din întreaga lume. „Sînt cunoscute — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — vechile și bogatele tradiții internaționaliste ale

⁸⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 25, dosar nr. 4162, filele 197, 198.

⁸¹ Arhiva C.C. al PCR fondul nr. 46, mapele nr. 19, 38, 46, 48; „Lumea nouă”, nr. 37 din 13 septembrie 1936.

⁸² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 46, mapa nr. 48; „Gîndul vremii”, nr. 9 din 15 septembrie 1936.

⁸³ Ion Babici, *op. cit.* p. 250

⁸⁴ „Lumea nouă”, nr. 29 din 19 iulie 1936 și nr. 31 din 2 august 1936.

proletariatului român, ale militanților socialiști și comuniști din țara noastră”⁸⁵.

Din cele câteva momente și acțiuni de solidaritate internaționalistă a socialiștilor români, evocate în studiul de față, se degajă concluzia că succesele dobândite de forțele democratice și antifasciste, în fruntea cărora s-a situat Partidul Comunist Român, încorporează în sine și contribuția mișcării socialiste și social-democrate din România.

LA SOLIDARITÉ DU MOUVEMENT OUVRIER DE ROUMANIE AVEC LA LUTTE ANTIFASCISTE DES FORCES DÉMOCRATIQUES ET PROGRESSISTES D'AUTRES PAYS (1933–1939)

RÉSUMÉ

L'auteur de l'étude souligne que l'un des traits fondamentaux du mouvement révolutionnaire et démocratique de Roumanie est constitué par son internationalisme, sa solidarité avec la lutte antifasciste des forces démocratiques et progressistes d'autres pays. Il relève également que, aux côtés des communistes auxquels est revenu le rôle décisif dans le front de la lutte antifasciste et dont l'internationalisme militant a animé toutes les forces démocratiques et patriotiques du pays, le mouvement socialiste et socio-démocratique de Roumanie s'est enrôlé et a déployé son activité à partir de ses positions politico-idéologiques dans la lutte menée pendant la quatrième décennie de notre siècle contre le danger fasciste.

On évoque également, de manière chronologique, les principales manifestations des socialistes roumains avec la lutte des forces démocratique d'Allemagne, avec les insurrections antifascistes d'Autriche (février 1934) et d'Espagne (octobre 1934), avec la juste lutte des peuples éthiopien, espagnol, autrichien et tchécoslovaque, victimes de l'agression fasciste.

L'étude offre sur la base d'un ample matériel d'archive et de la presse de l'époque des exemples concluants de la collaboration entre les communistes, les socialistes et les sociaux-démocrates dans toute une série d'actions de solidarité internationaliste.

Les moments et les actions de solidarité internationaliste évoqués par la présente étude conduisent à la conclusion que les succès remportés par les forces démocratiques et antifascistes, ayant à leur tête le Parti Communiste Roumain, ont joui également de la contribution du mouvement socialiste et social-démocratique de Roumanie.

⁸⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 8, București, Edit. politică, 1973, p. 382.

ÎNCHEIEREA ACORDULUI ROMÂNÔ-RUS DIN 18 SEPTEMBRIE/1 OCTOMBRIE 1914. ÎNSEMNĂTATEA ȘI CONSECINȚELE SALE

DE

ANASTASIE IORDACHE

Inițiată, încă înainte de declanșării primului război mondial, reorientarea politicii externe românești evolua în mod cert spre scopul urmărit cu tenacitate și prudență al încheierii procesului de unificare statală : „Unirea Transilvaniei cu România a constituit înfăptuirea firească a năzuinței seculare de unitate a poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități obiective a înseși dezvoltării istorice”¹.

Eliberarea românilor din Imperiul austro-ungar nu era posibilă decât prin apropierea de Puterile Antantei și încheierea unui tratat de alianță. Preliminariile încheierii acestui tratat au fost îndelungate, din motive diverse, printre care cel mai de seamă era determinat de inegalitatea existentă între o țară mică și mari puteri imperialiste, la care se mai adăugau vechile suspiciuni și multă neîncredere, acumulate în trecutul mai îndepărtat sau apropiat. Practicile de dictat și forță folosite de marile puteri imprimau politicii externe a micilor state multă prudență în scrutarea perspectivelor istorice, întrucât numai în acest fel își puteau menține existența statală și un grad sporit de independență, fără a mai vorbi de necesitatea, pentru unele popoare din centrul și răsăritul Europei, de a-și desăvîrși unitatea statală, iar pentru altele, problema și mai grea, a constituirii în state independente.

Guvernul român, analizînd temeinic aceste perspective, acționa perseverent pentru ajungerea la o înțelegere cu Puterile Antantei, în vederea împlinirii dezideratului național. Momente de apropiere față de Rusia au existat cu cîțiva ani înainte de izbucnirii războiului mondial și s-au intensificat îndată după declararea neutralității României, în vara anului 1914.

Existența unor tratative, aproape intermitente cu Antanta în anii neutralității, constituie dovada incontestabilă a opțiunii guvernului român pentru această alternativă, în vederea înfăptuirii unității statale. Astfel, îndată după Consiliul de Coroană de la Sinaia, ministrul român la Petersburg, C. Diamandy transmitea, la 23 iulie/5 august 1914, Ministerului de externe vestea remiterii de către S. D. Sazonov a unui text de

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, Edit. politică, 1975, p. 37–38.

proiect referitor la încheierea unei convenții româno-ruse. Proiectul era, desigur, rezultatul unor tratative mai îndelungate între București și Petersburg, oricum anterioare declarării neutralității, dovedind continuitatea acțiunii de reorientare a politicii externe românești.

Dealtfel, există dovada certă a unei astfel de continuități. Într-o telegramă a lui C. Diamandy către Em. Porumbaru, din 14/27 iulie 1914, deci anterioară izbucnirii primului război mondial, se spunea: „Eu am comunicat d-lui Sazonov conținutul telegramii cifrate primite astăzi de la președintele consiliului. El a fost foarte satisfăcut”².

În telegrama lui C. Diamandy către Em. Porumbaru, din 23 iulie/5 august 1914, se comunica: „Astăzi, miercuri, 23 iulie, la 7 ore seara, am avut o întrevedere cu d-l Sazonov. El mi-a remis textul proiectului Convenției eventuale ruso-române, la care va fi anexată o hartă”. Ministrul român cerea instrucțiuni asupra modalității de expediere la București, optînd pentru alternativa aducerii de către el personal, cu explicațiile necesare, decît pentru cea a încredințării pe calea telegrafierii cifrate, spre a se cîștiga timp³.

Întrucît însă Austro-Ungaria declarase război Serbiei și se întîrzia plecarea lui Diamandy la București, S. D. Sazonov a insistat a se telegrafia textul acordului propus României de către guvernul rus.

În proiectul de convenție se preconiza cooperarea militară a României alături de Antantă și nu neutralitatea, așa cum s-a convenit mai tîrziu. Rațiunea încheierii acordului se întemeia pe menținerea echilibrului balcanic, restabilit după pacea de la București și periclitat de Austro-Ungaria. În preambulul proiectului se menționa îndeosebi această necesitate: „Guvernul României și guvernul imperial al Rusiei conștiente de interesul pe care îl au de a menține echilibrul balcanic și considerînd că agresiunea Austro-Ungariei tîindea a compromite acest echilibru, au convenit cele ce urmează”. Textul propriu-zis al proiectului are trei paragrafe. În acestea se stipula angajarea României cu toate forțele într-o cooperare militară cu Rusia contra Austro-Ungariei, începînd cu data semnării acordului, în schimbul angajamentului Rusiei „de a nu înceta războiul contra Austro-Ungariei înainte ca teritoriile din monarhia austro-ungară locuite de populație românească să fie reunite la Coroana României”. Limitele acestor teritorii erau stabilite în harta anexată. La rîndul său, România urma să se angajeze a nu încheia pace cu Austro-Ungaria, decît numai cu acordul Rusiei și concomitent cu aceasta. În final, se stipula rămînerea în vigoare a acordului pînă la încheierea păcii între Rusia și Austro-Ungaria⁴.

În acel moment, guvernul rus excludea posibilitatea alternativei neutralității României, pronunțîndu-se ferm pentru cooperare militară. Aceasta rezulta cu evidență din relatările lui C. Diamandy referitoare la

² Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond 71/1914, E2, partea II-a, vol. 32, f. 28. Vezi și *Mejdunarodnie otnoșenia v epohu imperializma*, M.O.E.I., tom. V, Moskva—Leningrad, 1934, doc. 72, pp. 83—84; doc. 85, p. 116; doc. 121, p. 146; doc. 146, pp. 163—164; doc. 147, p. 164; doc. 148, pp. 164—165.

³ *Ibidem*, vezi și M.O.E.I., seria III-a, 1914—1917, tom. VI, partea I-a, Moskva—Leningrad, 1935, doc. 14, p. 15.

⁴ *Ibidem*, f. 82, Telegrama lui C. Diamandy către Em. Porumbaru din 26 iulie/8 august 1914. Vezi și Albert Pingand, *Le premier mois de la guerre mondiale*, în „Revue des deux mondes” din 1 august 1929, p. 541—542. M.O.E.I., partea I-a, doc. 22, pp. 20—21.

convorbirile cu S. D. Sazonov și baronul Schilling, directorul cabinetului politic al Ministerului de externe rus. Într-o astfel de convorbire, baronul Schilling a respins ideea unei eventuale neutralități a României. În privința hărții, prevăzută la paragraful II, se afirma că rămân încă a fi determinate limitele teritoriilor; la baza stabilirii frontierelor sta principiul majorității populației după chiar statisticile austro-ungare. S. D. Sazonov a declarat că va fi dispus să garanteze integritatea teritorială din acel moment a României, în cazul unui eventual atac bulgar în timpul cooperării militare româno-ruse. El a mai dat asigurări în privința garanțiilor ce vor fi acordate de Anglia și Franța asupra tuturor stipulațiilor acordului româno-rus, sub forma unei declarații scrise a miniștrilor lor la București. Guvernul rus era în așteptarea unui răspuns în termenul cel mai scurt posibil din partea celui român⁵.

S. Sazonov făcea aceste propuneri de cooperare militară și nu de neutralitate guvernului român, fiind convins, așa cum mărturisea mai târziu, că înfăptuirea statului unitar era aproape imposibilă fără concursul Rusiei. Că aceasta era realitatea, au dovedit-o evenimentele ulterioare, spunea Sazonov.

La Consiliul de Coroană de la Sinaia s-a adoptat, cu aproape unanimitate, neutralitatea, cercurile conducătoare ale României nelăsându-se conșinse de argumentele în sens contrar ale Germaniei⁶.

Demersurile guvernului rus pe lângă cel român în vederea cooperării militare erau privite însă cu rezerve și scepticism de către Anglia și Franța, care aveau motive a crede mai de grabă într-o poziție de neutralitate a României, date fiind relațiile speciale din trecut ale acesteia cu Puterile Centrale și existența la conducerea statului român a unui rege german, fidel angajamentelor asumate față de patria sa de origine. În acest sens aprecia și Albert Pingaud perspectiva încheierii unui acord cu guvernul român. După ce reproducea proiectul acordului româno-rus din 23 iulie/5 august 1914, aprecia că acesta era un tratat bilateral între Rusia și România, în care aliații occidentali erau interesați doar prin urmările lui. În consecință, la 27 iulie/9 august 1914, Sazonov a cerut aliaților o adeziune formală la acest proiect de tratat, însă aceștia considerau că acțiunea întreprinsă era precipitată, întrucât se crea posibilitatea unei zdruncinări a echilibrului balcanic de către Turcia și Bulgaria, care ar ataca Grecia și Serbia. Împotriva formulei de cooperare militară se pronunțau diplomați și oameni politici francezi îndeosebi C. Blondel și P. Cambon⁷.

Aliații au acordat garanții pentru integritatea teritoriului României, din acel moment, și, la caz de nevoie, atât Rusia, cât și Anglia și Franța se angajau a face demonstrații de forță pentru a preveni un eventual atac bulgar contra României⁸.

Vestea declarării neutralității României n-a fost primită cu satisfacție de către unele cercuri politice din capitala Rusiei. Evident, acestea

⁵ *Ibidem*, f. 82–83.

⁶ S. Sazonov, *Les années fatales. Souvenirs...* (1910–1916), Paris, 1927, p. 246–247.

⁷ A. I. Pingaud, *op. cit.*, p. 542–544.

⁸ Arh. M.A.E., Fond 71/1914, E₂, partea II-a, vol. 32, Petersburg, f. 86. Telegrama lui C. Diamandy către Em. Porumbaru din 26 iulie/8 august 1914. Vezi și *M.O.E.I.*, tom. VI, partea I-a, doc. 39, p. 34.

doreau cooperarea militară, înaintea încheierii unui acord sau tratat cu România, dar acest lucru nu era posibil fără garanții scrise. Dealtfel, faptul că au durat atât de mult convorbirile pentru încheierea unui tratat este elocvent în privința dificultăților ce le întâmpinau propunerile guvernului român, în vederea cooperării militare. Pentru aceste motive, cercurile conducătoare de la Petersburg nu erau mulțumite și, uneori, împingeau la o politică de presiune asupra României, spre a-i influența și chiar determina atitudinea eventuală. Astfel, în ziarul „Russcoe Slove”, din 24 iulie/6 august 1914, se publica un articol cu privire la atitudinea României „al cărei guvern n-a luat atitudine clară în conflictul care va avea loc. Ezitarea și tăcerea guvernului român trebuie să fie obiectul atenției noastre foarte serioase”⁹.

O. Czernin, care nu lăsa să-i scape aproape nimic din atitudinea diplomaților Antantei la București, informa la Viena că are motive să creadă că Rusia, „în concurență cu largi promisiuni, uzează de terorism aici ca și la Sofia și face miniștrii personal responsabili de o politică antirusă”¹⁰.

Ulterior, însă, guvernul rus și-a dat seama că nu exista altă posibilitate, în raporturile sale cu România, decât cea a tratativelor și își modifică atitudinea, trecînd la promisiuni cu caracter mai larg. Nu s-a renunțat totuși la ideea intrării României în război. Astfel, în telegrame succesive adresate la București, la 3, 4 și 9 septembrie 1914, Sazonov insista ca Poklevsky-Koziel, ministrul Rusiei la București, să explice guvernului român că trupele rusești au făcut primul pas spre eliberarea Bucovinei și că România poate intra în luptă în vederea desăvîrșirii eliberării acestei provincii românești și unirii la statul român precum și a Transilvaniei. Pentru atitudinea de neutralitate, maximum ce se putea acorda de către Rusia consta în recunoașterea dreptului de a uni la România Transilvania, veche provincie românească, dar „numai dacă aliații n-au nevoie de a trimite trupele lor în mod special pentru a o ocupa”¹¹.

Baronul Schilling, informîndu-l pe secretarul legației române, Ghermani, despre conținutul telegramei lui Sazonov către Poklevsky, îl ruga să comunice lui E. Porumbaru că Rusia era favorabilă dezideratului unirii cu românii din Imperiul austro-ungar, orientîndu-se, în această privință, după principiul etnic. Schilling a spus că România n-avea decât să se decidă a intra în acțiune spre a-și împlini dezideratul unirii provinciilor românești din Austro-Ungaria, dată fiind „starea critică în care se găsește armata austriacă. El a adăugat că nu depinde decât de noi de a accepta această invitație înainte de a fi prea târziu”¹². În privința eventualității unui atac bulgar, a spus că în acel moment situația era alta decât la începutul războiului și nu se mai simțea necesi-

⁹ Arh. M.A.E., Fond 71/1914, E, partea II-a, vol. 32, Petersburg, f. 74, Telegrama lui C. Diamandy către Em. Porumbaru din 24 iulie/6 august 1914.

¹⁰ Documents diplomatiques concernant les rapports entre l'Autriche Hongrie et la Roumanie, 1914—1916, Vienne, 1916, p. 7, (în continuare D.D.A.H.R.), Telegrama lui Czernin către Berchtold din 10/23 august 1914.

¹¹ D.D.S.R., p. 176—177. Documents diplomatiques secrets russes 1914—1917, Paris, 1928, p. 176—178 (în continuare D.D.S.R.).

¹² Arh. M.A.E., Fond. 71/1914, E 2, partea II-a, vol. 32, Petersburg, f. 156. Telegrama lui Ghermani către Em. Porumbaru din 4/17 septembrie 1914. Vezi și telegrama lui Poklevsky-Koziel către Sazonov, 27 august/9 septembrie, 8/21 septembrie și 9/22 septembrie 1914, în M.O.E.I., tom. VI, partea I-a, doc. 237, p. 228; doc. 289, pp. 283—84; doc. 296, p. 290.

tatea ca România să participe cu toată puterea sa militară contra Austro-Ungariei, ci numai cu o parte¹³.

Prin urmare, în această fază a tratativelor, guvernul rus nu era dispus a consimți la acordarea unor garanții României în vederea unirii cu teritoriile locuite de români din Imperiul austro-ungar în schimbul atitudinii sale de neutralitate. Ambasadorul italian la Petersburg, interesat în aceeași măsură ca ministrul român de problema atitudinii Rusiei, îi declara lui C. Diamandy că opinia generală în Rusia, inclusiv a guvernului, constă în aceea că, dată fiind orientarea opiniei publice românești, nu va fi posibilă o acțiune a României contra Rusiei, asupra acestui fapt existind o convingere absolută. Ambasadorul italian a remarcat că această certitudine „va face guvernul rus mai puțin generos și de asemenea mai puțin dispus a acorda avantaje în schimbul eventualei noastre neutralități”¹⁴.

Diplomatul italian mărturisea că și asupra Italiei se fac presiuni din partea guvernului rus spre a coopera în război cu Antanta, întrucît numai în acest fel va consimți la acordarea unor garanții, altfel nu va acorda nimic. Pare să fi adoptat formula : „nimic pentru nimic”, considerînd că orice tratative în privința neutralității nu sînt decît o încurajare pentru cei nehotărîți : „Domnul Sazonov a spus că beligeranții victorioși vor negocia cu arma la picior, cu excluderea neparticipanților”. Dar, ambasadorul italian aprecia că războiul va fi de lungă durată¹⁵.

Pozițiile celor două țări, Italia și România, față de problemele războiului mondial erau similare. Ambele intraseră în alianță cu Puterile Centrale, în pofida existenței a numeroși conaționali în cuprinsul Imperiului austro-ungar. În Italia exista, ca și în România, un puternic curent politic antiaustriac. Ministrul italian la București, Fasciotti, afirmase chiar regelui Carol I că „Italia, cu nici un preț, n-ar intra în război alături de Triplice”¹⁶.

Cercurile politice române proantantiste, cît și guvernul român, urmăreau cu interes toate acțiunile de politică externă ale Italiei, fiind convinse că-i vor urma exemplul. În scopul sondării opiniei oamenilor politici italieni și a guvernului, a plecat la Roma o misiune neoficială alcătuită din deputații dr. C. I. Istrati și G. Diamandy, fratele fostului ministru la Roma, C. Diamandy, ministru în funcțiune la legația din Petrograd. Misiunea a sosit în capitala Italiei la începutul lunii septembrie 1914, fiind primită cu viu interes în cercurile politice. Presa italiană a publicat unele comentarii referitoare la semnificația demersurilor misiunii române¹⁷.

Dr. C. I. Istrati și G. Diamandy au fost primiți de mai multe personalități politice italiene, apoi au avut convorbiri cu primul ministru Salandra și ministrul de externe San Giuliano. De fapt, se pregătea o înțelegere italo-română. Jurnalul „Corriere della Sera” din 19 septembrie

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, f. 163. Telegrama lui C. Diamandy către Em. Porumbaru din 9/22 septembrie 1914.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. I, București, 1927, p. 252.

¹⁷ Arh. M. A. E., *Fond 71/1914, E₂*, partea II-a, vol. 19, f. 131, 132, 133, 134. Roma. Raportul lui D. Ghika către Em. Porumbaru din 6/19 sept. 1914; „Epoca”, XXI, nr. 245 din 6 septembrie 1914, p. 1.

1914 publica un interviu luat lui G. Diamandy. Deputatul român spunea, printre altele : „În ceea ce ne privește, noi simțim prea aproape de teatrul de război pentru a putea rămâne inactivi la infinit. Noi simțim strinși de teribila dilemă a faptelor și trebuie să acționăm”. În alt interviu, acordat ziarului „Stampa” din 18 septembrie 1914, G. Diamandy a precizat scopul vizitei celor doi oameni politici români, afirmând că aceasta nu era, de fapt, o misiune, întrucât nu era oficială, cu vreo sarcină specială din partea guvernului. Scopul lor era de a cunoaște opinia cercurilor conducătoare italiene. Întrebat asupra atitudinii României, a răspuns că va urma pe cea a Italiei, interesele fiind identice în acel moment. Atitudinea României nu va premerge însă pe cea a Italiei ¹⁸.

În scurt timp, la 10/23 septembrie 1914, se încheia la București acordul româno-italian asupra stabilirii atitudinii comune în viitor, numai prin consultări reciproce. Acordul, semnat de I. I. C. Brătianu și baronul Fasciotti, avea ca scop apărarea intereselor comune ale celor două țări, care, în războiul declarat, erau în situație asemănătoare față de Marile Puteri. Guvernele respective se angajau reciproc a nu ieși din politica de neutralitate, decât printr-un preaviz de opt zile. Se mai prevedea, de asemenea, informarea reciprocă, pentru examinarea situației și luarea măsurilor ce se impuneau în funcție de necesitățile eventuale. Se stipula, în final, secretul asupra încheierii acordului ¹⁹.

Ulterior, la 24 ianuarie/6 februarie 1915, a fost încheiat un nou acord secret, semnat de I. I. C. Brătianu și baronul Fasciotti. În spiritul acordului încheiat la 10/23 septembrie 1914, s-a convenit ca România și Italia să se angajeze într-o acțiune solidară în caz de agresiune din partea Austro-Ungariei, pentru apărarea comună. În acest scop, se prevedea că partea care va fi obiectul unei amenințări trebuia să prevină pe cealaltă spre a lua, de comun acord, măsurile necesare. Acordul secret, încheiat la 10/23 septembrie 1914, rămânea neschimbat, iar cel încheiat la 24 ianuarie/6 februarie 1915 era valabil pe o durată de 4 luni de la data semnării lui ²⁰.

Încheierea acordurilor cu Italia avea semnificația desprinderii treptate și definitive a României din alianța cu Puterile Centrale. Acordul cu Rusia, încheiat cu puțin timp în urma celui cu Italia, semnifica în mod cert producerea unei cotituri în orientarea politicii externe românești spre Puterile Antantei.

La sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1914, ministrul român la Petrograd, C. Diamandy, venea la București pentru convorbiri referitoare la încheierea apropiată a unui acord între Rusia și România. Al. Marghiloman relatează în notele sale rezultatul unei convorbiri cu Diamandy : „La Petersburg se crede sau se arată că se crede că neutralitatea noastră e cîștigată. Diamandy crede că trecerea din starea de fapt actuală la declarația formală de neutralitate mai poate fi obiect de discuție și de avantagii de cîștigat” ²¹.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Arhiva Istorică Centrală, *Fond Casa Regală*, dos. 61/1914, f. 1.

²⁰ *Ibidem*, f. 9.

²¹ Al. Marghiloman, *op. cit.*, p. 310.

Consultările lui C. Diamandy, în primul rînd cu președintele Consiliului de miniștri, au fost deosebit de rodnice. După întoarcerea sa în capitala Rusiei, ziarele „Petrograder Herald” și „Petrograder Zeitung” din 13/26 septembrie 1914 făceau diverse presupuneri cu privire la semnificația călătoriei ministrului român la București. Se nutrea speranța ca el să aducă la Petrograd declarația de război a României, ceea ce nu era, bineînțeles, posibil. Se presupunea apoi că ori era vorba de un act politic de o mare importanță ori de o deziluzie²². În realitate, era vorba de definitivarea textului înțelegerii româno-ruse, care avea să se încheie foarte curînd.

La 13/26 septembrie 1914, S. Sazonov făcea noi propuneri României prin intermediul ministrului rus la București. El informa că a elaborat un nou proiect de acord cu România, împreună cu C. Diamandy, pe care ruga a-l transmite lui I. I. C. Brătianu. În proiect, spre deosebire de variantele anterioare, se prevedea numai atitudinea de neutralitate binevoitoare a României față de Rusia, în schimbul recunoașterii dreptului de a uni la vechiul regat teritoriile locuite de români din Imperiul austro-ungar, delimitările frontierelor făcîndu-se după principiul etnic. Așadar, fapt deosebit de interesant, se renunțase la stipularea cooperării militare, în favoarea neutralității binevoitoare. S. Sazonov conchidea, în instrucțiunile sale către Poklevsky, că dacă proiectul de acord va fi aprobat de guvernul român, înțelegerea va fi încheiată la Petrograd printr-un schimb de note între el și C. Diamandy²³.

Unor cercuri politice rusești nu le convenea însă perspectiva măririi teritoriale a României. Baronul Schilling însuși, directorul cabinetului de politică externă al lui Sazonov, i-a dat de înțeles lui C. Diamandy, în decursul unei întrevederi, că în Rusia exista o oarecare teamă cu privire la faptul că o Românie mărită prin unirea provinciilor românești din Imperiul austro-ungar ar pune problema desăvîrșirii unității sale statale. C. Diamandy i-a răspuns că ceea ce a îndepărtat cele două țări vecine a fost procedeul lui Gorceacov după cooperarea militară din războiul ruso-româno-turc din 1877—1878, exprimîndu-și speranța că politica lui Sazonov va duce la încredere reciprocă. După părerea lui Diamandy, temerile, de care amintea baronul Schilling, se explicau prin preferința unor cercuri politice influente din Rusia „de a păstra o Ungarie puternică și fără aspirații naționale din partea Rusiei, în locul unei Românie mărite”²⁴.

Starea de spirit a cercurilor politice din capitala Rusiei era determinată, firește, de scopurile urmărite în războiul mondial. Ambasadorul Franței la Petrograd nota, la 1 octombrie 1914, concepția care stăpînea cercurile conducătoare țariste: „Acest război nu va avea sens pentru noi, dacă nu ne va procura Constantinopolul și Strimtorile... Țarigradul trebuie să fie al nostru, numai al nostru”. Maurice Paléologue sublinia că această idee era propagată cu asiduitate în cercurile politice și religioase²⁵.

²² Arh. M.A.E., *Fond 71/1914*, E₂, partea II-a, vol. 13, f. 215—219.

²³ D.D.S.R., p. 178—179. Telegrama lui Sazonov către Poklevsky din 13/26 septembrie 1914. Vezi și M.O.E.I., tom. VI, partea I-a, doc. 353, p. 358—361; doc. 389, p. 401—403.

²⁴ Arh. M.A.E., *Fond 71/1914*, E₂, partea II-a, vol. 32, f. 174, Petrograd. Telegrama lui C. Diamandy către Em. Porumbaru din 13/26 septembrie 1914.

²⁵ Maurice Paléologue, *La Russie des tsars pendant la grande guerre*, vol. I, Paris, 1921, p. 152. Vezi și M.O.E.I., tom. VI, partea I-a, doc. 324, p. 323.

Atingerea acestor scopuri declarate, de importanță majoră pentru politica externă țaristă, determina înclinarea spre tratative și facerea unor concesi, evident, din necesitate. Evoluția tratativelor cu guvernul român, până la acceptarea unei neutralități binevoitoare, constituie dovada incontestabilă a unor dificile și tardive renunțări în favoarea încheierii unui acord, în conformitate cu interesele fundamentale ale României din acel timp. Întrucît textul proiectului de acord prezentat de Sazonov la București, în ziua de 13/26 septembrie 1914, avea unele imprecizii, I. I. C. Brătianu comunica lui Poklevsky că guvernul român accepta condiționat propunerile lui Sazonov. Primul ministru român condiționa încheierea acordului propus de garantarea de către Rusia a frontierelor existente ale României și de delimitarea viitoarei frontiere în Bucovina. I. I. C. Brătianu mai cerea ca înțelegerea să rămână secretă pînă în momentul împlinirii dezideratelor exprimate ²⁶.

S. D. Sazonov s-a declarat satisfăcut cu poziția de neutralitate a României, mai întîi fără a vorbi de problema românilor din Bucovina, apoi, incluzînd și acest teritoriu în prevederile acordului ²⁷. Așa precum se convenise, au fost schimbate note diplomatice între S. Sazonov și C. Diamandy, la 18 septembrie/1 octombrie 1914, semnificînd în fapt încheierea acordului româno-rus. Nota adresată ministrului României în Rusia cuprindea și ultimele condiții puse de guvernul român. În acest document se declara că : „Rusia se angajează să se opună la orice atingere a statu-quo-ului teritorial al României în fruntariile actuale”. În continuare, Rusia se obliga a recunoaște României dreptul de a se uni cu teritoriile locuite de români din monarhia austro-ungară. În privința Bucovinei, se menționează că se va avea în vedere principiul naționalităților la delimitarea viitoarei frontiere dintre Rusia și România : „Această delimitare va fi săvîrșită după constatări făcute la fața locului. Pentru aceasta, o comisiune interadministrativă va fi numită și ea va primi instrucțiuni pline de spiritul împăciuitoare de care sînt însuflețite ambele guverne”. În nota diplomatică se preciza că România putea proceda la unirea cu teritoriile locuite de români din Austro-Ungaria „cînd va judeca mai bine”, menționîndu-se că „Rusia se obliga să facă să fie aprobate de către cabinetele din Londra și Paris instrucțiunile de mai sus”. Se mai menționa păstrarea secretului asupra celor declarate în acest document diplomatic, pînă în momentul în care România se va fi unit cu teritoriile locuite de români din monarhia austro-ungară ²⁸.

În răspunsul său la nota ministrului de externe rus, C. Diamandy declara : „În schimbul acestei declarațiuni, sînt autorizat de către Brătianu, președintele consiliului de miniștri al României, să vă spun că România se angajează din partea ei să păstreze o neutralitate amicală față de Rusia” ²⁹.

²⁶ D.D.S.R., p. 179. Telegrama lui Poklevsky către Sazonov din 15/28 septembrie 1914. Vezi și Al. Marghiloman, *op. cit.*, p. 284; *M.O.E.I.*, tom. VI, partea I-a, doc. 330, p. 330.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Războiul României. Documente oficiale*, București, 1921, p. 85; *D.D.S.R.*, p. 179—180; Emile Laloy, *Les documents secrets des archives du Ministère des Affaires Etrangères de Russie publiés par les bolcheviks*, Paris, 1919, p. 106—107, *M.O.E.I.*, tom. VI, partea I-a, doc. 340, p. 341.

²⁹ *Ibidem*.

Textul acordului româno-rus a fost transmis de către Sazonov lui Poklevsky-Koziel, la 20 septembrie/3 octombrie 1914, spre a-l face cunoscut guvernului român. Sazonov adăuga că, promițind a se opune atingerii integrității teritoriale a României, Rusia înțelegea a o face pe cale diplomatică și nu pe calea armelor, iar prin neutralitate binevoitoare interzicerea transportului de armament pe teritoriul României pentru Puterile Centrale și prietenii acestora și facilitarea transportului rus în Serbia. Altminteri, cerea explicații din partea lui I. I. C. Brătianu asupra termenului „binevoitoare”³⁰.

Poklevsky transmitea, la 23 septembrie/6 octombrie 1914, că primul ministru român considera că angajarea Rusiei în privința integrității teritoriale a României va fi numai de natură diplomatică, de îndată ce înțelegerea bilaterală se baza pe un document diplomatic, însă din moment ce România va intra în război contra Austro-Ungariei, Rusia nu va putea refuza să intervină prin forța armelor. I. I. C. Brătianu a insistat să se includă această clauză în textul înțelegerii. Poklevsky i-a răspuns că problema intervenției militare se va hotări în momentul intrării României în război, opinînd, pentru acest motiv, să nu fie inclusă în textul înțelegerii. În privința interzicerii tranzitului de muniții de către Puterile Centrale spre Turcia și Bulgaria, Brătianu n-a dat un răspuns satisfăcător. El motiva lui Poklevsky că interzicerea într-un sens ar atrage-o și pe cea către celălalt. Pe de altă parte, aceasta va îngreuna aprovizionarea României cu echipament militar, ceea ce n-ar fi în interesul Rusiei: „el a cerut ca în general noi să avem încredere în tactul și în dorința sa sinceră de a acționa în interesul nostru”³¹.

Încheierea acordului româno-rus din 18 septembrie/1 octombrie 1914 a avut o importanță deosebită în special pentru România, care avea nevoie de garanții, atît de necesare existenței sale viitoare, pentru desăvîrșirea unității statale. Marile Puteri, firește, nu vedeau necesitatea unor astfel de garanții. De aceea le acordau cu multă dificultate altor state mai mici. Astfel, în schimbul atitudinii lor de neutralitate, Italia și România au cerut garanții speciale din partea Rusiei și Franței. Cercul politic ruse și franceze au reacționat negativ.

Într-un articol din ziarul „Le Temps” se amenințau toți acei care vor facilita aprovizionarea Germaniei, iar într-un articol pe aceeași temă din ziarul rus „Novoe Vremia” se susținea că nu va fi posibilă îndeplinirea dezideratelor naționale italiene și române fără acordul Rusiei și Franței. Se considera că pretențiile celor două țări, în schimbul neutralității lor, erau foarte mari, că oricum războiul va duce inevitabil la distrugerea uneia din părțile cobeligerante: „În marele război european nu au loc micile ispite.. Cine nu e cu noi e împotriva noastră. Aceasta e deviza pe care trebuie s-o aibă marile și micile puteri europene”³².

³⁰ D.D.S.R., p. 180. Vezi și Al. Marghiloman, *op. cit.*, p. 328; M.O.E.I., tom. VI, partea I, doc. 341, p. 343.

³¹ D.D.S.R., p. 180—182. Vezi și M.O.E.I., tom. VI, partea I-a, doc. 366, p. 376—377.

³² „Românul”, IV, nr. 221 din 8/21 octombrie 1914, p. 1., Reproducerea articolului din „Novoe Vremia”.

Dealtminteri, în pofida existenței acordului româno-rus, guvernul țarist acționa conform propriilor interese, fără a ține prea mult seama de clauzele înscrise în acest document. În cazul în care se ofereau propuneri convenabile de pace cu Puterile Centrale, era oricând dispus a sacrifica angajamentele scrise. Într-o convorbire cu C. Diamandy, baronul Schilling a abordat problema unei eventuale păci separate cu Ungaria. După părerea sa, această idee nu era primită defavorabil din partea cercurilor conducătoare rusești, cu condiția, numai, ca Ungaria să facă concesii Serbiei: „Rusia nu-i va putea garanta [Ungariei] intangibilitatea posesiunilor sale decât în ceea ce o privește și nu contra veltăților vecinilor Ungariei”³³. Problema concesiilor față de România din partea Ungariei nu era prevăzută în cadrul condițiilor realizării păcii separate, deși exista un acord expres, în această privință, încheiat între Rusia și România, cu puțin timp în urmă.

Ministrul României la Paris comunica ministrului de externe, la 15/28 octombrie 1914, atitudinea rezervată a guvernului francez față de România. După constatările sale: „sentimentele guvernului francez în privința noastră nu sînt ostile, dar foarte reci”³⁴.

În momentele critice pentru operațiile militare ale Puterilor Antantei, acestea erau dispuse la unele concesii cu condiția concursului militar imediat al României. La începutul lunii noiembrie 1914, Sazonov dădea instrucțiuni ambasadorilor Rusiei la Bordeaux și Londra spre a explica guvernelor Franței și Angliei că e necesară acordarea de credite României pentru pregătirea militară, în scopul de a înlătura pretextul întîrzierii intrării acesteia în război³⁵. Concomitent dădea indicații și ministrului rus la București pentru a lămuri guvernul român de necesitatea intrării imediate în război în sprijinul Serbiei, înainte de înfrîngerea ei, încît numai în acest fel era posibilă atingerea scopului propus cu privire la eliberarea Transilvaniei. Altminteri Austro-Ungaria, terminînd cu Serbia, ar aduce trupele disponibile în această provincie³⁶.

În vederea grăbirii intrării în acțiune a neutrilor, se făcea caz de eventualitatea încheierii păcii separate între Rusia și Austro-Ungaria, care putea leza interesele acestor țări neutre. Ministrul României la Petrograd comunica la București, spre a nu se denatura semnificația acestor știri, că: „Dacă presa rusă atribuie o oarecare importanță, și aceasta ad-hoc, este pentru a impresiona neutrii și mai ales România, un avertisment pentru a se grăbi să intre în acțiune”³⁷.

Din surse diplomatice, C. Diamandy a aflat că Austro-Ungaria făcea, într-adevăr, sondaje pentru o pace separată cu Rusia, dar aceasta din urmă refuza. Statul Major rus punea condiții: cedarea către Serbia a Herțegovinei, unei părți din Bosnia și unei ieșiri la Marea Adriatică prin Dalmația, iar către Rusia cedarea Galiei cu Cracovia. Întrebat

³³ Arh. M.A.E., Fond 71/1914, E₂, partea II-a, vol. 32, f. 243, Petrograd. Telegrama lui C. Diamandy către Em. Porumbaru din 12/25 octombrie 1914.

³⁴ *Ibidem*, Telegrama cifrată a lui Ghika, din Paris, către ministrul de externe, din 15/28 octombrie 1914. Vezi și M.O.E.I., tom. VI, partea I-a, doc. 408, p. 420.

³⁵ D.D.S.R., p. 182. Vezi și M.O.E.I., tom. VI, partea II, doc. 505, p. 71–72.

³⁶ *Ibidem*, p. 182–183. Vezi și M.O.E.I., tom. VI, partea II-a, doc. 515, p. 81–82.

³⁷ Arh. M.A.E., Fond 71/1914, E₂, partea II-a, vol. 32, f. 253, Petrograd. Telegrama lui C. Diamandy către Em. Porumbaru din 26 noiembrie/9 decembrie 1914.

asupra existenței unor astfel de demersuri de pace separată, baronul Schilling a răspuns afirmativ ³⁸. Asemenea sondaje pentru pace erau făcute, potrivit știrilor aflate de C. Diamandy, și la Paris de către unii oameni de afaceri austriei ³⁹.

Ministrul de externe rus era tot mai nemulțumit de atitudinea guvernului român. Într-o convorbire, i-a și spus lui C. Diamandy „că conduita guvernului român pare misterioasă în cel mai înalt grad”, și nu ar trebui să fie, dacă nutrește speranța eliberării Transilvaniei. Altminteri neutralitatea perpetuă nu poate duce la nimic bun, apoi „Înțelegerea pe care o avem cu România obligă pe Brătianu la mai multă franchețe cu noi, și îi va fi foarte util de a afla de la el explicații precise asupra intențiilor sale” ⁴⁰.

Într-o convorbire cu Poklevsky, care i-a făcut cunoscută telegrama lui Sazonov, I. I. C. Brătianu a declarat că toate strădaniile sale erau îndreptate spre o apropiere de Antantă, relațiile cu Rusia avînd o importanță excepțională. Deocamdată era preocupat de pregătirea militară și diplomatică a României spre a putea face posibilă realizarea înțelegerii în termen cît mai scurt ⁴¹. Primul ministru român respingea, în acest fel, suspiciunile lipsite de temei ale lui Sazonov, care mai de grabă, așa cum a dovedit-o de atîtea ori, dorea o intrare imediată a României în război și, în acest scop, recurgea la diverse mijloace spre a determina o decizie. Dealtfel, S. Sazonov dispunea de indicii sigure asupra intenselor pregătiri militare ale României și își exprima satisfacția în legătură cu acestea ⁴². Țarul Rusiei, însuși, transmitea o telegramă regelui României, cu prilejul Anului Nou, în care-i dorea: „o domnie glorioasă prin realizarea aspirațiilor naționale” ⁴³.

Cu toate acestea, în secret, se urzeau planuri pentru împărțirea unor teritorii din sud-estul european între puteri aflate în conflict sau în aceeași grupare de forțe. Rusia țaristă depunea toate eforturile pentru reglementarea problemei Strimtorilor, scopul declarat al intrării sale în război.

Preocupat de această problemă, ministrul de externe al României aflase că au avut loc negocieri între Rusia și Anglia cu privire la Strimtori și că ar fi intervenit chiar un acord în această privință și solicita ministrului român la Petrograd să cerceteze și să transmită știri referitoare la o astfel de problemă „atît de importantă pentru noi și de soluționarea căreia România, cum bine știți, este una din primele interese” ⁴⁴. C. Diamandy, întrebînd pe ambasadorul francez la Petrograd asupra existenței unui acord anglo-rus, acesta i-a răspuns printr-o dez-

³⁸ *Ibidem*. Telegrama lui C. Diamandy către Em. Porumbaru din 3/16, 4/17 decembrie 1914, f. 263, 264.

³⁹ *Ibidem*, vol. 33, f. 2.

⁴⁰ *D.D.S.R.*, p. 185. Telegrama lui Sazonov către Poklevsky din 28 decembrie/10 ianuarie 1915. Vezi și *M.O.E.I.*, tom. VI, partea II-a, doc. 744, p. 33.

⁴¹ *Ibidem*, p. 186.

⁴² Arh. M.A.E., *Fond 71/1915—1918*, E₂, partea II-a, vol. 33, f. 5. Telegrama lui C. Diamandy către Em. Porumbaru din 3 ianuarie 1915.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Arh. M.A.E., *Fond 71/1914*, E₂, partea II-a, vol. 32, f. 284, Petrograd. Telegrama lui Em. Porumbaru către C. Diamandy din 12/25 decembrie 1914.

mințire categorică întrucît, după părerea sa, Puterile Antantei colaborează în toate problemele de interes comun⁴⁵.

Ulterior, la legația română din Londra s-a aflat, din surse sigure, că fusese încheiat un acord referitor la ocuparea Constantinopolului. Anglia consimțise la viitoarea ocupare a acestuia de către Rusia, cu condiția acordării de garanții în privința asigurării libertății complete de navigație prin Strimtori. Un memorandum în această problemă a fost trimis la Paris, unde erau în curs convorbiri. În Asia, toate cele trei puteri ale Antantei împărțeau sferele de influență. Acordul, în linii mari, era așadar complet⁴⁶.

Emanoil Porumbaru cerea, apoi, precizări referitoare la acordul survenit între Puterile Antantei cu privire la problema orientală, în sensul dacă exista o înțelegere asupra regimului viitor al Mării Negre și dacă există divergențe asupra punctelor în discuție și care sînt acestea⁴⁷. Răspunsul ministrului român la Londra a fost negativ la toate întrebările formulate de Em. Porumbaru, explicînd că aceste probleme vor fi rezervate momentului încheierii păcii⁴⁸.

În realitate, N. Mișu nu cunoștea date precise despre existența unui acord asupra problemelor în care era interesată direct și România.

Marile Puteri, indiferent de apartenența la gruparea politică în războiul mondial, înțelegeau să-și realizeze scopurile imperialiste pe seama și împotriva voinței micilor popoare, care erau, aproape în permanență, obiect de tranzacție. Tratatul pentru pace separată vor continua în tot timpul desfășurării războiului mondial⁴⁹. Din toate, rezulta caracterul imperialist al politicii externe urmărite de marile puteri pe plan mondial, care consta în împărțirea și reîmpărțirea diferitelor țări și popoare, a sferelor de influență, în impunerea dominației economice și politice. Pentru îndeplinirea scopurilor urmărite, nu existau nici un fel de scrupule în alegerea mijloacelor.

Convențiile, acordurile, tratatele erau nesocotite și pe cale de a fi încălcate. Astfel, deși exista un acord româno-rus, încheiat la 18 septembrie/1 octombrie 1914, în care se menționa angajamentul Rusiei de a se opune „la orice atingere a statu-quo-ului teritorial al României” în fruntariile existente în acel timp, guvernul țarist nu acționase ulterior, pe diverse căi, decît împotriva prevederilor acestui document diplomatic, ducînd permanente tratative de pace separată care vizau tocmai atingerea integrității statale a României. În pofida relațiilor oficiale normale, se plănuia chiar, de către unele cercuri politice și militare, trecerea forțată pe teritoriul României a unui mare număr de unități militare rusești, în sprijinul Serbiei. Mărturisirea, mai tîrziu, acest lucru însuși

⁴⁵ *Ibidem*, vol. 33, f. 12. Telegrama lui C. Diamandy către Em. Porumbaru din 2/15 ianuarie 1915.

⁴⁶ *Ibidem*, vol. 29, Londra, Raportul lui Boerescu către Em. Porumbaru din 4/17 martie 1915.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 35. Telegrama lui Em. Porumbaru către N. Mișu din 13/26 martie 1915.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 42.

⁴⁹ *Vezi Protokolle des gemeinsamen Ministerrates der Österreichisch Ungarische Monarchie 1914–1918*, (Procese-verbale ale Consiliului de Miniștri comun ale monarhiei austro-ungare 1914–1918), Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966, p. 446, 447, 448, 450–451, 483, 484, 485, 486, 487–488, 489, 491, 492, 497–498, 680–681, 687.

Sazonov, ministrul de externe. Numai intervenția hotărâtă a guvernelor Franței și Angliei și opoziția energetică a guvernului român au determinat renunțarea la planul de trecere forțată, fără consimțământul României. Armata rusă, destinată îndeplinirii acestui plan, n-a fost retrasă de pe linia Prutului, fiind chiar întărită⁵⁰.

Cu toate acestea, acordul româno-rus din 1914 a constituit o reușită a diplomației românești, o etapă indispensabilă pe calea recunoașterii de către Puterile Antantei a drepturilor legitime ale statului român, înaintea încheierii tratatului de alianță din august 1916, el însuși rezultatul unor îndelungi și dificile convorbiri diplomatice. Supus presiunilor marilor puteri imperialiste vecine, care-și disputau între ele concursul militar și economic al României, precum și presiunilor interne, determinate de curenți politici și ideologice divergente între ele și toate potrivnice politicii oficiale, guvernul român se afla într-o situație deosebit de grea, trebuind a face față concurenței tuturor împrejurărilor generate de izbucnirea războiului mondial. Evident, în asemenea condiții nu era posibilă menținerea neutralității definitive. Încălcarea teritoriului României de către cobeligeranți devenea iminentă și, odată cu aceasta, se crea perspectiva dezintegrării și dispariției sale ca stat.

LA CONCLUSION DE L'ACCORD ROUMANO-RUSSE DU 18 SEPTEMBRE/1ER OCTOBRE 1914. IMPORTANCE ET CONSÉQUENCES

RÉSUMÉ

La conclusion d'accords entre la Roumanie, l'Italie et la Russie, quelques mois après le déclenchement de la première guerre mondiale, précédée de l'acte particulièrement significatif de la déclaration de la neutralité, au Conseil de Couronne du 3 août 1914, constituait des moments importantes de l'orientation de la politique extérieure roumaine sur de nouvelles bases, consistant dans le détachement progressif de l'alliance avec les Puissances Centrales et le passage du côté de l'Entente, vu la promesse de celle-ci d'accorder son appui à l'unification de l'Etat roumain, de la Transylvanie et de la Bucovine.

Analysant à fond cette perspective, le Gouvernement roumain agissait dans un esprit de suite par aboutir à un accord avec les puissances de l'Entente, aux fins de l'accomplissement du desideratum national. Les moments de rapprochement de la Russie, enregistrés quelques années avant le déclenchement de la première guerre mondiale, se sont intensifiés dès la déclaration de neutralité de la Roumanie.

Les pourparlers intermittents avec l'Entente pendant les années de la neutralité prouvent incontestablement l'option du gouvernement roumain pour cette alternative visant à l'accomplissement de l'unité étatique. Au bout de longues négociations avec le gouvernement russe,

⁵⁰ „Seara”, V, nr. 1907 din 31 ianuarie 1915, p. 3 ; S. Sazonov, *op. cit.*, p. 253.

entamées même avant le déclenchement de la conflagration mondiale, le 18 septembre/1er octobre 1914, l'on a abouti à la conclusion d'un accord, concrétisé dans l'échange de notes diplomatiques où l'on reconnaissait à la Roumanie le droit de réunir les territoires habités par les Roumains de l'empire austro-hongrois, contre la neutralité bienveillante. Le 10/23 septembre avait été conclu un accord roumano-italien, aux termes duquel les deux gouvernements s'engageaient mutuellement à n'abandonner la politique de neutralité que par un préavis de huit jours. Ultérieurement, notamment le 24 janvier/6 février 1915, un nouvel accord roumano-italien fut conclu, étant décidée une action solidaire en cas d'agression par l'Autriche-Hongrie.

En dépit de ces accords, les grandes puissances agissaient conformément à leurs propres intérêts, les transgressant et menant constamment des pourparlers diplomatiques pour une paix séparée. Néanmoins, l'accord roumano-russe de 1914 a constitué un succès de la diplomatie roumaine. Sous les pressions extérieures et intérieures, le gouvernement roumain ne pourra plus résister, décidant en août 1916 de sortir de la neutralité et de se rallier aux puissances de l'Entente.

ASPECTE DEMOGRAFICE DIN PRINCIPALELE AȘEZĂRI URBANE MOLDOVENE CONSEMNALE DE CĂLĂTORII STRĂINI ÎN ANII DOMNIEI LUI VASILE LUPU *

DE

ALEXANDRU LIGOR

În scrierile de la noi consacrate demografiei istorice ori atingătoare la această importantă temă, aflăm, nu arar, și prețioase date asupra populației așezărilor urbane din Moldova anilor 1634—1653¹. Lipsește însă, o lucrare specială, care să urmărească în exclusivitate și detaliat fenomenul demografic urban din Moldova în amintita perioadă, cum, de altminteri, se resimte lipsa unei sinteze asupra perioadei istorice ca atare²; o reclamă, cred, una dintre cele mai interesante perioade din istoria medievală românească, corespunzătoare celei mai îndelungate domnii din veacul al XVII-lea moldovean, fapt pozitiv într-un secol în care, fără îndoială, politica (durata unei domnii era, cum se știe, în medie de doi ani și jumătate) a avut consecințe atât de negative în evoluția societății noastre.

Știut este că, deși mărturiile istorice pentru secolele XVII și XVIII sînt mult mai bogate față de cele ale veacurilor anterioare, totuși, inexistența statisticilor și recensămintelor — în special — îngreunează enorm cercetarea fenomenului demografic în evoluția sa. Dacă pentru tratarea chestiunilor de demografie rurală documentele interne (vînzări-cumpărări de sate, moșteniri, etc.) pot constitui un real temei³, apoi, pentru trebuințele noastre de acum, de cele mai multe ori, nu. Vechile catastruhuri ale orașelor și visteriei din vremea lui Vasile Lupu — izvoare

* Numărul populației, componența (socio-juridică și etnică), locuințele.

¹ Dintre lucrările recente, vezi, în mod deosebit, Ștefan Ștefănescu, *Demografia, dimensiune a istoriei*, Edit. Facla, 1974, p. 118—141. Pentru cele anterioare, cu referiri la populația urbană moldoveană, din motive de spațiu, ne mărginim a trimite cititorul la atât de documentată scriere a lui Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974.

² Cele două binecunoscute lucrări semnate de G. Missail, *Epoca lui Vasile Lupul și Matheiă Bassarab V. V. Domnii Moldovei și Țării-Românești (1632—1654)*, București, 1866 și Victor Motogna, *Epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu*, în „Cercetări istorice”, an XIII—XVI nr. 1—2, Iași, 1940, p. 453—544, fiind depășite nu numai sub raportul temeiului informațional, dar — și mai cu seamă — din punct de vedere al concepției de prezentare a istoriei Moldovei de la mijlocul secolului al XVII-lea.

³ Lia Lehr, *Factori determinanți în evoluția demografică a Țării Românești în secolul al XVII-lea*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. VII, 1974, p. 161—207.

istorice în puțină să stea temei și studiilor demografice — deși nu o dată menționate în actele vremii⁴, din păcate, azi nu se mai găsesc⁵. Afirmările cronicarilor noștri, în sensul în care ne interesează, sînt rare și, de fiecare dată, exagerat de generale.

Săpăturile arheologice, sistematice, după criterii științifice, cu toate rezultatele remarcabile din ultima vreme, privesc mai ales așezările rurale și mai puțin pe cele orășenești⁶.

Ne rămîn, în principal, pentru statistică, relatările călătorilor străini, cu caracterul lor destul de aproximativ, nu o dată contradictoriu și de cele mai multe ori incomplet, realitate sesizată de către critica istorică⁷ și ades recunoscută chiar de călătorii înșiși.

Cu toate că dispunem de cîteva lucrări de prestigiu consacrate relatărilor peregrinilor străini despre țările române, fie cu caracter general⁸, fie cu unul mai restrîns (spre pildă, asupra Iașilor)⁹, socotim că, o înmănunchiere a datelor furnizate de aceștia cu privire la aspectele mai sus înscrise, reliefarea unor observații mai puțin cunoscute ca și o reluare a discuției pornind de aici, nu-s neavenite.

Tabelul de mai jos cuprinde, pe lîngă datele de ordin demografic din vremea lui Vasile vodă, și cîteva notații statistice din perioadele ante și post celei vasilienne, spre a oferi puncte de sprijin lărgirii comparației și sferei comentariilor. El se vrea, pentru anii 1634—1653, ceva mai dezvoltat decît cel cuprins într-un studiu relativ recent (care, spre pildă, nu indică numărul de copii — fie și numai pe cei din familiile catolice — element ce nu poate fi, credem noi, neglijat)¹⁰.

⁴ Ex. Doc., <1634—1615>, menționează că Ioachim Bandur, vornic de gloată, consulta, din porunca lui Vasile voievod în catastihul Iașilor, pentru rezolvarea pricinii dintre Irina Alivăneasa și mănăstirea Sf. Sava, motivul fiind stăpînirea unei vii (Arh. St. Buc., fond *M-rei Sf. Sava*—Iași, XXXVI 31); doc., <după 1652> iulie 5, prin care șoltuzul și cei 12 pîrgari din Iași mărturiseau că mănăstirea Sf. Sava a cumpărat o povernă, fapt ce-a fost înregistrat, și în catastihul orașului, „după obicei” (*Ibidem*, LVIII 12); doc., 8 august 1634, emis de Vasile domnul Moldovei, prin care porunca slujitorilor săi din ținutul Suceava să nu strîngă dările din satul Vilcești, stăpînit de mănăstirea Galata, deoarece este scutit de toate dăjdiile, cu excepția birului, obligație cu care amintitul sat era înscris în catastihul visteriei (Idem, fond *Manniserise*, nr. 628, f. 203).

⁵ N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova. I. Organizarea de stat pînă la mijlocul sec. XVIII*, Edit. Acad. R.S.R., 1971, p. 361—364.

⁶ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova de la paleolitic pînă în sec. al XVIII-lea*, Edit. Acad. R.S.R., București, 1970.

⁷ Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 130, 131; Paul Cernovodeanu, *Societatea feudală românească văzută de călători străini, sec. XV—XVIII*, Edit. Acad. R.S.R., București, 1973, p. 196, 198.

⁸ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. a II-a, București, 1928; P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, București, 1930; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*

⁹ Gh. Ghibănescu, *Iașii în călători poloni*, în „Ioan Neculce”, 1933, p. 280—288; Georgeta Crăciun, *Călători străini despre Iași în secolele XIV—XIX. Elemente caracteristice în „Studii și articole de istorie”*, VIII, 1966, p. 239—254.

¹⁰ D. Ciurea, *Noi considerații privind orașele și ținuturile din Moldova în secolele XIV—XIX*. În „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași, VII, 1970, p. 33—35,

Loca- litatea	Anul	Autorul	Schismatici		Catolici		Total		Total calculat de noi *		Obser- vații
			case sau familii	suflete	case sau familii	suflete	case sau familii	suflete	case sau familii	suflete	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Bacău	1623	Andrei Bogos- lavéc ¹¹	100		+ 100** (unguri) „dar case sărace”				+ 200	+ 1000***	
	1630	Paolo Bonnicio (Bonici din Maltă ¹²			≈ 100**** (inclusiv casele din jur)						
	1632	Idem ¹³			„Cîteva case de unguri și luterani săraci”		+ 200		+ 200	+ 1000	

¹¹ Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersea Bulgaru, Paul Cernovodeanu, *Călători străini despre țările române*, vol. V, Ed. științifică, Buc. 1973, p. 5.

¹² *Ibidem*, p. 16

¹³ *Ibidem*, p. 22.

* Pe temeiul afirmațiilor călătorilor străini.

** Semnul „plus” însemnând „peste” sau „mai mult de”.

*** Considerînd (convențional) că o familie cuprinde cinci membri; același calcul se va efectua și în continuare.

**** Semnul ≈ atenționează asupra caracterului aproximativ al cifrei date.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Baia	1636	Benedetto Emanuele Remondi din Milan ¹⁴			≈40 (unguri)						
	1641	Petru Bogdan Bakšić ¹⁵	130	≈700		520 (unguri, din care 120 copii)				≈1220	
	1643	Bartolomeo Bassetti ¹⁶	130	500	112	145			242	645	
	1650	Bonaventura din Campofranco ¹⁷			40 (unguri)						
	1630	Paolo Bonnicio (Bonici) din Malta ¹⁸			≈40						
	1632	Idem ¹⁹			≈40		≈300		≈300	≈1500	Ar însemna ≈260 c. schismatici
	1636	Benedetto Emanuele Remondi din Milan ²⁰			38 (sași)						„Un oraș mare”
	1641	Petru Bogdan Bakšić ²¹	150	+ 900		240 (sași și cțiva unguri, din care 80 copii)				+ 1140	
	1643	Bartolomeo Bassetti ²²	180	600	44	215			224	815	

¹⁴ *Ibidem*, p. 96.¹⁵ *Ibidem*, p. 245, 248.¹⁶ *Ibidem*, p. 178.¹⁷ *Ibidem*, p. 437.¹⁸ *Ibidem*, p. 16.¹⁹ *Ibidem*, p. 19, 26.²⁰ *Ibidem*, p. 96.²¹ *Ibidem*, p. 240, 241.²² *Ibidem*, p. 183.

Birlad	1646	Marco Bandini ²³			40	250					„cîndva avea mai bine de 1000 case și mai bine de, 6000 oameni”
	1650	Bonaventura din Campofranco ²⁴			40 (sași)						
	1630	Paolo Bonnicio (Bonici) din Malta ²⁵			≈20						
	1632	Idem ²⁶			30		≈250		≈250	≈1250	Ca atare, nr. c. schismatici ≈200
	1633	Niccolò Barsi ²⁷			15						
	1636	Benedetto Emanuele Remondi din Milan ²⁸			20 (unguri)						
	1641	Petru Bogdan Bakšić ²⁹	150	+ 800	30	160 (unguri, din care, 20 copii)			180	+ 960	
	1643	Bartolomeo Bassetti ³⁰	150	430	25	120			175	550	
	1646	Marco Bandini ³¹			30	150	600	5000	600	5000	Ar reieși 570 c. schismatici cu 4850 suflete

²³ *Ibidem*, p. 325.

²⁴ *Ibidem*, p. 437.

²⁵ *Ibidem*, p. 16.

²⁶ *Ibidem*, p. 22—27.

²⁷ *Ibidem*, p. 82.

²⁸ *Ibidem*, p. 95.

²⁹ *Ibidem*, p. 227, 228.

³⁰ *Ibidem*, p. 180.

³¹ *Codex Bandinus* la V. A. Urschia, în „Analele Acad. Rom. m.s.i.”, s. II, t. XVI, 1893—1894, p. 201.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Cotnari	1650	Bonaventura din Campo- franco ³²			30 (un- guri)						
	1645	Dare de seamă iezuită ³³			40 (un- guri)						
	1623	Andrei Bogos- lavić ³⁴	120		260 (un- guri, sași și români catolici)				380	1900	
	1632	Paolo Bonnicio (Bonici) din Mal- ta ³⁵			60						
	1636	Benedetto Ema- nuele Remondi din Milan ³⁶			0 (sași)						
	1641	Petru Bogdan Bakšić ³⁷	100	300		491 (sași, unguri, din care, 11 copii)				791	
	1643	Bartolomeo Bas- setti ³⁸	120	≈480	47	260			167	≈740	
	1646	Marco Bandini ³⁹				276					
	1650	Bonaventura din Campofranco ⁴⁰			40 (din lași)						

³² *Călători străini...*, vol. V, p. 438.

³³ *Ibidem*, p. 507.

³⁴ *Ibidem*, p. 6.

³⁵ *Ibidem*, p. 26.

³⁶ *Ibidem*, p. 95.

³⁷ *Ibidem*, p. 237, 238.

³⁸ *Ibidem*, p. 181.

³⁹ *Codex Bandinus*, p. 253.

⁴⁰ *Călători străini...*, vol. V, p. 437.

1630	Paolo Bonnicio (Bonici) din Malta ⁴¹			≈16						
1632	Idem ⁴²			≈20			+ 500		+ 500	
1636	Benedetto Emanuele Remondi din Milan ⁴³			12 (unguri)						
1641	Petru Bogdan Bakšić ⁴⁴	100	+ 2600		51 (unguri, din care 8 copii)				+ 2 651	
1643	Bartolomeo Bassetti ⁴⁵	3000	1300	13	63			313	1 363	Autorul dă greșit, cred, cifra de 3 000 pentru casele schismaticilor. Poate să fie vorba de numai 300.
1646	Marco Bandini ⁴⁶			12	70	5 000	15 000	5 000	15 000	Ar însemna c. schismatici, 4 888; locuitori schismatici 14 930. Autorul, cred, că exagerează.
1650	Bonaventura din Campofranco ⁴⁷			40 (unguri)						
1654	Dare de seamă iezuită ⁴⁸			30						

⁴¹ *Ibidem*, p. 16.

⁴² *Ibidem*, p. 21, 27.

⁴³ *Ibidem*, p. 94.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 227.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 180.

⁴⁶ *Codex Bandinus*..., p. 203.

⁴⁷ *Călători străini*..., vol. V, p. 438.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 507.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Hirlău	1643	Bartolomeu Bassetti ⁴⁹	350	1200	4	16 (din care, 6 copii)			354	1216	„Pe vremuri peste 100 case (de catolici, n.n.)
	1646	Marco Bandini ⁵⁰			5	19	200		200	1000	Înseamnă că nr. c. schismatici era de 195.
	1654	Dare de seamă iezuită ⁵¹				„cîteva case”					
Husi	1623	Andrei Bogoslavić ⁵²				+ 80 (unguri)					
	1630	Paolo Bonnicio (Bonici) din Malta ⁵³				≈ 80					
	1632	Idem ⁵⁴				≈ 120	≈ 300		≈ 300	≈ 1500	
	1633	Niccolo Barsi ⁵⁵				100					
	1636	Benedetto Emanuele Remondi din Milan ⁵⁶				≈ 100 (unguri)					
	1641	Petru Bogdan Bakšić ⁵⁷	10			495 (unguri, din care, 95 copii; și cu cei din împrejurimi)				605 (și cu cei din jurul orașului)	În jurul orașului 60 schismatici. Cifra 10 indicată de autor este, cred, departe de adevăr (vezi mai jos Bassetti)

⁴⁹ Ibidem, p. 181.

⁵⁰ Codex Bandinus..., p. 251–252.

⁵¹ Călători străini..., vol. V, p. 508.

⁵² Ibidem, p. 7.

⁵³ Ibidem, p. 16.

⁵⁴ Ibidem, p. 22, 27

⁵⁵ Ibidem, p. 75.

⁵⁶ Ibidem, p. 95.

⁵⁷ Ibidem, p. 229.

Iași	1643	Bartolomeo Bassetti ⁵⁸	110	411	81	480		191	891	
	1646	Marco Bandini ⁵⁹			682					
	1650	Bonaventura din Campofranco ⁶⁰			≈150					
	1623	Andrei Bogoslavić ⁶¹		+ 60 000	84 (unguri)				+ 60 420	Înclin să cred că cifra indicată de autor pentru totalul populației schismatice este exagerată
	1630	Paolo Bonnicio (Boniei) din Malta ⁶²			≈50 (unguri)	—				
	1632	Idem ⁶³			≈60	7—8 000		7—8000	3 5000—40 000	Ar face 6 940—7 940 gospodării ale schismaticilor
	1636	Jerzy Krasinski ⁶⁴				+ 7 000		+ 7 000	+ 35 000	
	1636	Benedetto Emanuele Remondi din Milan ⁶⁵			65 (unguri, francezi, venețieni etc.)					
	1641	Petru Bogdan Bakšić ⁶⁶	9 600	+ 100 000		202 (unguri, din care, 42 copii)			+ 100 202	Cred că autorul exagerează în privința nr. locuitorilor schismatici

⁵⁸ Ibidem, p. 179.

⁵⁹ *Codex Bandinus*, p. 197.

⁶⁰ *Călători străini...*, vol. V, p. 438.

⁶¹ Ibidem, p. 6, 7.

⁶² Ibidem, p. 16.

⁶³ Ibidem, p. 21, 26.

⁶⁴ Ibidem, p. 116.

⁶⁵ Ibidem, p. 95.

⁶⁶ Ibidem, p. 234.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ismail	1643	Bartolomeo Bassetti ⁶⁷	15 000	≈60 000	60	222			15 060	≈60 222	
	1644	Paul Beke ⁶⁸					+7 000		+7 000	+35 000	
	1646	Marco Bandini ⁶⁹				300 (din care, o parte locuiește în viile din afara orașului ⁷⁰)	15 000	48000	15000	48 000	Ar rezulta un nr. de 47 700 schismatici
	1647										
	1650	Bonaventura din Campofranco ⁷⁰		30 (unguri)							
Piatra <Neamț>	1651	Arsenie Suhanov ⁷¹					8 000		8 000	40 000	Unii dintre locuitori sînt fugari din alte așezări moldovene, remarcă Suhanov
	1632	Paolo Bonnici (Bonici) din Malta ⁷²					≈300		≈300	≈1 500	
	1643	Bartolomeo Bassetti ⁷³	60	280	3	10			63	290	Există o diferență prea mare între cifra 290 și cifrele indicate de alți autori spre a nu privi spusele lui Bassetti cu circumspecție.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 178, 179.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 281.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 327—329.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 437.

⁷¹ *Ibidem*, p. 411.

⁷² *Ibidem*, p. 19.

⁷³ *Ibidem*, p. 184

Piatra <Neamt> și Siret Roman	1646	Marco Bandini ⁷⁴	300	800	3	16	300	800	303	816	
	1623	Andrei Bogoslavić ⁷⁵			81 (unguri și sași)				284	1420	
			200								
	1623	Andrei Logoslavić ⁷⁶			72 (unguri)				272	1360	
			200								
	1630	Paolo Bonnicio (Bonici) din Malta ⁷⁷			≈60(și în satele din jur)						
	1632	Idem ⁷⁸					≈600		≈600	≈3000	Rezultă pentru perioada 1630–1632, un nr. de ≈540 c. schismatici
	1636	Benedetto Emanuele Remondi din Milan ⁷⁹			10 (sași și unguri)						
	1641	Petru Bogdan Bakšić ⁸⁰	260 și 80 locuințe de armeni	+ 1500 și 450 armeni		31 (unguri, din care, 6 copii				+ 1981	
	1643	Bartolomeo Bassetti ⁸¹	250 și 80 locuințe de armeni	1200 și 360 armeni	7	37			337	1597	
	1645	Marco Bandini ⁸²			6	36					„6 case șubrede”
	1650	Bonaventura din Campofranco ⁸³			4 (sași)						

⁷⁴ *Codex Bandinus*..., p. 235.

⁷⁵ *Călători străini*..., vol. V, p. 6.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 6.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 16.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 22.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 96.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 243, 244.

⁸¹ *Ibidem*, p. 185.

⁸² *Ibidem*, p. 309 și *Codex Bandinus*..., p. 237.

⁸³ *Călători străini*..., vol. V, p. 438.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Suceava	1623	Andrei Bogoslavici ⁸⁴			68 (unguri și sași)						„Foarte înstăriți”
	1630	Paolo Bonnicio (Bonici) din Malta ⁸⁵			22						
	1632	Idem ⁸⁶			≈16		≈1500		≈1500	≈7500	Înseamnă că schismaticii locuiau în ≈1484 c.
	1636	Benedetto Emanuele Remondi din Milan ⁸⁷			8 (sași)						
	1641	Petru Bogdan Bakšić ⁸⁸	700 și 300 locuințe de armeni	+3000 și 1600 armeni		50 (sași, din care, 10 copii)				+4 650	Armenii „trăiesc în mare pompă și libertate”
	1643	Bartolomeo Bassetti ⁸⁹	550 și 400 locuințe de armeni	400 și ≈2 000 armeni	12	50			862	5 450	
	1646	Marco Bandini ⁹⁰		20 000 și 13 000 armeni		25				23025	
	1650	Bonaventura din Campofranco ⁹¹			„foarte puține familii”						

⁸⁴ *Ibidem*, p. 6.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 16.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 19, 26.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 96.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 239, 240.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 182.

⁹⁰ *Codex Bandinus*, p. 247, 249.

⁹¹ *Căldătorii străini*, vol. V, p. 437.

	1654	Dare de seamă iezuită ⁹³			3						
Ștefănești	1632	Paolo Bonnicio (Bonici) din Malta ⁹³					≈200		≈200	≈1000	
Tecuci	1646	Marco Bandini ⁹⁴	500	4000			≈100		≈100	≈500	
Țirgul Frumos	1632	Paolo Bonnicio (Bonici) din Malta ⁹⁵									
Țirgul Neamț	1630	Idem ⁹⁶			20						
	1632	Idem ⁹⁷			≈35						
	1636	Benedetto Emanuele Remondi din Milan ⁹⁸			≈20						„sat” (!)
	1641	Petru Bogdan Bakšić ⁹⁹	100	550		92 (sași, din care, 29 copii)				642	
	1643	Bartolomeo Bassetti ¹⁰⁰	120	470	17	85			137	555	
	1646	Marco Bandini ¹⁰¹				94		+ 400		+ 400	Ar însemna + 306 schismatici.
	1654	Dare de seamă iezuită ¹⁰²			„cîteva case”						

⁹³ Ibidem, p. 508.

⁹⁴ Ibidem, p. 21.

⁹⁵ Codex Bandinus..., p. 205.

⁹⁶ Călători străini..., vol. V, p. 22.

⁹⁷ Ibidem, p. 16.

⁹⁸ Ibidem, p. 26.

⁹⁹ Ibidem, p. 96.

¹⁰⁰ Ibidem, p. 241, 242.

¹⁰¹ Ibidem, p. 184.

¹⁰² Ibidem, p. 325.

¹⁰³ Ibidem, p. 508.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
<Țirgul> Trotuș	1623	Andrei Bogos-lavić ¹⁰³			70 (un-guri)						
	1630	Paolo Bonnicio (Bonici) din Malta ¹⁰⁴			≈120 (cu altele, din satele vecine)						
	1632	Idem ¹⁰⁵			≈200 (cu altele din satele vecine)		≈400		≈400	≈2000	Populația schismatică ar locui în ≈200 c.
	1641	Petru Bogdan Bakšić ¹⁰⁶	30	160			22 (din care, 28 copii)			282	
	1643	Bartolomeo Bassetti ¹⁰⁷	45	133	22		100		67	233	

¹⁰³ *Ibidem*, p. 6.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 16.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 20, 27.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 249.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 186.

Vaslui	1646	Marco Bandini ¹⁰⁸			30	125					
	1650	Bonaventura din Campo-franco ¹⁰⁹			≈30 (unguri)						
	1652	Francesco Maria Spera din Narni ¹¹⁰			≈40						
	1632	Paolo Bonnicio (Bonici) din Malta ¹¹¹					≈250		≈250	≈1250	
	1633	Niccolò Barsi ¹¹²			11 (unguri)						
	1643	Bartolomeo Bassetti ¹¹³	230	≈700	6	25			236	≈725	
	1646	Marco Bandini ¹¹⁴	300 și 100 locuințe de armeni	1000		16				1016	
	1654	Dare de seamă iezuită ¹¹⁵			5 (unguri)						

¹⁰⁸ *Codex Bandinus...*, p. 210.

¹⁰⁹ *Călători străini...*, vol. V, p. 437.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 390.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 22

¹¹² *Ibidem*, p. 82.

¹¹³ *Ibidem*, p. 179.

¹¹⁴ *Codex Bandinus...*, p. 200.

¹¹⁵ *Călători străini*, vol. V, p. 507.

Cum se vede, misionarii străini, din păcate, nu ne dau informații de ordin statistic asupra tuturor locuitorilor, din toate așezările urbane moldovene.

Știri de această natură, mai consistente aflăm din relatările lui Bakšić, Bassetti și Bandini, care nu se opresc cu precădere sau în exclusivitate asupra numărului locuitorilor de origine etnică străină, de religie catolică (sași, unguri, etc.), așa cum procedează ceilalți călători, în marea lor majoritate. Nu o dată cifrele înscrise de peregrini sînt evident eronate; așa, cele indicate de Bartolomeo Bassetti sînt, de regulă, mult sub cele consemnate de Bakšić și, mai ales, de Marco Bandini; greu putem crede că în anul 1643 Bîrladul să fi avut doar 550 de locuitori sau Suceava numai 5 450; o creștere a populației în răstimpul 1643—1646, este justificată, dar nu una explozivă, la 5 000 și respectiv 23 025 de orășeni. De aici, imposibilitatea de a face un total general, sigur sau cît mai aproape de realitate, al locuitorilor din orașele și ținuturile Moldovei, existent la un moment dat.

Și totuși, prin prisma unor înregistrări statistice, putem face cîteva scurte considerații; le discutăm însă, în contextul istoric dat de izvoarele istorice credibile și reliefat în rezultate cercetărilor istoriografice.

Comparînd numărul locuitorilor din localitățile urbane din perioada ante 1634 cu cel din timpul domniei lui Vasile voievod (în ansamblu), constatăm că, cel din urmă este sensibil mai mare. Procesul de creștere a populației nu intervine în mod brusc; unele temeuri le aflăm chiar în anii dinaintea lui 1634. Vremea lui Vasile vodă se înscrie în contextul general de înviorare — deși relativă, caracter determinat mai cu seamă de existența asupra străine¹¹⁶ — a vieții meșteșugărești¹¹⁷ și neguțătorești¹¹⁸. Procesul de dezvoltare a economiei orășenești din Moldova aceluși timp, refacerea unor vechi construcții și ridicarea din temelii a altora (cum: curțile domnești din Iași¹¹⁹ și Suceava¹²⁰, impunătoarele edificii Trei Ierarhi¹²¹ și Golia¹²² — ultima terminată de Ștefăniță vodă — precum și bisericile: *Nașterea Sf. Ioan Botezătorul*, numită *Beizadelelor* din Su-

¹¹⁶ M. Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV—XIX*, în: „Studii și materiale de istorie medie”, vol. II, 1957, p. 20—21; N. Grigoraș, *Obligațiile în muncă față de stat și turci ale populației din Moldova (secolele XIV—XVIII)*, în „Studii. Revistă de istorie”, tomul 18, 1965, 4, p. 895—912; Aurel Decei, *Relațiile lui Vasile Lupu și Matei Basarab cu Poarta*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, Cluj, XV, 1972, p. 49—84.

¹¹⁷ Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1969, p. 123—125; 155—241.

¹¹⁸ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, vol. I, București, 1925, p. 167—211; Lia Lehr, *Comerțul Țării Românești și Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVI și prima jumătate a secolului XVIII*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. IV, 1960, p. 223—306; idem, *Comerțul Țării Românești și Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, în „Studii, Revistă de istorie”, tomul 21, 1968, 1, p. 29—51.

¹¹⁹ Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1965, p. 68—69.

¹²⁰ N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, partea I, Buc., 1899, p. 75; *Hurmuzaki*, XV/2, p. 1197.

¹²¹ Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 32—39.

¹²² *Ibidem*, p. 39—44. Pentru construcțiile ieșene, vezi și Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, Edit. Junimea, Iași, 1957, p. 59—69, 131—134; 176—233.

ceava¹²³, *Maica Precista* din Galați¹²⁴, *Adormirea* din Bîrlad¹²⁵ ș.a.m.d. — eforturi susținute — în mod consecvent de către domnie, implicau, se înțelege, și un spor de populație. „Acestu domn — avea să scrie, pe bună dreptate cronicarul despre Vasile vodă — au făcut ca de iznoavă și curțile cele domnești în Iași, casele cele cu cinii, grădini, grajduri de piatră, tot de dînsul sintă făcute. Și multe locuri au așădzat, care au stătut multe vrēmi stătătoare”¹²⁶.

Orașele constituiau și centre ale vieții culturale moldovene, cu un mai pronunțat caracter laic decît în perioada anterioară. Și în acest domeniu Iașii ocupă, acum, locul de frunte, deși de loc neglijabilă era activitatea ce se desfășura în celelalte localități. Se înființează noi școli, cum cea de la Trei Ierarhi¹²⁷. „Școlile românilor, rutenilor, grecilor și armenilor, socotite la un loc sînt 20 în acest oraș (Iași n.n) spune Bandini — însă dacă aduni împreună numărul învățăcelilor abia dacă sînt cu toții 200”¹²⁸. Și tot la Iași avea să se inaugureze și să se desfășoare o vie activitate tipografică. În 12 ianuarie 1641 domnul mulțumea breslei Stavropighiei din Lemberg pentru că i-au permis să toarne litere în tipografia sa¹²⁹. Aici, la Iași, în anul 1642 va fi tipărit *Decretul patriarhului Partenie* în limba greacă, prin care era afurisită învățătura lui Chiril Lucaris¹³⁰; de sub teascurile Trei Ierarhilor vor ieși cele două binecunoscute cărți în limba română — primele de acest fel din Moldova — cu o largă circulație în toate provinciile noastre: *Cartea românească de învățătură* sau *Cazanla* lui Varlaam (1643)¹³¹ și *Pravila* lui Vasile Lupu (1646)¹³².

Însăși politica fiscală, abilă, a voievodului Moldovei, din primii ani ai domniei sale, a avut printre consecințe și sporirea populației țării. În acest sens Ioan Neculce face o interesantă afirmație: „(...) După ce au luat domnia de la Țarigrad, s-au rugat vizirului să lase țara de bir trii ani, și al triili ană să de birul țării o dată (...) Și i-au făcut pre voie vizirul” După ce face cîteva referiri la politica de economii a domnului, notează: „Și au făcut cărți de slobodie în toată țara. Și nemică din țară n-au luat pînă nu s-au plinit trii ani. Numai din desetină și din mortasipii, din goștină și din vamă ce lua să chivernisiē. Iar pînă în trii ani s-au umplut țara de oameni (subl. n). Și au scos atunce pre țară fumărit, cîte un leu de casă. Și au plinit atunce tustreli birurile, de le-au trimis la Poartă”¹³³. Afirmațiile cronicarului făcute în *O samă de cuvinte*, printre care și cele mai sus citate, au fost analizate într-un merituos studiu de către C. C.

¹²³ Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 29—32.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 49.

¹²⁵ Alexandru Papadopol-Calimah, *Notiță istorică despre Bîrlad*, Bîrlad, 1889, p. 37.

¹²⁶ Miron Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei*, în „Opere” (ed. P. P. Panaitescu), Edit. pentru literatură, vol. I, București, 1965, p. 105.

¹²⁷ N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc*, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 12—13.

¹²⁸ *Călători străini...*, Vol. V, p. 329.

¹²⁹ Hurmuzaki, supl. II, vol. III, p. 1, dos. nr. I.

¹³⁰ Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tomul I. București, 1903, p. 119, 535.

¹³¹ *Ibidem*, p. 137—143.

¹³² *Ibidem*, p. 156—158.

¹³³ Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei* precedat de *O samă de cuvinte*, (ed. Iorgu Jordan), Edit. pentru literatură, București, 1963, p. 18.

Giurescu¹³⁴. Ca elemente probatorii pentru știrile lui Neculce în privința politicii fiscale a lui Vasile voievod de la începutul domniei sale, sînt aduse în discuție două documente contemporane. Le reluăm și noi, interesîndu-ne în chip special. Întîiul datează din 9 mai 1634¹³⁵. Atunci, Mihail Igyártó, scriindu-î din Cîmpulungul Moldovenesc lui Martin Deiprano, primarul Bistriței, se referea la unele aspecte din Moldova aceluși timp. Pe lîngă unele inexactități (ex. Vasile Lupu, fost Lupu Mehedințului, probabil fiul lui Aron vodă), scrisoarea dezvăluie și cîteva aspecte interesante (despre : soliile polone pentru pace în Moldova ; atacul cazacilor asupra Tighinei și a satelor din jur ; întoarcerea oștilor tătarăști în țara lor după ce voievodul îi împacă, dîndu-le mai multe animale ; pedepsele aplicate de domnul Moldovei unor boieri, lotri, tînuitori de hoți ș.a.). Dar informația interesantă privește politica lui Vasile vodă față de categoriile sociale nevoiașe : „Față de sărăcime este cu inimă bună, căci *pînă acuma n-a turburat-o nici cu o dare* (subl. n.) nici cu altele și a și făgăduit că va fi spre folosul sărmanei țări și sărăcimea se bucură de el că va fi voievod bun ; poate că va fi și statornic”. Speranța semnatarului scrisorii, din păcate, nu va fi împlinită.

Cel de-al doilea act poartă data de 16 aprilie 1635¹³⁶. Consilierul Ștefan Erdeli se adresa municipiului Bistriței, cerîndu-i să păzească cu strășnicie drumurile dinspre Moldova, deoarece, pe lîngă contrabanda cu mărfurile interzise la export (aur, argint, mercur, etc.), se săvîrșesc „fel de fel de samavolnicii” ; astfel, scrie el mai departe, „un căpitan al voievodului, cu numele Ignat, zăbovește pe aici și *încredințează și amăgește oamenii să meargă acolo cu făgăduința că voievodul le dă slobozenie de zece ani tuturor cari se duc. Din pricina aceasta mulți înnebunesc și pleacă* (subl.n.) Și de la mine au plecat ispravnicii de la Gornești și de la Sărmaș, risipindu-mi în afară de aceea și două turme de oi, stricîndu-mi măieristile ; au mers toți acolo”. Aceste două mărturii documentare contemporane lui Vasile vodă sînt, cum se înțelege, prețioase. Totuși, comparînd mai atent conținutul lor cu știrile lui Neculce, nu numai că nu dau un răspuns sigur și complet la toate întrebările inițial ridicate în legătură cu valoarea spuselor cronicarului ci, pun ele însele noi întrebări. Le sintetizăm : a) domnul Moldovei a acordat scutire de *orice dare* pentru sărăcimea Moldovei și pentru coloniștii străini, cum spun actele menționate, sau numai de dajdia împărătească pentru întreaga țară, cum afirmă cronicarul ? b) Cît timp a durat scutirea, într-adevăr trei ani, cum scrie Neculce ? c) Trebuie să luăm ad litteram știrea din izvorul narativ : „Și au scos atunce pre țară fumărit, cîte un leu de casă”, deși nu e confirmată de mărturiile documentare discutate mai sus ?

Dealtfel, chiar C. C. Giurescu, în valorosul studiu mai sus citat, arată că-i necesar a se întreprinde noi cercetări, de detaliu, spre a se stabili valoarea științifică a mențiunilor cronicarului asupra istoriei Moldovei din perioada anterioară vieții sale. „Între timp — nota domnia sa — s-ar

¹³⁴ Const. C. Giurescu, *Valoarea istorică a tradițiilor consemnate de Ion Neculce*, în „Studii de folclor și literatură”, Edit. pentru literatură, București, 1967, p. 439—485.

¹³⁵ Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IX, București, 1937, p. 335—337, doc. nr. 260.

¹³⁶ *Ibidem*, p. 344—345, doc. nr. 267.

putea ca materiale inedite sau pe care nu le-am avut în vedere acum să ne aducă noi lămuriri”¹³⁷. Ceea ce vom și încerca. E neîndoios că în primii ani ai domniei sale, Vasile voievod acordă și unor elemente sociale moldovene, în afara marilor feudali, scutiri de dări, cum, preoților și diaconilor din Iași, în 8 iulie 1634¹³⁸. Dar nu întreaga sărăcime din Moldova acelui timp a fost iertată de toate dările, cum s-a afirmat. Domnul, scriind slugilor sale din ținutul Sucevii, în 8 august 1634, le poruncește să lase în pace satul Vilcești al mănăstirii Galata de Sus, de sulgiu, iliș, unt, de lucru și ceară și de alte angherii mai mărunte, *exceptând birul*, cât vor fi scriși sătenii în catastih, „den vistiariul domniei”; de asemenea, adresându-se pircălabilor și globnicilor din acel ținut, vodă le cerea tot atunci: „să socotiți de să vor afla nescai oameni, făcători răi, în sat, furi sau tîlhari, de față, pre acée să-i prădați și să-i globiți, iară oamenii cei drepți să-i lăsați în pace, întru nemic să nu-i învăluți”¹³⁹. Coloniștii străini beneficiau în Moldova de dreptul de „slobozie”, pe termene variind între unu și zece ani¹⁴⁰. Datorită băjenirii din satele: Belcești, Plopi și Călugăreni, de pe râul Bahlui, din ținutul Hîrlău, domnul Moldovei le scutea de dări în 11 iulie 1634, cu gândul de a le repopula¹⁴¹, ceea ce confirmă spusele consilierului Ștefan Erdeli și ale cronicarului, mai sus înscrise. Sintem înclinați să credem că Vasile Lupu a acordat nu mult după luarea domniei în Moldova unele scutiri de dări; în ceea ce privește birul împărătesc, scutirea, în nici un caz nu a durat trei ani cum afirmă Neculce. Am dat un exemplu mai sus. Continuăm a confrunța știrea cronicarului cu un alt document, emis de vodă în 11 ianuarie 1636¹⁴². Îl redăm mai jos, în întregime, dată fiindu-i valoarea deosebită nu numai pentru rosturile ce urmărim. A fost deseori citat, mai ales cu prilejul tratării unui alt capitol din istoria României: instituțiile feudale¹⁴³, însă niciodată editat. „† Івъ Рѣхалѣе воєвода, бжїю мастью гспарь земан Молдавскон”¹⁴⁴ Scriem domnia mea la toți mișei noștri țărani den în ținutul Hotinului, dămu-vă știire că ne-au venit de la împărăție ca să dăm haraciul cistitului împărat, cum au fost obiceiul de veacū. Pentru acela lucru socotit-am domnia mea, cu tot svatul nostru, cu vlădicii și cu boiarii și cu mazilii, și am aruncat dajde pre vlădicii și pre boiari și pre mazili și pre curteni și pre popi și pre călărași și pre toată țara. Aruncat-am și pre voi ca să dați de un nume câte doi zloți, ce iaste dajdea cistitului împărat. Iar lipsele banilor să le dați cum ați dat și până acum. Numai cine va da zloți bătuți,

¹³⁷ *Op. cit.*, p. 449.

¹³⁸ *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, vol. XXII, Ed. Acad. R.S.R., București 1974, p. 200–203, doc. nr. 181.

¹³⁹ *Ibidem*, p. 254–255, doc. nr. 225.

¹⁴⁰ Matei D. Vlad, *Colonizarea rurală în Țara Românească și Moldova (secolele XV–XVIII)* Edit. Acad. R.S.R., București, 1973, p. 136–144.

¹⁴¹ *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, XXII, p. 209–212, doc. nr. 188.

¹⁴² Arh. St. Buc., fond. *Episcopia Roman*, IV 58.

¹⁴³ P. P. Panaiteșcu, *Marea adunare a țării, instituție a orînduirii feudale în țările române*, în „Studii, revistă de istorie”, X, 1957, 3, p. 161; *Idem*, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orînduirea feudală*, Edit. Acad. R.P.R., 1964, p. 48 (în text, greșit datat: 14 ianuarie 1636; corectat în nota nr. 136); Damaschin Mioc, *Les assemblées d'Etats et la fiscalité en Valachie et en Moldavie (XVe – XVIIIe siècles)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, V, 1966, 2, p. 211; N. Grigoraș, *Instituții feudale în Moldova...*, p. 240 (cu data greșită: 11 februarie 1636).

¹⁴⁴ Adică: „Io, Vasile voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al țării Moldovei”.

să nu dea lipsele. Așejd<e> rea ¹⁴⁵, cine va da potronic de argint, să dea câte un ban lășes<c> pentru cât să ia cum (?) să dea r <...> acolo, la hasnaoa înpărătească.

Drept aceea, deaca veți vedea cartea domniei mele, iar voi numai de sîrgă să vă plătiți între mănile slugilor noastre care vor veni acolo să aducă toți banii la vistiaria domniei mele.

Шое пишм, ннак не үчинтн.

Оу юш- зрмд гн. д

† Слм гспднь клмд". ¹⁴⁶

Ultimile argumente susțin, cu prioritate, ideea creșterii populației rurale. Celelalte însă, vin să ateste și sporul populației urbane în răstimpul 1634—1653, ceea ce nu contravine spuselor călătorilor străini.

Sporul de populație în domnia lui Vasile vodă, deși valabil pentru ansamblul vieții urbane moldovene, în comparație cu anii precedenți, nu se constată în absolut toate așezările. Există chiar și unele perioade de reflux. Dacă revenim asupra tabelului alăturat, observăm că numai unele dintre centrele urbane (ce-i drept, majoritare), cunosc un real progres din punct de vedere demografic. Se accentuează decalajul dintre principalele orașe (Iași și Suceava) și, dintre acestea și târgurile mărunte (ex. Siretul, Ștefăneștii etc.)

Dintre orașe, locul prim îl ocupă Iașii, care, după cum nota Bandini, era „capitala întregii țări, situată în chiar mijlocul Moldovei, acolo unde se aduc mărfurile cele mai felurite din Turcia, din țara tătarilor și din Moscovia, și unde se răspîndesc articolele turcești de vânzare în Polonia, Ungaria și Transilvania” ¹⁴⁷.

Ca importanță economică, politică, culturală, dar și ca număr de locuitori, urmează Suceava, care, așa cum avea să observe și Paul Beke, era „a doua reședință a domnului” ¹⁴⁸.

Galații, de asemenea, înregistrează un număr destul de mare de locuitori, chiar dacă luăm cu rezervă cifra indicată de Bandini. „Aici este schela Dunării unde domnul ia vamă de la călătorii care trec din Turcia pentru a merge în Moldova, Transilvania, Polonia și Ungaria; pe aici trec toate caravanele care vin din Constantinopol, fie pe apă sau pe uscat; corăbii și vase mari care vin din Marea Neagră pe Dunăre încarcă grâu și alte mărfuri aici, în orașul Galați”, nota Bakšić, în anul 1641 ¹⁴⁹.

În schimb, unele dintre orașe și târguri cunosc un regres, identificându-se aproape, sub raportul numărului de locuitori, cu unele dintre

¹⁴⁵ Loc rupt.

¹⁴⁶ Adică: „Așa scriem, și altfel să nu faceți.

În Iași, 7144 ianuarie 11

Însuși domnul a poruncit”.

¹⁴⁷ *Călători străini...*, vol. V, p. 327.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 281.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 226.

satele moldovene¹⁵⁰. Așa, Siretul, aflat chiar, „în mare decădere”¹⁵¹.

În cadrul acestei perioade de aproape douăzeci de ani distingem și din punct de vedere demografic, două principale etape. În primii ani ai domniei lui Vasile vodă, „cu presupuneri de neapace iar între leși și între turci, iară apoi, după trei-patru ai, deschizându-și calea împărăția turcului asupra persului cu sultan Murat pentru Vavilonul, aicea acéste părți la mare păci și liniști și mare fericii era”¹⁵².

Primele conflicte dintre Vasile Lupu și Matei Basarab — „O ! ne-sățioasă hirea domnilor spre lățire și avuție oarbă ! pre cât să mai adaoge, pe atita rihnéște. Poftile a domnilor și a împărăților n-au hotar”¹⁵³ — nu vor lăsa urme prea serioase, negative, în rîndul locuitorilor orașelor și țărilor moldovene. Nu avem informații asupra numărului celor căzuți în acele prime ciocniri armate, însă trebuie că nu a fost prea ridicat. Această perioadă, cu mici excepții, de liniște, în care sporul populației urbane, atît pe cale naturală, cît și prin integrarea elementelor românești din satele moldovene, din localitățile transilvane și muntene, precum și a unor elemente etnice străine, se încheie prin 1649—1650. „Și de atunci — spune Miron Costin — țara au purcesu tot spre rău, den anu în anu...”¹⁵⁴.

Acest declin se va resimți și pe plan demografic.

„(. . .) Toate orașele și localitățile Moldovei sînt expuse incursiunilor și atacurilor tătarilor, cazacilor și altor neamuri, pentru că ele nu sînt înconjurate de ziduri sau de alte întărituri”, avea să observe Bernardino Valentini din Perugia, venit ca misionar în Moldova în anul 1650¹⁵⁵. Atunci, tătarii și cazacii — în număr de 200 000 spune — exagerînd — același călător¹⁵⁶ — „au prădat și au ars pămîntul Moldovei din Nistru și pînă la munte și Suceava”¹⁵⁷ luînd, după aprecierea lui Robert Bargrave, „mii de robi”¹⁵⁸; sumele pentru răscumpărare fiind apreciabile, mulți robi nu s-au mai întors. Moldova a rămas atunci „pen multe locuri pustie, schimbată den fericiia acea dentiu”¹⁵⁹. Iohann Mayer, călătorind prin Moldova în cursul anului 1651, relatează cum vodă îi cerea hanului să-i elibereze supușii moldoveni („cîteva mii”), robiți cu prilejul năvălirii în Moldova, spre a-și „reface din nou țara distrusă pînă la pămînt”; hanul elibera doar 300 de oameni, dar aceștia nu erau „în stare să muncească”, fiind, „cu toții schiopi, orbi sau sînt băieți și fete mici de tot”; pe ceilalți, „cei mai buni, în floarea vîrstei, voinici și sănătoși i-a păstrat”¹⁶⁰.

În anul 1653 luptele purtate pe teritoriul Moldovei și Țării Românești, la care participă și oști din afara țărilor române, vor avea consecințe negative și asupra multora dintre locuitorii orașelor. „Această stare de luptă

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 186, 249.

¹⁵¹ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, I, p. 213.

¹⁵² Miron Costin, *op. cit.*, p. 90.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 96—97.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 124.

¹⁵⁵ *Călători străini...*, vol. V, p. 428.

¹⁵⁶ *Loc. cit.*

¹⁵⁷ Arh. St. Buc., fond. *M-reă Barnovschi* II/1.

¹⁵⁸ *Călători străini...*, vol. V, p. 491.

¹⁵⁹ Miron Costin, *op. cit.*, p. 120—124. Vezi și Neagoe Popea, *Memoriile lui Ioan Kemény*, Buc., 1900, p. 48; Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei (1608—1655)*, Edit. Acad. R.S.R., București, 1965, p. 143.

¹⁶⁰ *Călători străini...*, vol. V, p. 473.

(...) este de necrezut în ce chip a nenorocit pe locuitorii acestei țări. Căci în afară de distrugerea făcută la început de către Timuș și de cazaci, oștile, ba cea maghiară, ba cea muntenească sau polonă, ba mai ales cea moldovenească, au pricinuit nesfârșite pagube țării (...) Foarte multe sate au fost dărâmate din temelie, orașele și cetățile au fost supuse prădăciunii (subl. n.), mănăstirile și locașurile sfinte (...) au fost jefuite”¹⁶¹. Se aprecia că în aceste confruntări au căzut peste 40.000 de oameni din ambele tabere¹⁶².

Obligațiile multiple, excesive, ale maselor populare, paupere, față de feudali (laici sau eclesiastici) vor determina o intensificare a luptelor de clasă, desfășurate sub diverse forme, cu toată existența unui numeros și complicat aparat opresor¹⁶³, cu toate măsurile ce se luau în contra răzvrătiților, măsuri, în parte înscrise și în *Pravila* lui Vasile Lupu. Printre aceste forme, un loc însemnat îl avea fuga. Mai întâi, a sătenilor săraci către orașe sau altunde (deși dreptul de strămutare a fost îngrădit, și apoi desființat, pentru vecini)¹⁶⁴ dar, uneori, și a elementelor nevoiaș din mediul urban, chiar în afara limitelor teritoriale ale Moldovei. Despre starea orășenilor și târgoveților care participau nemijlocit la procesul producției materiale, despre neprivilegiați, ne vorbesc în repetate rânduri și călătorii străini. Nu lipsesc din relatări și elementele de comparație între situația acestora și aceea a categoriilor sociale dominante. „Domnul

și boierii sînt bogați — serie Baksić — dar țărani și poporul suferă pentru că sînt împilați de dări, zi de zi”¹⁶⁵. Paul Beke: „Poporul este incredibil de apăsător de bir (...) El îi plătește domnului felurite dări, și nu se ține seama de vreo măsură sau număr <sau> de cite ori a mai fost dat impozitul, ci oricînd și ori de cite ori se poruncește, se plătește fără vreo considerație de persoană. Nu se poartă grijă dacă are cu ce plăti sau nu, ci este hărțuit în fel și chip pînă ce plătește birul din banii luați de el cu împrumut”¹⁶⁶. Iar Bandini: moldovenii „sînt împovărați de dările cele mai mari”¹⁶⁷.

Fuga din Moldova a unora dintre cei care nu puteau îndeplini obligațiile impuse, deși mai frecventă în perioada ultimă a domniei lui Vasile Lupu, totuși este constatată documentar și în anii precedenți. Printre

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 501. Vezi amănunte la: Miron Costin, *op. cit.*, p. 128—165; Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia*, în „Arhiva istorică a României”, I, 2, p. 73—78; Georg Kraus, *op. cit.*, p. 153—168; Radu Popescu vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești* (ed. Constantin Grecescu, Eugen Stănescu, Dan Simonescu, Șerban Papacostea), Edit. Acad. R.P.R., București, 1963, p. 104—108; *Istoria Țării Românești sau Letopisețul Cantacuzinesc* (ed. C. Grecescu și D. Simonescu), Edit. Acad. R.P.R., București, 1960, p. 108—114.

¹⁶² N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XXIII, București, 1913, p. 221—222, doc. nr. CCXX).

¹⁶³ N. Stoicescu, *Rolul curtenilor și slujitorilor din Țara Românească și Moldova ca instrumente de reprimare a luptei țăranimii*, în „Studii, revistă de istorie”, tomul 15, 1962, 3, p. 631—633; *Idem*, *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, Edit. militară, 1968, p. 326—353; *Idem*, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova*, Edit. Acad. R.S.R., București, 1968; *Idem*, *Despre subalternii marilor dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XV — mijlocul sec. XVII)*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. VI, 1973, p. 61—90.

¹⁶⁴ P. P. Panaitescu, *Dreptul de strămutare al țăranilor în țările române pînă la mijlocul secolului al XVII-lea*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. I, 1956, p. 111—120.

¹⁶⁵ *Călători străini...*, vol. V, p. 224.

¹⁶⁶ *Ibidem*, p. 279.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 343.

moldovenii aflați în Țara Românească în toamna lui 1643, și pe care Vasile voievod îi recerea — revenirea acestora în Moldova fiind o condiție a împăcării sale cu Matei Basarab¹⁶⁸ —, printre cei ce plăteau domnului din Țara Românească „birul moldovenesc”¹⁶⁹, printre „fugarii” și „răufăcătorii” moldoveni, numiți așa de Gheorghe Rákóczi I, principele Transilvaniei, care se obliga să-i extrădeze (tot astfel trebuind să procedeze și Vasile vodă cu fugarii transilvăneni aflați în Moldova)¹⁷⁰, printre ei presupunem și pe unii dintre foștii locuitori ai orașelor și ȋrgurilor. În Ismail afla Arsenie Suhanov în anul 1651 și mulți locuitori fugari din celelalte localități ale țării Moldovei¹⁷¹.

Mortalitatea era în Moldova, ca de altfel și în celelalte țări române, destul de ridicată, cu toate că medicina cunoscuse unele progrese. Pentru îngrijirea sănătății, poporul dispunea de mijloace și de metode tradiționale, empirice¹⁷². Numărul personalului sanitar era destul de scăzut¹⁷³; asistența sanitară pentru marea majoritate a populației, ca și inexistentă¹⁷⁴. Primul spital în Moldova se înființa abia la începutul secolului al XVII-lea; fondator—mitropolitul cărturar, Atanasie Crimca¹⁷⁵. Printre cei ce se îngrijeau de sănătatea locuitorilor se numărau și bărbierii. Doi transilvăneni dădeau unui bărbier din Suceava o fotă, o năframă și 3 1/2 zloți „să imble să tămăduiască pre cel om ce dzace tăiat” de ei într-o ciocnire ce avuseseră cu straja suceveană; faptele sînt relateate de șoltuzul și bătrîni Sucevei în scrisoarea ce adresau, în anul 1638, lui Andreiaș, birăul Bistriței¹⁷⁶. Unii dintre bărbieri erau organizați în bresle, cum cei din Roman la 1641¹⁷⁷. Un bărbier din Iași, ajunge șoltuz¹⁷⁸. Orașenii și ȋrgoveții moldoveni, care aveau o stare materială mai bună, beneficiau și de serviciile unor medici străini. Printre aceștia se afla și doctorul danez Skorgaard care, la angajarea în serviciul lui Vasile Lupu a pus următoarea condiție: „Liberta di medicare fuori di Palazzo”¹⁷⁹. Trebuie că așa a procedat și medicul Coen (sau Cohen) succesorul danezului la curtea lui Vasile Lupu¹⁸⁰. În atari condiții, ciuma, tifosul etc. erau greu învinse. Despre ciuma care a bîntuit Moldova în anul 1651 vorbește și principele Rákóczi al II-lea,

¹⁶⁸ Andrei Veress, *op. cit.*, vol. X, p. 149—153, doc. nr. 88.

¹⁶⁹ Const. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, partea a II-a, București, 1946, p. 699.

¹⁷⁰ Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu și Gheorghe Gheorghe, *Relațiile internaționale ale României în documente (1368—1900)*, Edit. politică, București, 1971, p. 188—189.

¹⁷¹ *Călători străini...*, vol. V, p. 411.

¹⁷² V. L. Bologa, G. Brătescu, B. Dușescu, St. M. Milcu, *Istoria medicinei românești*, Edit. medicală, București, 1972, p. 93.

¹⁷³ *Ibidem*, p. 96—120.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 120—126.

¹⁷⁵ M. Costăchescu, *Un spital în Suceava în 1619*, în „Ioan Neculce”, IV, 1924, p. 320; P. Gh. Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, vol. III, București, 1938, p. 73; Dr. V. Gonța și Al. Gonța, *Mitropolitul Atanasie Crimca fondatorul celui dintîi spital din Moldova*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XXXVII, 1962, 1, p. 33—39.

¹⁷⁶ N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, I, p. 65—67.

¹⁷⁷ Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 210.

¹⁷⁸ Arh. St. Buc., fond *M-reia Sf. Sava — Iași*, XXXV/8; Idem, fond. *M-reia Galata*, XIV/19.

¹⁷⁹ *Hurmuzachi*, VIII, p. 502. Despre activitatea medicului Skorgaard, vezi P. Gh. Samarian, *op. cit.*, vol. I, p. 90; N. Vătămănuș, *Voievozi și medici de curte*, Edit. Enciclopedică Română, București, 1972, p. 139—146.

¹⁸⁰ N. Vătămănuș, *op. cit.*, p. 147.

într-o scrisoare adresată lui Ioan Kemény ¹⁸¹. Robert Bargrave se grăbea să părăsească Galații în anul 1652 „din cauza ciumei care era în oraș” ¹⁸². Importantă în acest sens și notația unor misionari iezuiți (1652—1653): „Ciuma a bintuit toată țara (Moldovei n.n); în această calamitate, catolicii molipsiți de boală au fost asistați așa de bine de ai noștri, rânduindu-i în diferite locuri ale acestei misiuni, încît nici unul nu a pierit de molimă” ¹⁸³. Misionarii ne lasă să înțelegem că alta a fost situația, atunci, a restului populației sărace.

Nu puține victime vor fi lăsat în rîndul sărăcimii orașelor și anii de foamete, mai ales acel cumplit 1652 ¹⁸⁴.

Nu putem ignora miile de condamnați la moarte de către voievod. Antonio din Brisello scria în 14 iulie 1645 că Vasile Lupu „de cînd domnește a ridicat viața a 15.000 de persoane” ¹⁸⁵, iar Bandini, cu un an mai tîrziu, se referea la cei peste 20.000 de vinovați osîndiți de același domnitor din anul 1634 pînă atunci ¹⁸⁶. Poate că cifrele indicate de cei doi călători întrec realitatea, însă asprimea voievodului rămîne fapt. Nu puțini dintre ei trebuie că locuiseră în orașe și țîrguri. De reamintit că relatările se făceau în anii 1645—1646, deci, abia la mijlocul domniei autoritarului Vasile voievod.

Desigur, ne-am oprit numai asupra cîtorva explicații ale existenței unei populații numericește destul de scăzută în Moldova lui Vasile vodă, cu tot sporul înregistrat în acest sens, în ansamblu. În anii din urmă ai amintitei domnii se constată o descreștere a locuitorilor și în mediul urban (fără însă a ajunge sub numărul celor din Moldova ante 1634), starea de acum contrastînd cu cea din perioada 1634—1649.

Structura socio-juridică a populației urbane era atît de diferită; realitate, de altminteri, surprinsă și de călători. Ei greșesc însă, mai cu seamă atunci cînd afirmă sau lasă să se înțeleagă că în orașele și țîrgurile moldovene numărul meșteșugarilor și negustorilor autohtoni era destul de redus. Ori, progresul meșteșugurilor și a comerțului, implica, se înțelege, și o creștere a numărului celor ocupați cu atari îndeletniciri. Documentele interne ale vremii consemnează numeroși meșteșugari și neguțători autohtoni, în bună parte români. Faptul îl putem constata și din analiza numerelor, semnăturilor și pecetilor acestora din actele timpului (ca emitenți de zapise, cumpărători, ori ca simpli martori, cum: cizmarii: Dănăilă ¹⁸⁷, Gheorghe și Constantin ¹⁸⁸, Oprea ¹⁸⁹, Teodor ¹⁹⁰; blănarii: Pană, Stoica, Statie, Leca, Arsenie ¹⁹¹, sau Gheorghe săbianul, Stahie grădinarul domnesc

¹⁸¹ Andrei Veress, *op. cit.*, vol. X, p. 235—237, doc. nr. 952.

¹⁸² *Călători străini...*, vol. V, p. 487.

¹⁸³ *Ibidem*, p. 505.

¹⁸⁴ Arh. St. Buc., fond *Manuscrise*, nr. 575, f. 98. Vezi și D. Ciurea, *Foamea și epidemiile în Moldova în secolele XV—XVII*, în „Revista medico-chirurgicală”, an LXVII, 1963, nr. 2, p. 79.

¹⁸⁵ *Călători străini...*, vol. V, p. 388.

¹⁸⁶ *Ibidem*, p. 342.

¹⁸⁷ Ath. St. Buc., fond. *Achiziții Noi*, CCXI/1, CCXXXIII/6 (nr. 1).

¹⁸⁸ *Idem*, fond *M-rea Galata*, XIV/23.

¹⁸⁹ *Ibidem*, XIV/2.

¹⁹⁰ *Idem*, fond. *M-rea Barnovschî*, VII/1.

¹⁹¹ *Idem*, fond. *M-rea...* www.dacoromanica.ro

Necula făclierul¹⁹², ori negustorii: Andrușcă¹⁹³, Ursul¹⁹⁴, Nacul¹⁹⁵, Pană¹⁹⁶, Pascal¹⁹⁷, Onilă¹⁹⁸, Gheorghe¹⁹⁹ ș.a.m.d. Cercetarea documentelor emise de șoltuzii și pîrgarii orașelor ne dau puțința de a constata că, în mod frecvent, conducătorul local desemnat de orașeni era negustor sau meseriaș (Andreiaș²⁰⁰ și Cîrstea din Bîrlad²⁰¹, Boldur din Bacău²⁰², Gavril²⁰³ și Vasile Gînscă²⁰⁴ din Iași, Toader din Vaslui²⁰⁵, Alexa din Siret²⁰⁶ etc. Tot mai mulți neguțători și meseriași — locuitori stabili ai orașelor și țărgurilor — cumpără proprietăți în perimetrul acestor așezări (case, pivnițe, dughene, vii ș.a.)²⁰⁷. Pe unii dintre negustori, cum pe gălățeanul Teodor Constantin, îi aflăm ctitori de biserici²⁰⁸.

Ce-i drept, pentru unele lucrări de factură specială, se recrutau încă meșteri din afară²⁰⁹; deseori însă, aceștia din urmă erau chemați să lucreze alături de localnici sau să le ofere numai învățătură. Așa se adresa Vasile Lupu în 11 mai 1643 conducătorului Bistriței, Andreiaș: „... Și acum așijdire prilejindu-ni-să noao a face de iznoavă niște case de piatră den temelie acii la Suceavă, și neaflându-să meșteri buni la noi în țară, ca să poată lucra la uși și la ferestri și la bolte, cum știm că lucruiadză meșterii dumilevoastre, pohtim pre dumneavoastră ca pre ai noștri buni priiateni să ne faceți bine și la aiaștă treabă, cu doi meșteri pietrari, nu pentru alt lucru, *ce numai să arate cestora meșteri ce sânt aici*, și doi meșteri iarăși olari, *să fie de înrățătură cestora olari de aicea să facă cărămidă*” (subl. n.)²¹⁰. Meșteșugarii, ca și negustorii de altfel, erau concentrați, după specific, pe anumite străzi (ex. Ulița Ciobotărească din Iași)²¹¹.

În afara meșteșugarilor și negustorilor, se stabiliseră în orașe și țărguri mulți boieri — dregători (cu precădere în Iași)²¹², cu membrii suitei lor. De aici, din Iași, sînt emise într-o covîrșitoare majoritate documentele lui vodă și ale membrilor sfatului domnesc, ori numai de către aceștia din urmă; rare sînt hrisoavele solemne sau cele ale marilor dregători care poartă ca loc de emitere alt oraș. Aflăm de asemenea: vecini sau

¹⁹² *Idem*, fond. *M-reă Barnovschî*, VII/2.

¹⁹³ *Idem*, fond. *M-reă Precista-Răducanu* XVI/23 (nr. 6), XXI/15 (nr. 1)

¹⁹⁴ Arh. St. Iași, P. 816/10.

¹⁹⁵ Arh. St. Buc., fond. *Achiziții Noi*, MMDCCLXXV/2.

¹⁹⁶ *Ibidem*, MMDCLIX/11.

¹⁹⁷ *Ibidem*, CCXI/1.

¹⁹⁸ *Idem*, fond. *Episc. Roman*, IV/7.

¹⁹⁹ *Idem*, fond. *M-reă Barnovschî*, VII/2.

²⁰⁰ *Idem*, fond. *M-reă Răchitoasa I bis*/4 (nr. 8).

²⁰¹ *Ibidem*, X/4.

²⁰² *Idem*, fond. *Achiziții Noi*, MMDCCLVIII/4 (nr. 1).

²⁰³ *Idem*, fond. *M-reă Cetățuia*, XI/8.

²⁰⁴ *Idem*, fond. *M-reă Galata*, XIV/19.

²⁰⁵ *Idem*, fond. *M-reă Galata*, III/8 (nr. 1, 2)

²⁰⁶ *Idem*, fond. *M-reă Neamț*, LXVIII/2; *Idem*, *M-reă Văratec*, XIV/7, 8.

²⁰⁷ N. Grigoraș, *Proprietatea funciară și imobiliară a meseriașilor, negustorilor, boierilor și mîndărilor din orașele moldovenești. Regimul și rolul ei* (sec. XV—XVIII), în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie • A. D. Xenopol •, Iași, VII, 1970, p. 83—105.

²⁰⁸ Melchisedec, episcopul, *Notițe istorice și arheologice adunate de la 48 de monastiri și biserici antice din Moldova*, București 1885, p. 311—313.

²⁰⁹ Despre meșterii care au lucrat la Trei Ierarhi, vezi și *Căldători străini*... vol. V, p. 235.

²¹⁰ N. Iorga, *Documente românești din arhivele Boistriței*, I, p. 75.

²¹¹ Ath. St. Buc., fond. *Manuscrise*, nr. 578, f. 104.

²¹² *Căldători străini*..., vol. V, p. 328.

poslușnici (mai cu seamă ai mănăstirilor), robi sau clerici, ostași ș.a.m.d. La curtea domnului, după descrierea lui Marco Bandini, asistau la ceremoniile de la începutul anului 1647, pe lângă vodă și familia sa, mai marii și mai micii boieri, înaltul și mărunțul cler, cca. 11.700 de pușcași, sulitași, dragoni, ieniceri, călăreți sau pedestri, precum și mulți trîmbițași toboșari, cîntăreți din nai și din alte instrumente, iar „gloata(...) în-trecea numărul de 20.000 de oameni”²¹³. Interesantă e notația aceleiași asupra suitei domnului atunci cînd acesta pleca să inspecteze țara; era compusă dintr-un număr de pînă la 17.550 de ostași, plus nobilimea²¹⁴.

Locurile de arătură, viile, livezile ș.a., din preajma târgurilor și orașelor despre care insistent vorbesc călătorii străini²¹⁵, erau întreținute, în bună parte, de cei care se stabiliseră în cartierele mărginașe ale acestor așezări. Ori dintre călători însă, exagerează atunci cînd așează în loc central preocupările agrare ale locuitorilor unor orașe și, înapoia acestora, cele meșteșugărești sau neguțătoarești. Referindu-se la Bîrlad, Bakšić scria că locuitorii săi „ară, pasc vitele, fac unt, cresc albinele și altele”²¹⁶. Ori documentele ne oferă nu o dată prilejul să constatăm acolo existența meșteșugarilor, negustorilor, a șoltuzilor desemnați din rîndul acestora, precum și ținerea târgului săptămînal²¹⁷.

Orașenii și țîrgoveții liberi aveau obligații numai față de domn, ca și boierii și mănăstirile, de altfel; feudalii se bucură în Moldova de largi privilegii și imunități²¹⁸.

Componenta etnică a populației urbane, după cum remarcă misiionarii era, la rîndu-i, diversă. Unii dintre străinii văzuți de călători în piețele orașelor, la Iași, la Galați, la Suceava ș.a., nu erau, așa cum lasă ei să se înțeleagă, stabili ci, doar în trecere, cu treburi de negoț mai întotdeauna.

În afară de români (cuprinzînd nu numai pe moldoveni, dar și pe transilvănenii și muntenii bejenari), locuiau într-adevăr: țigani, greci, maghiari, sași, armeni, tătari, ruși, bulgari, albanezi, polonezi, evrei etc.²¹⁹.

Chiar denumirile unor străzi (spre pildă, Ulița Rusească din Iași)²²⁰, amintesc de originea etnică a unora dintre locuitorii orașelor și țîrgurilor. O parte din acești străini se stabiliseră de foarte multă vreme în orașe; alții veneau acum (în special greci).

Procesul de asimilare a elementelor etnice străine, deși destul de avansat în timpul domniei lui Vasile Lupu, era încă departe de a se fi încheiat²²¹. Dealtfel, fenomenul pătrunderii elementelor etnice străine în Moldova va continua multă vreme.

²¹³ *Ibidem*, p. 338—339.

²¹⁴ *Ibidem*, p. 340.

²¹⁵ *Ibidem*, p. 228, 229, 233, 237, 241, 243.

²¹⁶ *Ibidem*, p. 227.

²¹⁷ Arh. St. Buc., fond *Achtizîtti Not*, MMDCCCLXXV/1, 5, 6; *Idem*, fond. *M-rea Răchiteasa*, I bis/4, X/4; *Idem*, fond. *Eforia școalelor din Moldova*, I/6, I/73 (nr. 4); *Idem*, *Manuscrise*, nr. 578, f. 349, nr. 579, f. 385—386.

²¹⁸ *Călători străini...*, vol. V, p. 344.

²¹⁹ *Ibidem*, p. 234, 276, 280, 328.

²²⁰ Arh. St. Buc., fond *M-rea Cetățuia*, XI/7, 12; *Ibidem*, XVI/3; *Idem*, fond. *M-rea Barnovschi*, II/3, f. 1^v—2.

²²¹ Const. C. Giurescu, *Istoria românilor*, III/2, p. 529—527.

Marea majoritate a locuitorilor din Moldova ca și din orașele și târgurile ei, erau români. Ne-o spun călătorii, nu o dată. „Orașenii și locuitorii ce locuiesc în țară sînt români, unguri și sași, germani și un număr de armeni și bulgari. Și italieni, poloni, turci și evrei sînt în număr mare (...) Nu lipsesc nici tătarii, care slujesc pe bani la curtea domnului și a boierilor”, spune Paul Beke, la 1644 ²²². În Iași, „locuitorii — notează un altul — în marea lor majoritate sînt români, apoi unguri, armeni, greci, bulgari, albanezi, turci, tătari, poloni, ruteni, sași, moscoviți și unii italieni” ²²³. În Roman, locuitorii sînt toți moldoveni și armeni schismatici”, afară de cîțiva catolici ²²⁴. Se nota, de asemenea că, orașenii din Bacău sînt „în mai mare număr moldoveni decît catolici” ²²⁵. La Hotin locuitorii „sînt cu toții moldoveni schismatici” scrie Niccolò Barsi ²²⁶. Si exemplificările pot continua.

Printre puținele izvoare istorice care ne înfățișează locuințele din târgurile și orașele moldovene de la mijlocul secolului al XVII-lea sînt, de asemenea, relatările călătorilor străini. Notațiile lor trebuie judecate prin prisma condițiilor istorice din Moldova aceluși timp (asuprirea feudalității otomane, deseale și pustiitoare atacuri străine, luptele civile, sărăcia majorității populației urbane, numeroasele incendii ș.a.m.d.). Nu uităm, de asemenea, că majoritatea misionarilor veneau din țări și orașe mari, dezvoltate, multe dintre ele, ferite de războaie și invazii, de stăpînire străină.

Călătorii sînt unanimi în aprecierea contrastului existent între înfățișarea bisericilor, mănăstirilor și a curții domnești pe de o parte și, celelalte clădiri, pe de altă parte.

Înainte de domnia lui Vasile vodă palatul ieșean era „destul de sărăcăcios, dar domnul de acum pentru a avea o locuință comodă l-a restaurat foarte bine și l-a îndreptat și a făcut întărituri bune de jur împrejur” notează un misionar la 1636 ²²⁷. Un sol polon, împreună cu însoțitorii lui, erau conduși, în anul 1643, la palatul domnului moldovean, „într-o cameră mare” (sala sfatului), care „era plină de diferite persoane, boieri de curte ai domnului”. Apoi, au fost duși „într-o cameră mai mică, în care stăteau de jur împrejur, de o parte turci cu turbane foarte deosebite pe cap, de alți dregători ai țării.” În final, au ajuns „într-o a treia cameră unde stătea domnul ca un monah pe tron și în fața lui erau cîțiva senatori” ²²⁸. Iar Bandini observă „în partea de miază-zi a orașului, în marginea dealului deasupra lacului (...) palatul principelui, care are numai spre răsărit un zid slab, neîntărit cu tunuri și nici cu metereze, și neprevăzut cu șanț și val, iar în părțile celelalte opune drept zid pari înfiți în pămînt. În ceea ce privește aparența sa exterioară, palatul nu arată așa strălucit, însă pereții dinăuntru, îmbrăcați în covoare, tapiserii, draperii de mătase strălucind de aur și de argint, înfățișează o maiestate oarecum regească a acestui principe. Scaunele acoperite cu o pînză foarte fină de in, sînt

²²² *Călători străini...*, vol. V, p. 276.

²²³ *Ibidem*, p. 328.

²²⁴ *Ibidem*, p. 75.

²²⁵ *Ibidem*, p. 320.

²²⁶ *Ibidem*, p. 74.

²²⁷ *Ibidem*, p. 116.

²²⁸ *Ibidem*, p. 192.

împodobite cu ținte de aur și de argint. Construcția palatului nu este toată din piatră și nici toată din lemn. Căci turcii nu îngăduiau să fie construite în întregime din piatră decât doar mănăstirile”²²⁹.

Locuințele celelalte nu erau, în general, prea arătoase. Scrie Barsi : „locuințele orașului (Iași n.n.), foarte puține ca număr, sînt toate din pămînt, însă cea mai mare parte din ele sînt făcute din birne îmbucate unele într-altele²³⁰. Peste ele se așterne lut amestecat cu pleavă, cu bălegar de cal și cu apă. După ce se usucă acest material se ia var și se albesc aceste case ca și cum ar fi nu din pămînt ci de zid (...) Aceste case ei și le împodobesc cu pridvoare și balcoane ieșite în afară, pentru a putea sta în timpul verii la răcoare, și le acoperă de cele mai multe ori cu paie. Numai casele boierilor și cea a domnului sînt acoperite cu șindrilă. Toate sînt izolate una de alta și fiecare din ele își are ograda sa cu grajduri pentru vite. Numai bisericile și palatul domnului sînt de zid”²³¹. Și un anonim polon, în 1636 : Iașii, „deși capitală, sau oraș de scaun al Moldovei, sediul domnilor, totuși nu are nici o întăritură în jurul său, peste tot se poate intra și ieși. Întinderea lui este atît de mare, încît se zice că are mai mult de șapte mii de case, ceea ce e de crezut după circumferința lui care e destul de mare, și după desimea caselor.”²³². Ioan Kemény, spunea despre casele din Iași rezervate solilor că erau „împodobite cu mare lux”²³³.

La 1641, Bakšić spunea că în Iași „casele, atît ale boierilor cît și ale tîgoveților și ale sărăcimii sînt făcute din lemn... Pentru iarnă toate casele au sobele făcute așa fel, încît cuptorul de pîine și soba sînt la un loc. Casele sînt mici...”²³⁴. Bandini, în 1647 : „De departe orașul se arată celor ce-l privesc ca o nouă Romă, deoarece turlele, bisericile și mănăstirile oferă ochilor oarecare măreție, iar dacă intră cineva, nu află înăuntru decît colibe și cocioabe și nici chiar marii boieri foarte bogați nu au case mărețe, și nu le construiesc decît cu pereții din lemn acoperit cu lut. E drept că în anul acesta, 1647, unii mari boieri au de gînd să înalțe case de piatră, întrucît din cauza deselor incendii nu există nicio siguranță în construcțiile de lemn. În anul trecut s-a pornit focul de 40 de ori, iar în cele patru luni din anul acesta de 15 ori, cu care prilej s-au prefăcut în fum multe biserici schismatice și curți boierești”²³⁵. „După distrugerea orașului (Iași n.n.) — spune un călător la 1652 — el se compune, în afară de 10 sau 12 clădiri de scînduri, construite după obiceiul de aici, numai din case acoperite cu paie”²³⁶.

Dacă despre clădirile locuitorilor din capitala Moldovei deținem, cum s-a văzut și din cele mai sus expuse, mai multe informații, asupra celor din restul așezărilor urbane, mai puține. Despre Roman se spunea

²²⁹ *Ibidem*, p. 328.

²³⁰ Sistem de „îmbucare a birnelor”, întîlnit și la palat, după notația aceleiași (*Călători străini*)..., vol. V, p. 75.)

²³¹ *Loc. cit.*

²³² *Ibidem*, p. 116.

²³³ *Ibidem*, p. 139.

²³⁴ *Ibidem*, p. 233.

²³⁵ *Ibidem*, p. 328—329.

²³⁶ *Ibidem*, p. 492—493. www.dacoromanica.ro

că-i „unul dintre orașele mai frumoase, mari și nobile din toată Moldova”²³⁷ Cernăuții, doar un „mic orașel”²³⁸; în Chilia „casele sînt de lemn și acoperite cu lemn”²³⁹; în Cotnari „sînt numai case de lemn, dar parte din ele sînt, în felul lor, încăpătoare și destul de frumos făcute”²⁴⁰; orașul Galați „nu este mare dar clădirile sînt frumoase și bune (...)”; sînt zidite și acoperite cu șindrilă, pusă una peste alta și armonios împodobite”²⁴¹; Bîrladul era „un oraș mare și frumos, unde locuitorii au un fel de a clădi casele deosebit de acela al altor țări; pereții sînt făcuți din birne rotunde de brad, cioplite la capete, astfel că o bucată se îmbucă cu alta și sînt tencuite frumos în alb pe dinăuntru ca și pe dinafară. Chiar cea mai săracă din aceste case este atît de curată înăuntru, încît o dată ce am intrat în casă, deși șovăisem să o fac, nu-mi venea să mai ies”, scrie Robert Bărgave²⁴².

Observăm deci, o unitate în sistemul de construcție a caselor în orașele și ținurile moldovene, de altminteri, tradițional. Casele erau din lemn, deși, cum s-a văzut, se intenționa în timpul lui Vasile Lupu să se ridice de către boieri și clădiri din piatră. Explicația lipsei caselor de piatră (sau a ridicării doar a cîtorva) este repetată de Paul Beke, în 1644: „Nu îi este îngăduit nici unui magnat (boier n.n.) să-și ridice o casă din piatră sau să înconjoare cu un zid chiar mic curtea sa, ridicată din material lemnos. Dar nici chiar domnul nu îndrăznește să înalțe case din piatră în chip de castel (cu excepția curților domnești din Iași și Suceava pe care le reface n.n.) căci altfel turcul l-ar învinovăți că ar vrea să facă răzvrătire și l-ar alunga. Îi e îngăduit domnului să clădească doar biserici și mănăstiri — de aceea se îndeletnicește cu totul și neîncetat de ridicarea acestora”²⁴³.

Călătorii străini care au poposit în orașele, ținurile și satele Moldovei, unii pentru un timp mai îndelungat, alții mai puțin, au fost primiți așa cum se cuvine de către populație. „Fiecare casă este loc de găzduire, și în aceasta sînt vrednici de laudă moldovenii, că primesc oaspeți fără plată și îi ospătează generos cu bucate pe care le mănîncă ei înșiși”²⁴⁴.

În comparație cu orașele și ținurile moldovene, cele din Țara Românească erau mai populate, și, mai frumoase, chiar. Krasinski observa pe bună dreptate că orașul București „este mai frumos clădit decît Iași”²⁴⁵.

Capitala Țării Românești era mai populată decît cea moldoveană. Bałsić menționa că în București existau în anul 1640 mai mult de 12.000 clădiri aparținînd schismaticilor, cu peste 100 000 suflete (catolici — doar două familii, compuse din 10 membrii)²⁴⁶.

Prin durabilitate, număr de locuitori, ca și prin armonia construcțiilor, principalele orașe transilvănene nu puteau fi situate decît în fruntea

²³⁷ *Ibidem*, p. 309.

²³⁸ *Ibidem*, p. 453.

²³⁹ *Ibidem*, p. 411—412.

²⁴⁰ *Ibidem*, p. 452.

²⁴¹ *Ibidem*, p. 486.

²⁴² *Ibidem*, p. 487.

²⁴³ *Ibidem*, p. 279.

²⁴⁴ *Ibidem*, p. 279. Vezi și afirmația, în același sens, a lui Bandini, *Ibidem*, p. 331.

²⁴⁵ *Ibidem*, p. 120.

²⁴⁶ *Ibidem*, p. 217. C. C. Giurescu demonstrează că cifra indicată de Bałsić este greșită; după calcule, rezultă 60000 locuitori schismatici (*Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*, Edit. pentru literatură, București, 1966, p. 71, 265).

așezărilor românești de pe întreg cuprinsul țării ²⁴⁷. Dincolo de munți, însuși nivelul dezvoltării economice era mai ridicat ²⁴⁸. Transilvania, deși, ca întindere era mai mică decât Moldova, o întrecea „mult prin desimea locuitorilor”, nota Paul Beke ²⁴⁹.

În ansamblu, în timpul domniei lui Vasile Lupu, comparativ cu anii precedenți, Moldova va înregistra un spor de populație, inclusiv în mediul urban. Între 1634—1649 —ani, cu mărunte excepții, de liniște, vremi de înviorare deosebită a vieții meșteșugărești și negustorești, de realizări remarcabile în domeniul artelor, a culturii, în general — sporul populației este apreciabil. Din păcate—în ultima parte a domniei sale (1650—1653) — ani tulburi, datorati în principal, năvălirilor externe, războaielor, frământărilor interne, social-politice, calamităților naturale — atît în așezările urbane, cît și în cele rurale, numărul locuitorilor se va reduce simțitor, fără a ajunge însă, sub cel existent în perioada ante 1634.

În orașele și ținturile din Moldova trăiau elemente din toate categoriile sociale, privilegiate sau dimpotrivă.

Marea majoritate a populației din orașe și ținături era compusă din români. Conlocuiau însă și oameni de origină etnică străină. Noi elemente străine (greci, cu osebite) continuau a se stabili aici.

Locuințele — cu excepția palatului domnesc și a caselor aparținînd marilor boieri — nu erau atît de arătoase; sărăcia majorității populației, năvălirile externe, războaiele, calamitățile naturale, incendiile ca și interzicerea de către feudalitatea otomană a dreptului de a se construi de către domn și particulari case din piatră — constituiau principalele pricini ale acestei stări de lucruri.

ASPECTS DÉMOGRAPHIQUES DES PRINCIPALES LOCALITÉS URBAINES MOLDAVES CONSIGNÉS PAR LES VOYAGEURS ÉTRANGERS PENDANT LE RÈGNE DE VASILE LUPU

RÉSUMÉ

En général, les villes et les centres économiques moldaves ont connu dans l'intervalle 1634—1653 une vive activité artisanale et commerciale, ainsi qu'un réel progrès culturel, malgré les barrières inhérentes à la domination ottomane. Cet essor devait impliquer l'accroissement du taux de la population, mais on ne saurait prétendre de ce fait que tous les centres urbains se sont développés suivant le même rythme. La vie économique et culturelle s'épanouira surtout à Jassy et Suceava, alors que pour d'autres villes — celle de Siret, par exemple — commencera la période de déclin. Il convient de noter aussi des périodes de déclin démographique enregistrées par la vie urbaine moldave au cours de la vingtaine d'années du règne de Vasile Lupu, notamment la période 1650—1653. La principale explication de ce déclin réside dans les attaques et les guerres, autant que dans les luttes intestines.

²⁴⁷ *Căldători străini...*, vol. V, p. 50.

²⁴⁸ *** *Din istoria Transilvaniei*, I ed. a II-a Edit. Acad. R.P.R., București, 1961, p. 181—190. Vezi și Ștefan Pascu, *Demografie istorică*, în vol. *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, Ed. Dacia, Cluj, 1972, p. 62—66.

²⁴⁹ *Căldători străini...*, vol. V, p. 274.

CONTRIBUȚIA MASELOR POPULARE DIN JUDEȚUL SUCEAVA LA ÎNTĂRIREA UNITĂȚII DE ACȚIUNE A CLASEI MUNCITORE ȘI CREAREA PARTIDULUI UNIC MUNCITORESC *

DE

PETRU RUȘȘINDILAR

Refacerea unității de acțiune și înlăturarea definitivă a sciziunii din rîndurile mișcării muncitorești, ca premisă hotărîtoare a îndeplinirii misiunii istorice a proletariatului, a constituit unul dintre obiectivele cele mai importante ale luptei Partidului Comunist Român. Înfăptuirea unității politice și organizatorice a clasei muncitoare, la începutul anului 1948, reprezintă o strălucită victorie a luptei comuniștilor și social-democraților de stînga pentru lichidarea definitivă a dezbinării din mișcarea noastră muncitorească¹. Aceasta este un element deosebit de important al experienței țării noastre, un factor primordial care a asigurat succesele în dezvoltarea socialistă a României.

Experiența mișcării muncitorești din țara noastră demonstrează că unitatea de acțiune a clasei muncitoare a avut o însemnătate hotărîtoare pentru desfășurarea cu succes a luptelor democratice și revoluționare, pentru făurirea premiselor necesare trecerii la socialism².

Concluziile valoroase ce se desprind din lucrările și studiile publicate pînă în prezent cu privire la acest eveniment de seamă în viața politică a țării, în istoria clasei muncitoare, a luptei revoluționare a partidului comunist, nu epuizează însă multitudinea aspectelor ce trebuie tratate, ceea ce reclamă eforturi suplimentare pentru efectuarea unor investigații și mai amănunțite, pentru aprofundarea cunoașterii procesului complex de pregătire și realizare a unificării organice a clasei muncitoare. De pildă, adîncirea analizei rolului Partidului Comunist Român în promovarea principală a politicii de front unic în organizațiile de partid locale, la nivelul județelor; contribuția Platformei Partidului Unic Muncitoresc la adîncirea colaborării între comuniști și social-democrați în spiritul unității

* Menționăm că articolul nostru se referă la evenimente petrecute în raza actualului județ Suceava, teritoriu care în anii 1944—1948 aparținea atât județului Suceava din acea (pocă, cît și altor județe atunci în funcție (Baia, Cîmpulung Moldovenesc, Rădăuți).

¹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Editura politică, 1975, p. 56.

² *România în anii revoluției democrat-populare 1944—1947*, Edit. politică, București, 1971, p. 56—60, 86—92, 211—215, 301—314; Vasile G. Ionescu, *Partidul Social-Democrat și problema unificării de acțiune a clasei muncitoare în anii 1944—1948*, în „Analele de istorie” anul XIX, nr. 3/1973, p. 102—117. Vezi și: Gh. Tușui, A. Petric, *Frontul Unic Muncitoresc*. București, Edit. politică, 1971, p. 76—112.

depline politice, ideologice și organizatorice; activitatea comisiilor mixte locale de pregătire a înfăptuirii de jos în sus a Partidului Unic Muncitoresc; rolul și specificul adunărilor pentru alegerea delegaților la Congresul de unificare a P.C.R. cu P.S.D.; constituirea și instalarea comitetelor județene ale Partidului Unic Muncitoresc etc. — reprezintă aspecte de mare însemnătate politică și care, în concepția noastră, sînt probleme asupra cărora istoriografia consacrată acestei laturi a istoriei partidului nostru trebuie încă să se oprească, să aducă noi contribuții, să releve semnificația acestui eveniment important în mișcarea muncitorească internațională.

Desfășurînd lupta pentru consolidarea și dezvoltarea Frontului Unic Muncitoresc, Partidul Comunist Român a acordat, chiar din primele zile după victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperiale din August 1944, o mare atenție organizării și întăririi propriilor sale rînduri. „Ieșind din ilegalitate, partidul nostru — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — și-a reorganizat întreaga activitate, reușind să-și constituie în scurt timp organizații puternice în întreprinderi și instituții, la orașe și sate, în toate județele”³. Acționînd pentru reorganizarea și lărgirea propriilor rînduri, Partidul Comunist Român a depus eforturi mari pentru organizarea maselor muncitoare în organizațiile democratice, de masă și obștești și atragerea acestora în lupta pentru transformări revoluționare profunde. Conducerea P.S.D. a trecut, de asemenea, la organizarea activității de partid în condițiile legalității. În orașele țării se reconstituiau secțiile P.S.D. care stabileau contacte cu social-democrații și alegeau comitete provizorii ale P.S.D.

În acest context, cînd rolul și sarcinile comuniștilor sporeau necontenit, în lunile decembrie 1944 și ianuarie 1945, cu sprijinul nemijlocit al conducerii partidului, s-au constituit comitetele județene ale P.C.R. Baia, Cîmpulung-Moldovenesc, Suceava și Rădăuți⁴, care au trecut imediat la primirea de noi membri în partid și organizarea celulelor. În lunile care au urmat, numărul membrilor partidului comunist a crescut simțitor, înființîndu-se noi celule, mai ales în sectorul forestier, minier, la C.F.R. și sate. Astfel, în preajma Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945, organizația județeană de partid Cîmpulung-Moldovenesc cuprindea 1715 membri⁵, cea din Baia 1049⁶, Rădăuți — aproape 2000⁷, Suceava — peste 1500⁸.

O trăsătură caracteristică a procesului de reorganizare politică a clasei muncitoare a reprezentat-o faptul că, pe măsură ce se constituiau organizațiile P.C.R. și P.S.D., acestea stabileau legături de colaborare, afirmau necesitatea transformării unității de acțiune dintre P.C.R. și P.S.D. în cadrul F.U.M. într-o forță puternică, capabilă să deschidă drumul spre cucerirea puterii politice în stat de către oamenii muncii și transformarea pe cale revoluționară a societății românești.

³ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist*, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, București, Edit. politică 1970, p. 377.

⁴ Arhivele Comitetului județean P.C.R. Suceava, fond 17, dosar 1, f. 10.

⁵ Ibidem, fond 8, dosar 1, f. 42.

⁶ Ibidem, fond 6, dosar 1, f. 102.

⁷ Ibidem, fond 17, dosar 1, f. 18.

⁸ Ibidem, fond 21, dosar 1, f. 70.

Militînd pentru întărirea unităţii de acţiune a clasei muncitoare, organizaţiile P.C.R. şi elementele de stînga din P.S.D. au acordat o atenţie deosebită dezvoltării conlucrării membrilor celor două partide în cadrul mişcării sindicale, reuşind să transforme sindicatele, comitetele de fabrică şi de întreprindere în puternice instrumente ale unităţii în lupta de clasă a muncitorilor.

Reorganizarea mişcării sindicale, prin crearea de sindicate unice, s-a realizat şi în Nordul Moldovei, începînd din octombrie 1944, cînd s-a constituit sindicatul salariaţilor publici din Suceava⁹. La sfîrşitul lui 1944 şi începutul anului 1945 s-a trecut la organizarea sindicatului salariaţilor C.F.R. Iţcani, a comitetelor de fabrică şi a sindicatelor muncitorilor de la fabricile de cherestea Falcău, Brodina, Vatra Dornei, Iacobeni, Moldoviţa, Frasin, Gura Humorului, Putna, Salina Cacica, care au fost de altfel cele mai puternice sindicate din această perioadă. În septembrie 1945 erau cuprinşi în sindicate, în judeţul Cîmpulung-Moldovenesc 3766 salariaţi, Suceava 2604, Baia 1180, Rădăuţi 1942¹⁰. În lipsa comitetelor de front unic în unele întreprinderi, sindicatele au contribuit efectiv şi substanţial la întărirea unităţii de acţiune a clasei muncitoare.

Partidul Comunist Român a acordat, totodată, o mare atenţie organizării ţărănimii muncitoare; în acest scop, în toamna anului 1944, Frontul Plugarilor — care activase pînă atunci numai în cîteva judeţe — a devenit organizaţia unică a ţărănimii muncitoare din România.

Procesul de organizare a ţărănimii în Nordul Moldovei, început imediat după eliberare şi continuat cu intensitate în primele luni ale anului 1945, a dus la atragerea în rîndurile Frontului Plugarilor a zeci de mii de noi membri. La începutul lunii iunie 1945, organizaţia judeţeană Rădăuţi a Frontului Plugarilor număra 12.000 membri¹¹, Baia 22.000¹², Suceava, peste 6.000¹³. Organizaţiile P.C.R. şi P.S.D. din judeţele amintite, traducînd în practică politica de front unic, au desfăşurat o intensă activitate în rîndurile ţărănimii, iar pentru a nu diviza forţele politice democratice de la sate au căzut de acord să întărească în comun organizaţiile comunale ale Frontului Plugarilor, în rîndurile cărora comuniştii şi social-democraţii de stînga au militat pentru consolidarea alianţei muncitoreşti-ţărăneşti — temelia regimului democrat-popular şi forţa socială cea mai importantă a revoluţiei.

În noile condiţii de după 6 martie 1945, cînd clasei muncitoare şi partidelor ei le-a revenit responsabilitatea principală pentru conducerea întregii vieţi social-politice şi economice a ţării, se puneau sarcina de a consolida neconţinut Frontul Unic Muncitoresc, prin utilizarea unor forme noi de acţiune comună şi pe plan local. În spiritul indicaţiilor date de Comitetul Central al F.U.M., în aprilie şi iunie 1945, Comitetele de F.U.M. din judeţele Suceava, Baia, Cîmpulung-Moldovenesc şi Rădăuţi, au discutat măsurile necesare menţinerii contactului permanent între reprezentanţii

⁹ Arhiva Consiliului judeţean al sindicatelor Suceava, dosar 1945, nenumărat.

¹⁰ Arhiva Centrală a UGSR, fond 1 CGM, dosar 16, f. 147.

¹¹ Arhiva Comitetului judeţean PCR Suceava, fond 17, dosar 1, f. 1.

¹² Ibidem, fond 6, dosar 1, f. 26.

¹³ Ibidem, fond 6, dosar 1, f. 29.

celor două partide muncitorești, hotărînd între altele, ca întîlnirile să aibă loc în mod regulat, în fiecare săptămînă ¹⁴.

O verigă importantă în dezvoltarea colaborării între comuniști și social-democrați a reprezentat-o activitatea comună în cadrul Consiliilor politice formate pe lîngă prefecturile județelor. Astfel, pentru adîncirea conținutului democratic al organelor locale ale puterii de stat și a întări legătura lor cu masele, guvernul dr. Petru Groza a hotărît, în aprilie 1945, constituirea, pe lîngă toate prefecturile județelor, a unor consilii politice formate din reprezentanții partidelor și organizațiilor politice ce colaborau în guvernul instaurat la 6 martie 1945. Consiliile politice județene au început să-și desfășoare activitatea din luna mai 1945 și aveau menirea de a asigura în cadrul fiecărui județ „colaborarea tuturor elementelor democratice locale; sudura realizată în sinul guvernului de largă concentrare democratică, trebuind să fie consolidată și în exterior, pe toată scara ierarhiei administrative, pînă la ultima celulă din administrația locală pentru a se asigura astfel omogenitatea necesară unei acțiuni politice și constructive, unitare în cadrul programului guvernului” ¹⁵.

Întărirea colaborării între P.C.R. și P.S.D. a reprezentat elementul catalizator al formațiunilor care făceau parte din guvern, respectiv pe plan local, din consiliile politice, contribuind la unirea tuturor partidelor și organizațiilor politice democratice putîndu-se astfel face față cu succes marilor probleme de ordin economic și politic care se ridicau atunci ¹⁶.

În zilele de 27 și 28 mai 1945, au fost constituite consiliile politice de pe lîngă prefecturile județelor Suceava * și Baia. „Rostul acestui consiliu — sublinia tovarășul Emil Bodnaraș, la constituirea consiliului politic din județul Baia — este, în primul rînd de a da prefectului un organ cu care să se consulte, acesta fiind în strînsă legătură cu poporul prin organele respective, să-i poată sugera cum se pot rezolva nevoile poporului. În al doilea rînd, scopul consiliului este de a asigura prefectului o legătură permanentă cu populația județului, în spiritul unei linii politice juste. O măsură pe care prefectul o ia, sau o dispoziție pe care o primește spre executare, să pătrundă pînă la ultima verigă care funcționează în raza județului, pentru ca fiecare cetățean s-o înțeleagă și s-o susțină” ¹⁷.

Prin activitatea de întărire a F.U.M., de unire și mobilizare a tuturor forțelor democratice și patriotice, în vederea aplicării în practică a progra-

¹⁴ Arhiva Comitetului județean P.C.R. Suceava, fond 1, dosar 1, f. 25—26, Ibidem, dosar 3, f. 12—13.

¹⁵ Arhivele Statului București, fond M.A.I., Direcția administrației de stat, dosar 22, f. 4, 148.

¹⁶ Consiliul politic județean se întrunea în fiecare săptămînă cu ordinea de zi dinainte stabilită, cuprinzînd probleme de seamă ale județului. Hotărîrile luate cu unanimitate de voturi erau executorii prin ele însele și constituiau norme pentru prefectul județului. Pentru hotărîrile cu majoritate de voturi se consemnau în procesul-verbal și opiniile minorității, iar procesul verbal se înainta la București, spre a se decide în ultimă instanță. (Ibidem, f. 148—150).

* Din Consiliul politic de pe lîngă prefectura județului Suceava făceau parte: Prisăcaru Panaite, reprezentant al partidului comunist; Rotkopf Leon, reprezentant al partidului social-democrat; Turcanu Ene, reprezentant al sindicatelor unite; Semeniuc Dumitru, reprezentant al Frontului Plugarilor; Doroftei Gheorghe, primarul orașului Suceava, reprezentant al P.N.L., — Tătărescu; Mihuță Ștefan, reprezentant al Uniunii Patrioților. (Arhivele statului Suceava, fond prefectura județului Suceava, dosar 10/1945, f. 2—3).

¹⁷ Arhiva Comitetului județean P.C.R. Suceava, fond 6, dosar 1/1945. f. 22.

mului guvernului instaurat la 6 martie 1945, forțele democratice din raza județului Suceava au constituit „un sprijin efectiv, o bază sigură a guvernului de largă concentrare democratică”¹⁸. Succesele obținute la scara întregii țări, cit și în fiecare localitate în lupta pentru consolidarea regimului democrat-popular, au fost posibile datorită existenței și consolidării F.U.M. În raportul prezentat la Conferința organizației regionale Moldova a P.C.R. din august 1945, se arăta : „Frontul Unic Muncitoresc a constituit și la noi în Moldova stîlpul principal de susținere a guvernului, temelia succeselor de pînă acum a democrației și cheazășia succeselor sale viitoare”¹⁹.

În lupta dusă de P.C.R. pentru întărirea unității de acțiune a mișcării muncitorești, un loc important îl ocupă Conferința Națională a P.C.R. din 16—21 octombrie 1945. Aceasta a ridicat lupta pentru pregătirea și realizarea unității organice a clasei muncitoare pe o treaptă mai înaltă, fapt deosebit de remarcabil, întrucît P.C.R. concepea făurirea Partidului Unic Muncitoresc nu ca pe o simplă contopire mecanică între cele două partide muncitorești, ci ca rezultat al unei susținute și profunde munci de clarificare politică și ideologică în rîndurile comuniștilor și social-democraților.

Chemarea Conferinței Naționale a P.C.R. la lupta pentru întărirea continuă a F.U.M. și pregătirea condițiilor pentru făurirea unității politice depline a clasei muncitoare a găsit o caldă aprobare și în rîndurile oamenilor muncii din nordul Moldovei. Pe adresa Conferinței au fost trimise telegrame din partea comitetelor F.U.M. și sindicale din diverse întreprinderi și instituții din Cîmpulung-Moldovenesc, Suceava, Fălticeni și Rădăuți, în care muncitorii își luau angajamentul să păstreze și să apere unitatea clasei muncitoare, să sprijine hotărârile Conferinței Naționale a P.C.R., să lupte pentru crearea Partidului Unic Muncitoresc²⁰.

Trăinicia Frontului Unic Muncitoresc a căpătat noi valențe în procesul realizării înțelegerii dintre P.C.R. și P.S.D. pentru pregătirea și desfășurarea alegerilor parlamentare din 1946. În realizarea unității forțelor democratice în noua confruntare cu reacțiunea, Frontului Unic Muncitoresc îi revenea rolul hotărîtor, el trebuind să constituie mai departe coloana vertebrală a luptei forțelor democratice împotriva reacțiunii. Marea majoritate a conducerii P.S.D., înțelegînd just imperativele epocii, a militat pentru ca P.S.D. să participe la alegeri pe listă comună cu P.C.R. și celelalte forțe care au pus bazele guvernului revoluționar-democratic, în timp ce minoritatea de dreapta, în frunte cu Titel Petrescu, s-a situat pe poziția prezentării pe liste separate în alegeri.

Sprijinul acordat de comuniști a permis majorității înaintate, revoluționare a P.S.D. să respingă manevra ce urmărea ruperea colaborării dintre partidele muncitorești și spargerea unității de acțiune a clasei muncitoare. Astfel, s-a reușit ca, la Congresul extraordinar al P.S.D. din 10 martie 1946, majoritatea delegaților să voteze pentru politica de front unic cu comuniștii în alegeri, adepții listelor separate rămînînd în absolută

¹⁸ Conferința organizației regionale Moldova a P.C.R., 19—21 august 1945, Iași, Edit. Lupta Moldovei, 1945, p. 22.

¹⁹ *Ibidem*, p. 21.

²⁰ Arhivele statului Suceava, dosar 14/1945.

minoritate. Delegații aleși la Congres de organizațiile județene ale P.S.D. Rădăuți, Suceava, Cîmpulung-Moldovenesc și Baia au militat cu toată fermitatea pentru afirmarea și promovarea Tezei nr. 1 susținută de marea majoritate a conducerii P.S.D., în frunte cu Ștefan Voitec, Lotar Rădăceanu, Teodor Iordăchescu, Tudor Ionescu, Zaharia Tănase și alții de a merge în front comun cu P.C.R. în alegerile generale. Deși unii adepți ai aripei de dreapta din P.S.D., în frunte cu Titel Petrescu, au încercat să exercite presiuni asupra unor delegați din Nordul Moldovei pentru a adopta Teza nr. 2 prin care încercau să împingă P.S.D. spre hotărîrea de a merge pe liste separate în alegeri, aceștia prin atitudinea adoptată au dat o ripostă hotărîtă elementelor oportuniste de dreapta²¹, care acționau în direcția dezbinării clasei muncitoare, a dezmembrării unității sindicale și a slăbirii unității de luptă a clasei muncitoare împotriva reacțiunii. În practică, această poziție confirma faptul că în Nordul Moldovei aripa de stînga din conducerea P.S.D., în frunte cu Ștefan Voitec și Lotar Rădăceanu, avea o influență hotărîtoare asupra majorității membrilor Partidului Social-Democrat.

Această hotărîre a reprezentat o contribuție de preț la cauza unității proletare, un pas important pe calea realizării, în jurul și sub conducerea clasei muncitoare, a unei largi coaliții a forțelor democratice.

Măsurile stabilite de Congresul extraordinar al P.S.D. din 10 martie 1946, au fost dezbătute cu activul local al ambelor partide muncitorești, în județele din Nordul Moldovei²², subliniindu-se, cu acest prilej, că hotărîrile acestuia reprezintă un succes al forțelor revoluționare, al întregii democrații românești²³, că el a dus la lichidarea unei stări de nestabilitate și șovăire care domnea în rîndul unei părți a membrilor P.S.D. în ce privește participarea sau neparticiparea în front comun în alegeri, deschidea perspectiva unei munci mai serioase pentru întărirea Frontului Unic Muncitoresc. În urma ședințelor de F.U.M. care au avut loc după Congresul extraordinar P.S.D. s-a luat hotărîrea ca „toate problemele să se rezolve în modtovărășesc, iar pentru cazuri mai grele să se facă apel la centru”²⁴. La scurt timp după aceste întruniri, Comitetul județean Rădăuți al P.C.R. informa: — „tovarășii social-democrați, în ședințele de partid pe care le-au avut au manifestat și demonstrat necesitatea colaborării hotărîte în cadrul F.U.M. Au fost și unii social-democrați, puțini la număr, care s-au opus acestei linii, dar aceștia au rămas în afara P.S.D.”²⁵.

Consolidarea F.U.M. a determinat, în același timp, întărirea unității de luptă a intelectualilor, a dus la amplificarea activității învățătorilor și profesorilor din județele Baia, Cîmpulung-Moldovenesc, Rădăuți și Suceava pentru asigurarea victoriei în alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946 a Blocului Partidelor Democratice. De pildă, profesorii și învățătorii din județele Baia și Cîmpulung-Moldovenesc, membri ai Partidului Comunist Român și Partidului Social-Democrat, au luat inițiativa de a trimite o scrisoare către toți părinții școlarilor, îndemnîndu-i să voteze cu încredere B.P.D.

²¹ Vezi colecția de documente Dumitru Juravlea, militant socialist, membru al C.C. al P.S.D. în perioada 1946–1947, căruia îi aducem pe această cale mulțumirile noastre.

²² Arhiva Comitetului județean PCR Suceava, fond 1, dosar 3, f. 12–13.

²³ Ibidem, fond 17, dosar 1, f. 94.

²⁴ Ibidem, fond 1, dosar 1, f. 25–26; Ibidem, dosar 3, f. 12–13.

²⁵ Ibidem, fond 17, dosar 2, f. 21.

„În aceste momente hotărîtoare pentru noi toți și în special pentru tineretul nostru drag, nădejdea de mîine a patriei, noi învățătorii din județul Baia, care am fost alături de dvs. în toate timpurile cu munca, cu sfatul și devotamentul nostru — se arăta în scrisoare — vă adresăm următorul apel. Spre a asigura viața noastră nouă a tuturor, pentru a avea liniștea necesară să ne refacem căminele, școlile, pentru a tămădui toate relele războiului, trebuie să facem în așa fel ca vremurile dinainte de 23 August 1944 să nu se mai întoarcă. Să facem în așa fel ca partidele ciocoesti care ne-au împins spre dictatură și război să-și dea seama că poporul, iubitor de pace și progres le-a aruncat pentru totdeauna din viața acestui neam. . .”²⁶. În scrisoarea profesorilor din Cîmpulung-Moldovenesc se sublinia: „Facem un apel călduros către toți prietenii școlii și mai ales către voi părinții copiilor a căror educație ne-a fost încredințată de la școala primară și pînă la universitate, să dați o atenție deosebită zilei de 19 noiembrie 1946 cînd se hotărăște viitorul țării noastre scumpe și deci viitorul copiilor voștri. Ce este mai scump pentru un părinte decît soarta copilului său? Și ce este mai scump pentru o națiune decît generația tinărară care va fi chemată mîine să conducă destinele scumpei noastre patrii? ... Cu grija sinceră și dezinteresată ce o avem pentru 'copiii voștri și ai noștri, și pentru viitorul țării noastre, venim să vă sfătuim și să vă îndemnăm: În ziua de 19 noiembrie votați lista Blocului Partidelor Democratice”²⁷.

Rezultatele pozitive obținute pe linia colaborării între comuniști și social-democrați, excluderea elementelor de dreapta din P.S.D., crearea Blocului Partidelor Democratice și victoria forțelor democratice și patriotice în alegerile parlamentare din 1946, toate acestea demonstrau o consolidare a politicii de front unic, politică care și-a lărgit aria de activitate, apropiind faza următoare, calitativ nouă, în colaborarea partidelor muncitorești — unificarea lor deplină, în cadrul unui singur partid marxist-leninist.

„Partidul Social-Democrat se poate mîndri — arăta Lotar Rădăceanu la începutul anului 1947 — că, în tot acest timp, a stat împreună cu partidul frate comunist în primele rînduri ale luptei. Rămășițele unui sectarism învechit și păgubitor clasei muncitoare s-au eliminat ele însele din partid, în urma clarificării politice și ideologice de la 10 martie 1946. . . Scăpat astfel de balastul unor oameni, la care teama de socialism se exprima prin ura lor împotriva ideii de unitate, partidul nostru și-a continuat ascensiunea”²⁸, transformîndu-se, cu ajutorul P.C.R., într-un partid realmente de stînga.

Noua etapă de luptă pentru dezvoltarea F.U.M. și pregătirea premiselor făuririi partidului unic se caracterizează prin perfecționarea și adîncirea colaborării între P.C.R. și P.S.D. Adunările membrilor ambelor partide și dezbaterile, în cursul anului 1947, de către comuniști și social-democrați a problemelor specifice întreprinderilor, precum și cele care apăreau la nivelul localităților, județelor etc., ajuta la înțelegerea și cola-

²⁶ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Cutia 202, afișul nr. 6263.

²⁷ Arhiva Comitetului județean P.C.R. Suceava, fond 6, dosar 71, f. 83. (Scrisoarea era semnată de profesorii Ilie Bacinschi, Traian Șuhan, I. Sirghie, Mihai Ionescu, Victor Ciumău, Nicolae Moraru și alții).

²⁸, Almanahul Socialist” — 1947, Edit. P.S.D., p. 48.

borarea mai strînsă între membrii P.C.R. și P.S.D. Rolul acestor adunări desfășurate și în județele Baia, Cîmpulung-Moldovenesc, Rădăuți și Suceava, însoțite de măsuri concrete pentru combaterea speculei și sabotajului, pentru demascarea și zdrobirea forțelor reacționare, a sporit prin faptul că se desfășurau în prezența delegațiilor comitetelor județene ale F.U.M., precum și a reprezentanților Comitetului Central al F.U.M. La accentuarea spiritului de unitate între membrii celor două partide a contribuit și Conferința Regională Moldova de Nord a P.S.D. desfășurată la Suceava, în zilele de 12 și 13 iulie 1947, în prezența lui Lotar Rădăceanu, care, în cadrul dezbaterilor, a subliniat necesitatea dezvoltării la un nivel mai înalt a colaborării dintre social-democrați și comuniști, pentru înlăturarea neajunsurilor ce apăreau în buna funcționare a F.U.M.²⁹

Organizarea și desfășurarea alegerilor sindicale, în vara anului 1947, au constituit o etapă importantă în lupta pentru realizarea Partidului Unic al clasei muncitoare. Rezultatele alegerilor sindicale au dovedit izolarea de masă a social-democraților de dreapta, contribuind, în același timp, la cimentarea legăturilor între comuniști și social-democrați de stînga. Presiunea de jos, din județe, întreprinderi și instituții, a fost un factor important în determinarea conducerii P.S.D. de a păși în mod hotărît spre desăvîrșirea unității politice a clasei muncitoare³⁰.

În Nordul Moldovei, ca dealtfel în întreaga țară, comuniștii reprezentau factorul însuflător și conducător al comitetelor de întreprindere și sindicale. Următoarea situație statistică reflectă concludent componența politică a comitetelor de sindicat din această parte a țării, în urma alegerilor³¹.

JUDEȚUL	Numărul sindica- telor	Apartenența politică a membrilor comitetelor de sindicat		
		comuniști	social-de- mocrați	muncitori fără de partid
Baia	13	121	26	49
Cîmpulung-Moldovenesc	18	161	35	38
Rădăuți	9	79	26	18
Suceava	17	137	54	42
TOTAL :	57	498	141	117

P.C.R., prin întreaga sa activitate, își cucerise rolul de forță conducătoare necontestată a revoluției. El devenise cel mai influent partid politic în toate județele țării. Spre exemplu, în decembrie 1947, județeană P.C.R. Baia avea 6500, Rădăuți aproape 4000, Suceava peste 5000 membri.³²

În același timp, lucrările Congresului al XVIII-lea al P.S.D. din octombrie 1947 au consfințit victoria elementelor de stînga, revoluționare, împotriva celor de dreapta, ceea ce a făcut posibil ca în perioada urmă-

²⁹ Arhiva Comitetului județean P.C.R. Suceava, fond 6, dosar 1, f. 41.

³⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 8, f. 177.

³¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 8, f. 155—156.

³² Arhiva Comitetului județean P.C.R. Suceava, fond 6, dosar 2, f. 135, fond 17, dosar 1, f. 69, fond 21, dosar 1, f. 70.

toare să se înregistreze din parte acestui partid pași rapizi și hotărâți pe calea colaborării cu P.C.R. În cadrul acestui congres, delegații din Nordul Moldovei și-au expus punctul de vedere concret și fără echivoc asupra necesității stringente a realizării unității depline, politice și organizatorice a clasei muncitoare³³.

Cu prilejul dezbaterii documentelor Congresului al XVIII-lea în organizațiile P.S.D. din județele Rădăuți, Cîmpulung Moldovenesc, Baia și Suceava, foarte mulți membri ai P.S.D. au vorbit cu înflăcărare despre faptul că partidul comunist este un partid revoluționar proletar, cu o activitate foarte bogată, că „partidul comunist este fratele bun al partidului social-democrat. Cei care cred altfel nu pot fi social-democrați și pot fi calificați fără să greșim dușmani ai socialismului”³⁴. În cursul luptei, alături de P.C.R., covârșitoarea majoritate a membrilor P.S.D. au părăsit reformismul și oportunismul promovat de elementele de dreapta. Izolînd și înlăturînd elementele oportuniste de dreapta, P.S.D. a făcut cotitura hotărîtoare spre stînga, spre partidul comunist, creindu-se astfel premisele necesare transformării frontului unic în partidul unic al clasei muncitoare.

În rîndurile membrilor P.S.D. exista un puternic curent spre unificare cu comuniștii. Ca urmare, la sfîrșitul anului 1947, s-a trecut la pregătirea practică a realizării Partidului Unic Muncitoresc, pe baza platformei elaborate de conducerea centrale ale celor două partide și dezbătută amplu în rîndurile membrilor lor.

Elaborarea și prelucrarea Platformei Partidului Unic Muncitoresc a marcat o etapă superioară în lupta pentru realizarea unității depline a clasei muncitoare din România.

Dezbaterea platformei P.U.M. a constituit și în Nordul Moldovei un prilej de intensificare a muncii de educare revoluționară a maselor de oameni ai muncii, de ridicare a combativității lor, de antrenare și mobilizare la îndeplinirea sarcinilor economice și politice stabilite de Partidul Comunist Român. În adunarea de la Suceava a activului ambelor partide pentru dezbaterea platformei P.U.M. s-a demonstrat că sciziunea în mișcarea muncitorească a dus la „slăbirea capacității de luptă a clasei muncitoare”³⁵ și, de aceea, cei peste 600 activiști ai P.C.R. și P.S.D. s-au angajat să militeze cu hotărîre pentru a realiza P.U.M. și desființa pentru totdeauna forțele potrivnice unității organice a clasei muncitoare. Participanții la dezbaterile comune, comuniști și social-democrați, precum și oameni ai muncii fără de partid, au cerut să li se explice ce calități trebuie să întru-nească acela care își exprimă dorința să devină membru al partidului revoluționar unic al clasei muncitoare. Oamenii doreau să afle „cine poate și cine nu poate să intre în partidul unic”, „din ce cauză cele două partide au stat separate”. De asemenea, au fost puse întrebări și s-au cerut explicații asupra categoriei de „exploatare”, „cînd se va face unificarea” și „cum se vor alege organele de conducere”, „care va fi organizația de bază a P.U.M.”, „dacă în P.U.M. vor mai intra elementele burgheze din P.S.D.”³⁶ etc. Aceste probleme dezvăluiau inte-

³³ Colecția de documente Dumitru Juravlea.

³⁴ Colecția de documente Dumitru Juravlea.

³⁵ „Lupta poporului”, nr. 146 din 11 ianuarie 1948.

³⁶ Arhiva Comitetului județean P.C.R. Suceava, fond 21, dosar 1, fila 65.

resul și grija participanților față de înțelegerea și cunoașterea profundă a principiilor politice, ideologice și organizatorice pe baza cărora se clădea partidul marxist-leninist unic.

În prima parte a lunii decembrie 1947, au fost desemnate și alese comisiile mixte județene, compuse din câte 2 comuniști și 2 social-democrați, și care aveau misiunea de a coordona munca de pregătire a Partidului Unic Muncitoresc. Alegerea și constituirea comisiilor mixte a avut o mare însemnătate politică și ideologică. Participarea în comun a comunistilor și social-democraților la adunările pentru constituirea comisiilor mixte, a însemnat cucerirea de noi poziții în direcția strîngerii legăturilor între membrii celor două partide muncitorești, în spiritul Platformei P.U.M.

Unitatea de acțiune a clasei muncitoare începuse să se transforme treptat în unitate deplină, politică și organizatorică. În această stare de spirit, începînd cu 12 ianuarie 1948, s-au desfășurat adunările comunistilor și social-democraților pentru alegerea comitetelor de partid și a birourilor organizațiilor de bază ale P.U.M. Trecerea la această acțiune a însemnat continuarea și încununarea cu succes a politicii de F.U.M. la un nivel superior. „Toate adunările făcute atît la Fălticeni, cît și în plăși — informa județeană Baia a P.C.R. — s-au desfășurat într-un cadru sărbătoresc și cu mult entuziasm. Felul în care au participat la discuții, angajamentele luate pentru îndeplinirea sarcinilor — atît de comuniști cît și de socialiști — a arătat că actul înfăptuirii P.U.M. a făcut să se întărească conștiința de clasă și a dovedit o ridicare a nivelului și maturității politice”³⁷.

Modalitatea originală în care comunistii și social-democrații din România au înfăptuit nemijlocit comitetele și organizațiile de bază ale Partidului Unic Muncitoresc a contribuit într-o mare măsură la înlăturarea deosebirilor ce mai existau din punct de vedere politic și ideologic între membrii celor două partide și unirea lor organică în cadrul P.U.M. pe baza principiilor marxism-leninismului.

După încheierea procesului de constituire a organizațiilor de bază ale partidului unic s-au desfășurat în zilele de 24 și 25 ianuarie 1948 adunările județene ale reprezentanților P.U.M., pentru alegerea delegaților la Congresul de unificare a P.C.R. și P.S.D.

La Suceava, adunarea județeană pentru alegerea delegaților la Congresul P.U.M., s-a desfășurat sub președenția lui Emil Bodnaraș, care, luînd cuvîntul, a spus: „Ceea ce facem astăzi și ceea ce vom consacra prin Congresul din februarie 1948 înseamnă un uriaș pas înainte pe linia consolidării puterii populare, a progresului, a luptei pentru a împinge omenirea înainte...”³⁸. Participanții la adunarea județeană a activului de partid din Cîmpulung-Moldovenesc, evidențiind însemnătatea luptei desfășurate pentru crearea partidului unic al clasei muncitoare, au remarcat că acesta „va fi însemnată cu roșul biruințelor în istoria muncitorimii cîmpulungene, în istoria proletariatului din România”³⁹.

În acest spirit, adunările județene ale reprezentanților P.U.M. pentru alegerea delegaților la Congresul de unificare, au marcat un nou

³⁷ Ibidem, fond 6, dosar 6, fila 9.

³⁸ „Lupta poporului” nr. 153 din 28 ianuarie 1948.

³⁹ „Lupta poporului” nr. 154 din 29 ianuarie 1948.

pas înainte pe drumul făuririi P.U.M. În fapt, P.U.M. începuse deja să-și afirme cu toată forța existența prin constituirea și alegerea comitetelor și birourilor organizațiilor de bază unice și activitatea pe care acestea o conduceau. Adunările reprezentanților P.U.M., desfășurate în județele Suceava, Baia, Rădăuți și Cimpulung-Moldovenesc, au ales un număr de 19 delegați, investiți cu dreptul de a lua parte la Congresul de unificare a P.C.R. cu P.S.D., pentru a consacra existența de sine stătătoare a Partidului Unic Muncitoresc.

În zilele de 1, 2 și 3 februarie 1948, au fost organizate adunări ale activului de partid pentru constituirea și instalarea comitetelor județene ale P.U.M.

La județeană Rădăuți, adunarea activului care a avut loc în 3 februarie 1948 a fost condusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu, care, în numele comisiei centrale de organizare a partidului unic, a instalat noul comitet județean al P.U.M.⁴⁰.

În cuvîntul rostit cu acest prilej, tovarășul Nicolae Ceaușescu, trecînd în revistă împrejurările în care se făurește unitatea deplină a clasei muncitoare din România, arăta că: „Sîntem prima țară care înfăptuiește unificarea partidelor muncitorești”⁴¹ și că toate realizările regimului democrat-popular „se datoresc existenței Frontului Unic Muncitoresc, a unității de luptă a clasei muncitoare”⁴². În încheiere, trasa sarcinile care stăteau în fața organizațiilor P.U.M.: democratizarea economiei naționale, sprijinirea sectorului industriei de stat — baza economiei naționale; dezvoltarea cooperativelor satești, asigurînd îmbunătățirea condițiilor de viață ale țărănimii muncitoare; ridicarea producției și organizarea ei pe bază de plan; întărirea muncii de educare a maselor și tineretului, dezvoltarea dragostei pentru muncă și libertatea națională, încrederea în forțele proprii⁴³.

Adunări asemănătoare au avut loc în perioada 1—3 februarie 1948 și în județele Baia, Cimpulung-Moldovenesc și Suceava.

Constituirea și alegerea organelor locale, teritoriale ale P.U.M. au însemnat așezarea temeliei trainice a detașamentului de avangardă unic al clasei muncitoare, pe baza principiilor revoluționare ale marxism-leninismului. În acest proces, toate încercările adversarilor făuririi unității organice a clasei muncitoare au fost zdrobite prin lupta dusă de P.C.R., în colaborare cu social-democrații de stînga, care au realizat, de fapt, unitatea politică și organizatorică a clasei muncitoare.

Delegații aleși în adunările generale ale județelor s-au întrunit la București, la 21 februarie 1948, cînd au început lucrările Congresului de unificare și care a consfințit, de fapt, realitatea din țară, revenindu-i sarcina de a proclama în mod public și solemn unificarea celor două partide într-un partid unic, pe baza concepției revoluționare materialist-dialectice despre viață și lume, căruia i-a revenit sarcina conducerii luptei poporului român pe drumul construirii socialismului.

⁴⁰ „Lupta poporului” nr. 164 din 9 februarie 1948.

⁴¹ „Lupta poporului” nr. 164 din 9 februarie 1948.

⁴² „Lupta poporului” nr. 164 din 9 februarie 1948.

⁴³ „Lupta poporului” nr. 164 din 9 februarie 1948.

Partidul Unic Muncitoresc a fost rezultatul dezvoltării factorilor interni, al succeselor obținute de clasa muncitoare în întărirea unității de acțiune, în consolidarea regimului democrat-popular. Lupta pentru întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare, asigurată prin acordul din aprilie 1944 între P.C.R. și P.S.D., a avut două faze importante : prima a fost activitatea în cadrul Frontului Unic Muncitoresc, unde, prin luptele comune ale comuniștilor, social-democraților și a oamenilor muncii fără de partid, pe tărîm economic și politic, pentru zdrobirea reacțiunii și consolidarea succeselor obținute sub conducerea clasei muncitoare, s-a realizat nemijlocit apropierea între toți oamenii muncii din țara noastră. La sfîrșitul anului 1947, clasa muncitoare din România a pășit în a doua fază a luptei pentru unitate, faza desăvîrșirii ei, a unității depline a forțelor muncitorești din întreaga țară. Dușmanul nostru este unul singur și lupta împotriva lui — cereau muncitorii în această etapă — trebuie dusă de forțe unite, de un comandament unic și tovrărășesc — Partidul unic al clasei muncitoare.

„Prin originalitatea căii pe care s-a produs și a formelor pe care le-a îmbrăcat acest proces de unificare — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu —, experiența clasei muncitoare din România constituie o contribuție însemnată la îmbogățirea tezaurului teoretic și practic al mișcării comuniste și muncitorești internaționale”⁴⁴.

În lumina celor arătate mai sus, se poate aprecia că activitatea organizațiilor P.C.R. din Nordul Moldovei, cu trăsăturile și particularitățile sale, învățămintele și experiența acumulată în această perioadă, face parte integrantă din lupta generală a Partidului Comunist Român pentru lichidarea sciziunii din rîndurile clasei muncitoare și desăvîrșirea unității sale politice și organizatorice, ceea ce a constituit un eveniment de mare importanță pentru consolidarea rolului conducător al clasei muncitoare în pregătirea și înfăptuirea revoluției socialiste.

⁴⁴ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la plenara C.C. al P.C.R. din 28 februarie — 2 martie, 1973, în România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, Vol. 8, București, Edit. politică, 1973, p. 164—165.

ARGUMENTELE JURIDICE ALE REVENDICĂRILOR ROMÂNEȘTI DIN *SUPPLEX LIBELLUS VALACHORUM*

DE

VLADIMIR HANGA

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea criza regimului feudal se accentuează în Transilvania; germenii capitalismului încep a se dezvolta impetuos, exploatarea iobagilor se înăsprește, iar ascuțirea contradicțiilor sociale duce la puternice mișcări sociale ce culminează cu marea răscoală țărănească a lui Horia, Cloșca și Crișan ¹. Totul arăta că problemele social-politice ale feudalismului în descompunere nu puteau fi soluționate pe calea reformelor ².

Paralel cu lupta dusă de iobăgimea română — împreună cu iobagii celorlalte națiuni — împotriva regimului feudal, pătura conducătoare românească, acum în formare, desfășoară o vie activitate pentru emanciparea națională a românilor considerați „tolerați” în pofida faptului că aceștia reprezentau marea majoritate a populației transilvănene.

În acest scop pătura conducătoare românească concepe un program politic corespunzător stărilor de lucruri din Transilvania și năzuințelor epocii. Acest *credo* a fost formulat pentru prima dată de către Inochentie Micu Clain — Klein ³ în memoriile pe care le-a adresat vreme de 16 ani Curții imperiale de la Viena ⁴.

Pe baza unor puternice argumente istorice ⁵ și juridice ⁶ el cerea ca românii să fie recunoscuți ca a patra națiune în stat și să li se recunoască drepturi egale cu ale celorlalți locuitori din Transilvania.

Aceste revendicări și-au găsit expresia în formularea cuprinzătoare și judicios argumentată din memoriul pe care în 1791 l-au prezentat împăratului Leopold al II-lea, în numele populației românești din Transil-

¹ Cu privire la mișcările țărănești, vezi N. Densușeanu, *Revoluția lui Horia în Ardeal și Ungaria*, București, 1884 și mai nou I. Toth Zoltan, *Mișcările țărănești din Munții Apuseni până la 1848*, București, 1955, p. 130 și urm.

² Vezi, *Istoria României*, III, București, 1964, p. 792 și vol., *Din Istoria Transilvaniei*, I³, București, 1963, p. 253 și urm.

³ Aug. Bunea, *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728—1751)*, Blaj, 1900 și mai ale D. Prodan, *Supplex libellus Valachorum*, București, 1967, p. 137 și urm.

⁴ Dintre toate cel mai important este cel din 8 martie 1835 (vz. textul la T. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, I², Sibiu, 1904, p. 60). Alte cereri și memorii au fost adresate guvernului sau dietei transilvănene.

⁵ Argumentul istoric se întemeia pe vechimea autohtonismului românilor în Transilvania.

⁶ Argumentul juridic era scos din dreptul natural: în raport cu numărul lor românii poartă de două ori atâtea sarcini cît toate celelalte naționalități împreună. (Vezi Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 75 și urm.)

vania, episcopii Gherasim Adamovici și Ioan Bob. Cunoscut sub numele de *Supplex libellus Valachorum*⁷ acest document este cel mai important act politic al românilor din Transilvania, din tot secolul al XVIII-lea. Sintetizînd revendicările generale ale populației românești din Transilvania, memoriul reușește să le dea o argumentare superioară și să devină pentru mai mult de o jumătate de secol un program mereu actual de luptă.

Momentul istoric în care a fost înaintat memoriul era în linii mari prielnic satisfacerii unor asemenea doleanțe.

Sub raport intern absolutismul luminat al lui Iosif al II-lea — iosefinismul⁸ — urmărise o adaptare a societății la noile condiții social-economice ale vremii, o schimbare a lumii, pornită de sus, prin reforme luminate, ieșite din rațiunea suveranului. Statul, în noua concepție, cu toată lărgirea funcțiilor lui, rămînea însă feudal⁹, deoarece burghezia ce se năștea nu era încă destul de puternică pentru a răsturna vechiul eșafodaj social printr-o revoluție așa cum se întîmplase în Franța.

Marea nobilime și clerul înalt s-au arătat potrivnici noilor reforme și s-au împotrivit aplicării lor, încurajînd o puternică reacțiune împotriva acestora. În schimb burghezia în formare — mai ales a popoarelor ținute în stare de inferioritate politică — aderă cu căldură la noile reforme în aplicarea cărora vedea posibilitatea dezrobirii ei politice și naționale. Dar burghezia nu era atît de puternică pentru a contracara uneltirile mării nobilimi și pentru a-și deschide calea spre revoluție; nădăjduind că va obține avantaje concedare de mîrinimia imperială ea neglija în mare măsură alianța cu masele largi populare. Nimic mai firesc, așadar, ca reacțiunea să triumfe, iar împăratul Iosif al II-lea să-și revoce cu puțin înainte de moartea sa, reformele proiectate¹⁰. Această „restaurare” devine, sub domnia urmașului său Leopold al II-lea, lozinka generală a nobilimii în lupta ei împotriva sistemului iosefinist. O asemenea refacere constituțională implica însă și revizuiți; instituțiile imperiale clătinate pînă în temelii nu puteau fi pur și simplu repuse în starea de mai înainte, ci urmau a fi, în anumite limite, revizuite. Mersul ascendent al istoriei nu cunoaște reveniri „totale” oricît pe consecvent s-ar fi urmărit aplicarea acestora.

Dar calea reformelor nu putea fi cu totul închisă într-o epocă în care iluminismul își deschisese drum spre regiunile cele mai îndepărtate

⁷ În ediția lui Ioan Piuariu de la Iași 1791 titlul este : *Representatio et humillimae preces universae in Transilvania Valachicae Nationis*. Titlul de *Supplex libellus Valachorum* i-a fost dat de către I. C. Eder în ediția sa de la Cluj, 1791. Traducerea românească a textului se găsește la T. Păcățian, *op. cit.* I, p. 114 și este datorată lui Elie Daianu. Cea mai nouă și în același timp cea mai corectă ediție latinească și traducere românească a memoriului la D. Prodan, *Supplex libellus, op. cit.*, p. 475 și urmât. Lucrarea academicianului D. Prodan constituie în același timp lucrarea de căpetenie asupra problemei.

⁸ Dintre lucrările mai noi referitoare la despotismul luminat al lui Iosif al II-lea, vezi Fr. Valjovec, *Der Josephinismus*, München, 1945, Kálmán Benda, *A jozefinizmus és jakobinusság kérdései a Habsburg-Monarchiában*, în „Történelmi Szemle”, 1965, p. 388 și urm. și D. Prodan, *Supplex libellus, op. cit.*, p. 239 și urm.

⁹ Pentru consecințele iosefinismului asupra românilor transilvăneni cf. N. Iorga, *Istoria românilor*, VIII. București, 1938, p. 23 și urm.

¹⁰ La 28 ianuarie 1790 împăratul își revocă toate dispozițiile cu excepția edictelor privind iobăgia, preoțimea și cel privind toleranța. Moartea împăratului are loc la 20 februarie același an.

ale Europei și mai ales cînd în Franța forțele revoluționare burgheze, răsturnînd vechile așezăminte feudale, puseseră temeliile unei noi orînduirii¹¹. Exemplul Franței constituia pentru forțele progresiste din Europa un îndemn, iar pentru nobilimea reacționară ce nu înțelegea rosturile vremii, un avertisment.

Pentru poporul român acest moment istoric era cît se poate de favorabil; reformismul însemna pentru el deschiderea orizontului eliberării politice și naționale. Cînd toate forțele politice ale țării își formulau revendicări, profitînd de situația dinlăuntrul și îndemnate de exemplele din afară, cînd „restaurările” constituționale deveniseră lozincă epocii, poporul român și le-a formulat pe ale sale, pornind pe calea unei acțiuni pe care porniseră și alte popoare¹².

În căutarea unei vieți constituționale și naționale proprii, românii își aleseră, așadar, pentru petiția ce cuprindea revendicările lor, momentul cel mai propice.

Care era cuprinsul acestei petiții?

În prima parte memoriul conține o expunere istorică menită să probeze vechimea națiunii române în Transilvania și prioritatea ei față de toate celelalte națiuni ale țării¹³. Autohtoni în aceste părți, urmași ai colonilor lui Traian, ei n-au putut fi dislocați de năvălirile popoarelor migratorii, bucurîndu-se și după pătrunderea ungarilor în Transilvania de drepturile lor milenare.

Această stare de lucruri s-a schimbat numai în secolul al XVII-lea prin colecția de legi numită *Approbatae Constitutiones*¹⁴ în care s-au strecurat la adresa națiunii române aprecieri injurioase și lipsite de orice bază legală ca: „tolerată”, „neadmisă între stări”, „admisă în țară pentru folosul public”, „tolerată pentru folosul țării”, în timp ce religia ei era socotită ca nefăcînd parte din religiile „recepte” din Transilvania.

Așa stînd lucrurile nimic mai firesc ca națiunea română să fie repusă în toate drepturile ei de care, pe nedrept, a fost lipsită și să fie înlăturate toate expresiile jignitoare introduse fără nici un temei juridic în susmenționata legiuire.

Cu alte cuvinte o *restitutio in integrum* justificată prin faptul că națiunea română constituie „cu mult cea mai veche națiune din Transilvania” (*omnibus aliis longe antiquior est natio Valachorum in Transylvania*) și întemeiată pe o serie de puternice argumente juridice pe care le vom analiza în continuare¹⁵.

Mai întîi petiția se întemeiază, în mare, pe două principii: pe cel al echității naturale și pe drepturile omului și cetățeanului.

¹¹ Cf. A. Soboul, *Revoluția franceză 1789—1799*, București, 1962, *passim*.

¹² Cf. D. Prodan, *Supplex libellus*, cit. *passim*. care ne dă o vie și completă frescă a epocii.

¹³ Se pare că fundamentarea istorică a memoriului este opera lui S. Micu. Vezi Z. Pteleșanu, *Luptele politice ale românilor din Ardeal din 1790—1792*, București, 1923, p. 21.

¹⁴ Colecția de legi care cuprinde regulile de drept mai importante începînd din anul 1510, adică din epoca Principatului transilvănean. Colecția a fost aprobată de dietă și publicată la 15 martie 1653. Cf. Șt. Pascu—Vl. Hanga, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului român, III, Feudalismul*, București, 1963, *passim*.

¹⁵ Asupra problemei vezi și A. Ionașcu, *L'aspect juridique des revendications et des proclamations nationales formulées au cours de l'histoire par la nation roumaine de Transilvanie*, extras din „Revue de Transylvanie” VII—IX, 1944, p. 9 și urm.

În adevăr dreptul natural (*aequitas naturalis*) constituia în concepția timpului principiul superior de echitate socială¹⁶. În virtutea acestui principiu egalitatea în fața legilor și respectul drepturilor fiecărui cetățean trebuia să devină pivotul oricărei legislații, iar acolo unde dreptul pozitiv venea în conflict cu acest principiu, sădit în conștiința omenirii încă din epoca copilăriei sale, legile trebuiau de îndată modificate sau înlocuite pentru a corespunde echității naturale¹⁷.

Memoriul menționează totodată și drepturile omului și cetățeanului pe care cu cei doi ani în urmă, în 26 august 1789, Adunarea Națională Constituantă a Franței le declara ca fiind anterioare statului și în consecință obligatorii în egală măsură atât pentru conducători cât și pentru supuși. Invocând drepturile omului și cetățeanului (*iura tum hominis, tum civis*)¹⁸, memoriul le ridică totodată la rangul unor drepturi inerente societății civile (*civilis societatis*), în egală măsură corespunzătoare tuturor membrilor ei.

În concepția timpului, aceste drepturi, inerente omului și cetățeanului, urmau să-i asigure participarea la treburile publice și să-i garanteze libertatea și egalitatea politică indiferent de naționalitate sau religie. De mai multe ori invocând aceste drepturi, petiția le reamintește conținutul, subliniind că nu este îngăduit ca o parte din cetățeni ridicându-se împotriva celeilalte s-o lipsească cu sila de drepturile ei și s-o asuprească (*ut alteram suis iuribus violenter privet, opprimatque*). Numai „înlăturându-se orice neînțelegere și dezbinare între națiuni și lăsând la o parte toate prejudecățile celor potrivnici” (*omne dissidium et scissionem inter nationes antevertendam, posthabitis quibuscumque in contrarium renitentium praeiudiciis*) se „va putea șterge cu totul orice deosebire nedreaptă de inegalitate” (*omni iniustae inaequalitatis discrimine penitus sublato*) românii putându-se astfel bucura pe deplin, fără a se ține „seama de națiune sau de religie, de aceleași drepturi și aceleași beneficii ca și celelalte neamuri” (*nullo habito respectu ad nationem ac religionem, iisdem iuribus et beneficiis aequae ac aliae... gentes perfecte fruuntur*).

În argumentarea sa memoriul specifică de nenumărate ori că nu e vorba de a se acorda națiunii române drepturi și libertăți cetățenești noi și numai de a repune în drepturile și libertățile avute mai înainte (*restitutio in integrum*).

Dovedind că națiunea română este cea mai veche din Transilvania și singura autohtonă memoriul arată că, după venirea ungarilor în Transilvania, românii au acceptat conviețuirea cu aceștia și „drepturile de cetate pentru amândouă popoarele, adică pentru cel unguresc și românesc, fiindu-le

¹⁶ Cu privire la ideea de drept natural în epoca luminilor, vz. D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 37 și urm.

¹⁷ Trebuie subliniat că ideea dreptului natural era uneori invocată în sec. XVIII și pentru sprijinirea prerogativelor nobiliare socotite „conforme” naturii omenești ! Sugestivă, dar neriguroasă definită, definiția capătă câteodată accepțiuni contradictorii.

¹⁸ Sau: *iura... tum hominis, tum ipsius societatis civilis; iura quae omnibus civibus essentialiter adhaerent etc.*

comune (*iura civitatis utrique genti, hungaricae scilicet et valachicae... communia erant..*) s-au unit într-o singură societate” (*in unam societatem coaluere*).

Acceptînd teza contractului social autorii memoriului arată că românii prin convenții (*pactis conventis*) au primit să conclocaască cu maghiarii cu care au împărțit în mod egal drepturile civile (*iura civilia*)¹⁹ și ca o confirmare a acestei stări de lucruri ei citează cronica notarului anonim al regelui Bela²⁰ și alte documente posterioare care amintesc de „obștea locuitorilor unguri și români din părțile Transilvaniei” (*universitatis regnicolarum Hungarorum et Valachorum in partibus Transylvanicis*).

De aceste drepturi civile și libertăți publice românii n-au fost lipsiți prin nici o lege, rămînînd pînă în secolul al XVII-lea în pașnica folosință a tuturor acestor drepturi și libertăți. Această stare de lucruri s-a schimbat în fapt în secolul de mai sus în urma apariției colecției de legi intitulate: *Approbatæ Constitutiones*. În acest codice s-au strecurat cîteva texte injurioase pentru națiunea română cu totul potrivnice pactului fundamental (*pactum conventum*) ce asigura atît românilor, cît și ungarilor, drepturi egale.

După două din ele națiunea română ar fi numai tolerată în Transilvania avîndu-se în vedere doar interesele publice (*propter emolumentum regui tolerabantur, propter bonumpublicum admissa sit*²¹, după alte două n-ar face parte din stările țării (*in regno inter status reputate non sit, e tribus nationibus consistente regno*²², iar după un altul religia națiunii române nu face parte din cele patru religii recepte ale țării (*prout religio nationis Valachicae e quattor receptis non est*)²³.

Ce valoare juridică au însă aceste texte din *Approbatæ* se întreabă autorii memoriului? Ei remarcă, pe bună dreptate, că susmenționata colecție cuprinde legile și decretale transilvane promulgate între anii 1540 și 1653. Codul urmărea așadar din nevoi practice să pună la dispoziția organelor judiciare într-un singur volum legile în vigoare (*nam collectio haec testante eius praefatione non nisi e decretis et articulis diaetalibus ab anno 1540 qua Transylvania ab Hungaria separata fuit, ad annum usque 1653 conditis*. Dar compilatorii nu au făcut așa cum se obișnuia numai muncă de tehnică legislativă, ci și-au permis să insereze cu de la ei putere în cîteva legi textele sus menționate cu privire la români. Aceste expresii care nu figurau așadar în textul original al legii, arată, după cum putem citi în memoriu, mai degrabă dușmănia decît dragostea compilatorului față de poporul român (*expressiones quae odium potius quam amorem compilatorum erga nationem Valachicam non obscure indicant*).

Cu alte cuvinte expresiile injurioase la adresa românilor fiind doar simple considerente și nu dispoziții legale²⁴ — și nici nu puteau fi din momentul ce nici o lege nu le edictase — erau lipsite de orice valoare

¹⁹ Invocarea contractului social se face în textul memoriului de nouă ori. Interesant de subliniat că autorii înțeleg ideea de contract social într-un sens mai larg: convenția între două popoare.

²⁰ Pentru textul cronicii vezi Șt. Pascu — Vl. Hanga, *Creslomație*, cit., p. 77.

²¹ Pars I, tit. 8, art. 1; Pars I, tit. 9, art. 5

²² Pars I, tit. 8, art. 1; Pars III, tit. 1, art. 1

²³ Pars III, tit. 53, art. 1.

²⁴ Aurelian Ionașcu, *op. cit.*, p. 11.

legală și obligatorie în virtutea celor mai elementare principii de drept. Indiferent de motivele subiective care au prezidat la introducerea acestor expresii (greșeală, nebagare de seamă sau intenția de a prejudicia pe români — *errore, incuria seu animo nocendi*), ele, neîndeplinind sub aspectul formei condițiile unei legi (*forma legalis*) și nici întemeindu-se pe articolele unor legi promulgate anterior, sînt simple enunțări de fapt fără putere obligatorie.

În concluzie, aceste adausuri neavînd nici o bază legală, n-ar fi trebuit să aibă nici o valoare (*etsi vero talia praemissa, nisi legali cuidam fundamento innituntur, nullum vigorem habere soleant*); cu toate acestea ele au găsit ecou la mulți locuitori ai țării și astfel s-a răspîndit părerea că poporul român și religia lui sînt numai tolerate în Transilvania. Și treptat o situație de fapt s-a substituit uneia de drept.

Situația precară a românilor nu era, așadar, o consecință și nici nu putea fi, a dispozițiilor unor legi, ci a unei stări de fapt, evident temporară (*Omnis igitur moderna tristis Valachorum in Transylvania sors, non legibus, sed iniuriarum temporum debetur*). De altfel puterea legislativă nici nu putea priva, chiar dacă ar fi vrut, națiunea română, autohtonă în Transilvania, de drepturile ei civile (*iuribus civilibus*), deoarece acestea se întemeiază pe vechi convenții (*pacta conventa*) unanim recunoscute.

Societatea civilă din Transilvania—afirmă autorii, adepți ai contractului social, se întemeiază pe o convenție dintre români, locuitorii aborigeni ai pămîntului, și unguri, așezați posterior pe aceste meleaguri (*societatem civilem in quam Hungari et Valachi... coaluerunt*); și deoarece pînă acum această convenție n-a fost desființată este de la sine înțeles că vechile convenții au rămas mai departe în vigoare (*manserunt priora pacta conventa in suo vigore*).

Și evident consecința firească a memoriului românesc nu poate fi decît una singură: repunerea națiunii române în drepturile de care s-a bucurat anterior (*ad omnia quibus antea gavisus fuit iura reponere*).

Memoriul românilor se bizuia așadar sub aspect juridic teoretic pe principiile dreptului natural, ale societății civile și ale unor vechi convenții (*aequitati naturali, principisque societatis civilis, pactisque conventis*). Pe deasupra însă petiția se întemeiază pe un argument a cărei valoare juridică practică rezultă din realitatea demografică a Transilvaniei: dreptul pe care-l conferă numărul lor majoritar²⁵.

În adevăr memoriul arată că, potrivit recensămintelor oficiale din 1761, 1766 și 1787, dintr-un milion șapte sute de mii de locuitori ai Transilvaniei, un milion îl constituie națiunea română. Prin urmare națiunea română constituia majoritatea zdrobitoare a populației Principatului; acest fapt trebuia să prezinte o importanță hotărîtoare pentru viața constituțională a țării. Principiul, formulat de gînditorii progresiști ai secolului, a fost proclamat în art. 3 al Declarației drepturilor omului și cetățeanului care precizează că toate puterile statului emană dela națiune: „Le principe de toute souveraineté réside essentiellement dans la nation”²⁶.

²⁵ De remarcat că acum pătrunsese în Imperiul austriac ideile apusene că bogăția națională depinde de numărul populației. Fiziocratismul în special, punînd accent pe producția agricolă, reliefează importanța muncitorilor agricoli și rolul creșterii populației.

²⁶ Cf. și Diderot V^o *Autorité publique* în *Encyclopédie*.

De aici consecința : legea nu poate fi decît expresia voinței generale, iar în formarea acesteia majoritatea joacă rolul decisiv ²⁷. Cu alte cuvinte tocmai națiunea majoritară este exclusă de la exercițiul drepturilor politice nu prin lege, ci prin vitregia vremurilor (*non lex ulla, sed iniquitas temporum ; non lege, sed iniquo duntaxat fato destrusa fuit*).

Întemeindu-se pe această stare de lucruri autorii memoriului invocă, în strînsă legătură, un alt argument juridic : reciprocitatea dintre obligații și drepturi. În temeiul acestui principiu nu pot exista drepturi fără obligații proporționale și vice-versa. Or, deși românii suportă sarcinile țării într-o proporție mult mai mare decît toate celelalte popoare (*et in genere publica provinciae onera natio supplicans a proportione maioris numeri in maiori etiam quantitati quam omnes aliae nationes simul sumptae sustineat*), totuși ei nu se bucură de drepturi asemănătoare cu celelalte națiuni ²⁸. Dimpotrivă le-au fost abolite în fapt printr-o cruntă nedreptate.

Și pentru ca argumentarea juridică să fie completă, memoriul înlătură și o eventuală excepție pe care adversarii ar putea-o aduce tezei susținute : drepturile românilor n-au putut cădea în desuetudine prin efectul prescripției extinctive, deoarece în temeiul unui principiu unanim admis drepturile unei națiuni sînt imprescriptibile (*praescriptio contra iura societatis civilis locum non habet*) ²⁹.

Așadar cererile românilor sînt sprijinite pe argumente juridice puternice menite — alături de cele istorice — să asigure națiunii române recunoașterea ei constituțională în stat. Această recunoaștere nu este însă cerută în mod global, ci proporțional, în raport cu numărul populației românești. Orientîndu-se după principiile noi în materie de viață constituțională autorii memoriului solicită o reprezentare proporțională care înseamnă asigurarea unui rol dominant națiunii române, cu mult superior ca număr față de celelalte națiuni din Transilvania luate împreună.

Ponderea ei cantitativă trebuia să-i aducă înțîietatea politică într-un stat ce urma să fie călăuzit după alte reguli constituționale decît cele pe care istoria le dovedise învechite și perimate.

Supplex libellus își sprijină așadar revendicările pe o gamă completă și irefutabilă de argumente juridice ³⁰ care poartă amprenta ideilor înnoitoare ale timpului.

Tot în acest sens nou folosește memoriul și ideea de națiune. În sensul medieval al termenului națiunea (*natio*) avea înțelesul de colectivitate suprapusă, de castă privilegiată prin poziția și drepturile constituționale recunoscute în stat. Nu în această accepțiune folosesc redactorii petiției termenul de *natio*. Pentru ei *natio Valachorum* este o comunitate etnică, lingvistică și națională, o comunitate a cărei pondere socială i-o dă numărul celor care îndeplinesc cele mai multe sarcini sociale. Nu în

²⁷ Cf. J. J. Rousseau, *Le contrat social*, II, 6—8.

²⁸ Argumentul fusese invocat mai întîi de Inochentie Micu-Klein în memoriul său din 1735 ; *qui sentit onus, sentiat et commodum* (apund Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 75—76). De asemenea îl găsim în petiția clerului unit din 1748 (*ibidem*, p. 286) legat de ideea justiției distributive.

²⁹ Tot ce ține de drepturile unei națiuni este imprescriptibil. Vezi A. Esmein, *Eléments de droit constitutionnel français et comparé*, Ier, Paris, 1927, p. 321 și urm.

³⁰ Se pare că părțile juridice din memoriu au fost introduse de Iosif Meheși.

virtutea unor calități ce decurgeau dintr-o poziție constituțională consacrată revendicau românii o reprezentare politică corespunzătoare, ci ca o urmare a numărului a cărui rol social revoluțiile burgheze, deși numai formal, îl recunoscuseră totuși în teorie.

Deși Memoriul revendică drepturi pentru întreaga națiune, inclusiv pătura de jos pe care o denumește cu un termen general „plebe” (*plebs*), totuși în fapt foloasele sînt numai pentru pătura conducătoare ³¹.

Este adevărat că memoriul este adresat în numele întregii națiuni și că pătura de jos era înglobată teoretic printre beneficiarii revendicărilor naționale. Dar aceste revendicări erau numai politice nu și sociale. De primele aveau să se folosească pătura conducătoare, fiindcă „plebea”, sub acest aspect, avea să constituie doar suportul numeric menit să justifice drepturile politice ale minorității privilegiate. Sub aspect social însă „plebea” avea să rămînă în situația ei anterioară. Menținîndu-se raporturile social-economice existente evident iobagul român nu putea nădăjdui la o îmbunătățire a situației sale în societate, cu toate că era declarat cetățean al noii ordine constituționale. Singura mîngiere era doar faptul că nici iobagii celorlalte națiuni din țară nu aveau o situație mai bună decît a lui.

Așadar revendicările priveau, teoretic, întreaga națiune, practic numai pătura conducătoare. De aceea nu este de mirare că petiția a fost semnată de reprezentanții acestora: de cler (*clerus*), de grănicerimea românească (*nobilitaris status*) și de țărani liberi (*civicus status*) ai întregii națiuni române din Transilvania (*universae nationis in Transylvania Valachicae*), cu excepția așadar a iobagilor care constituiau, evident, marea majoritate a națiunii române. Acest fapt deși nu constituie un argument juridic direct este totuși o prezumție *iuris et de iure* că pătura conducătoare românească înțelegea, fără a se deosebi în fond de celelalte burghezii naționale europene, să se folosească de numărul conaționalilor ei pentru a putea exercita în numele întregii națiuni, dar în propriul interes drepturile politice revendicate.

Deși lipsită de omogenitate structurală, pătura conducătoare românească evolua totuși spre a deveni clasă burgheză. Ea era formată din orășănimea românească — meseriași și negustori — care lent, dar treptat, sporea în număr și avuție; din funcționăria românească — în curs de dezvoltare în urma politicii iluminate imperiale; din ofițeria română prezentă în regimentele de graniță; din intelectualitatea română care alături de preoți și învățători număra și personalități marcante, a căror activitate științifică propagînd ideea daco-romană se transforma într-o armă de luptă pusă în slujba ideii de dezrobire națională ³².

La rîndul ei mica nobilime românească obținîndu-și titluri prin dregătorii și școli pactiza, în vederea propriei ei propășiri, cu burghezia română în formație, alături de care milita o pătură subțire de țărani

³¹ Cu privire la poporul de rînd (*plebs* !), memoriul cere drepturi egale cu cele recunoscute plebei celorlalte națiuni.

³² Cf. *Istoria României*, cit., III, p. 849.

liberi bogați și una mai subțire de iobagi înstăriți, conștiente de importanța consecințelor dezvoltării forțelor de producție contemporane și ale unei lupte naționale comune.

Această nouă pătură structural eterogenă, unitară prin dezvoltarea ei economică și evident minoritară față de marea masă a țărănimii dependente românești, avea treptat să devină conștientă de misiunea ei de a făuri emanciparea națională și socială a poporului român.

Și în această luptă nu lipsită de înfringeri momentane, dar încoronată de biruința finală, *Supplex libellus Valachorum* a constituit în egală măsură un program și un îndreptar politic și național.

PE MARGINEA UNOR DOCUMENTE DE LA GHEORGHE ȘTEFAN, DOMNUL MOLDOVEI (1653—1658)

DE

SERGIU IOSIPESCU

De la Șincai și pînă astăzi¹ însemnătatea informației diplomatice pentru scrierea istoriei, în vederea unor precizări cronologice și reconstituirii faptice, a fost cu dese prilejuri afirmată. Fără a egala totdeauna bogăția informației cronicărești — care fiind deja istoriografie ușurează analiza istorică — știrile incluse în documente, chiar mult posteriore evenimentelor, întregesc sau fundamentează imaginea noastră despre trecut. Aceste lucruri au valoare și pentru istoria militară², recent publicatele documente moldovene din arhivele Vienei³ stînd mărturie.

Dintre acestea, două acte emenate din cancelaria lui Gheorghe vodă Ștefan prezintă interes întrucît completează și confirmă cele deja știute despre sfîrșitul domniei lui Vasile Lupu. Ambele se referă la restituirea unor posesiuni lui Iordache, fost mare vistier, anume siliștea Diniseuca din ocolul tîrgului Cernăuți și satul Lințești — al victoriei vornicului Boldur la 1497 — din același ținut al Cernăuților.

Din documentul datat de editor Iași, 18 iulie 7169 (1661) aflăm privind momentul pierderii siliștei Diniseuca, „cînd s-a întîmplat și s-a sculat țara noastră împotriva lui Vasilie voievod și s-a bătut cu el pe Sirbca, cu noi și cu țara noastră, și l-am nimicit pe el și l-am învins și a fugit Vasilie voievod în țara cazacilor”⁴.

O primă precizare se impune în legătură cu locul bătăliei: ea s-a dat lîngă drumul „carele vine de la Tîrgul Frumos preste Sirca /.../ în

¹ Gheorghe Șincai, *Opere*, ed. F. Fugarju, vol. I, București, 1967, p. 494—499 — admirabilă analiză a împrejurărilor de la începuturile principatului Moldovei; apoi pentru o precizare de mare importanță — momentul instaurării suzeranității otomane accentuate asupra Țării Românești, Ion Radu Mircea, *Țara Românească și închinarea raielii Brăila*, în „Balcania”, IV/1941, p. 451—478.

² Astfel stabilirea uneia dintre bătăliile lui Dan al II-lea (1420—1424, 1426—1431) de către Dan Pleșia și Ștefan Andreescu, *Un épisode inconnu des campagnes du voïevode Dan II, prince de Valachie*, în „Revue roumaine d'histoire”, XIII, 3/1974, p. 545—557.

³ I. Caproșu, *Documente moldovenești din arhive vieneze*, în „Anuarul institutului de istorie și arheologie — A.D. Xenopol”, Iași, X, 1973, p. 399—410 și Idem, *Noi documente moldovenești din arhive vieneze*, în „Anuarul institutului de istorie și arheologie — A.D. Xenopol”, Iași, XI, 1974, p. 187—197.

⁴ I. Caproșu, *Noi documente...*, p. 197.

sus pre costişe alături cu pîrîul”⁵. Cum şi primul editor al documentului, din 1874, indică toponimicul Sirca („Sirka”) ⁶, este necesară acceptarea acestuia, cu atît mai mult cu cît rădăcina denumirii — *сѣрка* = *umed* ⁷ se grafiază cu semn moale, transcris însă acum drept *s*.

Ceea ce interesează însă este afirmaţia — ce este drept pro domo — „şi s-a sculat ţara noastră împotriva lui Vasile vodă şi s-a bătut /.../ cu noi şi cu ţara noastră”, care relevă un masiv sprijin acordat noului domn, Gheorghe Ştefan. El este explicit arătat şi de cronică în legătură cu concentrarea de oaste la Bacău: „adăogîndu-i den dzi în dzi oameni de Țara de Sus toată şi den gioseni mulţi”⁸ — ceea ce nu echivalează în anvergură cu această adeziune deplină — „ţara”. Ea lămureşte însă mai bine sensul ridicării împotriva lui Vasile Lupu, deznodămîntul întîlnirii de la Sirca şi rapida consolidare a domniei lui Gheorghe Ştefan.

Al doilea document, scris la Iaşi, în 12 august 7162 (1654) din însăşi porunca domnului, aminteşte de împrejurările pierderii „dresurilor” pentru satul Linţeşti, care dresе „au perit la mănăstirea Dragomirna de cazaci cînd a venit Timoş Hmelnischie pînă la cetatea Sucevei şi a prădat şi a stricat sfînta mănăstire Dragomirna şi a luat toată averea negustorilor /şi/ a altor oameni care au fost acolo şi au robit mulţi oameni şi altele”⁹. Episodul se leagă de incursiunea lui Timuş Hmelniţki în Moldova după a doua izgonire a lui Vasile Lupu în urma luptei de la Sirca. Adversarii săi, Kondracki, Gheorghe vodă Ştefan şi Ştefan Petki, evitînd o luptă în cîmp deschis, au lăsat drum liber fiului hatmanului cazacilor spre a-l putea bloca ulterior în Suceava. Mai înainte însă de a îndeplini întocmai jocul rezervat de aliaţi, Timuş Hmelniţki „asupra Dragomirnei mănăstirii cu puşti au mărşu şi au bătut mănăstirea; şi dacă i s-au închinat /.../ în jacū au dat”¹⁰. Este în această acţiune militară una dintre primele evidenţieri ale rolului mănăstirilor fortificate, care se va prelungi din secolul al XVII-lea pînă în pragul epocii moderne, în prima jumătate a celui de-al XIX-lea veac. Afirmarea militară a acestui tip de construcţie întărită îi corespunde dealtfel ultima fază de funcţionare a cetăţilor de interior ale Moldovei.

Examenul crimpeiilor de istorie militară cupinse în cele două documente, pune în discuţie şi datarea primului document amintit aici: „La Iaşi, anul 7169 (1661) luna iulie 18”¹¹. Or, la această dată, Gheorghe vodă Ştefan nu mai era de mult domn al Moldovei şi cu atît mai puţin nu se afla în Iaşi. Din primăvara lui 1658 alianţa cu Gheorghe Rákóczi al II-lea şi cu Constantin Şerban, devenită sub ameninţarea marelui vizir

⁵ Miron Costin, *Opere*, ediţie P. P. Panaitescu, / Bucureşti/, 1958, p. 157. O analiză amănunţită a izvoarelor privind bătălia la N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, Bucureşti, 1938, p. 202.

⁶ F. A. Wickenhauser, *Bochotin oder Geschichte der Stadt Černăuz und ihrer Umgegend*, I, Wien, 1874, p. 83.

⁷ I. D. Negrescu, *Limba slavă veche*, Bucureşti, 1961, p. 428.

⁸ Miron Costin, *op. cit.*, p. 156.

⁹ I. Caproşu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 194.

¹⁰ Miron Costin, *op. cit.*, p. 159.

¹¹ I. Caproşu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 197.

Mohamed Köprülü o confederație antiotomană, provocase prăbușirea domniei lui Gheorghe Ștefan și înlocuirea sa cu Gheorghe Ghica. Succesorul acestuia avea să fie Ștefăniță Lupu, domn al Moldovei între 21 noiembrie 1659 și 19 septembrie 1661, deci și în timpul presupusei date a emiterii documentului (18 iulie 1661). Printr-o fericită coincidență o scrisoare aproape concomitentă a principelui ardelean Ioan Kemény, datată Mirăslău, 17 iulie 1661, prezintă astfel situația: „voievodul moldovenesc de mai înainte, Gheorghiță Ștefan, ar fi de partea noastră, dându-i ajutor împăratul românilor, și am vrea noi să-l ducem în țară cu oștile noastre, să-l lipsim de scaun pe voievodul de acum”¹².

Zvonul acestei tentative de restaurație se baza pe iminența campaniei generalului imperial Raimondo di Montecuccoli în Transilvania (august — septembrie 1661) și este probabil totodată ca lipsa de sprijin din partea Habsburgilor austriaci, precum și eșecul amintitei acțiuni să fi determinat călătoria lui Gheorghe Ștefan spre țara altui protector, țarul Alexei Mihailovici. Oricum Miron Costin este categoric atunci când spune că după bătălia de la Strunga (iulie 1658) „n-au mai vădzut Muldova în toată viața sa Ștefan Vodă”¹³, iar arhimandritul Antonie de la Moldovița, credincios tovarăș al pribeagului însemna în cartea sa de rugăciuni, aproape de sfârșitul vieții domnului, la Stettin, în 27 ianuarie 1668: „multă streinătate, prin multe țărū și mări călcăm și trecum 10 ani”¹⁴.

Primul editor al documentului, F. A. Wickenhauser, a citit însă data sa 7161 (1653) și nu 7169 (1661)¹⁵. Ea nu este verosimilă căci după lupta de la Sirca (16 iulie 1653) Gheorghe Ștefan nu intră în Iași ci pleacă să supună cetatea Sucevei, rămasă credincioasă lui Vasile Lupu, sub comanda vornicului Toma Cantacuzino¹⁶.

Pe de altă parte, beneficiarul celor două întăriri de posesiuni, aici în discuție, fostul mare vistier Iordache Cantacuzino, fugise la acea dată împreună cu Vasile Lupu la cazaci¹⁷. Ademenit de Gheorghe vodă Ștefan, el a fost prins ulterior și închis la curțile domnului din Buciulești-Podoleni. De aici Iordache Cantacuzino a scăpat abia după înscăunarea la București a lui Constantin Șerban (9 aprilie 1654) prin intervenția postelnicului Constantin Cantacuzino. Abia atunci, după aprilie 1654, Gheorghe Ștefan „li-au dat moșiile înapoi”¹⁸.

Se poate stabili așadar o limită inferioară a perioadei de datare: post aprilie 1654. Luînd în discuție și alt element prezent în document, semnătura marelui logofăt Cehan Racoviță¹⁹ — în vremea căruia cancelaria domnească a emis actul putem stabili și limita superioară a perioadei de

¹² E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV, partea 2-a, București, 1913, p. 1312.

¹³ Miron Costin, *op. cit.*, p. 183.

¹⁴ N. Drăganu, *Codicele pribeagului Gheorghe Ștefan, voievodul Moldovei*, Cluj, 1924, p. 53.

¹⁵ F. A. Wickenhauser, *op. cit.*, p. 83.

¹⁶ Miron Costin, *op. cit.*, p. 158.

¹⁷ *Ibidem*; I. Caproșu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 197: „și a fugit Vasilie voievod în țara cazacilor și a fost și boierul nostru care scrie mai sus cu el acolo, în acea țară”; cf. Nicolae Stoicescu, *Dieționar al marilor dregători în Țara Românească și Moldova, sec. XIV—XVII*, București, 1971, p. 361—364.

¹⁸ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. Iorgu Iordan, (București), 1963, p. 23—24.

¹⁹ I. Caproșu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 197.

datare. Din cele cunoscute pînă acum Cehan Racoviță ar fi ținut această boierie în Moldova în vremea lui Gheorghe Ștefan între 9 iunie 1653 și 8 mai 1654, avînd ca urmaș, între 1 septembrie 1654 și 20 aprilie 1658 pe Ionașco Rusu²⁰. Dar chiar marele logofăt Ionașco Rusu întărește documentul analizat aici, privind satul Lințești și prada lui Timuș Hmelnițki la Dragomirna, datat 12 august 1654. Aceasta este limita superioară ante quem se încadrează actul întărit de marele logofăt Cehan Racoviță — a cărui dată este deci 18 iulie 1654.

Lectura mai veche a leatului *sp̄sa* (7161—1653) sau cea de pe urmă *sp̄sθ* (7169 = 1661) provin din confundarea literei cifră finală, care nefiind nici *fl* nici *θ* este *E*, de aici data corectă *sp̄sE* (7162 = 1654).

O consecință a discuției pe marginea acestor documente este și stabilirea mai precisă a succesiunii marilor logofeți ai Moldovei, înlocuirea lui Cehan Racoviță cu Ionașco Rusu avînd loc deci în intervalul dintre 18 iulie și 12 august 1654.

Comentarea acestor documente dovedește utilitatea metodei de cercetare retrospectivă sau regresivă, firesc fiind ca pînă la transformările revoluționare ale secolului al XIX-lea consemnarea unor realități, fie și tîrzii, să cuprindă referiri la stări de lucruri anterioare, din care în mod inevitabil celelalte decurg*.

²⁰ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 430, 440.

* Este cu atît mai prețioasă stăruința lui I. Caproșu pentru realizarea unor volume din colecția „Documenta Romaniae Historica”, firește utilizînd mijloace mai fidele de reproducere a documentelor, dacă nu se dispune de însuși originalul.

CONSULTAȚII

ÎN SPRIJINUL PARTICIPANȚILOR LA ÎNVĂȚĂMÎNTUL POLITICO-IDEOLOGIC DE PARTID

TEMA 7

**FĂURIREA PARTIDULUI UNIC, MARXIST-LENINIST
AL CLASEI MUNCITOARE DIN ROMÂNIA. DESFĂȘURAREA
OPEREI DE CONSTRUIRE A SOCIETĂȚII SOCIALISTE.
VICTORIA DEPLINĂ A SOCIALISMULUI ÎN ROMÂNIA.
CONGRESELE AL IX-LEA ȘI AL X-LEA ALE P.C.R.**

DE

ION SPĂLĂȚELU

1. Maturizarea condițiilor necesare înfăptuirii unității politice depline a clasei muncitoare. Făurirea partidului unic, marxist-leninist, al clasei muncitoare din România. Importanța constituirii partidului unic muncitoresc pe baza ideologiei marxist-leniniste.

2. Activitatea P.C.R. pentru întărirea și perfecționarea statului potrivit cu necesitățile construcției socialiste.

3. Principalele obiective economice aflate în fața partidului în perioada trecerii la construirea socialismului. Procesul de industrializare socialistă și cooperativizare a agriculturii.

4. Dezvoltarea vieții politice și ideologice în anii construirii socialismului. Creșterea rolului Partidului Comunist Român în viața economico-socială și politică a țării.

5. Trăsăturile principale ale etapei de consolidare a societății socialiste. Congresul al IX-lea al P.C.R. și importanța sa în procesul consolidării orînduirii socialiste. Adoptarea Constituției Republicii Socialiste România.

6. Congresul al X-lea al P.C.R. Obiectivele și linia politică stabilite de Congres în vederea trecerii la etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

1. Schimbarea calitativă produsă în conținutul puterii, prin instaurarea dictaturii proletariatului în urma abolirii monarhiei la 30 decembrie 1947, a marcat încheierea etapei strategice de desăvîrșire a revoluției

burghezo-democratice și trecerea la înfăptuirea revoluției socialiste în România.

Noua etapă istorică — etapa revoluției socialiste — impunea cu necesitate ca în fruntea clasei muncitoare, clasa conducătoare a societății românești, să se afle un singur partid politic revoluționar, bazat pe ideologia marxist-leninistă, cu o structură organizatorică unitară, capabil să elaboreze, corespunzător condițiilor concrete, specifice țării noastre, linia politică generală, formele și metodele de construire a socialismului.

Unitatea de gândire și de acțiune — trăsătură fundamentală a proletariatului din țara noastră, și-a pus cu putere amprenta, mai cu seamă în a doua jumătate a anului 1947 și la începutul anului 1948, pe acțiunile desfășurate de Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat în vederea clarificării politice și ideologice a tuturor membrilor lor în luptă pentru făurirea partidului unic, marxist-leninist al clasei muncitoare. La 27 septembrie 1947 birourile politice ale P.C.R. și P.S.D. întrunite în ședință comună au hotărât: „să întărească și să adâncească în toate sectoarele colaborarea de Front Unic Muncitoresc și, în vederea consolidării democrației populare în România și a îndeplinirii misiunii istorice a clasei muncitoare, să pună în discuția forurilor de conducere respective mijloacele practice pentru grăbirea înfăptuirii unității politice, organizatorice și ideologice a mișcării noastre muncitorești”.

Această importantă hotărâre a fost dezbătută de către comitetele județene ale P.C.R. și P.S.D. în ședințe reunite, cît și în adunări comune ale comunistilor și social-democraților. La 12 noiembrie, întrunite din nou în ședință comună, birourile politice ale P.C.R. și P.D.S. au luat în discuție proiectul de platformă și normele practice de pregătire a Partidului Unic Muncitoresc, care au fost adoptate în unanimitate. Cîteva zile mai tîrziu, la 14 noiembrie a fost dată publicității „Platforma Partidului Unic Muncitoresc”.

Document de deosebită însemnătate teoretică și practică, sinteză a experienței celor două partide muncitorești din țara noastră, Platforma cuprindea principiile organizatorice, tactice, politice și ideologice care aveau să stea la baza partidului unic. Se sublinia că Partidul Unic Muncitoresc trebuia să constituie avangarda clasei muncitoare, care să acționeze pe baza ideologiei de clasă a proletariatului pentru înfăptuirea socialismului și comunismului în România.

Astfel, — după cum apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — către sfîrșitul anului 1947 „colaborarea timp de aproape patru ani, în cadrul Frontului Unic Muncitoresc a dus la o mai bună cunoaștere între comuniști și social-democrați, la izolarea liderilor de dreapta ai social-democrației care se opuneau unității, a creat condițiile pentru înfăptuirea deplinei unități politico-organizatorice a clasei muncitoare”.

Un rol deosebit de important în organizarea dezbaterii Platformei cît și în pregătirea congresului Partidului Unic a revenit Comisiei centrale de unificare, constituită la sfîrșitul lunii noiembrie și care avea organe proprii în toate județele. S-a trecut de îndată la organizarea adunărilor generale ale membrilor P.C.R. și P.S.D., pe întreprinderi, instituții sau pe circumscripții pentru cei neîncadrați în producție, alegîndu-se cu acest prilej birouri unice ale organizațiilor de bază, comitete unice de sector, de plasă și județene, precum și delegații la Congresul de unificare. Această acțiune de mare importanță în viața țării și a întregului popor a determinat

printre altele creșterea avântului politic al maselor largi și activizarea tuturor forțelor democratice cât și izolarea crescândă a elementelor reacționare, dezorientarea și dezorganizarea acestora.

Astfel, sub influența acțiunilor hotărâte desfășurate în vederea făuririi partidului unic al clasei muncitoare la 12 ianuarie 1948 a fost publicată hotărârea Comitetelor Centrale ale Uniunii Tineretului Muncitoresc și Uniunii Tineretului Socialist de a desăvârși unitatea politică a întregului tineret român în cadrul Uniunii Tineretului Muncitoresc, iar între 14—16 februarie s-au desfășurat la București lucrările Conferinței pe țară a femeilor, constituindu-se cu acest prilej Uniunea Femeilor Democratice din România.

După instalarea comitetelor județene ale partidului unic a fost dat publicității Comunicatul prin care se stabileau ordinea de zi, data și locul desfășurării Congresului de unificare.

În ziua de 21 februarie 1948, s-au deschis în sala Ateneului român din Capitală lucrările Congresului de unificare a Partidului Comunist Român cu Partidul Social-Democrat. Timp de trei zile, pînă la 23 februarie, cei peste 800 de delegați și numeroși invitați — personalități ale vieții politice, cultural-artistice și științifice, reprezentanți ai armatei, sindicatelor și ai altor organizații democratice — au dezbătut, într-o atmosferă de însuflețit patos revoluționar, înfăptuirea unității forțelor politice ale clasei muncitoare din țara noastră.

Congresul a aprobat Raportul politic general și Rezoluția, a adoptat Statutul și a ales Comitetul Central. Prim-secretar al C. C. al P.C.R. a fost ales Gh. Gheorghiu-Dej. După cum rezultă din documentele Congresului de unificare (Congresul al VI-lea al P.C.R.), partidul unic al clasei muncitoare din România — P.M.R. — își înscria în program drept sarcini imediate și de perspectivă: făurirea relațiilor de producție socialiste, a bazei economice a socialismului, trecerea la dezvoltarea planificată a economiei naționale, industrializarea socialistă a țării, dezvoltarea și modernizarea agriculturii, crearea bazei tehnico-materiale a socialismului, elaborarea unei noi Constituții, înfăptuirea reformei administrative, a justiției și învățămîntului etc.

Făurirea partidului revoluționar unic al clasei muncitoare din România, pe baza ideologiei marxist-leniniste, a reprezentat un eveniment de însemnătate istorică în viața țării, a întregului popor român. S-a pus în acest fel capăt, pentru totdeauna, sciziunii mișcării muncitorești. Astfel, lupta clasei muncitoare a fost ridicată pe o treaptă superioară, rolul și forța ei în viața întregii societăți dobîndind o substanțială creștere. O însemnătate istorică aparte a avut faptul că P.C.R. a devenit unicul conducător al luptei maselor muncitoare pentru construirea socialismului pe pămîntul românesc.

Experiența mișcării muncitorești din România în făurirea unității partidului său de avangardă a reprezentat o originală contribuție la dezvoltarea tezaurului învățaturii marxist-leniniste, la îmbogățirea formelor și metodelor practicii revoluționare. Dealtfel, chiar în timpul desfășurării Congresului, cele 14 delegații de partid de peste hotare — din Austria, Bulgaria, Franța, Ungaria ș.a. — au remarcat prin luările lor de cuvînt valoarea de excepțională însemnătate pentru mișcarea muncitorească și comunistă internațională a exemplului românesc de făurire a partidului unic.

2. Pe baza directivelor adoptate de Congresul al VI-lea, P.C.R. a trecut la luarea primelor măsuri în vederea construirii socialismului. Principala problemă care se punea cu deosebită acuitate la ordinea zilei era lichidarea neconcordanței dintre conținutul nou al puterii populare și formele concrete ale administrației de stat. Deși fusese înfăptuit un profund proces de democratizare a vechilor organe de stat, acestea nu corespundeau nevoilor construcției socialiste. În afară de aceasta în aparatul de stat se aflau încă destule elemente reacționare, ostile socialismului. Iată de ce, pentru ca statul să-și poată îndeplini menirea istorică de principal instrument al construcției socialiste, sub conducerea nemijlocită a P.C.R. s-a trecut la desfășurarea unei intense activități pentru crearea, înainte de toate, a organului suprem al puterii de stat și adoptarea unei noi Constituții, pîrgbii principale în mîna poporului, indispensabile în lupta pentru realizarea viitoarelor transformări socialiste.

În acest sens, încă la 24 februarie 1948 Adunarea deputaților, aleasă în noiembrie 1946 s-a autodizolvat, iar la 28 martie au avut loc alegeri de deputați pentru noul organ al puterii — Marea Adunare Națională. În campania electorală s-au înfruntat o serie de partide politice. Cea mai mare parte a acestora exprimînd alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și cu celelalte categorii de oameni ai muncii de la orașe și sate, cu intelectualitatea legată de popor s-au unit în cadrul Frontului Democrației Populare, sub conducerea P.C.R. Au participat la alegeri pe liste separate Partidul Național Liberal (P. Bejan), și Partidul Țărănesc Democrat. Alegerile s-au încheiat cu o strălucită victorie a forțelor populare conduse de partidul comunist, care au obținut 93,2 % din totalul voturilor exprimate.

După alegeri a fost constituită Marea Adunare Națională, organul suprem reprezentativ al puterii de stat, singurul în măsură să elaboreze legile țării, să aleagă Consiliul de Stat, (după 1961 organul executiv între sesiuni), să numească guvernul, pe președintele Tribunalului suprem și pe procurorul general. Adunarea Națională aprobă politica internă și externă a statului, planurile de dezvoltare economico-socială a țării etc.

La 13 aprilie 1948, Marea Adunare Națională a adoptat Constituția Republicii Populare Române, care consacră puterea politică a clasei muncitoare, drepturile și îndatoririle cetățenilor, înfăptuirea de transformări structurale cu caracter socialist în viața economico-socială ș.a. Constituția stabilea totodată, cadrul juridic pentru lichidarea proprietății capitaliste asupra principalelor mijloace de producție și transformarea acestora în proprietate a întregului popor.

Adecvat spiritului Constituției — legea fundamentală a noii orînduiri — au fost reorganizate ministerele, au fost desființate poliția și jandarmeria și a fost creată miliția, trecîndu-se, totodată, la o intensă activitate de făurire a armatei noi, populare. În iunie 1948 a fost creat Comitetul de Stat al Planificării, organism chemat să se ocupe de planificarea economiei naționale. În dezvoltarea învățămîntului, în general a culturii, un rol de seamă a avut Legea de reformă a învățămîntului din august 1948 care în ciuda unor limite a asigurat caracterul de stat, unitar și laic al întregului nostru învățămînt.

O deosebită atenția a acordat P.C.R. creării noilor organe locale ale puterii de stat. În aprilie 1949 au fost desființate primăriile, preturile și

prefecturile în locul acestora fiind instituite comitetele provizorii, care au reușit să antreneze în conducerea treburilor obștești zeci de mii de cetățeni. La 3 decembrie 1950 au fost organizate alegeri pentru sfaturile populare. Acestea au constituit o vastă manifestare democratică, o vie afirmare a conștiinței politice și cetățenești. Milioane de muncitori, țărani, intelectuali, români și de alte naționalități au luat parte la alegeri, noile organe locale ale puterii de stat fiind astfel expresia voinței unanime a întregului popor.

Datorită componenței lor alcătuită în chip precumpănitor din muncitori și țărani, cât și structurii organice unitare de la comună, oraș și până la județ, noile organe ale administrației locale de stat și-au demonstrat de-a lungul anilor forța, viabilitatea și potențele lor creatoare în amplul proces de făurire a noii societăți, dezvoltare a democrației socialiste. P.C.R. s-a preocupat în mod consecvent de perfecționarea continuă a activității lor în raport cu cerințele fiecărei etape în parte.

3. Transformările profunde petrecute în viața politică și de stat a României, cât și cerințele obiective ale progresului social au impus drept un prim pas decisiv în realizarea mărețului țel — construirea socialismului — trecerea revoluționară a principalelor mijloace de producție în mâinile întregului popor. În realizarea acestui obiectiv, P.C.R. s-a călăuzit după învățătura lui Marx și Engels, care încă în Manifestul Partidului Comunist arătaseră că proletariatul are datoria să folosească întreaga putere politică „... pentru a smulge burgheziei, pas cu pas, întregul capital, pentru a centraliza toate uneltele de producție în mâinile statului, adică în mâinile proletariatului organizat ca clasă dominantă, și pentru a mări cât se poate de repede, masa forțelor de producție”.

Înfăptuirea naționalizării era reclamată cu stringență atât de necesitatea lichidării pozițiilor economice ale burgheziei, folosite în scopul subminării puterii politice a proletariatului, cât și de nevoia creării sectorului socialist în economie, pe care să se bazeze clasa muncitoare în lupta ei pentru transformări socialiste în viața întregii societăți.

P.C.R. a acordat o atenție deosebită naționalizării, pregătirii ei minuțioase. Au fost stabilite criteriile naționalizării, iar pentru coordonarea și desfășurarea acțiunii au fost create o comisie centrală de partid și o comisie tehnică. De asemenea, au fost inventariate din timp toate întreprinderile particulare și au fost pregătite temeinic cadrele care urmau să fie puse în conducerea celor naționalizate. Odată încheiate pregătirile, Plenara C. C. al P. C. R. din 10—11 iunie 1948 a hotărât trecerea la înfăptuirea actului naționalizării. Ascultînd expunerea de motive la Proiectul de lege pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transport, Marea Adunare Națională a aprobat la 11 iunie 1948 Legea nr. 119 pentru naționalizare. Au fost trecute în proprietatea statului 8 891 de întreprinderi. Ulterior, în perioada 1949—1950, actul naționalizării a fost desăvîrșit prin trecerea în proprietatea statului și a spitalelor, farmaciilor, cinematografele etc. Pretutindeni în țară oamenii muncii au primit cu nespus entuziasm naționalizarea, manifestînd combativitate și vigilență revoluționară în gospodărirea întreprinderilor și sporirea producției.

„Naționalizarea — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — a deschis o etapă nouă în istoria relațiilor de producție din țara noastră, a dus la

lichidarea mării burghezii industriale și financiare, la crearea unui puternic sector socialist de stat în economie, a permis trecerea la conducerea planificată a economiei naționale”.

Naționalizarea principalelor mijloace de producție a constituit astfel unul dintre momentele importante, de deosebită semnificație ale revoluției socialiste, urmat de schimbări structurale în conținutul relațiilor de producție, de lichidarea exploatării omului de către om, de crearea unui larg câmp de acțiune pentru planificarea economiei naționale.

Pentru România industrializarea socialistă se impunea ca o necesitate obiectivă, drept singura cale menită să asigure făurirea unei economii unitare, puternice și înfloritoare. Ținând seama de realități: industria slab dezvoltată și înzestrată, agricultura rudimentară, în care erau ocupate aproape 4/5 din populația activă, dependența din punct de vedere tehnico-economic față de țările industrializate, repartizarea teritorială necorespunzătoare a forțelor de producție etc. P.C.R. s-a orientat cu fermitate către planificarea industrializării bazate pe valorificarea superioară a resurselor materiale și umane naționale, pe dezvoltarea prioritară a industriei grele cu pivotul ei industria constructoare de mașini. Împotriva teoriilor îndelung vînturate de către reprezentanții partidelor burgheze reacționare, potrivit cărora România trebuia să rămînă o țară „eminamente agricolă”, P.C.R. a fundamentat și dezvoltat necesitatea industrializării, ca singura cale de lichidare a înapoierii economice și asigurare a progresului rapid și multilateral al țării, garanția apărării și consolidării continue a independenței și suveranității naționale.

Începuturile industrializării au fost făcute prin planurile anuale de stat 1949 și 1950, de refacere a economiei naționale, de organizare și dezvoltare a ramurilor de bază ale industriei, a bazei energetice etc. Eforturile eroice ale clasei noastre muncitoare au asigurat la încheierea celor două planuri anuale de stat depășirea cu 47 % a nivelului producției globale industriale obținute în 1938.

Orientarea fermă spre industrializarea socialistă a României devenită cheia de boltă a întregii activități economice a partidului și statului a fost pusă pregnant în evidență de hotărârile plenarelor C. C. al P.C.R. din octombrie și decembrie 1950 privitoare la planul de 10 ani de electrificare a țării (1951—1960) și, respectiv, planul cincinal de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1951—1955. Principalul obiectiv urmărit prin realizarea acestor planuri îl constituia făurirea bazei economice și tehnico-materiale a socialismului, crearea unei economii complexe și echilibrate.

Astfel, în perioada 1950—1955 volumul producției industriale a ajuns să fie de 2,9 ori mai mare decît în 1948. Au fost create noi ramuri industriale ca: industria de utilaj petrolier, minier și energetic, industria constructoare de autocamioane, tractoare și mașini agricole ș.a. În aceeași perioadă producția de energie electrică a fost dublată prin construirea unor termocentrale și hidrocentrale la Doicești, Paroșeni, Borzești, Sadu V etc.

Directivele celui de-al doilea cincinal (1956—1960) adoptate în 1955 de către Congresul al VII-lea al P.C.R. au prevăzut făurirea economiei socialiste unitare, dezvoltarea continuă a industriei grele, cu pivotul ei, industria constructoare de mașini, îndeplinirea planului de electrificare a țării etc. La sfîrșitul acestei noi perioade din epoca construcției socialiste, industria României realiza în numai 12 săptămîni, întreaga producție

industrială a anului 1938, reușind să producă prin forțe proprii linii tehnologice complete pentru diferite ramuri ale economiei naționale. Un remarcabil succes, l-a constituit în același timp realizarea sistemului energetic național prin interconectarea termo și hidrocentralelor electrice într-o rețea unică.

Potențialul economic crescut și bogata experiență acumulată au permis adoptarea de către Congresul al VIII-lea al P.C.R. în 1960 a planului șesenal de dezvoltare a economiei naționale (1960—1965) care a asigurat ridicarea industrializării țării pe o treaptă cantitativă și calitativă superioară. Sarcinile trasate de congres, printre altele creșterea volumului producției globale industriale pînă în 1965 de 2,1 ori față de 1959 (cu un ritm mediu anual de 13 %) au fost îndeplinite și depășite, România situându-se în rîndul țărilor cu cele mai dinamice economii, industria devenind ramura conducătoare a economiei naționale, ponderea ei în venitul național crescînd de la 41 % în 1959 la 51 % în 1965. Cu toate succesele obținute industria românească a continuat să rămînă în urma țărilor avansate. Numeroase instalații de mecanică fină, instalații electrice, mașin-unelte, aparatură de automatizare etc. erau în continuare procurate din import.

Concomitent cu desfășurarea procesului de industrializare socialistă P.C.R. s-a preocupat îndeaproape de transformarea socialistă a agriculturii, condiție indispensabilă a făuririi unei economii socialiste unitare. Existența micilor gospodării țărănești, fărâmițate, (circa 20 000 000 de parcele aparținînd unui număr de aproape 3 100 000 de gospodării țărănești în 1948) făcea aproape imposibilă folosirea tehnicii moderne, mecanizarea și organizarea pe baze științifice a producției agricole. În același timp, mica producție de mărfuri genera în permanență relații de exploatare la sate.

În asemenea condiții transformarea socialistă a agriculturii reprezenta o necesitate obiectivă, o lege generală a construcției socialismului și în țara noastră. Lichidarea rămîinerii în urmă din punct de vedere social-cultural a satului față de oraș, consolidarea continuă a alianței muncitorești-țărănești, transformarea țărănimii într-o clasă nouă, omogenă etc. au determinat din partea P.C.R. intense preocupări pentru elaborarea politicii sale agrare, pentru stabilirea căilor și metodelor de atragere a maselor țărănești pe calea socialismului.

Programul P.C.R. de transformare socialistă a agriculturii a fost definitivat și adoptat de către Plenara C. C. al P. C. R. desfășurată între 3 și 5 martie 1949. Liniile directoare ale programului prevedeau : conducerea procesului de transformare socialistă a agriculturii de către clasa muncitoare în frunte cu P. C. R., întărirea și consolidarea continuă a alianței muncitorești-țărănești, făurirea bazei tehnico-materiale a agriculturii, unirea de bună voie a țăranilor în cooperative agricole de producție pe baza respectării liberului lor consimțămînt și a cointeresării materiale, sprijinirea de către stat a cooperativelor agricole de producție cu credite, semințe de soi, cadre de specialiști etc. Esența programului agrar al P.C.R. consta în făurirea proprietății și a relațiilor de producție socialiste la sate, ridicarea pe o treaptă superioară a alianței muncitorești-țărănești.

P. C. R. a îmbogățit neconținut programul adoptat pe baza experienței proprii. O atenție permanentă a fost acordată aplicării consecvente

a îngrădirii posibilităților de exploatare la sate, prin sistemul de cote și impozite, de interdicere a vânzării și circulației pământului spre a nu mai încăpea în mîinile exploatatorilor. La 2 martie 1949, prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, exploatarea agricolă pînă la 50 ha rămase moșierilor după reforma agrară din martie 1945 și fermele model, au fost trecute în proprietatea statului ca bunuri ale întregului popor.

În cadrul primelor măsuri luate de partid pentru înfăptuirea programului său agrar s-au aflat dezbaterile temeinică în organizațiile de partid și de masă a prevederilor plenarei C. C. din martie 1949, crearea de organizații de partid în majoritatea S.M.A., organizarea de școli speciale pentru pregătirea de tractoriști și mecanici agricoli, întărirea și dezvoltarea I. A. S. care să constituie pentru țărănimea muncitoare modele de organizare socialistă a agriculturii etc. O mare importanță pentru transformarea socialistă a agriculturii a avut vasta muncă politico-organizatorică, dusă cu răbdare și perseverență de organele și organizațiile de partid, în vederea atragerii țăranilor muncitori, mai întîi, în forme simple, accesibile de muncă în comun (îtovărășirile agricole) și, în cele din urmă, în formele cele mai avansate de organizare socialistă a muncii — cooperativele agricole de producție.

Pentru a veni în sprijinul țăranilor dornici să-și lucreze pământul în comun, statul a înființat școli speciale pentru pregătirea președinților, contabililor, brigadierilor, normatorilor etc. În septembrie 1951 C. C. al P. C. R. a luat măsuri pentru întărirea comitetelor raionale de partid și a organizațiilor de bază din C.A.P. cu peste 4 000 de membri de partid cu experiență din întreprinderile industriale. Periodic C. C. al P.C.R. a organizat consfătuiri cu reprezentanți ai țărănimii muncitoare în vederea cunoașterii și generalizării celor mai bune rezultate obținute în întărirea economico-organizatorică a sectorului socialist al agriculturii.

Pe baza măsurilor stabilite de Congresul VII al P.C.R. procesul cooperativizării agriculturii a cunoscut un ritm ascendent de desfășurare. Începînd din 1957 agricultura a început să fie înzestrată în proporții de masă cu tractoare, combine și alte mașini agricole, cît și cu cadrele necesare de specialiști. S-a ajuns astfel ca, încă în 1959, sectorul socialist al agriculturii să devină preponderent, cuprinzînd peste 60 % din suprafața agricolă a țării. Aceasta s-a datorat și faptului că la începutul anului respectiv Prezidiul Marii Adunări Naționale a emis decretul pentru „Lichidarea rămășițelor oricăror forme de exploatare a omului de către om în agricultură”, prin care erau trecute în folosința C.A.P. sau a altor unități socialiste terenurile agricole care depășeau puterea de muncă a țăranilor.

Pe baza unei analize cuprinzătoare, Congresul al VIII-lea al P.C.R., ținînd seama de avîntul cu care țăranii muncitori pășeau pe calea socialismului a stabilit măsuri concrete pentru încheierea cooperativizării agriculturii și statornicirea relațiilor de producție socialiste în economia națională. În decembrie 1961 a fost organizată Consfătuirea pe țară a țăranilor cooperatori care a adoptat chemarea către întreaga țărănime pentru a păși pe calea agriculturii socialiste.

Începutul anului 1961 a fost marcat de intrarea în masă a țăranilor muncitori în C.A.P. Încheierii cooperativizării agriculturii i-a fost consacrată sesiunea extraordinară a M.A.N. din aprilie 1962. „Trecerea micii producții țărănești, cu posibilitățile sale limitate — arăta tovarășul

Nicolae Ceaușescu — la marea producție socialistă, a reprezentat o profundă revoluție în viața satului, în relațiile de producție din agricultură, creînd condiții favorabile pentru progresul rapid al acestei ramuri esențiale a economiei naționale”. Cu toate că au avut loc schimbări radicale în agricultură, iar condițiile climaterice au fost în unii ani mai puțin favorabile, creșterea producției agricole a urmat o linie ascendentă, ajungînd în 1965 la 12,6 milioane tone, cea mai mare producție din istoria țării noastre de pînă atunci.

Încheierea cooperativizării agriculturii a asigurat caracterul unitar al întregii economii naționale, a dus la generalizarea relațiilor de producție socialiste, marcînd astfel *victoria deplină și definitivă a socialismului în România* — cea mai mare realizare politică a P.C.R. după cucerirea puterii.

4. Construirea socialismului în România ar fi fost de neconceput fără existența în fruntea națiunii române a avangărzii clasei noastre muncitoare — Partidul Comunist Român. Așa cum se apreciază în *Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, „acest rol al partidului, recunoscut de întregul popor, este rezultatul politicii sale juste, marxist-leniniste, al identificării lui depline cu interesele vitale ale maselor populare, al capacității sale de a conduce cu fermitate poporul pe calea eliberării sociale și naționale, a făuririi societății socialiste, a ridicării bunăstării materiale și spirituale”.

Necesitatea conducerii de către P.C.R. a procesului revoluționar de făurire a orînduirii socialiste a fost determinată în mod obiectiv de rolul istoric al clasei muncitoare, de complexitatea și volumul sarcinilor economice și politice, de faptul că noua orînduire nu poate fi decît creația conștientă a maselor largi, a întregului popor, strîns unit în jurul partidului comunist.

În elaborarea politicii de edificare a socialismului, partidul nostru s-a preocupat în permanență de aplicarea creatoare a legilor generale ale construcției socialiste, elaborate de clasicii marxism-leninismului, a ținut seama de condițiile concrete din țară, de schimbările petrecute în viața societății românești de la o etapă la alta.

Pentru a putea conduce cu succes opera de construire a noii societăți P.C.R. a acordat în primul rînd atenție întăririi propriilor rînduri, formelor organizatorice și metodelor sale de muncă. Astfel, în primii ani ai construcției socialiste au fost sistate primirile în partid, realizîndu-se, totodată, o amplă verificare a tuturor membrilor. Prin aceasta au fost înlăturate din rîndurile comuniștilor elementele străine de interesele poporului, întărindu-se vigilența revoluționară, unitatea și disciplina în partid. Plenara C. C. al P.C.R. din ianuarie 1950 a hotărît trecerea la primirea în rîndurile partidului a celor mai buni cetățeni, evidențiați în muncă și în acțiunile politice organizate de comuniști.

Un rol important în întărirea partidului l-a avut măsura luată, începînd din martie 1951, de alegere prin vot secret și individual a organelor conducătoare de partid. De mare însemnătate au fost, de asemenea, sarcinile pentru întărirea disciplinei de partid, dezvoltarea criticii și autocriticii, stabilite de Congresul al VII-lea al P.C.R., cît și hotărîrile adoptate de Congresul al VIII-lea privind calitățile politico-morale și profesionale

ale celor care solicită intrarea în partid, criteriile pentru alegerea, creșterea și repartizarea cadrelor etc.

De o atenție deosebită s-a bucurat în anii construcției socialiste munca de partid în rîndul maselor, conducerea și îndrumarea de către partid a organizațiilor de masă și obștești. P.C.R. a desfășurat o vastă activitate ideologică pentru dezvoltarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii, a moralei socialiste, a atitudinii înaintate față de muncă, a intranșigentei față de ideologia burgheză.

Întărirea rolului conducător al partidului în toate sferele vieții materiale și spirituale s-a concretizat în același timp în satisfacerea într-o măsură mereu mai mare a nevoilor social-culturale ale oamenilor muncii, în lărgirea bazei materiale și perfecționarea învățămîntului de toate gradele, generalizarea învățămîntului de 8 ani, îmbunătățirea ocrotirii sănătății publice, extinderea asigurărilor sociale etc.

Animat de un profund spirit internaționalist, de înaltă responsabilitate patriotică și revoluționară față de destinele poporului, P.C.R. a adoptat în Plenara Comitetului său Central desfășurată între 15—22 aprilie 1964 *Declarația cu privire la poziția Partidului Comunist Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale*. Relevînd diversitatea de condiții social-economice, de particularități istorice și naționale în care partidele comuniste și muncitorești își desfășoară activitatea în epoca contemporană, P.C.R. sublinia cu claritate principiile care trebuie să stea la baza relațiilor dintre ele : respectarea independenței, egalitatea în drepturi, neamestecul în treburile interne, internaționalismul proletar etc.

Munca desfășurată pe plan internațional în domeniul relațiilor externe a dus în perioada respectivă la consolidarea poziției P.C.R. și a statului român, intrarea României în 1955 în Organizația Națiunilor Unite reprezentînd una dintre dovezile elocvente în acest sens.

Perioada anilor 1948—1965, perioada construcției socialiste a fost una dintre cele mai frămîntate și fructuoase din istoria patriei noastre. În fruntea partidului și statului s-a aflat Gheorghe Gheorghiu-Dej, care a îndeplinit un rol de seamă în întreaga activitate de făurire a socialismului.

În perioada respectivă s-au manifestat însă și unele aspecte negative în viața de partid și de stat fără a stînjiți izvorul inepuizabil al forței și unității societății mersul ei impetuos pe calea progresului și civilizației socialiste. Astfel, uneori au fost nesocotite realitățile din țara noastră, condițiile concrete în care avea loc edificarea socialismului. Nu s-au respectat totdeauna normele vieții interne de partid. Între Congresele VI și VII au trecut aproape opt ani. Adesea au avut loc încălcări grave ale legalității, abuzuri împotriva unor activiști de partid și de stat, arestări și procese fără o întemeiată fundamentare juridică.

Victoria socialismului în România, realizările mărețe obținute prin truda și priceperea întregului popor român condus de partidul său comunist au creat o bază trainică pentru dezvoltarea în perspectivă a societății socialiste, pentru înflorirea ei multilaterală.

5. Unul din capitolele luminoase ale istoriei naționale a fost marcat de Congresul al IX-lea al P.C.R. desfășurat la București între 19 și 24 iulie 1965. Au participat delegații de peste hotare reprezentînd 57 de partide comuniste și muncitorești și alte partide democratice.

Documentele dezbătute și adoptate de congres, raportul general prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, document marxist-leninist de covârșitoare însemnătate teoretică și practică, în care și-au găsit o strălucită expresie clarviziunea și spiritul novator, au trasat întregului popor un program vast și mobilizator de activitate. Congresul a adoptat Directivele cu privire la planul cincinal (1966—1970) și cele cu privire la valorificarea surselor energetice și electrificarea țării (1966—1975), Statutul P.C.R., Moțiunea de solidaritate cu poporul vietnamez. S-a hotărât ca Partidul Muncitoresc Român să-și reia titulatura de Partidul Comunist Român.

Într-o atmosferă de deosebit entuziasm, congresul a ales în funcția de secretar general al partidului pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, hotărîre înțimpinată cu o unanimă aprobare de către întregul popor.

Congresul a prevăzut continuarea neabătută a dezvoltării complexe și echilibrate a întregii economii, fixînd ritmuri înalte de creștere a producției industriale, mai cu seamă în ramurile de deosebită importanță cum sînt baza de materii prime și energetice, metalurgia, construcțiile de mașini, chimia ș.a. Un accent aparte a fost pus pe valorificarea cît mai rațională și superioară a resurselor țării. Au fost prevăzute de asemenea o serie de măsuri menite să asigure dezvoltarea intensivă și multilaterală a agriculturii, printre altele prin sporirea mijloacelor de mecanizare, chimizare, extinderea irigațiilor etc.

Documentele congresului reflectau totodată legătura dialectică dintre progresul economic al țării și îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă ale populației, creșterea retribuției muncii, dezvoltarea construcțiilor social-culturale, sporirea volumului de mărfuri desfăcute prin comerțul socialist, ocrotirea sănătății, îmbunătățirea protecției și securității muncii etc. Dat fiind rolul tot mai important care îi revenea științei în construcția socialistă au fost stabilite o serie de măsuri în vederea întăririi bazei materiale a științei, îmbunătățirea organizării și îndrumării cercetării științifice pe bază de programe unitare de cercetare și de pregătire a cadrelor. De asemenea a fost prevăzută perfecționarea continuă a învățămîntului de toate gradele, înființarea de licee industriale, agricole, economice și pedagogice, asigurarea gratuității manualelor pentru toți elevii din școlile de cultură generală și din licee etc.

Congresul al IX-lea al P.C.R. ținînd seama de schimbările structurale petrecute în viața națiunii române prin victoria socialismului a pus sarcina schimbării denumirii țării în Republica Socialistă România și adoptarea unei noi Constituții. Marea Adunare Națională îndeplinind în istorica sesiune din 20 august 1965 atribuția de Adunare constituantă a adoptat Constituția Republicii Socialiste România. Noua lege fundamentală a patriei sintetizează succesele istorice obținute de popor, consfințește rolul de conducător al partidului comunist, caracterul orînduirii de stat bazată pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, reflectă noua structură socială a țării, consacră rolul clasei muncitoare, prevede și garantează marile drepturi și libertăți obținute de popor, îndatoririle cetățenilor. În deplină concordanță cu hotărîrea poporului român de a-și consacra toate forțele construcției socialismului și păcii în Constituție sînt prevăzute principiile de bază ale politicii externe a țării, obiectivele fundamentale ale statului nostru în relațiile cu alte state.

Hotărârile Congresului au declanșat pretutindeni în țară o vie preocupare pentru realizarea obiectivelor stabilite, pentru dezvoltarea experienței în construcția socialistă. Întrecerea socialistă a luat un avânt nemaîntîlnit pînă atunci în țara noastră. Participarea tot mai activă a maselor populare la dezbaterile și înfăptuirea principalelor probleme ale politicii interne și externe a statului a devenit caracteristica definitorie a lărgirii continue a democrației socialiste.

Un moment remarcabil în lupta pentru înfăptuirea hotărîrilor Congresului al IX-lea l-a constituit Conferința Națională a P.C.R. din decembrie 1967, care a adoptat Directivele cu privire la : perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale corespunzător condițiilor noii etape de dezvoltare socialistă a României; îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a României și sistematizării localităților rurale; perfecționarea metodelor de organizare și conducere a vieții sociale, de îmbunătățire a muncii organelor de partid, de stat și a organizațiilor obștești.

Potrivit hotărîrilor Conferinței Naționale în cadrul fiecărei verigi economice au fost constituite organe colective de conducere. De o mare importanță au fost măsurile luate pentru organizarea administrativ-teritorială și sistematizarea localităților rurale. Prin împărțirea teritoriului țării în 39 de județe s-a asigurat îmbunătățirea activității administrative, edilitar-gospodărești și social-culturale, utilizarea mai judicioasă a resurselor locale și a forței de muncă, atragerea largă a cetățenilor la rezolvarea treburilor obștești.

Măsuri importante au fost luate pentru perfecționarea metodelor de conducere și îndrumare de către partid a întregii vieți economice, politice, sociale, de stat și obștești. Pentru a asigura soluționarea unitară și operativă a problemelor de către organele de partid și de stat s-a trecut la aplicarea măsurii ca de activitatea de conducere atît pe linie de partid cît și pe linie de stat să se ocupe un singur tovarăș. Întrucît în procesul evoluției pe calea socialismului o importanță tot mai mare capătă gîndirea socială, fundamentată pe concepția științifică despre lume și viață, generalizarea teoretică a practicii sociale, creația artistică și culturală, de activitatea politico-ideologică se ocupă în mod nemijlocit partidul, Comisia ideologică constituită în cadrul Comitetului Central. S-a stabilit, totodată, ca problemele principale ale politicii externe să fie rezolvate de către Comitetul Politic Executiv, iar politica de cadre să se desfășoare sub îndrumarea nemijlocită a Comitetului Central.

Măsuri importante au fost adoptate de asemenea pentru perfecționarea activității Marii Adunări Naționale, fiind introdus sistemul sesiunilor deschise cu durată mai mare în plen sau pe comisii. Îmbunătățiri importante au fost aduse organizării aparatului Consiliului de Miniștri, al ministerelor, al celorlalte organe centrale.

În vederea fructificării cît mai depline a energiilor creatoare ale oamenilor muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare au fost create Consilii naționale ale oamenilor muncii de diferite naționalități.

De o însemnătate deosebită pentru dezvoltarea democrației socialiste a fost constituirea la sfîrșitul anului 1968 a Frontului Unității Socialiste, care înmănunchează alături de P.C.R., forța politică conducătoare a societății socialiste, toate organizațiile de masă și obștești, exponenții tuturor claselor și păturilor sociale care alcătuiesc structura societății.

Ținându-se seama de hotărârile Congresului al IX-lea privitoare la îmbunătățirea activității de planificare și conducere a agriculturii socialiste în martie 1966 a avut loc Congresul cooperativelor agricole de producție, care a instituționalizat uniunile cooperatiste, ca verigi importante ale organizării pe scară națională a țărânimii cooperatiste și a aprobat noul statut al cooperativelor de producție.

În lumina directivelor Congresului al IX-lea privitoare la dezvoltarea științei a fost creat Consiliul Național al Cercetării Științifice. În ceea ce privește dezvoltarea învățământului, un moment important l-a înscris Plenara C. C. al P. C. R. din 22—25 aprilie 1968 care a dezbătut „Legea învățământului din România”, adoptată de Marea Adunare Națională, lege în care s-a stabilit, printre altele, prelungirea duratei învățământului general obligatoriu la 10 ani.

Astfel, printr-o vastă și temeinică activitate politico-organizatorică, fără egal în trecut, conducerea partidului a asigurat pas cu pas traducerea în viață a directivelor celui de-al IX-lea Congres. În anii cincinalului 1966—1970 pe harta țării au apărut peste 700 noi capacități și obiective industriale importante. Producția industrială a crescut într-un ritm anual de peste 12,3 % față de 10,8 % cit se prevăzuse. La rîndul ei producția agricolă a depășit limita superioară prevăzută în Directivele Congresului al IX-lea. La începutul anului 1970 pe ogoare lucrau peste 105 000 tractoare și zeci de mii de alte mașini agricole. Concomitent cu industria și agricultura s-au dezvoltat transporturile, construcțiile, celelalte ramuri ale producției materiale. În aceeași perioadă au cunoscut o dezvoltare impetuoasă învățământul, cercetarea științifică, arta și cultura. A crescut neconținut nivelul de trai material și spiritual. S-a lărgit continuu democrația socialistă. După Congresul al IX-lea conducerea partidului a încetățenit practica de a supune dezbaterii publice problemele de interes național interne și externe, de a organiza sistematic consfătuiri cu cadre superioare, specialiști, oameni de știință și cultură, scriitori etc. ceea ce atestă modul profund democratic de fundamantare a politicii partidului și statului nostru.

România și-a extins relațiile de colaborare, economice, tehnico-științifice în primul rînd cu țările socialiste, cit și cu toate celelalte state fără deosebire de orînduirea lor socială, pe baza principiilor neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, respectării independenței și suveranității naționale.

6. O uriașă însemnătate pentru destinele poporului nostru, pentru noua istorie a României au avut-o lucrările Congresului al X-lea al P.C.R. desfășurate la București între 6—12 august 1969. La Congres au fost prezente delegații reprezentînd 70 de partide comuniste și muncitorești, socialiste, democratice, antiimperialiste. De asemenea au fost primite 15 mesaje de salut din partea altor partide comuniste și muncitorești. Congresul a aprobat Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea P.C.R. în perioada dintre Congresul al IX-lea și Congresul al X-lea al P.C.R. și sarcinile de viitor ale partidului; Directivele Congresului al X-lea al P.C.R. privind planul cincinal pe anii 1971—1975 și liniile directoare ale dezvoltării economiei naționale pe perioada 1976—1980. Au fost aprobate, de asemenea, Raportul Comisiei Centrale de Revizie, Modifi-

căările ce au fost propuse a se aduce Statutului P.C.R. A fost ales Comitetul Central al P.C.R. și Comisia Centrală de Revizie.

Dînd expresie voinței întregului partid și întregului popor român, congresul, într-o atmosferă de însuflețit entuziasm a reales în funcția de secretar general al Partidului Comunist Român pe tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Documentele Congresului al X-lea au definit într-o largă viziune programul de dezvoltare a României pe planul economiei, al științei și culturii, al perfecționării orînduirii sociale și de stat în vederea asigurării condițiilor pentru trecerea treptată spre comunism. De o mare importanță pentru activitatea partidului, a întregului popor român a fost clarificarea teoretică a conținutului etapei de dezvoltare, în care pășea țara noastră, etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Menționînd că în România erau create baza tehnico-materială și baza economică a socialismului, congresul preciza că era necesară o intensă activitate pentru dezvoltarea multilaterală a socialismului în toate sferele vieții sociale.

Stadiul atins de economia națională, nivelul și structura ramurilor ei, resursele de care dispunea permiteau ca în deceniul următor România să se apropie tot mai mult de țările cu o economie avansată.

Congresul al X-lea a stabilit ca și în viitor, în centrul eforturilor întregului popor să stea continuarea consecventă a industrializării pe baza celor mai noi cuceriri ale revoluției tehnico-științifice contemporane. Un accent deosebit era pus pe dezvoltarea industriei grele, avansate, cu o structură modernă, diversificarea bazei energetice, intensificarea producției de înlocuitori ai materiilor prime etc. A fost prevăzut un raport cît mai optim între grupele A și B ale producției, menit să asigure creșterea, diversificarea și modernizarea industriei ușoare și alimentare. A fost subliniată în același timp importanța acordată de partid repartizării teritoriale cît mai judicioase a industriei avîndu-se în vedere atît criteriile de eficiență economică, cît și cele sociale. O parte componentă a politicii economice elaborate de congres a constituit-o dezvoltarea intensivă, multilaterală a agriculturii, prin folosirea rațională a pămîntului, realizarea unui amplu program de irigații, chimizarea complexă și dotarea cu o gamă variată de mașini agricole.

Congresul al X-lea a pus într-o puternică lumină, marea însemnătate pe care o are pentru evoluția ascendentă a economiei românești politica de dezvoltare a acumulărilor — condiție hotărîtoare a întăririi continue a bazei tehnico-materiale a socialismului. Astfel, pentru perioada 1971—1975 s-au prevăzut investiții în valoare de 420—435 miliarde lei din fondurile centralizate ale statului.

Un puternic avînt a fost imprimat de către Congresul al X-lea ridicării continue a nivelului de trai, dezvoltării științei, artei și culturii.

În anii următori Congresului al X-lea, P.C.R. a desfășurat o vastă activitate pentru îndeplinirea hotărîrilor adoptate. Au fost luate măsuri pentru întărirea continuă a rolului conducător al partidului, pentru îmbunătățirea activității generale a statului în economie, învățămînt, știință și cultură, în întreaga viață socială, pentru organizarea rațională și simplificarea aparatului de stat, de apropiere a activității de conducere de activitatea economico-socială concretă etc. Sub conducerea organelor de partid s-a trecut la introducerea unui stil de muncă științific în toate domeniile

de activitate. La 8 iulie 1971 a fost constituită Comisia centrală de partid și de stat pentru elaborarea prognozelor de dezvoltare economică și socială a României.

O însemnătate tot mai mare a dobândit în această perioadă activitatea ideologică menită să asigure însușirea de către masele largi a tot ceea ce este mai valoros în domeniul culturii, științei și tehnicii contemporane, pentru fructificarea concepției filozofice despre lume și viață, pentru stimularea gândirii vii și a acțiunii revoluționare a oamenilor muncii. Între 3—5 noiembrie 1971 s-au desfășurat la București lucrările Plenarei C.C. al P.C.R. în cadrul căreia tovarășul Nicolae Ceaușescu a prezentat expunerea cu privire la programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste.

P.C.R. s-a preocupat îndeaproape, în același timp, de desfășurarea unei politici externe în deplină concordanță cu interesele și aspirațiile poporului român. Pe lângă numeroase acțiuni consacrate dezvoltării relațiilor de prietenie și colaborare cu toate țările socialiste, cu toate țările lumii indiferent de orinduirea lor socială, pentru edificarea securității europene și stingerea tuturor focarelor de război din lume, România a inițiat la O.N.U. adoptarea unor importante rezoluții privitoare la promovarea în rândurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare, la inițierea unor acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate dintre statele europene cu sisteme social-politice diferite ș.a. Recunoașterea prestigiului obținut de țara noastră în politica internațională s-a concretizat printre altele în faptul că România a fost aleasă membră în Consiliul Dezvoltării Industriale, Consiliul de Administrație, Consiliul consultativ pentru aplicarea științei și tehnicii ale O.N.U. României i-a fost încredințată președinția celei de-a XXII-a Sesiuni a Adunării Generale a O.N.U. și a fost aleasă a doua oară membră nepermanentă a Consiliului de securitate. La începutul anului 1976 țara noastră întreținea relații diplomatice cu 126 de state, iar relații comerciale cu peste 130 de țări.

De o însemnătate deosebită în obținerea remarcabilelor succese în îndeplinirea directivelor Congresului al X-lea au fost hotărârile Conferinței Naționale a P.C.R. din 19—21 iulie 1972 privitoare la accelerarea progresului economico-social al țării, pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

În acest fel în cincinalul 1971—1975 s-a asigurat obținerea unor rezultate grăitoare pentru posibilitățile creatoare în plină înflorire ale harnicului și eroicului popor român. Au fost realizate peste 2 400 noi capacități de producție, a fost instalată o putere electrică de peste 5 000 MW s-a obținut o producție medie anuală de cereale de peste 15 milioane tone, venitul național a sporit într-un ritm mediu anual de circa 12 la sută etc. Referindu-se la bilanțul prestigioaselor succese obținute în răstimpul ultimilor cinci ani tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că : „Toate acestea ne dau temeiul să privim cu încredere viitorul, avînd garanția că dezvoltarea viitoare economico-socială a țării dispune de o temelie trainică și că România va obține noi și noi succese în toate domeniile de activitate, își va făuri o civilizație socialistă tot mai avansată, va merge ferm spre comunism”.

BIBLIOGRAFIE

- KARL MARX — FRIEDRICH ENGELS, *Manifestul Partidului Comunist*, București, Edit. politică, 1969.
- *** *Programul partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Edit. politică, 1975, p. 56—64.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Semecentenarul glorios al Partidului Comunist Român, Expunere la adunarea populară din Capitală 7 mai 1971, în România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, București, Edit. politică, 1971, p. 872.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Cuvtintare la Plenara C.C. al P.C.R. din 28 februarie — 2 martie 1973, în România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, București, Edit. politică, 1973, p. 159—163.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Raport cu privire la proiectul de constituție al Republicii Socialiste România, în România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. I, București, Edit. politică, 1968, p. 113—114, 115—118.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Cuvtintare la sestiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrate celei de-a XXV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist, în România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, București, Edit. politică, 1970, p. 1384—387.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea partidului în perioada dintre Congresul al VIII-lea și Congresul al IX-lea al P.C.R., în România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, Edit. politică, 1968, p. 58—66.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Raportul cu privire la măsurile de perfecționare a conducerii și planificării economiei naționale și îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a României. Prezentat la Conferința Națională a P.C.R. din 6 decembrie 1967, în România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 2, București, Edit. politică, 1968, p. 581—582.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Cuvtintare la constitutrea Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste în România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 3, București, Edit. politică, 1969, p. 689—694.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea P.C.R. în perioada dintre Congresul al IX-lea și Congresul al X-lea și sarcinile de viitor ale partidului în România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, București, Edit. politică, 1970, p. 296—303, 252—254, 268—272.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Expunere cu privire la programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste, în România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, București, Edit. politică, 1971, p. 622—636.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Raportul cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în următorii ani și în perspectivă, la perfecționarea conducerii planificate a societății și dezvoltarea democrației socialiste, la creșterea rolului conducător al partidului și edificarea socialismului și comunismului, la activitatea internațională a partidului și statului, prezentat la Conferința Națională a P.C.R., 19 iulie 1972, în România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, București, Edit. politică, 1973, p. 544—562.
- *** *Istoria României, Compendiu*, București, Edit. Didactică și pedagogică, 1974, p. 464—483.
- România de la Congresul al IX-lea la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român. Istorie în contemporaneitate și contemporaneitate în istorie* de Gh. I. Ioniță, în „Revista de istorie”, an XXVII (1974), nr. 10.

COLOCVIUL ŞTIINŢIFIC „ROMÂNII ŞI MAREA”

La începutul toamnei acestui an (22—28 septembrie 1975) a avut loc pe litoral, la Mangalia-Neptun, al XV-lea colocviu al Societăţii „Mihai Eminescu” din Freiburg i. br. cu tema „Românii şi Marea”. Lucrările acestei importante sesiuni ştiinţifice internaţionale s-au desfăşurat sub auspiciile Universităţii „Al. I. Cuza” Iaşi, Universităţii „Albert Ludwig” — Freiburg i. br. (în cadrul căreia activează Societatea „Mihai Eminescu”) şi Muzeului de Arheologie Constanţa. Au participat universitari şi cercetători din România, R. F. Germania, Austria, Bulgaria, Grecia, Italia, Iugoslavia, Polonia. Şedinţele de comunicări şi dezbateri au fost grupate în două secţiuni: I. arheologie şi istorie; II. literatură, limbă, folclor şi artă.

Lucrările au început în şedinţă plenară prin cuvîntul de deschidere rostit de prof. dr. Mihai Todosea, rectorul Universităţii „Al. I. Cuza” din Iaşi. Domnia sa a arătat că în istoria poporului român un rol tot atît de important ca Munţii Carpaţi şi Dunărea l-a avut şi marea care a deschis largi perspective spre lume, spre legăturile românilor cu alte popoare. Din partea Universităţii din Freiburg a vorbit prof. dr. Paul Miron (român de origine, din Fălţiceni Moldovei), care a subliniat că „marginile Mării Negre” sînt „marginile românităţii”; a relevat apoi marea însemnată pentru noi a străvechiului pămînt românesc al Dobrogei şi românitatea de două ori milenară de pe ţărmul Mării Negre. Salutînd pe participanţii la colocviu, Gh. Trandafir, primarul municipiului Constanţa, a exprimat satisfacţia pentru alegerea litoralului nostru ca loc de desfăşurare al lucrărilor colocviului şi a menţionat că rezultatele colocviului se vor înscrie în cadrul mai amplu al manifestărilor prilejuite de aniversarea a 100 de ani de la independenţă (1877) şi de la redobîndirea Dobrogei de către România (1878). Într-o amplă comunicare *Românii şi Marea* prof. dr. doc. Radu Vulpe a arătat că istoria litoralului dobrogean este intim legată de istoria celorlalte părţi ale teritoriului românesc. Domnia sa a trecut apoi în revistă existenţa geţilor în Dobrogea, legăturile dintre aceştia şi coloniile greceşti, Dobrogea în istoria geto-dacă în timpul lui Burebista şi a lui Decebal, administraţia romană din Dobrogea, romanizarea populaţiei autohtone gete — fenomen ce-şi are începuturile în deceniile care au precedat era noastră, stăpînirea la mare a domnilor români, consecinţele negative pentru dezvoltarea noastră, a pierderii accesului la mare, revenirea noastră la mare ca urmare a tratatului de la Adrianopol şi a războiului din 1877—1878. Acad. C. C. Giurescu a dezvoltat în comunicarea domniei sale importanta temă *Continuitatea romanică şi românească în lumina toponimiei*. A ilustrat argumentarea privind continuitatea romanică şi românească pe litoral şi în Dobrogea printr-o serie de termeni toponimici de origine romanică, ca de pildă *Portiţa* de la latinul *Porta* + sufixul slav *îţa*, *Bisericuţa*, *Dîrstor* — Durostorum, *Oltina* de la *Altinum*, *Băroiu* de la *Beroe*, *Constanţa* de la castrul roman *Constantiniana* din secolul IV e.n., *Vicina*, *Sarica* etc. Acad. C. C. Giurescu a citat de asemenea şi renumita cronică a polonezului Dlugosz care menţionează existenţa românilor în sudul Dobrogei, atunci cînd relatează urmările bătăliei de la Varna.

În comunicarea *Românii la Tomis*, Adrian Rădulescu, directorul Muzeului de Arheologie din Constanţa, s-a ocupat de organizarea administrativă şi maritimă a litoralului dobrogean în timpul stăpînirii romane, precum şi de puternica şi continuă prezenţă în această regiune a populaţiei romanizate.

Prof. Th. Elwert, din Mainz a prezentat o comunicare intitulată interogativ *De ce românii şi marea?* în care a ridicat o serie de probleme de ordin istorico-geografic, lingvistic, literar.

Un prim răspuns la aceste întrebări le-a obţinut de la prof. dr. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, în comunicarea intitulată *Imaginea mării în poezia românească*. Din timpurile cele mai vechi marea a apărut ca temă în literatura populară. Apoi în perioada literaturii noastre culte marea a constituit unul din motivele majore de inspiraţie la poeţi ca Mihail Eminescu, Lucian Blaga, Dan Botta, Ion Pillat. Pe aceeaşi temă literar-folclorică a prezentat o amplă comunicare prof. Petru Caraman (Iaşi), *Reflexul mării în folclorul românesc*. Autorul a arătat că folclorul nostru este plin de motive reflectînd activităţile omului pe apă, în general, şi pe

mare, în special. Acest fapt dovedește, în mod indiscutabil, legătura permanentă pe care poporul român a avut-o cu marea din cele mai îndepărtate timpuri ale istoriei sale.

În cadrul lucrărilor pe secții, un prim grup de comunicări de la secția de arheologie și istorie a abordat o problematică legată de arheologie și istorie antică: perioada bronzului din România și perioada bronzului din Europa centrală (Christian Strahm — Freiburg); Marea Neagră în cartografia antică (Italo Ronca — Parma); organizarea ecleziastică la Pontul Euxin în sec. I, e. n. (Paul Wiertz — Sinzig); probleme de arheologie romană provincială (Sabina Rieckhoff — Freiburg); monedele romane în regiunile vest-pontice (Radu Dobîșan — Constanța); *Martirium*-ul de la Niculițel, vestigiu arheologic dovedind romanitatea în Dobrogea (Victor Bauman — Tulcea).

Perioada dominației bizantine la Dunărea de jos, prezența românilor în Dobrogea în această perioadă, istoria politică a Dobrogei înainte și în timpul stăpînirii Țării Românești la Marea Neagră, aspecte de istorie economică dobrogeană (circulația de monede românești), toate acestea au constituit teme tratate în comunicările susținute de mai mulți istorici și arheologi români: Petre Aurelian, Petre Diaconu, Corina Nicolescu, Stelian Brezeanu, Constantin Cihodaru, Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Victor Spinei, Octavian Ilescu, Anca Ghiață.

În ce privește stăpînirea română în Dobrogea, a reieșit din comunicarea prezentată de Anca Ghiață, că aceasta nu a încetat brusc la finele domniei lui Mircea cel Bătrîn, ci a fost rezultatul unui proces mai îndelungat de întindere a puterii otomane în această regiune, proces care a durat pînă în penultimul deceniu al secolului al XV-lea. Tot în legătură cu istoria românilor la Marea Neagră în secolul al XV-lea reținem și comunicarea cunoscutului istoric polonez, M. Malowist (Varșovia). Ocupîndu-se de raporturile Poloniei cu Caffa, M. Malowist a evocat, în lumina unora din documentele care fac istoricul acestor raporturi, activitatea diplomatică, politică și militară dusă de Ștefan cel Mare pentru păstrarea pozițiilor Moldovei la gurile Dunării și pe Litoralul Mării Negre.

Dobrogea în timpul stăpînirii otomane a constituit tema abordată în comunicările supuse dezbaterii de Gemil Tahsin, Tudor Mateescu, Gheorghe Dumitrașcu. Folosind foarte interesante documente inedite — recensămintele fiscale alcătuite de autoritățile otomane — Gemil Tahsin și Tudor Mateescu au arătat că în Dobrogea, în secolele XVII—XIX a continuat să viețuiască o numeroasă populație românească. De asemenea, legăturile Dobrogei cu Țara Românească, Moldova și Transilvania au fost permanente și deosebit de active. În comunicarea sa Gemil Tahsin (Iași) arată că într-un registru fiscal otoman din 1693—1694 asupra cazalei (district administrativ) Karasu din centrul Dobrogei, apare o abundență de nume specific românești: Marin, Danciul, Ilie, Ion, Ienciul, Marian, Mihail, Nedelcul, Trifu, Albul, Bobu, Ciortan, Ciucu, Ducu, Frîncu, Lepădatu, Lupu, Lupan, Oprea, Radul, Tatul. Elementul etnic românesc, așa cum reiese din registre, avea un caracter stabil cu ocupație principală agricultura, în vreme ce celelalte elemente etnice erau mai nestabile, îndeletnicindu-se în mare parte, cu comerțul. Tudor Mateescu, în cealaltă comunicare (sec. XVIII—XIX) arată că în localitatea Caraharman — aproape de locul de comunicare dintre lacul Sinoe și mare — alte recensăminte turcești înregistrează și ele numeroase nume românești: Radul, Mihnea, Ionică, Tudoran, Marin; la un nume întîlnim și indicația de vlah (român) — Gheorghe vlah. Prezența românilor este atestată, tot după documentele turcești, și în sudul Dobrogei. Într-un loc numit „Valea fără iarnă” veneau foarte des mocanii cu turmele lor.

Traficul pe apă, în zona geografică a principatelor române, în secolele XVIII și XIX, atît pe riurile mari și pe Dunăre, cît și pe Marea Neagră a fost tratat în comunicări prezentate de Veniamin Ciobanu, Paul Păltinea, Lucia Taftă. Așa cum arată autorii citați, porturile românești de la Dunărea maritimă au cunoscut, în perioada menționată, o intensă activitate comercială. În comunicări se dau cifre statistice privind numărul vaselor care asigurau traficul, se arată mărfurile care făceau obiectul exportului și importului, se fac mențiuni asupra șantierelor de construcții navale.

Activitatea lui Mihail Kogălniceanu în legătură cu Dobrogea a fost subiectul comunicării susținută de Alexandru Zub. Autorul a relevat că marele om de stat trebuie considerat ca adevăratul fondator al Dobrogei moderne. Kogălniceanu a avut un rol de seamă în organizarea administrației provinciei redobîndită de România în 1878; s-a îngrijit de instrucția publică; s-a preocupat de recunoașterea drepturilor noastre fundamentale la gurile Dunării; a luat măsuri pentru cercetarea litoralului pînă la Mangalia; a propus în 1884 crearea unei flote naționale la mare; în sfîrșit, a ridicat problema construirii unui pod peste Dunăre în regiunea Silistra.

Crearea marinei moderne românești — militare și comerciale — a constituit tema comunicării prezentate de Sergiu Columbeanu. Din comunicare a reieșit că, după redobîndirea Dobrogei preocupările pentru flota maritimă au devenit din ce în ce mai mari în România. Ele erau izvorîte din necesități imperioase atît de ordin economic, cît și de ordin politico-militar, acestea

din urmă privind apărarea ținuturilor maritime românești, a gurilor Dunării și a traficului pe mare. Activitățile depuse în cadrul marinei militare și a celei comerciale au favorizat apariția la noi în țară a unor noi profesii legate de navigație, precum și a unei mentalități marinărești, factor indispensabil pentru dezvoltarea marinei noastre.

Prof. Milan Vanku (Belgrad) a arătat apoi, într-o comunicare din domeniul istoriei relațiilor internaționale, interesul major al României pentru reglementarea navigației prin Bosfor și Dardanele. La conferința de la Montreux (1936) Nicolae Titulescu a depus eforturi susținute pentru o reglementare judicioasă a acestei probleme de care depindea traficul maritim al țării noastre. În sfârșit, Șerban Rădulescu-Zoner, în ultima comunicare de la secția istorie, a subliniat marea pondere pe care o are, pentru politica externă a României navigația pe Dunăre și pe Marea Neagră. Astfel numai în 1914 exportul românesc se desfășura 5 % pe uscat și 95 % pe mare.

În încheiere putem considera că manifestarea științifică internațională de la Mangalia—Neptun, din septembrie 1975, s-a dovedit a fi fost deosebit de utilă pentru o reconstituire multilaterală a istoriei Dobrogei și a activităților maritime ale poporului nostru din cele mai vechi timpuri pînă astăzi. Lucrările Colocviului „Românii și Marea” au arătat că istoria Dobrogei nu este o istorie particulară ruptă de istoria noastră, ci — așa cum spunea prof. dr. Mihai Teodosia în cuvîntul de deschidere —, un cîrmp de istorie românească concentrată.

Sergiu Columbeanu

CONGRESUL DE ARHEOLOGIE SLAVĂ DE LA BRATISLAVA

Între 7 și 14 septembrie a.c. s-au desfășurat la Bratislava (R. S. Cehoslovacia) lucrările celui de al III-lea Congres de arheologie slavă la care au participat delegați din următoarele țări : Statele Unite ale Americii, Austria, R. P. Bulgaria, Canada, Danemarca, Finlanda, Franța, R. D. Germană, R. F. Germania, Grecia, R. S. F. Iugoslavia, Luxemburg, R. P. Polonia, R. S. România, Suedia, R. P. Ungaria, U.R.S.S. și țara organizatoare R. S. Cehoslovacia.

Cele mai numeroase delegații au fost cele ale U.R.S.S. (circa 40 persoane), R. P. Polonia (circa 30 participanți), R. P. Bulgaria (circa 25 persoane), R. D. Germană (circa 20 persoane), R. P. Ungaria (circa 15 participanți) și, bineînțeles, delegația țării gazdă (circa 150 persoane).

Numărul total al participanților s-a ridicat la peste 300 persoane, iar cel al comunicărilor la peste 200.

Delegația R. S. România a fost compusă din următorii tovarăși : prof. univ. Kurt Horedt, de la Facultatea de Istorie-Filosofie a Universității Babeș Bolyai din Cluj ; dr. Ștefan Olteanu, director adj. la Muzeul de Istorie al R. S. România ; dr. Petre Diaconu, cercetător științific principal la Institutul de Arheologie al Academiei de Științe Sociale și Politice ; Victor Teodorescu, directorul Muzeului Județean Prahova ; dr. Dan Teodoru, cercetător științific principal la Institutul de Istorie și Arheologie din Iași ; Suzana Dolinescu—Ferche cercetător științific la Institutul de Arheologie al Academiei de Științe Sociale și Politice. Tematica Congresului a cuprins probleme ca *formarea statelor, cristalizarea vieții urbane, slavii în epoca romano-bizantină sec. III—XII e.n., cultura materială a slavilor*.

În cadrul acestei tematici, membrii delegației române au prezentat următoarele comunicări : „Die Brandgräberfelder der Mediaș-Gruppe aus dem 7—9 Jh. in Siebenbürgen” (K. Horedt) ; „Procédés d'influence slave pour la réduction du fer à l'est des Carpates aux VIe—VIIe siècles dans le contexte de la technologie traditionnelle des autochtones” (Șt. Olteanu) ; „Autour de la pénétrations des slaves au sud de Danube” (P. Diaconu) ; „Les slaves des regions Est-carpatique de la Roumanie durant les VI—IX S.” (D. Teodoru) ; „Contributions au problème de la continuité du peuple roumain : le rapport entre les slaves et les autochtones” (V. Teodorescu) ; „Les rapports entre les slaves et les autochtones au Bas-Danube (au VI-ème siècle) à la lumière des données archéologiques et des sources écrites” (S. Dolinescu-Ferche).

Lucrările Congresului s-au desfășurat în cadrul a patru secții paralele, potrivit tematicii anunțate. Doi membri ai delegației române, K. Horedt și Șt. Olteanu, au prezidat lucrările secțiilor I și III în zilele de miercuri 10 septembrie și, respectiv, vineri 12 septembrie.

În cadrul dezbaterilor privind comunicările prezentate pe secții, membrii delegației române au intervenit pe marginea punctelor de vedere exprimate în diferite referate, fie pentru a face unele precizări în funcție de rezultatele obținute de arheologii și istoricii români, mai cu

seamă în ultima vreme, fie pentru a argumenta punctul de vedere românesc în problema fundamentală a permanenței populației daco-romane (romanizate) pe teritoriul României, și a raportului dintre autohtoni și populația slavă începând din momentul pătrunderii acesteia pe teritoriul patriei noastre.

O particularitate deosebită a constituit-o faptul că în unele rapoarte și referate prezentate în timpul lucrărilor Congresului au fost menționate, în mod pozitiv, unele rezultate ale cercetărilor românești referitoare la perioada cuprinsă între secolele III-XIII, fapt care demonstrează receptarea de către istoriografia străină a rezultatelor cercetării arheologice românești din ultima vreme mai cu seamă. Așa, de pildă, rapoartele prezentate în ședința plenară de către istoricii sovietici V. Sedov și Vl. Baran au recunoscut contribuția culturii carpo-dacice la cristalizarea culturii materiale din sec. IV. cunoscută sub numele de Cerneahov. Asemenea tendințe de a atribui culturii amintite un caracter multiplu prin aportul populațiilor locale s-au manifestat cu prilejul susținerii și a altor comunicări și referate în cadrul celor patru secții.

Ceea ce trebuie, de asemenea, subliniat ca un lucru pozitiv este faptul că punctele de vedere prezentate de membrii delegației române în referatele susținute în spiritul Programului P.C.R. n-au fost combătute, n-au fost infirmate, cei care au luat cuvântul pe marginea comunicărilor interesându-se doar de unele detalii mai mult sau mai puțin semnificative. Aceasta se datorește și punctelor de vedere echilibrate și unitar susținute de membrii delegației noastre, fundamentate științific pe baza rezultatelor recent obținute de cercetări de laborator și antropologice.

Excursiile efectuate de participanții la Congres pe diferite șantiere arheologice din Imprejurimile Bratislavei și ale Nitrei ca, de pildă, la Devin, Pohanska, Pač, Miculcice, Ducova, Stare Measto etc. au oferit posibilitatea cunoașterii și comparării culturii materiale a popoarelor slave din acele zone geografice, cu aspectele culturii materiale de pe teritoriul României din perioada anterioară venirii slavilor și mai cu seamă din epoca de simbioză româno-slavă.

Se profilează tot mai mult concluzia potrivit căreia vestigiile culturii materiale nu pot avea în exclusivitate un caracter etnic, ele neputând defini în mod absolut etnicul uneia sau alteia dintre populațiile de la care provin asemenea vestigii. Cuptorul „pietrar”, de pildă, a fost utilizat atât de populația autohtonă de pe teritoriul României încă înainte de venirea slavilor cât și de populația slavă din zone foarte îndepărtate de teritoriul patriei noastre, fapt care exclude atribuirea caracterului etnic acestei instalații casnice.

S-a evidențiat, totodată, utilizarea pe scară din ce în ce mai mare a rezultatelor analizelor de laborator și antropologice, cele mai în măsură să definească cultura materială a populațiilor sedentare, autohtone și a celor nomade, migratoare.

O impresie deosebită în rândul delegaților la Congres a făcut-o volumul de studii consacrate perioadei cuprinse între sec. III—XIV, volum editat anul acesta în cadrul colecției *Bibliotheca Historica Romaniae* intitulat: *Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania* care a fost distribuit, împreună cu *Bibliografia istorică a României 1969—1971* și *Inscripțiile din Dacia Romană*, delegațiilor la Congres. Mulți participanți ne-au solicitat volumul, cu rugămintea de a-l putea procura, într-o manieră sau alta.

Înainte de deschiderea lucrărilor Congresului a avut loc, duminică 7 septembrie, prima ședință a Comitetului Executiv și a Consiliului Permanent ale *Uniunii Internaționale de arheologie Slavă* (U.I.A.S.), ședință în care s-a precedat la unele remanieri ale celor două organisme de conducere (Comitetul Executiv și Consiliul Permanent) și s-au luat unele hotărâri legate de viitoarea activitate a U.I.A.S.-ului. Delegația română a prezentat unele propuneri privind participarea românească în cele două organisme, propuneri care au fost în unanimitate aprobate, astfel că în Comitetul Executiv al U.I.A.S.-ului R. S. România va fi reprezentată de doi membri St. Olteanu și M. Rusu, în locul prof. I. Nestor, decedat, și al prof. Gh. Ștefan, trecut în Comitetul de onoare permanent al Uniunii.

Menționăm că în ședința plenară de deschidere a lucrărilor Congresului, în prezidiul căreia a luat loc și conducătorul delegației române, s-a ținut un moment de reculegere în memoria a a doi membri ai Comitetului Executiv, decedați în perioada dintre cel de al II-lea și al III-lea Congres: I. Nestor și Z. Rajewski (R. P. Polonă).

În cel de al doilea organism, în Consiliul Permanent figurează în continuare ca reprezentanți ai țării noastre K. Horedt și D. Teodoru.

Tot în această primă ședință s-a stabilit ca viitorul Congres să aibă loc la Sofia în 1980 la o dată care să nu se suprapună cu Congresul Mondial de istorie care va avea loc la București în același an. De asemenea s-au fixat și viitoarele ședințe ale Comitetului Executiv și Consiliului Permanent în perioada 1976—1980 pentru definitivarea tematicii și programului viitorului Congres.

La cea de a doua întrunire a celor două organisme ale Uniunii s-a recomandat ca țările membre ale U.I.A.S. care n-au încă constituit comitete naționale, care să coordoneze întreaga

activitate pe plan local, să procedeze la crearea lor din membrii Comitetului Executiv și ai Consiliului Permanent.

Totodată s-a hotărât modificarea unor paragrafe din statutul Asociației în sensul că se vor constitui comisii de lucru în anumite domenii de activitate ai căror președinți să poată fi invitați la ședințele Comitetului Executiv și ale Consiliului Permanent. S-au propus următoarele comisii:

- Comisia pentru studiul armamentului, președinte Nadolski (R. P. Polonă).
- Comisia pentru toponimia arheologică, președinte Eihler (R. D. Germană).
- Comisia pentru informații, președinte Chropowsky (R. S. Cehoslovacia).
- Comisia pentru documentare, președinte B. Babici (R. S. F. Jugoslavia).
- Comisia pentru științele naturii, președinte din R. D. Germania.
- Comisia pentru arhitectură, președinte, Tomascwski (R. P. Polonă).
- Comisia pentru studiul ceramicii (președintele va fi propus ulterior).

S-a propus, totodată, și crearea unei comisii pentru studiul relațiilor dintre populațiile autohtone și slavi urmînd ca președintele acestei comisii să fie desemnat, eventual, din rândurile cercetătorilor români.

În ce privește activitatea dintre congrese s-a precizat că U.I.A.S. este afiliată Uniunii Internaționale de pre și proto istorie (U.I.P.P.) pe baza unei strînse colaborări între comisile U.I.P.P. și organisme științifice corespunzătoare următoarelor probleme:

- originea orașelor.
- probleme de lingvistică slavă.
- probleme bizantine.
- probleme de economie din perioada etnogenezei slave și a formării statelor.
- relațiile slavilor cu Asia Centrală, Orientul apropiat și Africa de Nord.

În încheiere subliniem atmosfera științifică, cordială, prietenească pe tot timpul desfășurării lucrărilor, ospitalitatea colegilor din țara gazdă.

Cel de al III-lea Congres de arheologie slavă a evidențiat, pentru delegația română participantă, o concluzie de mare importanță, anume: punctele de vedere ale reprezentanților noștri exprimate în referatele și comunicările prezentate sînt acceptate de auditori, în afara fundamentării lor științifice prin utilizarea în cercetare a procedeelor moderne de investigații, dacă se prezintă un punct de vedere unitar care să excludă contradicțiile nefundamentate între diferiți membri ai aceleiași delegații.

Contactele stabilite de membrii delegației române cu colegii din diferite țări, atît în timpul desfășurării lucrărilor cît și în afara lor, au contribuit la întreținerea unei atmosfere de colaborare rodnică, în folosul științei, între toți cercetătorii din țările reprezentate.

Întrucît tematica Congresului este variată, bogată, iar comunicările prezentate extrem de numeroase, considerăm necesară o prezență mai susținută numeric a delegației române la viitorul Congres care va avea loc la Sofia.

Ștefan Olteanu

ASPECTE PRIVITOARE LA PARTICIPAREA ROMÂNĂ LA ACTIVITATEA COMISIEI DE PROBLEMĂ „ISTORIA MARII REVOLUȚII SOCIALISTE DIN OCTOMBRIE”

Comisia de problemă „Istoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie” — înființată cu peste un deceniu în urmă — și-a propus și propune să stimuleze colaborarea interacademică multilaterală în studiarea problematicii vaste care formează obiectul comisiei. Realizările pe planul colaborării multilaterale au fost și sînt condiționate — în mod firesc — de dezvoltarea cercetărilor respective în fiecare din țările participante.

În România, problematica respectivă a constituit și constituie obiectul preocupărilor unui numeros grup de cercetători, activitatea lor desfășurîndu-se pe baza planurilor de cercetare ale Academiei de Științe Sociale și Politice, Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și altor instituții de cercetare și învățămînt.

În acest sens, istoricii români au contribuit prin numeroase monografii, studii, culegeri de documente, sesiuni științifice, conferințe ș.a. la cercetarea și popularizarea unor aspecte ale Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, ale istoriei Partidului Comunist Român și ale revoluției din România, ale activității lui V.I. Lenin, ale tradițiilor și legăturilor internaționaliste ce au caracterizat permanent mișcarea revoluționară și democratică din România.

În cadrul acestei sustinute activități istoricii și cercetătorii din România și-au îndeplinit și sarcinile pe care și le-au asumat prin protocoalele consfătuirilor Comisiei de problemă, au elaborat o serie de lucrări care converg sensului activității acestei comisii.

Dintre numeroasele lucrări prin care istoriografia din România a împlinit în 1967, de pildă, semicentenarul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie menționăm : „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Schiță istorică” de acad. P. Constantinescu-Iași, Al. Vianu, N. Copoiu și Gh. Cazan ; culegerea de studii „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și România” ; culegerea de documente și amintiri „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și mișcarea revoluționară și democratică din România” ; volumul bibliografic „Lucrări și publicații din România despre Marea Revoluție Socialistă din Octombrie” ; „Solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu Marea Revoluție Socialistă din Octombrie” de Gh.Unc ș.a.

Semicentenarul Revoluției din Octombrie i-a fost consacrat o sesiune științifică organizată la București, sub egida celor mai reprezentative instituții de cercetare și învățămînt. Delegații de oameni de știință români au participat, prezentînd un număr însemnat de comunicări, la sesiunea consacrată semicentenarului Revoluției din Octombrie, care a avut loc la Moscova în primăvara anului 1967, precum și la celelalte simpozioane și conferințe științifice organizate cu acest prilej în U.R.S.S.

Sărbătorirea centenarului nașterii lui Vladimir Ilici Lenin — în 1970 — a constituit prilejul unor noi manifestări științifice, al publicării unor lucrări cu caracter istoric în care alături de diferite momente din viața și activitatea lui Lenin au fost abordate și noi aspecte ale istoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, ca și ale revoluției din România. Cu acest prilej, în România au văzut lumina tiparului monografia „Lenin și România”, culegerile de studii „Forța creatoare a ideilor leniniste” și „Situația internațională din primele două decenii ale secolului al XX-lea în lumina tezelor leniniste” și alte lucrări. A fost organizată, cu același prilej (aprilie 1970), o sesiune științifică cu participare internațională pe tema „Leninismul și victoria socialismului în România”.

În toamna anului 1972, cu prilejul semicentenarului creării U.R.S.S. au fost organizate în România o serie de acțiuni și manifestări științifice, expoziții, au fost publicate studii și articole, a văzut lumina tiparului culegerea de studii „Tradiții de solidaritate internațională româno-sovietică”.

În răstimpul care s-a scurs de la prima consfătuire a Comisiei de problemă, partea română a luat parte activă la toate consfătuirile ordinare ale Comisiei (Moscova, aprilie 1963 ; Moscova, octombrie 1965 ; Leningrad, septembrie 1969 ; Budapesta, martie 1971 ; Sofia, octombrie 1972 ; Berlin, octombrie — noiembrie 1973 ; Ulan Bator, octombrie 1974 ; Praga, octombrie 1975), la alte acțiuni științifice și organizatorice inițiate pe linia activității Comisiei.

În ultimii ani, partea română a luat o serie de măsuri în vederea realizării unor prevederi asupra cărora s-a convenit la consfătuirile de la Leningrad, Budapesta, Sofia, Berlin și Ulan Bator. Astfel, în luna mai 1973 au fost predate 2 studii pentru culegerea de studii „V.I. Lenin și experiența istorică a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Legitățile generale ale revoluției socialiste”. În câteva rînduri, delegații părții române au luat parte la discutarea în colectiv a studiilor prevăzute să apară în culegere.

În toamna anului 1971 a fost organizat un colectiv de cercetători și a fost desemnat reprezentantul permanent al părții române în scopul asigurării unui cadru corespunzător colaborării și raporturilor cu Comisia de problemă. A fost numit, de asemenea, reprezentatul părții române în colegiul de redacție al Buletinului informativ al comisiei.

În ultimii ani partea română a participat, de asemenea, la acțiuni bi sau multilaterale organizate pe linia Comisiei de problemă.

Partea română a participat activ la acțiunile științifice din cadrul comisiei, prezentînd — la sesiunea științifică de la Moscova consacrată împlinirii a 50 de ani de la înfrîngerea intervenției și încheierea războiului civil din U.R.S.S. (iunie 1972), la Consfătuirea de la Sofia a Comisiei de problemă (octombrie 1972) și la simpozionul de la Varșovia pe tema „Marele Octombrie și revoluțiile din anii 40 în țările Europei Centrale și de Sud-Est” — comunicări științifice pe teme ca : „Participarea unor oameni ai muncii români la apărarea cu arma în mînă a primului stat socialist”, „Alianții clasei muncitoare în revoluția democrat-populară din România”, „Premisele revoluției în România”, „Transformări social-economice în România în anii revoluției democrat-populare”. La timpul potrivit, revista noastră și-a informat cititorii

asupra desfășurării acestor manifestări. Experiența acestor acțiuni științifice ale Comisiei permite aprecierea conform căreia ele constituie un cadru util pentru cunoașterea reciprocă a punctelor de vedere, a stadiului în care se află cercetările din fiecare țară, pentru dezbaterile unor probleme științifice de interes comun.

În cele ce urmează, dorim să amintim că la cea de-a VI-a Consfătuire a Comisiei de problemă (Berlin, 1973), organizându-se sesiunea științifică pe tema „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și mișcarea revoluționară din Europa în anii 1917–1923”, partea română a prezentat prin Gh. I. Ioniță și Ion Chișer referatul intitulat „Mișcarea revoluționară din anii 1917–1923 în istoriografia română din ultimul deceniu”.

În cadrul reuniunii științifice de la Ulan Bator (octombrie 1974), organizată pe tema „Calea necapitalistă a dezvoltării și contemporaneitatea” — cu prilejul celei de-a VII-a ședințe a Comisiei de problemă — partea română a prezentat două referate prin Gh. I. Ioniță : „Trăsături ale revoluției populare din România” și Vl. Zaharescu : „Forțele sociale contemporane și progresul”.

Cu prilejul celei de-a VIII-a ședințe a Comisiei de problemă (Praga, 1975), în cadrul simpozionului științific organizat pe tema „Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a revoluției socialiste”, partea română a prezentat referatul „Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a revoluției și construcției socialiste în România” de Gh. I. Ioniță, Vladimir Zaharescu.

Ca și la anterioarele reuniuni ale Comisiei de problemă, partea română a participat activ și la dezbaterile problemelor înscrise pe ordinea de zi la sesiunile de la Berlin, Ulan Bator și Praga.

În cadrul reuniunii de la Praga a Comisiei de problemă, partea română a făcut cunoscut că dorește ca cea de-a IX-a sesiune a Comisiei de problemă să aibă loc în România, în cursul lunii octombrie 1976. Propunerea a fost primită cu satisfacție de participanți. Tema dezbaterii științifice propusă de partea română în Comisia de problemă pentru a fi abordată în cadrul acestei reuniuni este „Însemnătatea internațională a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și reflectarea ei în istoriografia contemporană”.

Pregătindu-ne pentru organizarea acestei prestigioase reuniuni științifice sperăm încă de pe acum ca ea să constituie încă un prilej de dezbateri aprofundată a unui subiect de atât de mare complexitate și semnificație istorică.

Gh. I. Ioniță

C R O N I C A

În ziua de 27 octombrie 1975, cu ocazia aniversării a 120 de ani de la nașterea istoricului Grigorie Tocilescu, la Mizil a avut loc un simpozion științific. Participanții la simpozion au putut audia următoarele luări de cuvânt : *Activitatea istorică și arheologică a lui Grigorie Tocilescu* de prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, decanul Facultății de istorie din București, director al Institutului de istorie N. Iorga ; *Activitatea editorială a lui G. Tocilescu* de prof. univ. Mihai Berza, directorul Institutului de Studii sud-est europene ; *G. Tocilescu — folclorist și militant cultural* de prof. dr. Vasile Netea ; *Săpături arheologice întreprinse de G. Tocilescu* de prof. Victor Teodorescu, directorul Muzeului județean de istorie și arheologie Prahova.

Cu același prilej, la Casa de cultură a orașului, s-a organizat o expoziție de carte, cuprinzând lucrări din creația marelui om de știință român.

În ziua de 5 noiembrie 1975 la Facultatea de istorie din București a avut loc un simpozion prilejuit de împlinirea a 100 de ani de la nașterea istoricului Constantin Giurescu. După cuvântul introductiv rostit de prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, decanul Facultății de istorie, în continuare au expus : conf. univ. Radu Manolescu despre *Constantin Giurescu, Istoricul și profesorul* și lector univ. Nicolae Isar despre *Constantin Giurescu, cercetător și editor al cronicilor noastre medievale*.

În ziua de 19 noiembrie 1975 la Facultatea de istorie din București, a avut loc o manifestare științifică ocazională de împlinirea a 125 de ani de la nașterea istoricului și arheologului Grigorie Tocilescu. După cuvîntul de deschidere al prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, care a subliniat semnificația acestei aniversări, rolul și poziția lui G. Tocilescu în ansamblul istoriografiei românești moderne, în continuare au fost expuse comunicările: *Rolul lui G. Tocilescu în dezvoltarea istoriografiei românești* de asist. dr. Lucian Boia; *Activitatea arheologică a lui G. Tocilescu în Oltenia* de prof. univ. Dumitru Tudor.

În ziua din 9 noiembrie 1975 cu ocazia sărbătoririi a 25 de ani de activitate a Muzeului de istorie și etnografie, a Casei de cultură a Bibliotecii municipale și societăților de istorie și filologie din Lugoj, în orașul menționat a avut loc o sesiune de comunicări științifice.

Cu acest prilej au fost susținute comunicările: *Importanța descoperirilor paleolitice ale Muzeului din Lugoj pentru cunoașterea paleoliticului din Europa Centrală și de Sud-Vest*, de Florea Mogoșan, Institutul de Arheologie, București; *Probleme noi în paleoliticul superior din România, în lumina cercetărilor paleolitice în centrul Banatului*, de Ioan Stratan, Muzeul de istorie și etnografie, Lugoj; *În legătură cu începuturile neoliticului din România de Vladimir Dumitrescu*, Institutul de Arheologie, București; *Considerații asupra manifestărilor de artă preistorică din Banatul de Sud-Vest* de Vasile Boroneanț, Muzeul de istorie al orașului București; *Cultura Tisa-Polgar în colecțiile Muzeului de istorie și etnografie din Lugoj* de Ioan Stratan, Muzeul de istorie și etnografie, Lugoj și Petre Roman, Institutul de Arheologie, București; *Secolul XIII—VI î.e.n. în apusul României; tendințe actuale ale interpretării istorice* de Alexandru Vulpe, Institutul de Arheologie, București; *Portretul lui Decebal* de Radu Vulpe, Institutul de Arheologie, București; *Problema Marelui Hadrian Daicoviciu*, Universitatea Cluj-Napoca; *Meleagurile bănățene în procesul etnogenezei și continuității* de Dumitru Berciu, Universitatea București; *Cercetările de la Remetea Mare jud. Timiș de Florin Medeț*, Muzeul Banatului, Timișoara; *O nouă diplomă militară la Tibiscum* de Maria Petrovski, Muzeul de istorie locală, Caransebeș și Ion Iosif Rusu, Institutul de istorie, Cluj-Napoca; *Un vas — Terra Sigillata de la Orșova cu ștampila meșterului Socro* de Dan Isac, Universitatea Cluj-Napoca; *Urme romane în depresiunea Mehadia — Teregova* de Richardt Petrovski, Muzeul de istorie locală, Caransebeș; *Sondaj arheologic în așezarea romană de la Lăpușnicel de Ovidiu Bozu*, Muzeul de istorie, Reșița; *Legăturile fazei Vinca A cu faza Dîrniri timpurie* de Gh. Lazarovici, Institutul de istorie, Cluj-Napoca; *Locuirea feudală timpurie de la Gornea — „Țărmur”* de Ilie Huzun, Muzeul de istorie Reșița; *Contribuții numismatice la istoria Banatului în secolul IV e. n.* de Eugen Chirilă, Institutul de istorie Cluj-Napoca și Ioan Stratan, Muzeul de istorie și etnografie, Lugoj; *Necropola feudală tirzie de la Hodoni, jud. Timiș* de Marius Moga și Adrian Bejan, Muzeul Banatului, Timișoara; *Cîteva considerații privind topografia orașului antic, Drobeta de Doina Benea*, Muzeul Banatului, Timișoara; *Problema continuității romanilor în cronicile maghiare* de Manole Neagoe, Cercetător Arhivele Statului, București; *Unele pagini privind emisiunea de monede P.M.S.C.O.L.V.I.M. de Octavian Dogariu*, Universitatea, Timișoara; *Două locuințe feudale timpurii la Sacoșul Mare jud. Timiș* de Maria-Pop Moroz, Muzeul de istorie și etnografie, Lugoj; *Relații agrare și mișcări țărănești în Banat, la începutul secolului al XIX-lea* de Dan Popescu, Lugoj; *Continuarea procesului Memorandumului la Timișoara și condamnarea lui Valeriu Braniște* de Alexandru Porțeanu, Institutul de Istorie „N. Iorga”, București; *Damaschin Bojincă — activitatea numismatică de Octavian Dogariu*, Universitatea din Timișoara; *Armata franceză de ocupație și Lugojul în perioada desăvîrșirii unității naționale* de Valeria Căliman, Prof. Brașov; *Mineritul carbonifer în zona Banatului montanistic între anii 1848—1854* de Gheorghe Ruja, *Economia bănească românească în condițiile societății feudale* de Liviu Ștefănescu, Muzeul de istorie al R. S. România, București; *Aspecte ale emigrării șomerilor cărășeni în perioada crizei economice (1929—1932)*, de Ioan Popa Muzeul de istorie, Reșița; *Aspecte ale mișcării antifasciste din județul Caraș-Severin în (1934—1938)* de Vasile Zaberca, Muzeul de istorie, Reșița; *Din rezistența țărănimii bănățene împotriva dictaturii militar-fasciste și războiului hitlerist* de Vasile Duduș, Muzeul Banatului, Timișoara; *Asociația generală a muncitorilor din Timișoara și legăturile ei cu Internaționala I-a* de Ioan Șendrulescu, Universitatea din București; *„Urbarium Banaticum” din 1836 de Mircea Atanasiu; Cu privire la situația economică a Lugojului în sec. al XVIII și începutul sec. al XIX-lea* de Mircea Rusu, Muzeul de istorie și etnografie, Lugoj; *Aspecte ale luptei prizonierilor români din Italia, pentru unitate națională* de P. Ciughită; *Întărirea unității și frăției dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare în etapa desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice în Banat, (1941—1947)* de Mihai Ziman, Directorul Muzeului Banatului, Timișoara; *Societatea rurală bănățeană interbelică și cultura sa* de Doru Luminosu, Institutul Politehnic, Timișoara.

PETRE BĂRBULESCU, *România la Societatea Naţiunilor (1929–1939). Momente şi semnificaţii*, Bucureşti, Edit. politică, 1975, 442 p.

Utilizând pe larg informaţiile oferite de documente aflate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, Petre Bărbulescu reconstituie în volumul de mai sus poziţia diplomaţiei româneşti, faţă de cîteva din marile evenimente internaţionale din deceniul 1929–1939 şi anume: criza economică din anii 1929–1933, agresiunea Japoniei împotriva Chinei (1931–1933); conferinţa dezarmării (1932–1934); agresiunea Italiei împotriva Etiopiei; criza renană şi războiul civil din Spania.

Din lucrarea istoricului român reiese foarte clar procesul lent dar implacabil al declinului Societăţii Naţiunilor, al creşterii treptate a incapacităţii organizaţiei de a-şi îndeplini principalul obiectiv al existenţei sale, acela de menţinere a păcii şi securităţii mondiale. Acest fenomen de regres, tot mai vizibil după declanşarea marii depresiuni economice în anul 1929, s-a evidenţiat pregnant în momentele de criză din relaţiile internaţionale interbelice, cărora autorul le-a acordat o atenţie particulară.

Un prim capitol, intitulat *Începuturile activităţii României la Societatea Naţiunilor* (p. 17–50) reprezintă o reuşită sinteză a creării şi a activităţii desfăşurate de forul de la Geneva, în primul său deceniu de existenţă. Desigur, pe acest fundal este scoasă în relief activitatea României la Societatea Naţiunilor, subliniindu-se că iniţiativele româneşti la Geneva făceau parte integrantă din politica externă a ţării, politică ce avea ca obiectiv principal găsirea mijloacelor celor mai eficace pentru menţinerea independenţei şi suveranităţii naţionale, a statu-quo-ului teritorial. Diplomaţia românească, precizează autorul, nutrea speranţa că Societatea Naţiunilor putea contribui la crearea unei lumi de pace şi securitate (p. 41).

O altă caracteristică a activităţii României la Geneva, ca de altfel a întregii politici externe româneşti din perioada interbelică — accentuează Petre Bărbulescu — este orientarea pro-franceză, sprijinirea aproape totală a politicii Franţei, lucru perfect explicabil prin faptul că şi Quai d'Orsay promova, cu

foarte multă perseverenţă, teza realizării unui sistem de securitate colectivă, care, o dată realizat, nu putea decât să faciliteze politica românească de menţinere a integrităţii şi suveranităţii naţionale (p. 49–50).

Dar, dacă în primul deceniu de existenţă se părea că Societatea Naţiunilor era un instrument util pentru menţinerea păcii şi securităţii în lume, după 1929 s-a văzut tot mai clar că forul de la Geneva nu dispunea de mijloacele efective necesare atingerii acestui deziderat. Incapacitatea organizaţiei de a-şi realiza obiectivele a fost vizibilă în mod vădit cu ocazia marii crize economice declanşată în anul 1929.

Repercusiunile depresiunii din anii 1929–1933 asupra activităţii Societăţii Naţiunilor şi poziţia României sînt pe larg analizate de Petre Bărbulescu în al doilea capitol al volumului (p. 51–121). Autorul subliniază eşecul încercărilor făcute de organizaţie pentru înlăturarea efectelor crizei precum şi a unor soluţii politice, cum a fost proiectul de Uniune Europeană a lui Briand, care reprezenta o încercare de a face faţă situaţiei grave prin mijloace care, la vremea respectivă, păreau radicale.

Toate eforturile acestui organism internaţional sau ale unor state au eşuat — afirmă în mod just istoricul român — deoarece criza, departe de a le diminua, a ascuţit foarte mult contradicţiile interimperialiste ca şi pe cele dintre statele aflate în blocul imperialist şi cel al ţărilor mici şi mijlocii. Soluţionarea şi depăşirea fazei de criză s-ar fi putut realiza doar prin unirea eforturilor tuturor statelor ce sufereau de pe urma ei. Dar, de vreme ce depresiunea a accentuat diversitatea de interese acest lucru a fost, în opinia autorului, în mod obiectiv imposibil (p. 89).

În condiţiile în care România a fost puternic afectată de criză, reprezentanţii ei au activat şi la Geneva pentru adoptarea unor soluţii eficace dar, în ciuda numeroaselor eforturi, nu s-a ajuns la rezultate pozitive pe plan general ca şi pe plan intern cu toate că s-a încheiat Acordul de colaborare tehnică-

consultativă între statul român și Societatea Națiunilor (p. 90—108).

Ceea ce, credem noi, trebuia mai bine reliefat de către Petre Bărbulescu în legătură cu depresiunea din anii 1929—1933 este caracterul general al acesteia, faptul că ea nu numai că a cuprins întregul sistem capitalist, ci a afectat foarte grav toate domeniile vieții sociale. Criza a avut repercusiuni profunde atât asupra sferei economice, fapt care este întotdeauna accentuat, cât și asupra vieții politice, a gândirii și psihologiei contemporanilor, lucru asupra căruia nu se insistă întotdeauna, după opinia noastră, în mod suficient. Nu trebuie uitat că în anii 1929—1933 a avut loc un proces foarte amplu de radicalizare a maselor, că extrem de mulți oameni, văzând efectele crizei, au început să fie tot mai convinși de falimentul sistemului capitalist.

Un alt moment important în evoluția Societății Națiunilor, apreciat în general ca începutul declinului definitiv al organizației, este criza manciuriană. Analizând poziția României la forul de la Geneva față de evenimentele din Extremul Orient din 1931—1933 (p. 142—166), a căror importanță este foarte adesea minimalizată ca o urmare, poate, a unei viziuni înguste, europocentriste, asupra istoriei, autorul lucrării recenzate subliniază atitudinea constructivă a diplomației românești, care a văzut în agresiunea japoneză împotriva Chinei o violare a Pactului Societății Națiunilor și a tratatelor internaționale, un act de mare gravitate care interesa toată omenirea întrucât de soluționarea lui depindea însuși viitorul și vitalitatea organizației internaționale (p. 162).

Petre Bărbulescu apreciază, în mod just, că eșecul Societății Națiunilor în soluționarea crizei manciuriene se datorește, într-o foarte mare măsură, contradicțiilor dintre interesele marilor puteri care, dominând organizația internațională, i-au paralizat orice acțiune (p. 166).

Urmărind evoluția negocierilor din cadrul conferinței de dezarmării (1932—1934) (p. 167—238), istoricul român afirmă că eșecul acestei reuniuni a însemnat, pentru România, pierderea speranței că forul de la Geneva putea contribui la realizarea păcii prin dezarmare. Consecința acestui fapt a fost reorientarea eforturilor diplomației de la București în vederea găsirii unor noi căi în direcția realizării, prin contribuția tuturor statelor interesate, a unui sistem de securitate colectivă. Una din soluțiile propuse în acest sens a fost încheierea unui pact oriental, dar, în urma unor negocieri de durată (p. 239—268) s-a văzut că proiectul nu era realizabil tot datorită intereselor opuse ale marilor puteri.

Agresiunea Italiei împotriva Etiopiei este un alt moment important din perioada interbelică asupra căruia se oprește autorul (p. 269—314); (353—360) întrucât a fost o nouă ocazie în care România și-a afirmat, în fața Societății Națiunilor, adeviziunea la opera de menținere a păcii și de afirmare a organizației de la Geneva ca singurul instrument al politicii de pace. Pentru forul internațional criza etiopiană a fost un test al slăbiciunii sale tot mai evidente și acute, al incapacității de a opri actele de agresiune, și deci a imposibilității de a-și îndeplini obiectivul principal: menținerea păcii și securității în lume. Odată mai mult responsabilitatea pentru acest nou eșec revine marilor puteri care, datorită contradicțiilor dintre interesele lor, au paralizat posibilele inițiative efective și eficace (p. 314).

Criza renană reprezintă fără îndoială o piatră de hotăr în evoluția relațiilor internaționale interbelice. Prezintă dezbaterile care au avut loc, în această problemă la Geneva, autorul conturează, în această chestiune, poziția României.

În concepția istoricului român episodul renan... „încheia o etapă a crizei ce se manifestă în relațiile internaționale și a cărei desfășurare va căpăta forme tot mai acute, culminând cu declanșarea celui de al doilea război mondial”... (p. 346). După opinia noastră, ocuparea zonei demilitarizate a Renaniei, departe de a încheia o etapă, trebuie situată, imediat după reintroducerea, la 16 martie 1935, a serviciului militar obligatoriu în Germania nazistă, la începuturile aceluși drum relativ lung, marcat de actele de forță ale celui de-al Treilea Reich, care se va termina cu izbucnirea marii conflagrații a secolului nostru. Este însă adevărat că actul german din 7 martie 1936, după cum prea bine subliniază autorul monografiei, a demonstrat că politica faptului împlinit, promovată de Hitler și sprijinită de Mussolini, poate reuși în condițiile în care marile puteri occidentale promovau politica de conciliere (p. 346).

Pentru Societatea Națiunilor, criza renană a fost un nou test de incapacitate, un alt semn al apropierii sfârșitului. Acest fenomen a devenit lesne sesizabil și cu ocazia dezbaterilor care au avut loc în legătură cu războiul civil spaniol (p. 372—384). În timp ce la Geneva se purtau discuții sterile, ce se prelungeau mereu, statele fasciste sprijineau masiv, cu armament și trupe, forțele contrarevoluționare spaniole care numai în acest fel au reușit să înăbușe lupta pentru libertate a poporului spaniol.

După anul 1937 falimentul Societății Națiunilor devenise un eveniment inevitabil și general acceptat. Tentativele de reformare a Pactului (p. 361—372) nu au reușit, iar evenimentele din anii 1938—1939, Anshlu-

ssul, Münchenul și ocuparea Cehoslovaciei nici nu au mai fost ridicate în fața Societății Națiunilor (p. 384—409). Politica de forță domina deja relațiile dintre state și nu putea duce, ca corolar firesc, decît la declanșarea războiului. Aceasta a însemnat dispariția Societății Națiunilor care, după o ultimă decizie luată în decembrie 1939, s-a autodizolvat în primăvara anului 1946, în condițiile în care se crease deja un nou for internațional, Organizația Națiunilor Unite.

În finalul volumului Petre Bărbulescu subliniază că deceniul 1929—1939 a fost pentru Societatea Națiunilor faza de declin în care ea a fost incapabilă de a-și îndeplini principalele sarcini și aceasta pentru că existau condiții obiective nefavorabile și mai ales un raport de forțe impropriu pentru aceasta (p. 409—414).

Credem că trebuia subliniat, totuși, faptul că nu era vorba de imperfecțiuni ale sistemului, ale Pactului Societății Națiunilor, ci de defecțiuni și reticențe din partea statelor ce o compuneau. Autorul accentuează foarte bine responsabilitățile care reveneau, în acest sens, marilor puteri dar trebuia arătat și cum au reușit acestea să transforme organizația de la Geneva într-un instrument al politicii lor. De asemenea, ar fi fost poate necesară nuanțarea formulei „contradicțiile dintre interesele marilor puteri”.

Din lucrare reiese cu claritate poziția României la Geneva, poziție determinată de orientarea generală a politicii externe românești și de speranța că Societatea Națiunilor putea contribui eficient la menținerea păcii și securității în lume. Delegații români au acționat în direcția instaurării în relațiile dintre state a principiilor dreptului internațional, împotriva acțiunilor de forță ale statelor fasciste, contra agresiunii (p. 413).

Dar, așa cum menționează în mod just autorul, baza de clasă a guvernelor care elaborau politica externă a României interbelice, nu a permis găsirea soluțiilor reale ale crizei, care era, în fapt, o criză a sistemului capitalist (p. 414).

Se conturează cu limpezime din lucrarea lui Petre Bărbulescu că activitatea diplomatică a României la Societatea Națiunilor în perioada 1929—1939 se înscrie pe o curbă descendentă, începînd cu criza economică și terminînd cu izbucnirea celui de-al doilea război mondial, paralel cu înrăutățirea situației internaționale, multiplicarea actelor de agresiune, de forță și dictat care aveau ca victime statele mici și mijlocii.

Volumul prezentat se impune prin varietatea surselor documentare utilizate cît și prin ținuta științifică și stilul sobru și adecvat. Chiar dacă autorul se oprește doar la semnificația unor momente din deceniul 1929—1939, lucrarea este unitară și omogenă atît prin contextul oferit de activitatea la forul de la Geneva cît și prin unitatea și continuitatea politicii externe românești din perioada interbelică.

Importanța monografiei lui Petre Bărbulescu rezidă în aceea că este prima lucrare de acest gen în istoriografia noastră, care abordează activitatea României la Societatea Națiunilor, chiar dacă numai pentru un deceniu și în cîteva din momentele principale. Apariția acestui volum poate constitui un îndemn pentru elaborarea unei lucrări care să prezinte activitatea diplomației românești la forul de la Geneva în întreaga perioadă interbelică sau chiar a unei istorii de pe pozițiile marxist-leniniste a Societății Națiunilor.

Nicolae Dascălu

JACQUES GODECHOT, *Histoire de l'Italie moderne, 1770—1870, Le Risorgimento*, Paris, Hachette, 1972, 581 p.

De multă vreme există convingerea în rîndul specialiștilor că istoria unei țări, a unui popor este necesar să fie abordată de una sau mai multe personalități, care aparțin efectiv aceluiași popor, aceleiași națiuni. La această regulă, din cînd în cînd mai sînt și excepții, fericite sau nefericite. O excepție fericită însă prezintă lucrarea de față alcătuită de istoricul francez J. Godechot. Autorul, decan al Facultății de litere și științe umanistice de aproape trei decenii și de cîteva ani director al Institutului de cercetări istorice și arheologice, ambele instituții aparținînd

Universității din Toulouse, este recunoscut drept un istoric de mare prestigiu în Franța și în lumea întreagă; bogata sa activitate istoriografică privind istoria Franței (de la epoca revoluției din 1789 la epoca Revoluției din 1848), istoria Europei și Americii în epoca napoleoniană, istoria Maltei, etc. desfășurată timp de aproape o jumătate de secol este o dovadă a acestei înalte aprecieri.

Ținînd așadar seama de profilul principalelor preocupări științifice ale autorului ne dăm ușor seama de la început de ce abordarea temei privind istoria Italiei în epoca modernă

n-a fost pentru acesta un impediment și una din explicații o avem parcurgând chiar numai introducerea lucrării în afară de cele 16 capitole ale acesteia. *Introducerea* pe cât de succintă pe atât este de edificatoare pentru a ne lămurii din acest punct de vedere. La început autorul schițează o periodizare a istoriei Italiei pînă în epoca modernă apoi stăruie mai mult asupra subtitlului lucrării de față: *Le Risorgimento*. Provenită din limba italiană această expresie care privește un secol (1770—1870) de mari transformări social-economice, politice și culturale menite să împingă națiunea italiană pe drumul dezvoltării capitaliste, nu-și are un corespicient în altă limbă prin simpla ei traducere. Această epocă — așa cum o definește și istoricul italian Franco-Valsecchi, definiție pe care și-o însușește și J. Godechot — este rodul impunerii în viața socială a acelor idei luminate care au pregătit masele să accepte programul și instituțiile revoluționare burgheze, numai că modelul care a stat la baza acestei reflecții l-a oferit Republica franceză din 1792. După istoricul francez *Le Risorgimento* n-ar fi așa dar decît aspectul propriu poporului italian în cadrul Revoluției atlantice după cum Revoluția franceză din 1789 este aspectul specific poporului francez în cadrul aceleiași revoluții oceanice.

Cum era și firesc una din problemele care au stat în atenția autorului a fost aceea de a stabili condițiile istorice ale apariției *Risorgimentului* în Italia, originile sale, formele pe care le-a cunoscut în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, asupra cărora vom insista ceva mai mult. Mai întîi este surprins cadrul care a favorizat apariția acestui nou curent ideologic și anume pacea instaurată aproape o jumătate de secol, după Războiul de succesiune la tronul Austriei, o jumătate de secol lipsită de războaie, favorabilă unui avînt economic, social și intelectual nemaiîntîlnit de multă vreme în istoria Italiei. Pe baza materialului documentar și a literaturii istorice folosite J. Godechot constată pentru această perioadă o creștere a populației fără precedent, „o revoluție demografică” după părerea sa, drept urmare a sporului natalității și a ameliorării alimentației la scară națională. Deși Italia era considerată pînă atunci drept o țară a orașelor, a comunelor, în această vreme 85% din populația ei trăia în mediul rural. Cu o agricultură și o industrie artizanală în declin, cu un comerț frînat de multitudinea barierelor vamale interne, înăbușit de concurența străină și anemiât de lipsa capitalurilor de investiție, cu o structură socială care opunea țărănimii analfabete, o burghezie slabă și o nobilime incapabilă să țină pasul cu vremurile noi, Italia se află în plină criză economică și socială

totodată. În asemenea condiții, remarcă autorul, avea să se nască nevoia de reforme pentru o renaștere a societății italiene, numai că această *Renaștere* avea loc în condițiile istorice de la jumătatea secolului al XVIII-lea, diferite cu totul de acelea din secolele XIII—XIV.

La vremea respectivă despotismul luminat, care și-a avut atunci reprezentanții săi și în Italia, a încercat pe diferite căi — amintind pe acelea întîlnite în alte țări europene (Austria, Franța, Prusia) — să depășească acest moment de criză cu deosebirea că, de data aceasta problema modernizării societății italiene era mai strîns legată ca niciodată de aceea a unificării sale statale. Despre teoreticienii în domeniul economic autorul arată că aceștia sînt în genere fiziocrați de felul lui Pompeo Neri și Genovesi, mulți devansează prin ideile lor pe economiști cu renume european ca de exemplu Adam Smith, dar printre ei sînt și mercantiliști și protecționisti și chiar purtători ai ideilor liberale (P. Verri). Sîntem de acord cu J. Godechot că teoriile acestor minți luminate au fost puse în practică și destul de repede s-a trecut la abolirea obligațiilor feudale și la sporirea suprafețelor de cultură dar în ceea ce privește libertatea comerțului și simplificarea sistemului de impunere fiscală era numai un început. Tot așa și în privința altor reforme. Pe drept cuvînt subliniază J. Godechot că în Italia nu exista în această vreme o piață internă unică și nici creditele necesare pentru a o însuși, că regimul breslelor artizanale fusese abolit în același timp cu apariția manufacturilor a căror forță de muncă depășea cîteva sute și cîteva mii de muncitori dar această țară era considerată tot o țară agrară în exclusivitate. Și nici egalitate socială nu exista deși se preconizase legea alcătuită de Cesare Beccaria pentru instituirea egalității tuturor italienilor în fața legii. Procesul acesta avea să mai dureze și mișcarea jansenistă i-a dat impuls lovind mai ales în privilegiile de care mai dispunea încă biserica.

Analiza pentru aflarea originilor *Risorgimentului* făcută de autor se referă și la înnoirile constatate în structura politică a statelor din Italia. El constată cum multe monarhii absolute și republici aristocratice încep să cedeze din puterea lor excesiv de centralizată prin asocierea la conducerea statului a unor intermediari care să facă legătura cu masele, intermediari proveniți din rîndul nobilimii cu idei avansate. Noua situație era o necesitate în concordanță cu unele înnoiri care fuseseră realizate în domeniul economic și social. Sîntem de acord că aceste elemente de intermediere sînt fie adunarea parlamentară, fie consiliul de guvernămînt, fie adunările

municipale din numeroase orașe dar credem că nu se mersese atât de departe pentru ca fenomenul să fie generalizat. Absolutismul luminat era decis atunci să facă numai unele concesii pentru a preîntâmpina revoluția care plutea în aer și pentru a-și consolida propriile sale poziții. Drept dovadă unele proiecte de constituție alcătuite tot în această vreme sînt apreciate drept „premature” și chiar „dăunătoare” în ansamblul planului de măsuri care se dorea să fie cît mai simplu și mai puțin liberal.

Autorul remarcă pe drept cuvînt și unele încercări de unificare statală dar numai pe calea unor organisme suprastatale, de pildă o uniune a principilor. Dar nu aceasta era calea pentru înfăptuirea Renașterii națiunii italiene. Izbucnirea Revoluției franceze din 1789 n-ar fi trezit atîta interes, atîta pasiune în Italia dacă aceasta era pe cale de a fi înfăptuită. În acest sens J. Godechot aduce o serie de dovezi potrivit cărora despotismul luminat a reacționat de îndată respingînd calea revoluționară pentru înnoirea societății italiene, mai scurtă și mai eficientă decît aceea oferită pînă atunci de cercurile conducătoare locale. În acest sens autorul ne prezintă o frescă amplă a modului cum propaganda revoluționară înfăptuită de elemente autohtone s-a întins cu repeziciune în toată Italia ridicînd la luptă contra tiraniei cele mai largi păături și clase sociale, cum pretutindeni au apărut cluburile revoluționare de orientare iacobină în cadrul cărora și-a desfășurat activitatea și Buonarrotti și cum incapacitatea acestora de a elibera, prin forțe proprii, Italia de resturile despotismului feudal a făcut necesară prezența trupelor revoluționare franceze.

După cum se știe intervenția armatei franceze în Italia începută în 1796 avea să se transforme într-o dominație a acesteia pînă în 1815. Această parte a lucrării cuprinde șapte capitole (cap. III—IX). Posesor al unui vast material informativ autorul face analiza acestei perioade din istoria Italiei moderne expunînd cu lux de amănunte, uneori chiar prea multe, desfășurarea campaniei armatei franceze din 1796—1797, în Lombardia urmărind pas cu pas pe generalul Napoleon Bonaparte și legăturile sale cu patrioții italieni menite nu numai să pună bazele unor noi forme statale dar să facă din lupta pentru unificarea statală a Italiei principala lor datorie. Desigur că această luptă n-a fost deloc ușoară așa cum constată dealtfel și autorul. Campania din Italia l-a făcut pe Napoleon Bonaparte stăpîn, în numele Directoratului asupra Italiei, dar probleme vitale ale populației acestei țări erau departe de a fi rezolvate. Iar dacă absolutismul austriac fusese eliminat prin forța armelor totuși

rămăsese ca o umbră incomodă pe fundalul acestor victorii desființarea Republicii Veneția și împărțirea teritoriului ei între cei doi semnatari ai păcii de la Campoformio, care nu țînuseră seama de interesele populației autohtone. Dealtfel însăși Directoratul era ostil unității statale italiene. J. Godechot urmărește îndeaproape lupta patrioților italieni pentru înfăptuirea unității lor statale și arată cum într-o oarecare măsură, deci cu anumite limite Napoleon Bonaparte i-a ajutat prin crearea Republicii cisalpine, rezultat din federalizarea mai multor state septentrionale din Italia.

În acea vreme, mai ales după extinderea regimului republican și în părțile centrale și sudice ale peninsulei, poporul italian era la un pas de rezolvarea unității sale naționale, dacă Directoratul ar fi vrut-o. Dar nu este numai atât adăugăm noi; era nevoie atunci să existe și o burghezie revoluționară autohtonă capabilă să controleze cu armele întregul teritoriu italian care s-a făcut mai tîrziu în 1870. În schimb regimul democratic înfăptuit în cadrul mai multor republici create după modelul celei franceze reușise în parte să înlăture regimul monarhic care aparținea de acum trecutului. Factorul comun în aceste state tinere era drapelul lor tricolorul verde, alb și roșu (încă din 1796) care avea să rămînă ulterior simbolul Italiei unificate. În această parte a lucrării J. Godechot face o analiză a cauzelor care au împiedicat în 1799 și în anii următori cît a existat dominația franceză, înfăptuirea unității statale a Italiei. O cauză o află în izbucnirea contrarevoluției favorizată de absența lui Napoleon Bonaparte, aflat în Egipt, și de intervenția trupelor austro-ruse. O alta și cea mai importantă după cum ni se pare și nouă, o constituie concepțiile politice ale bravului corsican devenit în 1802 consul pe viață iar în 1804 împărat. Așa cum observă autorul, Italia a fost pentru acesta „un rezervor de bani și de trupe, un obiect al politicii sale în complicatul eșichier european” în care numai interesele generale ale Franței aveau prioritate. Din aceste motive Italia a fost mult timp teatru de război, apoi teritoriu sub ocupație franceză. Pentru această concepție el a sacrificat primul embrion al Italiei unificate, Republica italiană creată în 1802. Aceste concluzii ale lui J. Godechot ne confirmă o convingere care persistă de mult timp în istoriografia românească privind politica lui Napoleon Bonaparte față de țările române la începutul secolului al XIX-lea care nu se deosebește cu nimic de vederile pe care le avea față de Italia.

După cum se știe politica lui Napoleon Bonaparte a suferit unele modificări formale între 1805 și 1809. Mai întîi Republica italiană a fost transformată în Regatul Italiei, sporit cu unele teritorii spre est și sud est (Veneția,

Marchia, Ancona). Apoi în acest nou stat au fost introduse unele reforme din punct de vedere judiciar, fiscal, administrativ, social, economic și cultural, menite să dea iluzia că se urmărea totuși o politică de unificare națională (de exemplu circula o singură monedă, codul napoleonian fusese introdus în legislație, o administrație unică după modelul francez fusese aplicată). E drept că această remodelare a societății italiene avea să contribuie la *Risorgimento* și la pregătirea unificării statale. Continuându-și analiza sa, autorul se oprește destul de mult și asupra transformărilor pe care le-a suferit societatea italiană din părțile meridionale ale peninsulei unde regimul republican revoluționar francez fusese înlocuit între 1799 și 1805 cu monarhia feudală iar din 1806 cu monarhia constituțională bine înțeles sub dominația lui Napoleon I. Folosind valoroase date statistice publicate în ultimul deceniu cu prilejul aniversării bicentenarului nașterii fostului împărat al Franței J. Godechot stabilește cu acest prilej caracterul înnoitor al reformelor aplicate în această parte a Italiei unde regimul feudal a fost abolit în 1806, unde fusese introdusă o administrație similară aceleia din Imperiul francez.

Sfârșitul dominației franceze în Italia autorul îi acordă un capitol special (al IX-lea). El de fapt este mai mult un bilanț al unei dominații ideologice de peste două decenii, al unei dominații politice. Acest bilanț arată că sub raportul unificării statale se făcuse un pas important — de la un mozaic de state se ajunsese în 1810 numai la trei. Se făcuse un progres și prin faptul că se ajunsese la o unificare administrativă, la instituții politice similare, dar acest lucru nu era de ajuns pentru că din punct de vedere economic Italia rămăsese tot o țară agrară și că deși fusese abolit feudalismul, marea latifundie încă mai persista. Sfârșitul dominației franceze în Italia avea să coincidă însă cu opera de distrugere a operei lui Napoleon I, concepută și aplicată în parte de acesta, dar și cu izbucnirea, după expresia folosită de J. Godechot, a primului război de independență italian în 1815.

Epoca de după înălțarea dominației franceze în Italia până la înfăptuirea unificării statale italiene definitive în 1870 este prezentată în următoarele șase capitole (X, XII—XVI), revoluția din 1848 fiind socotită un important moment de cotitură. Potrivit afirmațiilor autorului perioada până la 1848 se caracterizează printr-o manifestare violentă a reacțiunii împotriva oricărei propagande revoluționare, care la rândul ei avea să genereze cîteva insurecții, comploturi și conjurații. Insurecția din 1820—1821 izbucnită în Regatul Neapole avea să fie înăbușită datorită inconsecvenței revoluționarilor liberali moderați și a intervenției trupelor străine

austriece. În contextul acestui capitol mai este prezentată și insurecția din Emilia din 1831, considerată de J. Godechot drept o insurecție romantică după felul cum a fost pregătită și care ar fi putut totuși reuși dacă regele Franței Ludovic Filip ar fi sprijinit-o efectiv. Eșecul ei avea totuși să-l determine pe G. Mazzini cunoscutul democrat revoluționar aflat în emigrație în Franța să pregătească în anii următori o altă, prin societatea revoluționară „Tînăra Italie”. De data aceasta el a alcătuit un program în care erau prevăzute obținerea independenței, înfăptuirea unității și a unui regim republican în Italia. Dar, așa cum subliniază și autorul, G. Mazzini era numai un revoluționar burghez fără a fi socialist așa cum afirmă unii istorici din zilele noastre. După cum se știe insurecția din 1834 avea să fie și ea înăbușită de reacțiune ca și comploturile antistatale organizate până la 1818 nu numai în Regatul Piemont-Sardinia, dar și în Regatul Neapole și în Statul papal.

Desigur că autorul nu s-a mărginit numai la urmărirea acestor acțiuni revoluționare ale burgheziei pentru înfăptuirea unui regim democratic și a unității Italiei. În paginile lucrării de față el a căutat să prezinte și politica cercurilor conducătoare din Regatul Piemont-Sardinia și din Statul papal menită să le modernizeze pe calea unor reforme cu caracter liberal (cap. XII). Pentru aceste motive ideile neo-guelfilor propagate de V. Gioberti, contele Balbo și M. d'Azeglio prin operele lor privind realizarea unității statale italiene pătrund tot mai mult în rîndul maselor; Tot ei sînt aceia care încă înainte de 1848 aveau să vadă în monarhul Piemontului-Sardiniei pe viitorul înfăptuitor al acestei unități. Cît privește reformele lui Carol Albert și ale papei Pius IX după cum arată J. Godechot acestea aveau să declanșeze în Italia o agitație extraordinară care a provocat ostilitatea puterilor conservatoare europene.

S-a spus pe drept cuvînt că revoluția europeană din 1848 își are începutul în Italia ca o continuare a aceleia izbucnită la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Dar autorul consideră că această apreciere n-ar fi completă dacă nu s-ar adăuga că aceasta a constituit piatra unghiulară în lupta pentru unitatea statală a acestei țări. Privitor la felul cum s-a desfășurat revoluția de la 1848 din Italia se cunosc punctele de vedere ale lui J. Godechot dintr-o altă lucrare (Revoluțiile din 1848, Paris, 1971) recenzată tot în paginile „Revistei de istorie” (nr. 2/1973, p. 426—429). De data aceasta expunerea sa este ceva mai succintă autorul urmîrind cauzele care au dus la izbucnirea ei, formele pe care le-a luat aceasta în diferite state italiene începînd cu insurecția și încheind cu războiul de eliberare națională, crearea și căderea celei de-a doua Republici

romane, etc. În schimb J. Godechot ajunge acum la unele concluzii noi. Relativ la cauze, unele sînt de ordin general (de ex. eșecul revoluției europene); altele sînt proprii poporului italian (lipsa de unitate în rîndul revoluționarilor, irealismul reformelor sociale care au reușit să țină departe masele populare de burghezia revoluționară. Se constată totuși și unele elemente pozitive și anume elanul revoluționar care a fost atît de puternic încît a forțat reacțiunea să capituleze necondiționat 12 ani mai tîrziu. După părerea noastră ar mai fi și izolarea politică în care s-a aflat Regatul Piemontului-Sardiniei pe plan internațional în lupta pentru unitatea Italiei fapt care-i va convinge pe oamenii politici din acest stat să acționeze ulterior cu mai multă forță, în același scop.

În privința începutului sfîrșitului acestei mărețe opere politice J. Godechot nu vede în Camillo Benso conte de Cavour, primul ministru al Regatului Piemont-Sardinia, un erou al unificării Italiei cum l-au considerat mulți istorici. El arată cum cel care în tinerețe fusese dominat de idei liberale și pasionat pentru construcția de căi ferate avea să grupeze mai tîrziu în jurul lui pe partizanii acestei idei și să colaboreze strîns cu regele Victor Emanuel al II-lea la înfăptuirea unității statale a poporului italian. Acesta este un prilej nimerit pentru autor să stabilească complicatele legături diplomatice ale Regatului Piemont-Sardinia cu celelalte puteri europene din această perioadă. Pe baza lor problema unității statale italiene a devenit în anii 1849–1861 dar și ulterior pînă la 1870 o problemă europeană cum dealtfel unirea Principatelor române din 1859 fusese de asemenea o problemă europeană mai ales după congresul de la Paris din 1856. Pentru documentarea acestei părți din lucrarea de față J. Godechot a folosit comunicările prezentate la congresul și colocviile ținute în Franța și în Italia în 1959 și în 1970 prilejuite de sărbătorirea centenarului înfăptuirii unificării Italiei, a înfăptuirii statului modern italian.

În lucrarea de față au fost incluse și două capitole avînd un profil special (cap. VII, XI) și anume privind viața economică și culturală a Italiei în două momente importante din această epocă: vremea dominației franceze și a Restaurației. Ele completează armonios datele factice privind viața politică, lupta revoluționară și contrarevoluția care au zguduit națiunea italiană timp de aproape o jumătate de secol. Abordarea acestor probleme ne permite să constatăm că blocusul continental a provocat o nemulțumire generală față de sistemul napoleonian, că deși Italia a cunoscut un avînt în domeniul industrial (în special industria ușoară) totuși ea a rămas mai departe o țară agrară și a fost considerată două decenii de Napoleon Bona-

parte drept o colonie a Franței, că economia italiană a cunoscut rînd pe rînd sistemul mercantilist și protecționist, că, deși în această perioadă au apărut băncile de emisiune, casele de depuneri (încă din 1821), companiile de asigurare, totuși la 1870 Italia era încă o țară subdezvoltată din punct de vedere economic integrată în economia statelor capitaliste europene. Cît privește cultura sînt subliniate acele momente de avînt în domeniul literaturii, artelor și arhitecturii. În vremea dominației franceze în Italia se remarcă activitatea pictorului Appiani, în sculptură a lui Canova, în epoca Restaurației a pictorului romantic Fr. Hayez, a sculptorului G. Monti, în muzică a lui G. Verdi. Cît privește centrul vieții intelectuale rămîne tot la Florența, Livorno, Siena și Pisa. Autorul dovedește cu acest prilej o cunoaștere temeinică și în domeniul literaturii. În acest sens el face nu numai o prezentare a principalilor reprezentanți ai acesteia și a operelor lor dar întreprinde analize critice demne de un critic literar. Materialul prezentat este un prilej de a cunoaște și organele de presă apărute în această vreme. E drept că ar mai fi trebuit să existe și un al treilea capitol privind dezvoltarea economică, socială și culturală a Italiei între 1849 și 1870 dar autorul a avut grijă să insereze aceste noțiuni printre diferitele probleme politice expuse în ultimele capitole ale lucrării.

Spre deosebire de alte lucrări de-ale sale J. Godechot a dispus notele la sfîrșitul fiecărui capitol însoțindu-le deseori de largi explicații. Procedul oglindește nu numai bogata informare de care a dispus dar cele mai multe din monografiile, sintezele, culegerile de izvoare sînt apărute recent în ultimul deceniu. Prin aceasta autorul pune în circulație științifică cele mai recente concluzii ale specialiștilor care au preocupări asupra acestei epoci din istoria Italiei și a Europei totodată.

În anexă se dă un indice general cu grijă redactat și 6 hărți ale Italiei în diferite momente ale existenței sale (1748–1796, 1799, 1810, 1815, 1860, 1870).

Lucrarea pe care o recenzăm se înscrie printre cele mai importante monografii consacrate acestei probleme. Ea este totodată un îndreptar prețios pentru cunoașterea nu numai a istoriei Italiei în epoca modernă — după părerea noastră a primei etape din istoria modernă a acestei țări, a doua urmînd să se încheie la sfîrșitul primului război mondial — ci și pentru istoria altor țări europene și chiar pentru istoria Europei luată în ansamblu de vreme ce istoria unificării statale a Italiei a devenit mult timp o problemă europeană.

Constantin Șerban

FRANÇOIS CHÂTELET, *La naissance de l'histoire. La formation de la pensée historique en Grèce*, Paris, Editions de Minuit, 1974, vol. I, II 444 + 432 p.

Filozof și istoric în același timp, profesorul François Châtelet face o investigație aprofundată asupra modului în care s-a constituit și a evoluat spiritul istoric în cultura greacă.

Pentru a dispune de un cadru de comparație, autorul începe prin a analiza trăsăturile caracteristice ale spiritului istoric contemporan. În funcție de aceste trăsături moderne, el caută să determine specificul spiritului elin în domeniul investigației istorice, consemnând asemănările și deosebirile lui față de mentalitatea istorică a epocii noastre.

Istoricii de astăzi, consideră autorul, cred în realitatea obiectivă a evenimentelor trecutului. Aceste evenimente însă, ca urmare a ireversibilității timpului în care au avut loc, nu mai pot fi supuse investigației și testării directe. Orice eveniment istoric se situează la înfruntarea coordonatelor spațio-temporale și, ca atare, el trebuie considerat ca fiind specific, nou, original, inedit, practic nerepetabil în ansamblul caracteristicilor sale. Această nu înseamnă însă că istoricului i-ar fi interzis să grupeze și să compare evenimentele din trecut, după anumite criterii pertinente, în funcție de elementele lor ireductibile la tipologii, ca și de elementele refractare încadrării într-o schemă-model.

Cronologia fixează, pentru istoric, ordinea exterioră, cadrul în care s-au desfășurat evenimentele istorice; prin aceasta, ea pune la dispoziția istoricului repere prețioase, care-i îngăduie să schematizeze anumite diacronii și sincronii, cu condiția să nu considere reperele cronologice decât drept simple cadre, în cuprinsul cărora se poate urmări dinamica și multiplele interferențe și combinații ale evenimentelor istorice: *res gestae*.

Istoriografia contemporană nu tăgăduiește existența unei cauzalități a evenimentelor istorice. Dar această cauzalitate nu se poate asemăna cu aceea specifică fenomenelor fizico-chimice, astfel cum apreciașe, cu totul greșit, istoriografia burgheză pozitivistă. Cauzalitatea istorică sesizează anumite structuri ale evenimentelor, anumite ordine în desfășurarea lor. Istoricii pot astfel elabora complexe cauzale și motivaționale care să îngăduie o inteligibilitate cât mai clară a evenimentelor. „Practica istorică a zilelor noastre ne înfățișează astfel ca cercetarea unei ordine juste

de înțelegere a trecutului”¹. În măsura în care istoria urmărește să interpreteze cât mai just, ea nu poate să nu urmărească *obiectivitatea*, cel puțin prin tehnicile pe care le folosește. Astăzi nu se mai poate pune în discuție, cum se punea acum câteva decenii, „obiectivitatea” funciară urmărită cu bună credință de istorici; după cum nu se mai poate insista asupra caracterului „conjectural” al istoriei, și nici chiar asupra „subiectivității ireductibile strecurate în orice relatare a trecutului”, apreciază autorul.

Într-adevăr, istoricul nu urmărește reînvierea integrală a trecutului; și, de altfel, nici n-o poate realiza. Scopul urmărit de istoric, apreciază autorul, este „înfățișarea trecutului într-un astfel de mod încât să fie făcut inteligibil”. Pentru a ajunge la acest țel suprem, istoricul, atât în munca lui de cercetare, cât și în strădania lui de a înfățișa, cât mai coerent și mai limpede, rezultatele cercetării, năzuiește la ceea ce profesorul Châtelet denumește „o obiectivitate aprofundată”, care depășește vechea dilemă a istoricilor privind subiectivismul sau obiectivismul muncii lor de cercetare. Munca istoricului implică astfel „înfățișarea continuă, adâncită și lărgită în permanență, a trecutului”².

Rezultatele muncii de cercetare istorică nu pot fi testate experimental direct, în laborator, in vitro, întrucât trecutul este ireversibil și nerepetabil. Testarea implică deci o subtilă acțiune de verificare (în sensul strict etimologic al termenului), care năzuiește „să cuprindă, în structura ei profundă, evoluția, în permanentă devenire, a omenirii empirice”, strădanie pe care istoricul o întreprinde ajutat de luminile rațiunii și ale inteligenței lui critice și înzestrate cultural.

Istoria a devenit însă cunoștința științifică abia din clipa în care a putut aspira la statutul de disciplină științifică prin trei

¹ La pratique historique contemporaine se présente comme recherche d'un ordre de compréhension visant à assurer l'intellection du passé. Dans la mesure où la pensée historique a un objet, où elle croit à la réalité de cet objet, elle ne peut manquer de se vouloir objective” (37)

² L'œuvre d'histoire est une présentation continue, sans cesse approfondie et élargie, du passé, visant à saisir, dans ses structures profondes, le devenir de l'humanité empirique, par la raison (vol. I, p. 44).

elemente mai ales, și anume: 1) elaborarea unor concepte-chei, de genul celor menționate la începutul recenziei; 2) constituirea unor *melode de cercelare* cât mai precise și cât mai critice și 3) în momentul în care a ajuns să formuleze unele legități asupra evoluției structurilor umane, fiind astfel o historia revelans, care îngăduie o mai bună înțelegere a fenomenelor umane trecute și, prin aceasta, a fenomenelor umane prezente și viitoare, în diferite domenii.

Geneza istoriografiei eline s-a făcut în condiții de o importanță esențială, cât se poate de instructive pentru istorici ca și pentru sociologi, etnografi, antropologi și, în general, pentru toți specialiștii în domeniile diferite ale științelor sociale. În speță, omenirea a pătruns în istoricitate grație gândirii eline.

Multă vreme, omenirea se temuse, instinctiv, de *istoricitate* și în vedea o neliniște semnificativă față de orice evoluție în timp. Mitul, moștenit de la societățile primitive și folosit în continuare ca element de coeziune și de educație socială, este, prin esența lui, atemporal și spațial. Orice basm începe printr-o formulă care înalță narațiunea mai presus de spațiu și de timp: „A fost odată... ca niciodată”. Nostalgia mitului se resimte și în opera Părintelui istoriei. Dar Herodot s-a simțit îndemnat să-și înceapă vestita sa „investigație”, ca urmare a unui eveniment pe care, în terminologia toynbeeiană, autorul îl numește „o provocare”: în speță, provocarea hoardelor lui Xerxes, prilejuind riposta Europei eline.

Herodot, din proprie inițiativă, nelndemnat de nimeni, a purces la culegerea materialelor operei lui, pentru următoarele obiective: 1) rememorarea unor evenimente socotite vrednice să fie pomenite, anume, acelea prilejuite de războaiele medice; 2) istoricizarea faptelor de seamă ale unor personalități exemplare; 3) revelarea ponderei trecutului asupra prezentului; 4) în vederea unor evenimente profane, empirice, situate în afara sferei mitologice și sacre; 5) urmărirea ideii, cu totul noi, a unui destin istoric: destinul omului, opus concepției arhaice a destinului mitologic, a unui fideism care refuza cu îndărătnicie istoricitatea, prin urmare însăși mutația, evoluția, progresul; în sfârșit, 6) afirmarea, irecuzabilă, a devenirii profane, laice, a oamenilor, sustrași astfel impactului totalitar al fatalismului mitologic arhaic, îndrăgostit veșnic de vechi și străduindu-se să tăgăduiască orice perspectivă istorică evolutivă, creatoare de nou, printr-un categoric „refuz existențial al timpului istoric”.

Opera lui Herodot marchează astfel, consideră autorul, momentul crucial în care omul, într-un anumit stadiu al evoluției, se hotă-

răște, în sfârșit, să-și recunoască destinul istoric, să-și conceapă ființa în istorie.

În secolul care a precedat elaborarea operei lui Herodot, Grecia cunoscuse fenomenul esențial al înlocuirii treptate a vechilor mitografi prin noii logografi. Acest proces premergător este, evident, consecința evoluției inteligenței eline și a structurilor social-politice grecești spre instituția fundamentală care va fi polisul, cetatea autonomă. Fiecare polis a simțit nevoia să-și organizeze arhivele, unde se strîngeau consemnările evenimentelor politice sau de altă ordine. Este și acesta un semn al tendinței culturii eline de a simți tot mai puternic nevoia să deslușească ființa istorică a oamenilor și a colectivităților urbane, de a consemna și memora acțiunile profane, individuale, desprinse, treptat, din sacralitatea hieratică în care le structurase mitul. Omul pătrunde astfel în istorie, în temporalitate, sustrăgîndu-se — în chipul acesta — determinantelor mitice fideiste ale esenței, pentru a se supune, tot mai hotărît, determinantelor istorice ale existenței. Și autorul marchează paralelismul semnificativ dintre evoluția politică a polisului, spre democrație, spre laicitate, și dezvoltarea spiritului istoric atenian, întruchipat în opere istorice de fundamentală importanță pentru omenire.

Fiecare din aceste opere istorice este urmărită de autor, în toate sensurile și semnificațiile lor multiple, ca ilustrînd contribuția culturii eline la dezvoltarea civilizației europene. Fiecare operă este un răspuns la anumite întrebări și probleme puse, de la epocă la epocă, Greciei și culturii ei.

Evenimentul istoric epocal, care a pus în mișcare inteligența elină și a silit-o să întrevadă orizonturi noi de gândire, a fost acela al războaielor medice. Un proces, accelerat și ireversibil, a fost dezlănțuit atunci, ca ripostă organizată, inteligentă și biruitoare, dată de cultura elină provocării Imperiului autocrat al Persiei.

Herodot a fost pe deplin conștient de profunda semnificație a războaielor medice pentru cultura greacă. Pentru el, confruntarea hoardelor lui Xerxes cu formațiunile disciplinate de hopliți atenieni și spartani nu însemna numai conflictul între un Imperiu despotice și o mîna de cetăți libere unite între ele prin lanțuri culturale și etnice, ci însemna conflictul între două stiluri de viață, între două perspective culturale, într-un antagonism care se va dovedi ireductibil și peren. Structura logică a devenirii istorice îi apare, pregnant, lui Herodot, care se va strădui să-și deslușească schemele cauzale și motivaționale. Investigînd structurile Impe-

riului persan, Herodot nu a răspuns numai la întrebarea pe care și-o puse la începutul „investigației” sale istorice, anume: pentru care pricină s-a purtat războiul între greci și barbari; opera lui a devenit și o investigație asupra cauzelor generale ale războaielor dintre oameni. Cauzele acestui fenomen rămân, pentru Herodot, ambiția conducătorilor, dorința de răzbunare și de revanșă, motive de prestigiu, orgoliul, lăcomia. Cresus, Policrat și Xerxes devin astfel, pentru Herodot, înfrunțarea marilor motivațiuni războinice, contrarii — prin dezlănțuirea nemăsurată a patimilor individuale (hibris) — acelei moderațiuni specifice geniului grec, în perioada lui de strălucită maturitate, când plină și căutarea gloriei individuale sau cetățenești trebuia să se desfășoare după normele înțelepciunii.

Victoria grecilor asupra perșilor, învederează, pentru Herodot, poate și acțiunea destinului, a providenței; dar ea a fost, precumpănitor, opera solidarității socio-politice și etnice eline, a instituțiilor înțelepte și democratice pe care și le creaseră cetățile grecești.

Opera lui Herodot cuprinde astfel modele perene pentru cercetarea istorică din toate timpurile. Ea elaborează o schemă explicativă, cauzală, a evenimentelor istorice, și conceptul-cheie al devenirii, al evoluției istorice. „Istoria” reprezintă astfel momentul de supremă dilatare a inteligenței practice eline, prologul marelui avânt cultural și civilizatoriu din secolul V î.e.n.

La sfârșitul acestui secol, sub impactul unor cauze neașteptate, dar previzibile, alianța cetăților eline adversare perșilor se destramă și se precizează tendințele hegemonice ale confederației de la Delos și ale celei lacedemoniene inspirate de politica economică a Corintului. Tucidide, martor și participant la aceste tragice evenimente, care au dat un sfârșit dramatic secolului lui Pericle, a consemnat, în celebra lui *Istorie a războiului peloponesiac*, succesiunea cauzală a evenimentelor și a dezlănțuit toate aspectele, intelectuale, morale și materiale, ale politicii și ale războiului, în lumea elină. Apogeu al violenței colective, războiul se desfășoară, în opera lui Tucidide, după anumite scheme, mai mult sau mai puțin raționale, de valoare strategică, tactică, dar, esențial, politică și psihologică; diplomația devine, la rândul ei, o categorie istorică, esențială pentru elucidarea fazelor războiului peloponesiac, în opera lui Tucidide, în care se evidențiază, de asemenea, valoarea respectivă a structurilor și a instituțiilor politice, semnificația simbolică a șefilor politici și militari (în speță, Pericle, ca model predilect, Cleon, ca exponent al demagogiei vanitoase și iresponsabile, Alcibi-

ade, ca reacție discutabilă a claselor de sus).

Trei motivații ale războiului și ale politicii sînt apreciate mai ales de Tucidide, pentru semnificația lor socială: teama, orgoliul, interesul. Combinații nuanțate ale acestor motivații sînt găsite în comportamentul politic al Atenei democratice și al Spartei oligarhice. Laicizarea străvechiului *hibris* ia forma unei „*libido dominandi*” care va determina destrămarea civilizației eline. Eșecul final al planurilor politice ale lui Pericle va pune capăt, consideră Tucidide, nu numai măreției Atenei, dar și civilizației eline, amenințate de altfel de primejdii.

În contextul înfringerii Atenei de către Sparta — înfringere care a compromis idealul democratic al libertății eline — terenul rămăsese liber pentru noi investigații teoretice, în domeniul istoriei și, tot mai mult al filozofiei. Socrate, și elevul său, Platon, ilustrează acest moment suprem al vacanței idolilor. Filozofia se avîntă acum să depășească opera și sensul istoriei, prea realistă într-o perioadă de criză, și să deslușească temeiurile acțiunilor politice ale oamenilor. În regimul oligarhic și tiranic hărăzit Atenei de Sparta, rivala ei, filozofii nu văd decît triumful incompetenței, al invidiei, al corupției, al retoricei găunoase, al imoralității aristocratice și tiranice. Dezgustată de prezent, filozofia, pe urmele istoriei, se constituie într-o disciplină a devenirii, dar proiectată spre viitor, nu retroactiv, cum făcuse Herodot cu istoria. Prospectivitatea filozofiei platoniciene duce la elaborarea unui model ideal de cetate utopică, de callipolis, în care restituirea sinergiei străvechilor polisuri va fi opera coordonatoare a filozofilor, deveniți regi și adversari ireductibili ai violenței și ai celorlalte patimi asociale. Deși strădaniile lor sînt îndreptate spre idealuri de viitor, totuși filozofii acestei perioade din istoria Greciei au contribuit la o deslușire mai temeinică a resorturilor socio-politice. Ei au înțeles astfel, cît se poate de temeinic, „corelația adîncă între situația și destinul individului și statului, între împlinirea dreptății și posibilitatea liberei manifestări a gîndirii”. Eșecul social și politic final al filozofilor platonicieni — eșec anticipat prin execuția lui Socrate — s-a înverdat prin orientarea gîndirii filozofice către un ideal al viitorului. „Futurologia” filozofilor elini a fost, consideră autorul, consecința imposibilității jocului creator și fecund al inteligenței, în cadrul tot mai strîmt al polisului, devenit prea îngust pentru fermentarea inteligenței și pentru valorificarea schemelor ei în ordinea sociopolitică și economică.

Eșecul dramatic al filozofiei eline a urmat deci, după o generație, eșecului istoricilor și oamenilor politici luminați grupați în jurul lui Pericle. Acest dublu eșec, în timp, a

lăsat calea liberă sofistilor și dramaturgilor. Paralel cu destrămarea structurilor sociale și politico-morale ale polisului, se constată și destrămarea conștiinței istorice a culturii eline. Reprezentantul retrograd al mentalității rurale arhaice, Aristofan, conduce, cu aceeași vervă satirică, lupta pe plan politic împotriva lui Cleon și a lui Lamachos, ca și pe plan filozofic și literar împotriva lui Socrate și a lui Euripide, refuzând noua istoricitate elenică în numele idealurilor conservatoare. La rândul lor, sofistii tăgăduiesc valabilitatea unei istorii a colectivităților omenești — astfel cum orientase Herodot istoria — și afirmă primatul trufăș, dar ambiguu, al omului singular, însetat de a parveni cu orice preț și prin orice mijloace. Transpus iarăși pe plan individual, hibrisul depășește, neconținut, măsura, și străvechiul ideal agonice al eroilor legendari, reorientând valorile sociale și vibrațiile patriotice. În vreme ce „voința de putere”, tot mai exacerbată, și a cărei apologie o fac, neconținut, sofistii, se va sublima în marea epopee a lui Alexandru cel Mare, pe plan politic, și în uriașa operă enciclopedică a lui Aristotel, pe plan științifico-filozofic, agnosticismul lunecă tot mai mult spre ateism. Decadența ireversibilă a polisului elin are loc într-un climat intelectual naturalist, erudit, empiric și agnostic.

Retor al clasei mijlocii, Isocrate caută să pună *logosul* în slujba ideii fecunde a federalizării polisurilor într-o Eladă în sfârșit integrată. Alexandru cel Mare, realizator al ideii, nu și-a găsit însă un Tucidide, care să-i situeze faptele mărețe în justa lor ambianță cauzală, motivațională, istorică, politică și sociologică. Cu excepția lui Polibios — care va face, mai târziu, după scheme cauzale asemănătoare aceloră elaborate de Tucidide, investigația etiologică a biruințelor romane —

istoriografia greacă, în contextul destrămării sociale, politice și culturale a cetății eline, va înceta să facă operă creatoare. Refuzând marile scheme sociologice și culturale ale predecesorilor iluștri, ea se va complăce în elaborări romantice, pragmatice sau de pură erudiție și morală; și va sfârși, cu Lucian din Samosata, printr-un fel de parodie, spirituală, dar lipsită de orice valori consistente, a istoriografiei.

François Châtelet urmărește toate fazele acestei decadențe a spiritului istoric elin, după cum le urmărise și pe acelea ale constituirii și impresionanței sale desfășurări. La capătul îndelungatei lui cercetări, el scoate în relief importanța hotărâtoare, pentru istorie ca și pentru politică, a ambianței culturale. Faptul de cultură, consideră autorul, este, într-un anumit sens, de natură ideologică, în măsura în care exprimă voința unui ansamblu sociocultural de a gândi, cit mai just cu putință, o anumită situație, pentru a-i putea da răspunsuri cit mai coerente și mai inteligente. Dezvoltarea istoriografiei unei societăți nu se poate realiza decît în condițiile constituirii unei perspective limpezi asupra sensului istoriei omenirii. Numai ca urmare a făuririi unei asemenea *conștiințe istorice* se poate constitui un front progresist al tuturor disciplinelor sociale, angajate în munca aridă, dar pasionantă, a descoperirii, pe baza precedentelor și a elaborărilor practice și teoretice, a soluțiilor celor mai potrivite care pot îngădui oamenilor să ajungă, prin muncă rodnică și creatoare, la satisfacerea nevoilor lor materiale și intelectuale și la recunoștință pentru strădaniile înaintașilor în domeniul științelor sociale.

Dan A. Lăzărescu

ISTORIA ROMÂNIEI

OLIMPIU MATICHESCU, *Opinia publică internațională despre Dictatul de la Viena*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1975, 255 p. + 10 pl.

Antecedentele politico-diplomatice, caracterul fascist al celui de-al doilea dictat de la Viena din 30 august 1940, urmările nefaste interne și internaționale ale acestuia au constituit îndeosebi în ultimul deceniu — când accesul la importante fonduri arhivistice din țară și străinătate au permis cunoașterea aprofundată a faptelor — o preocupare de seamă a specialiștilor de istorie contemporană (vom cita dintre autorii români ai unor monografii ce s-au oprit mai mult asupra acestui subiect pe Al. Gh. Savu, Aurică Simion, Gh. Zaharia, Eliza Campus ș.a.).

Pornind de la materialul documentar deja acumulat, de la concluziile la care a ajuns istoriografia noastră marxistă și în urma cercetării personale a unor noi izvoare documentare — în special a fondului fostului minister al propagandei — Olimpiu Matichescu s-a gândit să înmănușeze și să interpreteze critic într-o lucrare sintetică cât mai încheată variatele și eterogenele referiri privind modul în care cercurile guvernamentale, organele de propagandă, presa, opinia publică din diferite țări au abordat, începând îndeosebi din 1933, problemele legate de frontierele, de suveranitatea statului român în granițele fixate în 1918. De fapt, titlul la care s-a oprit autorul („Opinia publică internațională...”) nu acoperă decât parțial întregul material informativ și interpretativ pe care ni-l oferă cartea deoarece, în realitate, din nevoia de a selecta, prelucra, interpreta și — de cîte ori a considerat necesar — de a polemiza cu tezele contrare drepturilor istorice ale poporului român asupra teritoriului pe care-l locuiește de la bun început, autorul s-a găsit în situația de a aborda pe larg, de a lua poziție și a emite — uneori — o serie de considerații proprii cu privire la cadrul general al politicii externe și al situației internaționale a României, la întregului complex al relațiilor sale internaționale în deceniile patru și cinci, mai cu seamă legat de lupta împotriva tendințelor revizioniste a cercurilor șovine ungare.

Dealtfel, autorul a ținut să sublinieze că revizionismul horthyst va căpăta virulență și va deveni un pericol pentru pacea țărilor vecine cu Ungaria abia după ce în sprijinul său vor veni regimul fascisto-mussolinian italian și Germania nazistă.

Din dorința reconstituirii cu orice preț și în disprețul oricărui drept internațional a Ungariei în fostele ei granițe medievale, cercurile ultrareacționare revizioniste ungare și-au căutat sprijin, s-au angrenat și s-au aliniat definitiv la planurile revanșist-imperialiste ale Puterilor Axei.

„Aspectul alianțelor externe — se arată în „Cuvînt înainte” — a mers în practica politicii revizioniste a guvernanților horthysti, mîna în mîna cu o extrem de intensă activitate propagandistică, destinată a crea cadrul intern și premise politice externe adecvate, în vederea transpunerii în fapt, cu ajutorul statelor fasciste, a proiectatelor planuri de dezmembrare teritorială a statelor vecine și reconstituirea teritorială a Ungariei din timpul dualismului, stat eterogen, bazat pe subjugarea națională și socială a altor popoare” (p. 7 din lucrarea recenzată de noi).

Întregul eșafodaj al propagandei revizionismului teritorial ungar pornea de la teza aberantă, anacronică după care îndelungata dominație străină asupra altor popoare confera drepturi istorice pentru înrobirea din nou a acestor popoare de către foștii tirani. În afara caracterului naționalist șovin, la baza revizionismului horthyst stătea și dorința retrogradă a foștilor moșieri maghiari, expropriați în urma reformelor agrare democratice din România, Cehoslovacia și Iugoslavia, ca, în cazul trecerii acestui teritoriu la Ungaria, statul horthyst să procedeze (cum dealtfel s-au petrecut lucrurile în nordul Transilvaniei în 1941) la retrocedarea moșiilor către foștii deținători feudali. Faptul că o parte a aristocrației maghiare expropriate avea legături de familie cu unele cercuri influente dintr-o serie de țări occidentale, în special în Anglia, explică de altfel audiența și sprijinul dat de anumite personalități politice din acele țări revizionismului teritorial ungar.

„Dacă pînă în deceniul patru propaganda din străinătate a irendentismului horthyst — arată autorul — a avut mai mult un caracter teoretic, lucrurile se vor schimba în mod radical odată cu recrudescența fascismului pe plan internațional, a politicii sale revanșarde și teroriste. Susținute nemijlocit de Reichul nazist și de Italia fascistă, pretențiile teritoriale ale revizionștilor asupra unor teritorii întinse — care făceau parte din însăși leagănul național, de formare și afirmare istorică a poporului român — vor deveni tot mai insistente” (p. 9),

Nu întîmplător mutilarea teritorială a României are loc în vara anului 1940 în condițiile în care Germania hitleristă, aliații și asociații săi anexaseră prin forța armelor sau dictat întinse teritorii ale unor state europene. Meritul lucrării recenzate — în ciuda caracterului uneori eclectic, insuficient de problematizat și prelucrat al materialului prezentat — constă în punerea la dispoziția marelui public de cititori a sute de citate, extrase din presa străină, din dezbaterile unor parlamente sau unor foruri cu caracter internațional, dintr-o serie de lucrări istorice din care rezultă că revizionismul teritorial — nu numai cel horthyst — a mers mîna în mîna cu atentatul la pacea lumii, la suveranitatea, independența și integritatea teritorială a unor popoare de către o serie de puteri imperialiste ce urmăreau reîmpărțirea sferelor de influență, a zonelor de interese în profitul lor exclusiv. Pe de altă parte, reiese de asemenea că opinia publică internațională democratică, mișcarea internațională antifascistă, iar din vara anului 1941 coaliția Națiunilor Unite s-au ridicat împotriva cuceririlor și anexiunilor obținute prin forță și dictat de Germania hitleristă și aliații ei.

În mod natural, firesc, eliberarea țării noastre de sub dominația fascistă s-a împletit intim cu participarea României la războiul antihitlerist, ceea ce a dus la 25 octombrie 1944 la izgonirea ultimului ocupant din partea de nord a Transilvaniei și implicit la lichidarea în fapt a dictatului de la Viena.

Lucrarea ar fi avut de cîștigat dacă autorul ar fi extins aria documentării sale dincolo de surse de bază folosite — arhiva fostului minister de Propagandă.

Există, astfel, la Arhivele Centrale ale Statului din București, în urma cercetării unor fonduri de arhivă din R. S. Cehoslovacă, Republica Federală Germania, S.U.A. numeroase filmrole cuprinzînd și alte surse decît cele utilizate în lucrare și la care autorul cu mai multă atenție ar fi putut ajunge. Se poate afirma că aceste noi surse nu sînt de natură să modifice esențial problematica expusă în lucrare, ci doar ar fi putut s-o îmbogățească. Se resimte de asemenea lipsa

unor informații mai ample privind poziția guvernului, a presei sovietice față de dictatul de la Viena; sînt relativ puțin numeroase materiale de sorginte iugoslavă și bulgară.

Deși aparent în afara temei abordate, o serie de informații din care reies solidarizarea poporului român, uneori și a cercurilor guvernamentale în 1938—1940, cu victimele agresiunii hitleriste-horthyste refugiate la noi (polonezi, cehi etc.) întregesc imaginea confruntării pe plan internațional dintre forțele revanșiste, revizioniste, pe de o parte, și popoarele supuse dictatului și ocupației străine. Referitor la situația României, la cedările teritoriale la care a fost silită sub dictatul forței brutale, lucrarea recenzată confirmă concluzia majoră a istoriografiei noastre că România — în ciuda scăderilor și caracterului de clasă al guvernanților din acea vreme — nu a fost în ajunul și în primul an al celui de al doilea război mondial subiect, ci obiect al politicii imperialiste de reîmpărțire a lumii.

Zdrobirea militară a Germaniei hitleriste și a aliatului ei Ungaria horthystă, care a dus la eliberarea de fascism și la dezvoltarea progresistă a popoarelor din bazinul dunărean, inclusiv a poporului ungar, a permis ca dictatul fascist de la Viena, condamnat de către opinia publică internațională, să fie anulat definitiv ca urmare a hotărîrilor conferinței de pace de la Paris.

„Bazată pe cele mai sacre drepturi istorice, revenirea părții de nord a Transilvaniei la România — arată O. Matichescu în încheierea lucrării — marca o nouă victorie a poporului român în lupta pentru libertate și independență națională, pentru integritatea teritorială a patriei sale strămoșești. Salutată pe plan internațional cu aceleași vechi sentimente de prețuire, sprijin și solidaritate față de poporul român, hotărîrea Conferinței de pace dovedea din nou că nici o forță, oricît de oarbă și brutală ar fi în acțiunile sale, nu poate să se impună în fața dreptății și justiției istoriei” (p. 241).

Caracterul amplu documentar, bogăția citatelor și extraselor, în special din presa internațională a anilor 1933—1947, o serie de considerațiuni pertinente, fac din lucrarea *Opinia publică internațională despre dictatul de la Viena* — în ciuda unor scăderi sau a unor formulări pe alocuri insuficient cizelate — un prețios instrument de referință atît pentru publicul larg cît și pentru specialiști. În afara valorii sale științifice intrinsece, cartea se înscrie ca o pledoarie în favoarea necesității ca la baza relațiilor internaționale să stea nu biruința forței asupra dreptului, ci a dreptului asupra forței, a dreptului popoarelor de a trăi libere și suverane pe întreg teritoriul lor național.

Traian Udrea

- * * * *România în primul război mondial*. Contribuții bibliografice. Coordonator de ediție colonel Gheorghe Stoean. București, Edit. militară, 1975, 355 p.

Participarea poporului român și a armatei sale la primul război mondial, eveniment de importanță majoră în istoria patriei, a atras în mod deosebit atenția istoricilor și cercetătorilor, dînd naștere, în decursul celor aproape șase decenii care au trecut de atunci, unei bogate literaturi de specialitate. În afara lucrărilor istorice propriu-zise, după primul război mondial au apărut în primul rînd — așa cum era și firesc — numeroase scrieri cu caracter memorialistic sau de evocare, aparținînd participanților direcți la evenimente. Cele mai multe dintre ele datează chiar din timpul războiului sau din anii imediat următori, dar lucrări de acest gen continuă încă să apară și în zilele noastre. Multitudinea scrierilor consacrate evenimentelor dintre anii 1914—1918 în România, ca și împrăștierea celei mai mari părți a lor în publicații periodice dintre cele mai diverse, unele de restrînsă circulație, făceau dificilă cunoașterea lor chiar de către un specialist avizat. Urmînd unele lucrări similare, consacrată războiului pentru independență de la 1877—1878, apărută în urmă cu cîtiva ani în aceeași editură*, lucrarea bibliografică elaborată de un colectiv sub coordonarea colonelului Gheorghe Stoean are de aceea meritul de a aduna într-un volum unitar majoritatea scrierilor privitoare la România în timpul primului război mondial**. Întregul material bibliografic, cuprinzînd 2681 de titluri, a fost structurat în trei părți. În prima parte sînt cuprinse volumele de documente, memorii, sinteze, monografii etc., în a doua studiile și articolele din publicațiile periodice,

iar în a treia materialele din organele de presă și din alte publicații. O serie de indici, tematic de probleme, de autori și al publicațiilor periodice și de presă cercetate, completează în mod fericit lucrarea, constituind partea a patra a acesteia. De o reală utilitate ni se par, pe lîngă traducerea titlurilor în limbi străine, atît menționarea cuprinsului la lucrările mai importante, cît și explicațiile (cuprinse între paranteze drepte) date de autori la foarte multe titluri.

Așa cum se specifică și în cuvîntul introductiv, autorii acestei bibliografii n-au avut pretenția de a întocmi o lucrare exhaustivă, ci numai de a selecta principalele materiale apărute în decursul anilor care au trecut de la primul război mondial și pînă astăzi. Totuși nu putem trece cu vederea faptul că au fost omise o serie de lucrări importante, apărute atît în țară cît și în străinătate, care n-ar fi trebuit — după părerea noastră — să lipsească din volum. Cităm numai cîteva dintre ele, cum ar fi C. Bacalbașa, *Capitala sub ocupație 1916—1918*, Brăila, f.a.; monografia istoricului sovietic Vinogradov, sau lucrarea lui Sherman David Spector, *Romania at the Paris Peace Conference. A study of the diplomacy of Ioan I. C. Brătianu*, New York, 1962, 368 p. Și exemplele ar putea continua.

În ciuda acestor lipsuri, bibliografia privind România în timpul primului război mondial, rămîne totuși o lucrare utilă și binevenită, constituind un bun instrument de lucru atît pentru istoricii și cercetătorii epocii, cît și pentru nespecialiștii interesați să cunoască ceea ce s-a scris, sub un aspect sau altul, despre acest important eveniment din istoria țării noastre.

Valeriu Stan

* Lt. Col. Dr. Ilie Ceaușescu, Lt. Col. Dr. Vasile Mocanu, *România în războiul pentru independență națională 1877—1878*, Contribuții bibliografice, București, Edit. militară, 1972, 232 p.

** O bună parte din lucrările privind evenimentele anilor 1914—1918 se găsesc și în bibliografiile apărute în ultimii ani, cum ar fi: *Bibliografia istorică a României*, II, 1944—1969, București, 1970, și V, 1969—1974, București, 1975 (capitolele respective); *Contribuții bibliografice privind unirea Transilvaniei cu România* [Buc.], 1969, 648 p. (passim), precum și în volumele II (1914—1944) și III (1944—1973) din *Bibliografia militară românească*, București, Edit. politică, 1975 (cuprinde numai lucrările apărute independent sau în extras, fără studiile și articolele din publicațiile periodice).

NECULAI ȘANDRU, *Vulturul Cantacuzin*, București, Edit. Albatros, 1975, 149 p. + 16 pl.

Șerban Cantacuzino este unul dintre puținii mari domnitori din secolul al XVII-lea căruia nu i s-a dedicat încă o monografie, deși merita cu prisosință o asemenea lucrare. Această lipsă s-a gîndit s-o împlinească N. Șandru — un nume mai puțin cunoscut între istorici — care a tipărit recent o monografie de popularizare în editura „Albatros”. Intenția este, fără îndoială, demnă de toată

lauda, dar realizarea ei lasă de dorit, după cum vom arăta îndată.

Lucrarea se compune din două părți distincte și aproape egale ca întindere: în primele trei capitole (p. 5–71) se prezintă istoria politică a Țării Românești de la 1655 până la moartea lui Șerban Cantacuzino, iar în ultimele cinci (p. 72–140) principalele realizări în domeniul artei și culturii din timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, precum și ctitoriile familiei Cantacuzino (multe din ele din vremea domniei lui C. Brincoveanu).

Primul capitol, intitulat *Sub cumpăna morții* (p. 5–31), își propune să ne înfățișeze lupta și suferințele familiei Cantacuzino de la 1655 până la ocuparea tronului de către Șerban Cantacuzino. În acest capitol autorul, urmind cronica lui Stoica Ludescu, se declară partizan al familiei Cantacuzino și condamnă în general pe adversarii acestei familii. Ni se pare însă că „postelniceștii” nu au fost chiar atât de nevinovați după cum caută să-i prezinte autorul; înverșunarea cu care luptă Șerban Cantacuzino până reușește să ocupe tronul țării dovedește că acuzațiile aduse de Grigore Ghica nu erau vorbe goale.

Capitolul al doilea *Vulturul cu două capete* (p. 32–53) ne prezintă primii ani din domnia lui Șerban Cantacuzino, insistând asupra modului cum s-a răzbunat noul domn asupra adversarilor săi politici. Aici autorul acordă oarecare credit și cronicii potrivnice familiei Cantacuzino (aceea scrisă de vornicul — nu logofătul — Radu Popescu) și arată că setea de mărire și putere avea să aducă „pieirea întregului neam” (p. 35).

Cel de-al treilea capitol își propune să răspundă la întrebarea: *Atunci, care-i calea spre mintuirea țărilor?* (p. 54–71), dar nu găsește cel mai potrivit răspuns în politica externă a lui Șerban Cantacuzino. Deceționat de politica polonă care suferise înfringeri în Moldova lui C. Cantemir, Șerban Cantacuzino și-a îndreptat speranțele spre Imperiul austriac care — după 1683 — obținea victorie după victorie împotriva otomanilor. Intrând în tratative cu imperialii, cărora le-a promis și sprijinul popoarelor din Balcani, Șerban Cantacuzino și-a dat curind seama că aceștia nu urmăreau decât înlocuirea stăpânirii otomane cu propria lor dominație. Încercările sale de a găsi un sprijin în Rusia nu au dus nici ele la vreun rezultat, Rusia avându-și problemele sale de rezolvat și nefiind încă în stare să lupte contra Imperiului otoman. Avem impresia că autorul era obligat să facă o prezentare ceva mai amplă a împrejurărilor morții lui Șerban, despre care se spunea că ar fi fost ucis „de ai săi” (Del Chiaro) sau de fratele său C. Cantacuzino (Radu Popescu).

Următoarele trei capitole: *Falnice zidiri peste timpuri*, *Ctitoriile măriei sale* și *Min-*

dria spătarului ne înfățișează ctitoriile familiei Cantacuzino în general (primul), ale lui Șerban Cantacuzino, care a clădit de fapt doar mănăstirea Cotroceni (cel de-al doilea), iar ultimul ctitoriile spătarului Mikai Cantacuzino. Monumentele sînt descrise cu destulă exactitate, iar autorul face și unele constatări generale despre arhitectura și pictura ctitoriilor cantacuzinești, acestea însă mai puțin exacte.

Urmează apoi un foarte scurt capitol dedicat culturii (p. 118–128), care este prezentat mult mai sumar decât monumentele de artă. Principalele realizări în domeniul culturii sînt considerate cronica stolnicului C. Cantacuzino (deși aceasta nu a fost alcătuită în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino) și *Biblia* din 1688. Ar fi trebuit să se vorbească ceva mai mult despre biblioteca stolnicului, despre școala de la Sf. Sava, ca și despre susținerea bisericii române din Transilvania.

Ultimul capitol urmărește *Soarta zidurilor cantacuzine* (p. 129–140). Considerăm că acest capitol este prost plasat după cultură; ce se spune aici ar fi completat mai bine istoricul monumentelor din capitolele IV–VI, care puteau alcătui toate un singur capitol, mai bine sistematizat.

Acesta este pe scurt cuprinsul lucrării lui N. Șandru despre domnia lui Șerban Cantacuzino și realizările sale mai de seamă. Lucrarea este ilustrată destul de frumos, cele mai multe ilustrații înfățișîndu-ne monumente sau opere de artă din epoca respectivă.

În lucrare se întîlnesc numeroase greșeli, datorate, credem, insuficienței informării istorice de care dispune autorul, care nu folosește bine izvoarele și lucrările citate la bibliografie. Astfel, se spune că postelnicul C. Cantacuzino a rămas pribeag în Transilvania trei ani după 1655 (p. 5). În realitate, după cum declară el însuși, în timpul domniei lui C. Șerban s-a aflat în țară, dar „nepohtînd nici o boierie”, rămăsese mazil (N. Iorga, *Studii și doc.*, IV, p. 32).

Mai departe se afirmă că Constantin Șerban a căzut victimă intrigilor țesute de el la Constantinopol, pierzînd domnia în ianuarie 1658. De fapt, Constantin Șerban a plecat din țară cu două luni mai tîrziu, pierzînd tronul din pricina alianței sale cu Gheorghe Rakoczi al II-lea, principele Transilvaniei. Mihnea al III-lea nu a fost fiul lui Ștefan Surdul (p. 6), ci al cămătarului grec Iane Surdul. Ujvar (Neuhäusel) nu este tot una cu Ocna Mureșului, jud. Cluj (p. 11) ci se află — cum spune cronica — în Ungaria Superioară. Stroe Leurdeanu nu a fost ginerele lui G. Băleanu (p. 17); autorul îl confundă pe Stroe cu Hrișea vistierul din Popești. Drăghici Cantacuzino nu a fost mare postelnic, ci mare spătar, 1665–1667 (p. 18).

Datele despre Pîrvi și Șerban Cantacuzino de pe aceeași pagină nu sînt nici ele prea exacte (a se vedea *Dicționarul marilor dragători* al subsemnatului, sub voce). Nicolae (de fapt Necula) nu era din Sofia (p. 18), ci „grec de la Rumele” (*Istoria Țării Românești*, p. 157). „Casele domnești de sus” nu sînt curțile noi de pe dealul mitropoliei (p. 19), deal pe care nu au existat niciodată curți domnești; autorul a înțeles greșit cronică, unde se spune „sus în casele domnești” (*Istoria Țării Românești*, p. 159). Stoica paharnicul nu era din Izvor (p. 22) ci din Buceșani (și aici o proastă lectură a textului cronicii). Ianoș Bethlem (adică Bethlen) nu a fost principele Transilvaniei (p. 25) ci doar cancelarul acestei țări (Radu Popescu, *Istoriile*, p. 152—153).

Iordache Ruset nu a fost fiul lui Antonie Ruset (p. 27), ci al lui Constantin Cuparul, din care pricină lui și fraților săi li se spunea și Cupărești. Bunea Grădișteanu nu a fost mare arnăș în vremea lui Gr. Ghica (p. 40), ci mare vistiș al lui Matei Basarab; autorul îl confundă cu fiul său Nica, mare arnăș în 1674—1678 etc.

Numeroase greșeli se întîlnesc și în partea a II-a a lucrării relativă la artă și cultură. Astfel, nu a existat tipografie la mitropolie în timpul lui Matei Basarab (p. 72), așa cum spătarul Mihai Cantacuzino nu a învățat la Padova și la Veneția (p. 75). În arhitectura Țării Românești pridvorul este mai vechi decît crede autorul la p. 76 (a se vedea studiul lui V. Drăguț, în *Omăgiu lui P. Constantinescu-Iași*, p. 651—659). Paul de Alep nu a stat „mai bine” de o jumătate de an în țările noastre (p. 78), ci mai bine de doi ani. Greșite sînt și datele relative la biserica din Măgureni (p. 83), ca și acelea privind ctitoriile lui Șerban (II) Cantacuzino, care nu a refăcut biserica Banu din Buzău, nici biserica mănăstirii Hotărani (p. 84). În schimb, autorul a omis dintre ctitoriile acestuia schitul Bascoavele (1695) și biserica Sf. Apostoli din Roșiorii de Vede (1708).

Este greu de înțeles de ce autorul consideră pe Mihai Cantacuzino drept „unul dintre marii boieri renaștinști și patrioți ai țării” (p. 117). Imaginea sa de om contemplativ, de care vorbește autorul, este desmîntită de rapacitatea cu care și-a însușit numeroase averi ale megiașilor din regiunea Saac-Rîmnici.

Primele două cronici ale Țării Românești nu s-au născut din voința lui Șerban Cantacuzino (p. 119); după cum se știe, primele cronici datează din sec. XVI, iar includerea lor într-o compilație a avut loc în vremea domniei lui Matei Basarab. Autorul ar fi trebuit să arate că după moartea postelnicului (1663), istoria Țării Românești este prezentată în mod deosebit în cele două cronici,

una favorabilă Cantacuzinilor, cealaltă partidei adverse a Bălenilor.

Am putea lungi această listă, dar exemplele citate dovedesc cu prisosință insuficiența pregătire a autorului pentru a scrie lucrări istorice de popularizare care trebuie să cuprindă date cît mai exacte.

Cartea se încheie cu o bibliografie (p. 145—149), în care autorul enumeră lucrările utilizate. Unele din acestea sînt citate din amintire, cu titluri destul de aproximative. De pildă, articolele lui N. Iorga *Palatul de la Filipești Tirg și Biserica și palatul din Afumași* sînt citate *Curtea de la Filipești și Curtea de la Afumași*, tot așa cum *Biserica și casa din Mărgineni* a lui A. Zagoriș devine *Curtea și biserica de la Mărgineni* etc.

Din bibliografie lipsesc o serie de lucrări care ar fi oferit autorului posibilitatea unei informații mai largi. Mai întîi, cîteva izvoare importante: documentele din arhivele vieneze publicate în *Mag. istoric pentru Dacia*, V, p. 78—89 sau relațiile generalului Veterani din 1688 publicate în „Conv. literare”, 1941, p. 455—475 și de V. Lascu, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, 1967, fasc. 2, p. 29—43.

Foarte utilă ar fi fost apoi consultarea lucrării lui Otto Brünner, *Oestreich und Walachei während des Türkenkrieges von 1683—1699*, Viena, 1930, ca și a unora din numeroasele studii în limba germană relative la asediul Vienei din 1683, ale căror titluri sînt strînse de W. Stürminger, *Bibliographie und Ikonographie der Türkenbelagerungen Wiens 1529 und 1683*, Graz-Köln, 1955.

Lipsesc, de asemenea, din bibliografie unele lucrări mai noi dedicate politici balcanice a lui Șerban Cantacuzino, legăturilor sale cu răsculații din Brașov la 1688 sau intențiilor domnului de a restaura Imperiul bizantin (vezi: Radu Șt. Ciobanu, *Orașul București în politica balcanică a lui Șerban Cantacuzino*, în „București”, 1972, p. 129—136; Maja Philippi, *Betrachtungen zum Bürgeraufstand von 1688. Verbindungen der Aufständischen zu Șerban Cantacuzino*, în „Forschungen”, 1972, nr. 2, p. 75—87 sau Dan Ionescu, *Ideal and representation. The ideal of the restoration of the Byzantine Empire during the reign of Șerban Cantacuzino (1678—1688)*, în „Revue des Etudes sud-est européennes”, 1974, nr. 4, p. 523—535).

În lucrare se întîlnesc numeroase greșeli (probabil de tipar), pentru care ar fi trebuit neapărat o erată. Iată cîteva exemple: Gheorghe Rakoczi I în loc de II și Pavel pentru Papa vistișul (ambele p. 5), Moroneia în loc de Maramonia (p. 37), Drăgășani în loc de Drăgănești (p. 87), Chiusthull (p. 87) și Chiusthull (p. 131) pentru Chishull, Salter în loc de Schlater (p. 137) etc.

În concluzie considerăm că editura „Albatros”, care publică lucrări de popularizare pentru tineret, trebuie să dea

dovadă de mai multă exigență în editarea acestor lucrări de istorie.

Nicolae Stoicescu

ISTORIA UNIVERSALĂ

*. *Travaux et Recherches 1973/1* Centre de recherches Relations Internationales de l'Université de Metz. Maisonneuve, S. A., Metz, 1973.

Centrul de Cercetări Relații Internaționale al Universității din Metz publică de câțiva ani, sub conducerea competentă a profesorului R. Poidevin interesanta colecție *Travaux et Recherches*.

Cuprinsul numărului 1/1973 oferă un deosebit interes atât pentru variata gamă de probleme ce abordează, cât și pentru bogata și exigentă documentare a lucrărilor bazate, în mare măsură, pe documente inedite.

Volumul este dominat de studiile ce-și propun să releve, sub diferite ipoteze, aspecte pozitive din relațiile franco-germane. Astfel, Raymond Poidevin se oprește asupra relațiilor economice din perioada 1871—1873, prezentând aspecte, cu totul necunoscute, în legătură cu provinciile anexate Alsacia și Lorena. În studiul său *Les relations économiques entre la France et l'Alsace-Lorraine: la question des admissions temporaires (1871—1873)*, autorul dovedește că grație stăruinței încăpăținate a industrișilor din ramura textilă, s-au putut menține legăturile cu industriile complementare din provinciile ocupate de Germania pînă în iunie 1873, în ciuda frontierei impusă de al II-lea Reich.

Urmărind problemele Alsaciei și Lorenei între 1871—1914, Marie Thérèse Borelly se ocupă de istoria mentalității colective și, îndeosebi, de sentimentul național francez în studiul *L'Image de l'Alsace-Lorraine à travers quelques œuvres littéraires françaises 1871—1914*. Făcînd o analiză, cu caracter sociologic, autoarea desprinde spiritul de rezistență al societății din Alsace-Lorraine, patriotismul fierbinte al populației. Totuși, ea critică cu obiectivitate multe lucrări care ocolesc părțile pozitive ale relațiilor cu Germania, în sensul unui anumit liberalism al ocupanților față de cultura franceză și de reala dezvoltare economică a celor două provincii.

În același spirit David Watson evocă în interesantul studiu *Clemenceau, Caillaux et Pichon: la politique étrangère du premier*

gouvernement Clemenceau (1906—1909), faptul că în ciuda cunoscutei sale poziții antigermene, Clemenceau, care nu era totuși șovin, a încheiat la 9 februarie 1909 un acord cu al II-lea Reich, privitor la Maroc, tocmai pentru a înlătura un conflict imediat. Autorul, sprijinindu-se pe numeroase documente, răstoarnă astfel vechea teză, potrivit căreia ar fi existat un complot al miniștrilor din cabinetul Clemenceau, în scopul realizării acestui acord cu Germania.

Adolf Kimmel, profesor la Universitatea din Saarbrücken, stăruie, la rîndul său, asupra scoaterii în evidență a anumitor realități obiective. În studiul *Le National-Socialisme avant 1933, vu par la presse française*, autorul analizînd poziția celor trei tendințe din opinia publică franceză (dreapta, stînga, centrul), oglindite în presă, ajunge la concluzia că ar fi cu totul nejust să se mai afirme că Franța ar fi ruinat Republica de la Weimar, contribuind astfel la instaurarea nazismului. El consideră că fenomenul istoric al instaurării nazismului este strict german.

Tendința de a surprinde și de a aduce la cunoștință momente pozitive din istoria relațiilor franco-germane, a dat prilej profesorului Michael Salewski, de la Universitatea din Bonn, să scoată la iveală date noi în studiul *De Mers El-Kebir à Toulon: les grandes lignes de la politique maritime franco-allemande de 1940 à 1942*.

Volumul, care mai cuprinde încă trei studii semnate de Jacques Willequet, Ginette Kurgan van Hentenryk și Pierre Kalck, oferă un mare interes pentru cercetătorii istoriei moderne și contemporane, căci toți autorii volumului pun în circuitul științific atât știri cât și interpretări noi.

Eliza Campus

ADOLF FLEURI, *Geschichte der Berner Papiermühlen. Eine Chronologie*, Basel, 1975, 44 p.

Asociația elvețiană a istoricilor hîrtiei, care în ultimii ani desfășoară o activitate susținută și din ce în ce mai mult apreciată prin-

tre specialiști pe plan mondial, alături de publicația periodică „Kontakte”, a început, din 1971, să tipărească mici monografii¹ de istoria fabricării hîrtiei, de foligranologie etc. Ultima dintre ele este cea semnată de veteranul elvețian al istoriei hîrtiei Adolf Fleuri din Muri și se referă la morile de hîrtie din Berna, care au funcționat aici, începînd din 1466 și pînă în timpul celui de-al doilea război mondial.

În prima parte a lucrării sale Fleuri înfățișează moara de hîrtie din Thal, care a funcționat aici între 1466 și 1888, reproducîndu-se știrile referitoare la principalele faze ale evoluției acestei mori. Este normal faptul că s-a acordat o atenție mai mare informațiilor din secolele XV—XVII, care sînt mai puține și prezintă un interes mai mare. În partea a doua se procedează la fel în ce privește moara de hîrtie din Worblaufen care a funcționat de la 1466 și pînă la 1942 cu o lungă întrerupere de la 1470 și pînă la 1654. În sfîrșit, în partea a treia Adolf Fleuri prezintă succint datele referitoare la moara de hîrtie cunoscută sub numele de Wegmühle, care a produs hîrtie între 1786 și 1854. O bibliografie selectivă și rezumate în limbile franceză și engleză însoțesc publicația. Subliniem faptul că autorul reproduce, la mărime naturală, pentru secolele XV—XVI și parțial pentru secolul al XVII-lea, principalele variante de filigran folosite de aceste mori, și, micșorate, filigranele folosite în secolele următoare. Am ținut să semnalăm specialiștilor noștri aceste publicații pentru motivul că mai ales trei dintre ele, cele scrise de Hans Kälîn și cea a lui Adolf Fleuri prezintă un interes aparte pentru noi. Este vorba de faptul că hîrtia produsă la Basel și la Berna a pătruns și la noi și pe ea au fost scrise o serie de manuscrise nedatate sau în jurul datării cărora există încă discuții. Astfel, hîrtia de la Berna, avînd ca filigran ursul, apare în Transilvania încă de la sfîrșitul secolului al XV-lea destul de des și, prin urmare, lucrarea lui Adolf Fleuri devine utilă celor care se izbesc de problema datării unor manuscrise cu hîrtia produsă la Berna.

Ludovic Demény

¹ În această serie au apărut pînă în prezent următoarele lucrări: Werner Hiltbrunner, *Die moderne Papierkonservierung und -restaurierung im Sinne angewandter Chemie und Physik*, 1971; Hans Kälîn, *Das Basler Papiergewerbe in der Reformationszeit*, 1972; Idem, *Vom Handel mit Basler Papier im Mittelalter*, 1973; Henri Gachet, *Les Grèves d'Ouvriers papetiers en France au XVIIIe-me siècle jusqu'à la Révolution*, 1974.

* * *Polnoe sobranie russkikh letopisej*, tom tridsat' vtoroj, sub red. acad. B. A. Rybakov, Edit. Nauka, Moscova, 1975, 233 p.

Cel mai nou tom al cunoscutei colecții de izvoare narative ruse, tomul 32, alcătuit de dr. N. N. Ulaščik conține cronici privitoare la istoria Marelui cnezat al Lituaniei și letopisețe regionale care privesc ținuturile nordice, bielorusse ale acestuia. Cronologic acest ultim tom acoperă o perioadă, ce merge din vremuri legendare și pînă în deceniul al șaptelea al celui de al XVIII-lea veac.

Hronika litovskaja i žmojtskaja a fost descoperită de V. I. Buganov, în arhivele din regiunea Tjumenskaja. Editată aici pentru prima dată, după copia Tobol'skij¹ Cronica lituaniană și samogitiană relatează, după cum arată și titlul, istoria Marelui cnezat al Lituaniei, aflat din 1386 în uniune cu Regatul Poloniei și avînd în stăpînire cnezate ruse apusene. Relatarea pornește, ca în majoritatea cronicilor ruse, de la vremuri legendare, ducînd firul evenimentelor pînă la urcarea în tronul Poloniei a lui Sigismund III (1588, corect 1587). Cronica e de proveniență lituaniană, probabil de la jumătatea sec. XVIII și utilizează masiv izvoare de limbă sau proveniență polonă: Maciej Strykowski, parțial Marcin Bielski ca și pe Al. Guagnini, *Sarmatiae Europae Descriptio*, Cracovia, 1578 (*Sarmatia* = Polonia). Între izvoarele folosite de compiler mai trebuie menționate documentele și tradiția populară.

Deși mult ulterioară evenimentelor relatate și tributară autorilor pe care i-a compilat, Cronica lituaniană și samogitiană conține informații privitoare la evul mediu românesc, care, cercetate în spirit critic, nu pot fi neglijate de o investigație conștiincioasă mai ales în istoria Moldovei, căci majoritatea lor se referă direct sau indirect la statul de pe versantul răsăritean al Carpaților. Întrucît obiectul prezentării de față nu-l constituie analiza acestor informații românești, ne vom rezuma să amintim doar pe cele mai însemnate, sau care nu apar în alte cronici rusești.

Astfel trebuie remarcată știrea privind participarea moldovenilor alături de Svidrigajlo, mare cnez al Lituaniei (1430—1432) la conflictul acestuia cu Coroana polonă și

¹ Copia de la Leningrad a cronicii, descoperită de N. N. Ulaščik la secția de manuscrise a Bibliotecii publice de stat Saltykov-Șchedrin din Leningrad (F. IV 372) se află într-un coligat care conține și o „Poveste despre Potcoavă domnitorul voloh”.

anume înfrîngerea lor și a unei oști lituano-ruse de către oștile Coroanei pe râul Murahva (în Rusia haliciană) în anul 1432 (p. 83). Cele mai numeroase sînt știrile referitoare la domnia lui Ștefan cel Mare, la luptele acestuia cu turcii, cu tătarii, omagiul lui Ștefan la Colomeea, bătălia de la Codrîi Cosminului și în urma ei expediția de replică a lui Ștefan. Este de asemenea relatată bătălia de la Obertyn, domnia zbuciumată a lui Bogdan Lăpușneanu și destul de amplu întreaga aventură a lui Despot-vodă, a cărei documentație se îmbogățește astfel cu o nouă variantă de text. Astfel textul „Povești despre Despot” corespunde foarte îndeaproape cu interpolările lui Simion Dascălu la *Letopiseșul Țării Moldovei* al lui Grigore Ureche și amîndouă ne trimit la lucrarea lui Al. Guagnin, de bună seamă la traducerea polonă a acesteia a lui M. Paszkowski, *Kronika Sarmacyey Europejskiej*, Cracovia, 1611².

Cea de-a doua cronică, a lui Byhovec, nu este necunoscută istoricilor. Trăgîndu-și numele de la proprietarul bibliotecii în care a fost găsită în prima jumătate a veacului trecut, ea a fost editată în întregime pentru prima dată de Theodor Narbut în *Pomniki do dziejów litewskich*, Vilna, 1846, iar sub redacția lui S. L. Ptašickij și colaborarea lui A. A. Šahmatov a fost reeditată în 1907 în tomul 17 al colecției P S R L. S-a procedat la o nouă ediție în volumul de față pentru a

înlătura greșelile ediției din 1907, care la rîndul ei reproducea pe cele ale lui Th. Narbut. Cronică, scrisă la sfîrșitul veacului al XVI-lea sau începutul celui de-al XVII-lea, s-a păstrat doar într-o transcriere a manuscrisului rusesc în polonă și tratează de asemenea istoria Marelui cnezat al Lituaniei. Se remarcă în ceea ce ne interesează știrile referitoare la Ștefan cel Mare (luptele cu turcii, omagiul de la Colomeea, Codrîi Cosminului) și constituie ca și cele din Cronică lituaniană și samogițiană o mărturie a personalității de însemnătate europeană a domnitorului moldovean.

Barkulabovskaja letopis', de profil regional, scrisă la sfîrșitul sec. XVI — începutul sec. XVII la Barkulabovo, relatează evenimintele din Mogilev, Vitebsk, Polock și acordă atenție Unirii de la Brest.

Letopis' Pancyrnogo i Averki, cel mai recent, tratează istoria Vitebskului și a împrejurimilor insistînd asupra perioadei 1562—1708.

Știrile referitoare la istoria românească, pe care ni le oferă tomul 32 al colecției P S R L vor fi incluse, alături de cele din tomurile precedente, în colecția de izvoare *Fontes historiae Dacoromanae*, seria slavă, aflată în curs de elaborare.

Ján Šýkora

² cf. P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin* în „Analele Academiei Române”, Memoriile secțiunii istorice, seria III, tom. IV, București, 1925, pp. 191—204; Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. II revăzută, ed. P. P. Panaitescu. E.S.P.L.A., 1958, p. 45.

„REVISTA DE ISTORIE” publica în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, Buletin bibliografic, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici dactilografiate la două rînduri, în trei exemplare, trimiterile înrapagin. le fiind numerotate în continuare. De asemenea, documetele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc. se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B dul Avînturilor, nr. 1, București

**REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA
ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHI
- DACIA. REVUE D'ARCHEOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE—CLUJ-NAPOCA
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE
„A. D. XENOPOL” — IAȘI
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
— SERIA ARTĂ PLASTICĂ
— SERIA TEATRU — MUZICĂ — CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
- STUDII CLASICE

**LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA
ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

- L. BOICU, *Austria și Principatele Române în vremea războiului Crimeii, 1853—1856*, „Biblioteca istorică”, XXXIII, 1972, 478 p., 29 lei.
- ADOLF ARMBRUSTER, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, „Biblioteca istorică”, XXXV, 1972, 283 p., 20,50 lei.
- ELIZA CAMPUS, *Înțelegerea balcanică*, „Biblioteca istorică”, XXXVI, 1972, 394 p., 27 lei.
- VLAD MATEI, *Colonizarea rurală în Țara Românească și Moldova (sec. XV—XVIII)*, „Biblioteca istorică”, XXXVII, 1973, 186 p., 11,50 lei.
- DAN BERINDEI, *L'année révolutionnaire 1821 dans les Pays Roumains*, „Bibliotheca Historica Romaniae”, 46, 1973, 346 p., 20 lei.
- SILVIA MARINESCU-BÎLCU, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, 1974, 172 p., 32 lei.
- EUGEN COMȘA, *Istoria comunităților culturii Boian*, 1974, 272 p. + 34 pl., 37 lei.
- D. BERCIU, *Contribution a l'étude de l'art thraco-gete*, „Bibliotheca Historica Romaniae”, XIII, 1974, 239 p., 19 lei.
- I. I. RUSSU, *Inscripțiile Daciei Romane*, vol. I, 1974, 285 p., 31 lei.
- D. TUDOR, *Les ponts romains du Bas-Danube*, „Bibliotheca Historica Romaniae”, 1974, 176 p., 9 lei.
- RĂZVAN THEODORESCU, *Baleani, Bizanț Occident la începuturile culturii medievale românești (sec. X—XIV)*, „Biblioteca istorică”, XXXVII, 1974, 379 p., 27 lei.
- LUDOVIC DEMÉNY, PAUL CERNOVODEANU, *Relațiile politice ale Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania în secolele XVI—XVIII*, „Biblioteca istorică”, 1974, XLII, 287 p., 25 lei.
- * * * *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, 1975, 280 p., 24 lei.
- GEORGE POTRA, *Documente privitoare la istoria orașului București, II, 1821—1848*, 572 p., 43 lei.
- VASILE BOZGA, *Criza agrară în România dintre cele două războaie mondiale*, 1975, 263 p., 16,50 lei.
- * * * *Bibliografia istorică a României*, 1975, 514 p., 57 lei.
- * * * *Studii și materiale de istorie medie*, VIII, 1975, 26 lei.
- ENACHE PUIU, *Viața și opera lui Miron Costin*, 1975.

RM ISSN 00/ — 3878

